

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

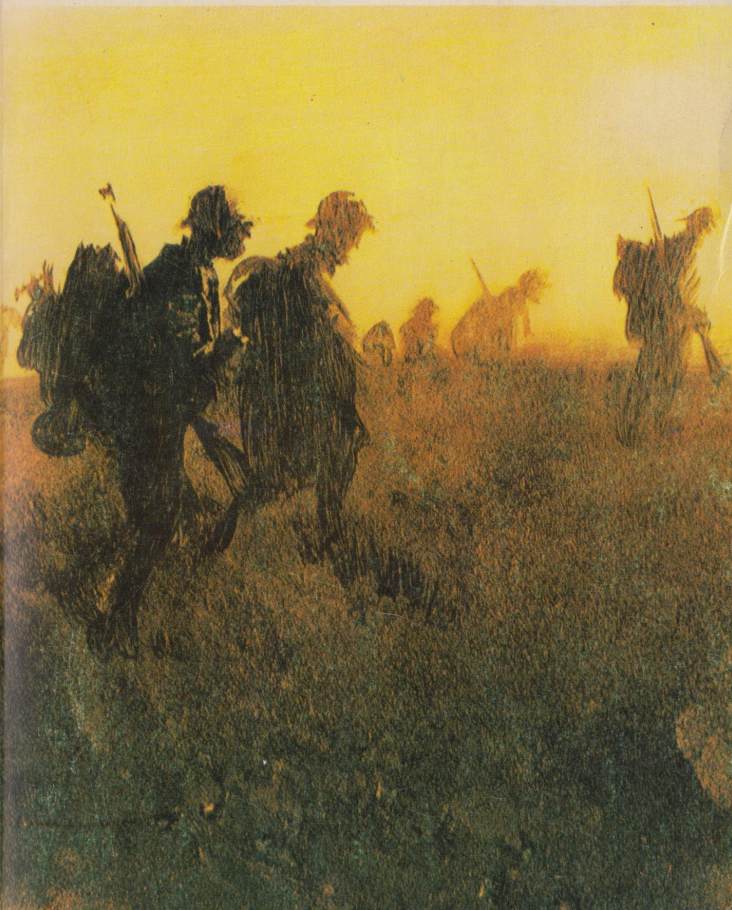
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

oda
yayınları
roman

mağlup edilemeyenler

HOWARD FAST

MAĞLUP EDİLEMEYENLER

**MAĞLUP
EDİLEMEYENLER**

**HOWARD
FAST**

9

1. basım 1974

MAĞLUP EDİLEMEYENLER / LES HEROS DESESPERES /
howard fast'ın romanı / kapak filmi, ebru grafik / kapak
basımı, tekin ofset / doğuş matbaasında dizilip, doyuran mat-
baasında basılmıştır / cild, yeni gün mücellithanesi / oda ya-
yınları, nuruosmaniye cad. nu. 36, garant iş hanı kat 3, cağal-
oğlu / haberleşme, posta kutusu, 57 Sirkeli — İstanbul.

**HOWARD
FAST**

Çeviren
Alev Er

mağlup edilemeyenler

ODA YAYINLARI — ISTANBUL

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Mola! Konaklama emri veriliyor bize. Daha erken. Gün ışığında bir saatimiz var daha. Her zaman, gündönümüne dek yürünür, gece karanlığı bastığında bir kez kamp yapılır ve yeniden yola koyulmak için şafak sökmeden uyanılır.

Uzaktan, zayıf bir borazan sesi geliyor: «mola.» Jacop Eagen çantasını yere bırakıyor, Charley Green yolun kıyısına oturuyor. Yuvarlak ve kıllarla kaplı yüzü gülümsemeye çabalıyor, fakat küçük silüeti tükenmişliğin görüntüsünü yansıtıyor. Yürüyüş kolu-na göz atıyorum. Akşama doğru, uzunluğu bazan dört, beş, hatta altı mili buluyor.

Teçhizatımdan sıyrılıyorum: «Tanrım, ne kadar da yorgunum!»

Yürüyüş kolu boyunca insanlar yere çöküyorlar. Buzla kaplı yolda tüfekler şakırdıyor. İlk akla gelen şey bu: Omuzdan silahı sıyırmak. Süngüyle birlikte on kilo çekiyor, on dayanılmaz kilo.

«Neden duruluyor?» diye soruyor Jacop. Yorulmayan bir tek o var içimizde. Gölgeyi gözleri birimizden diğerimize dönüyor ve sanki niye ilerlemediğimizi sormak istiyor. Sakallı, iriyarı bir tip bu; tüm vücudu kaslarla dolu, saçları omuzlarına dökülüyor ve büyük, kıvrık burnu dehşetli bir çıkıntı meydana getiriyor. Dudakları, neredeyse tamamen kılların örttüğü ince bir çizgi oluşturuyor. An geliyor, insana sanki hiç dudağı yokmuş izlenimini veriyor ve ağzını açtığı anda, düzensiz ve tütünden sararmış dişlerini görüyorum. Ağzında ve dişlerinde; bu seyrek, sivri ve sarı kancalarda yabansı, yarı-hayvanî bir şeyler var.

«Durduk bir kere, başka ne yapılabilir ki!»

«Kamp yapılacak yer değil burası. Bunu görebilmek için general olmak gerekmez,» diye cevap veriyor, savunmasız bir şekilde kıra yayılmış birlikleri koluyla işaret ederek.

Kuzeydeki tepelerin vadi biçimini verdiği geniş ve düz bir arazide bulunuyoruz. Tepeler, bize birer sığınak vadediyor gibi. Altı mil uzunluğunda bir yürüyüş kolunun baskına uğrarsa bu düzlükte nelerle karşılaşacağını düşünüyoruz. Ama öyle uzun boylu da düşünmüyoruz. Çünkü çoğumuz bıkiyoruz bundan.

Kendi kendime, donmadan ne kadar zaman böyle kalabileceğimi sorarak yolun kıyısına oturup ayaklarımı uzatmış, içimi çekiyorum. Hava soğuk. Yarım saat daha geçecek ve donacak ayaklarım.

Alayımındaki erler **hep çevreme toplanmış**. Ser ve ben, işte alayım. Subayımız yok. Dokuz kişiye subay gerekmez zaten. Ely Jackson ayaklarına sarıldığı ana dek bir de bayrağımız vardı. Dördüncü New York Alayını oluşturuyorduk. Üçyüz kişiydik.

Subayımız Binbaşı Anton'du, White Plains'liydi. White Plains'te, evinin yakınlarında öldü. Eeden Sage, Yüzbaşı, öldürüldü. Teğmen Ferrel, dizanteriden öldü. Bugün 1777 Aralığının herhangi bir günü ve artık subayımız yok. Hangi günde olduğumuzu bile bilmiyorum. Geri çekilerek savaşıldığı sürece, günler birbiri ardınca devriliyor. Biri diğerine benzeyen günler. Aralığın 13 ya da 14'ü olabilir bugün. 13 cuma; kötü bir gün. 13 cuma ve Boston bahçelerinde danseden cadı karıları anlatan bir şarkı söylüyor Charley Green.

Ordu tarlalara yayılmış. Orada bir yerde, tahta bir perdenin ardında, büyük, kâgir bir evi anımsıyorum. Pencereleleri kapalı. Ne bir ışık, ne bir duman. Ülke halkı isyancılardan nefret ediyor (1).

Yokuş aşağı, çayırlara doğru ilerlemek için yolu terkediyoruz. Ely Jackson ayaklarını saran paçavraları düzeltmek için duruyor; bir türlü dinmek bilmiyor kanı. Ufak tefek bir binbaşı, mavi üniforması ile, atın üstünde yanımızdan geçiyor. Jacop Eagen durduruyor onu:

«Baksana oğul,» diye soruyor. «Burada mı konaklıyoruz?»

Pis sakallı, ağzının çevresinde kabarcıklarla, Jacop Eagen'in hiç te hoş bir görünüşü yok. Hiç birimiz ondan daha farklı değiliz ya, neyse. Ufaklık dizginlerini onun elinden kurtarıyor.

«Kamp yarın kurulacak. Askerler dinlenmeli.»

«General ve siz, çok alicenap davranıyorsunuz doğrusu,» diye cevaplıyor Jacop acı bir sesle.

Ufaklık sinirleniyor birden ve Jacop kahkahayı

(1) Burada olay kahramanının da mensubu bulunduğu Washington'un ordusu kastediliyor.

basıyor. Subaylardan nefret ediyor. Tanrı bilir ya, hiç birimiz sevmiyoruz onları, ama Jacop'un kininde daha bir başkalık var. Biz devrimi, açlık ve soğuk, fakat halkın bağrından kopan canlı ve yakıcı bir şey olarak görüyoruz, anlıyoruz. Onun çok daha değişik bir yorumlayışı var. Subayların, gerçek birer devrim savaşçısı olabilmeleri için bizim aramızdan çıkmaları gerekirdi, diye düşünüyor o. «İnsanların savaşı bu, insanlar tarafından yapılıyor. Tanrı benden üstündür, ama bu pis atlılar asla!» İşte şimdi de böyle diyor, ama biz onu dinlemiyoruz. Rüzgâr nasıl ılık çalarsa, öyle konuşuyor Jacop. Sonucu hiç bir şekilde değiştirmeyen bu sözleri o kadar çok işittik ki. Sesinin acı homurtusundan başka bir şey duyulmuyor şimdi. İlerleme devam ediyor ve diğer gruplara karışıyoruz. Şimdi artık ordu falan yok ortada. Altı mil boyunca uzanan bir paçavra yığınınından başka bir şey değiliz.

Pennsylvania Alayının yanından geçiyoruz Wayne, generalleri, onları bir tür disipline sokmayı başarmış. Mangalar halinde örgütlenmişler, nöbetçi yerleştirmekle meşguller. İçlerinden biri, iriyarı Güneyli bir köylü bizi durduruyor. Yüzüne gülüyor ve geçiyoruz.

«Hey, siz! bana bakın, size Pennsylvania'ya gelme iznini kim verdi?»

«Bu toprağı sana mı verdiler?» diye soruyor ona Edward Flagg, sevimli bir sesle. Flagg anlaşılması zor bir adam, bir çiftçi. Geç kızar ama bir kez kızdı mı da bir daha artık öfkesini dindiremezsiniz.

«Dövüşmek için fırsat aramayalım,» diyorum adama. «Biz New York Alayındanız.»

Yolumuza devam ediyoruz. Adam arkamızdan bağıırıyor:

«Üstelik de zavallı bir alay sizinki.»

Pennsylvania kampını terk ediyoruz: Başka bir olay yok. Adamların eline silahı veriyorlar onları deliye çeviriyorlar ve sonra gelmedik bela kalmıyor başa.

«Ben size bir şey söyleyeyim mi,» diyor Kenton Brenner. «Bu savaş sonunda Kuzey-Güney ve Doğu-Batı savaşına dönüşecek. Pennsylvania'nın bu salak Almanlarını görmek bile istemiyorum. Her şey bittikten sonra bu Almanların, elde tüfek gezdiklerini duymak, düşünmek dahi beni çileden çıkarmaya yetiyor. Soruyorum kendi kendime; biz Breed's Hill' de ya da White Plains'deyken nerelerdeydi bunlar?

«Hadi, aldırma Kenton,» diyor Moss.

Küçük bir çocuk, ama listede sıra onda. Liste sözcüğü onda değişik bir düşünce yaratıyor. Sırayla isimlerimizin yazıldığı ve birer birer ölüme çağırıldığımız bir liste. Öyle günler olur ki, alay mevcutlarını gözünün önüne getirerek hepimizin ismini teker teker hatırlayabilmek için saatlerce uğraşır durur. Uzun ve hiç te cesaret verici olmayan bir liste. Bundan o kadar söz eder ki sonunda hepimiz onun gibi düşünür olduk. Sırada kimin olduğunu bilebilmek için onun yüzüne bir kez bakmak yeterli. Öksürüyor ve sürekli kan boşalıyor ağzından. Ne zaman konuşsa, hepimiz onu izliyoruz gözlerimizle.

Subay çadırları simsiyah ve buzlu tarlalarda kuruluyor, mangalar tarlalar boyunca düzensizce yayılmışlar ve en son gelenler ancak yol üzerinde yer bulabiliyorlar kendilerine. Bütün ufuk boyunca Kuzey ve Güney'de ağaçların altına dizilmişler.

«Az adam yok hani» diyor Jacop.

«On, ya da onbirbin kişi,» diyorum.

«Eriyecek hepsi.»

«Yorgunum,» diyor Moss, sakince. «Uzun süredir eve geri dönmeyi düşünüyorum.»

Birkaç meyva ağacının yanına varıyoruz. Çevremizde, otuz adımlık bir alana hiç bir manga yerleşmemiş. Çantalar toprakta eziliyor. Kenton Brennen yavaşça, ve mihaniki bir hareketle tüfekleri çatıyor. Ona ilgisizliğe varan bir merakla bakıyoruz hepimiz. Gerçekten çok yorgunuz. Ve bu yorgunluk yeterli besin ve istirahat yoksunluğundan doğuyor olmalı. Bu duygu bütün eklemlerimizden, bütün kaslarımızdan vücudumuza sızıyor. Sizi doyuruyor, yıpratıyor. Ve büyük kuştüyü bir yatağın, düşüncesi bile sızı veren bir yatağın düşünüy kafanızdan bir türlü atamıyorsunuz. Öyle bir duyguya kapılıyorsunuz ki, bu yatağa gömülmek, sanki sizi bütün sıkıntılarınızdan kurtaracak. Ve bazan içinde küçük bir çocuk olan bir beşiğı, ya da kızarmış ekmek kokan bir Hollanda sobasını, kendinizden bir şeyler düşünüyorsunuz.

Toprağı uzanıyoruz. Birinin kalkıp ateş yakması gerekecek. Bakışıyoruz arkadaşlarla, ama kimse yerinden kımıldamıyor. O zaman, Charley Green kalkıyor ve yollanıyor. Onu gözlerimizle izliyoruz, fakat kimse çağırıyor. Kalkıp çantamdan baltamı alıyor ve gözüme kestirdiğim bir ağaca vurmaya başlıyorum. Bu, ya bir elma, ya da erik ağacı; pek aklımda kalmamış ama çok sert tahtası var. Diğerleri bana, bir çeşit derin hüznle bakıyorlar; sanki hepsi bu ağacın yetişmesi için geçen sürede harcanan emeğı düşünüyorlar gibi. Birisi dikti bu fidanı, büyürken gözledi ihtimamla, yaz gelince meyvalarını topladı.

Clark konuşmak için ağzını açtı, ama durdu sonra. Dalı koparmamı bekliyorlar. Sonunda Ely Jackson kalkıyor ve dalı parçalamaya koyuluyor.

«Arkadaşlara nefis yaz meyvalarını anlatıyorum...» diyor Moss alçak sesle.

Duruyorum. Yeni bir dalı daha baltalamakla uğraşıyordum. Ordunun bütün savaşçılarına musallat olan duygu beni birden durdurdu. Yaz geliyor. Yakıcı güneşiyle ter içinde kavruyduğumuz bir yaz daha geliyor. Dokunun altında patlayan meyva özlemleriyle yeni bir yaz daha. Sonra koparıyorum dalı.

Ely bir parça çakmak taşıyla uğraşıyor. Ely içimizde en yaşlımız. Kırk yaşını aşkın, Jacop'tan bile yaşlı. Yatıştırıcı bir sese ihtiyacımız olduğu zaman Ely yorumcumuzdur bizim. Aramızda bir tartışma çıktığı zaman bizi yatıştırır ve Tanrı bilir ya ne kadar çok sık karşılaşır olduk bu gibi durumlarla. Cılız, uysal bir adam ve kocaman elleri akıllıca iş görür, yorulmaksızın. Arkadaşlarıma bakıyorum ve yeterince düşünmüş olduğumu söylüyorum kendi kendime. Yirmibir yaşındayım ama genede iyi tanıyorum bu sekiz adamı.

Subayın biri dört nala geliyor bize doğru, atını durduruyor ve ağaca dokunmamamı söylüyor bana.

«Yağmacılık yok,» diyor. Onu daha önce gördüğümü sanıyorum. O zaman sakallıydı ve üniforma yoktu üstümde, ve ben Washington kampından bir yaverle karşılaştığımı sanmıştım Virginia aksanıyla konuşuyor bu adam.

Eagen kalkıyor ve çatılmış tüfeklere doğru yöneliyor, diğerleri de kalkıyorlar. Subayın çevresini alıyoruz. Kirli giysilerimiz paçavraya dönmüş. Hepimizin sakalları uzamış. Hattâ, onsekiz yaşından büyük olmayan Moss Fuller'in suratını bile ince bir sa-

kal çevrelemiş. Zayıf ve iğrenç bir görünüşümüz var. Ayaklarımızı çanta yapımında kullanılan bezre sarmışız. Ely Jackson'unkiler pıhtılaşmış kan yığınınından ibaret. Ayakları bir türlü iyileşmiyor. Oğlanın bütün gücünüde alıp, götürerek sürekli kanıyor.

«Kim komuta ediyor size? Hangi birliktensiniz?»

«4. New York Alayından.»

Kenton Brenner silahını aldı, Jacop da. Ürkütücü bir bakış var gözlerinde. Subay bunu fark ediyor.

«Sorumlu siz misiniz? Nerede alayınızın gerişi?»

«Bütün geriye kalan bu,» diye cevaplıyor Jacop, «Subayımız yok.»

Diğerleri eğerin üzerinden eğiliyor ve ağacı gösteriyor:

«Bu ağacı öldürdüğünüzün farkında mısınız?»

Suratına gülüyoruz. Baltayı kaldırıyorum. Subay tabancasını çıkarıp kafama doğrultuyor.

«Yağmacılık yok,» diye tekrarlıyor.

Baltam kendiliğinden ağaca iniyor. Ateş edebileceğini sanmıyorum, ya da etse bile umurumda değil. Rüyada gibi, tabancanın patladığını işitiyorum: Şapkayı koparıp alıyor kafamdan. Balta elde ilerliyorum, ama Jacop önüme geçiyor. Bir dipçik darbeyle tabancayı düşürüyor, sonra eğerden aşağı söküp alıyor adamı. Yumruğunun, Subayın suratının her yanına indiğini görüyorum ve adam yere yayılıp kalıyor. Hiç konuşmaksızın bakıyoruz ona. Yakınımızda bir yere yerleşmiş Boston'lu çocuklar var. Tabanca sesini işitince koşuşuyorlar. Onlarda sevmiyorlar subayları, hele Güneyli olanlarını hiç mi hiç.

«Bu domuzu öldürmeliydiniz,» diyor içlerinden biri.

«Öldürmeliydiniz bu esir tüccarını.»

Subay homurdanıyor ve bezgin bir tavırla kalkıyor. Atına atlıyor ve topukluyor hayvanı; gözden kayboluyor. Bostonlu çocuklar uzaklaşıyorlar ve Eagen başını ellerinin arasına alarak oturuyor.

Ateş geçiyor. Meyva ağacı dallarının çoğu yandı. Ötede beride ateş parıldıyor ve alevleri gurub güneşinin ısıltılarına karışıyor. Muhafız Alayının subayları geçiyor. Hepsi Washington'un iri silueti altına sığınmışlar. Onların büyük eve varmak üzere tarlayı geçtiklerini görüyoruz. Kapıyı vuruyorlar, birileri açıyor, peñcere ve kapı kanatları yeniden kapanıyor ve ışık sızıyor pencerelerden.

«Güzel bir ev,» diye mırıldanıyor Moss.

«Kuaker'ler (1). Ulu Tanrım, şimdi ne kadar sıcaktır kimbilir içerisi,» diye homurdanıyor Jacop.

Ely Jackson kahkahayı basıyor. Yer elmalarımız var ve süngülerimizin ucunda kızartıyoruz onları. Edward Flagg bunları bize önceki gün çaldı. Bu, mısırdan başka bir şeyi asla yiyemiyen insanlar için seçme bir yemek. Şarkı söylendiğini işitiyoruz bir yerlerde. Kolunda bir kadınla gelen Charley Green, iriyarı, pis bir giysiye bürünmüş ve ayaklarında çaputlar sarılı sarışın bir kadın. Geniş bir tebessüm yayılıyor dudaklarından. Aç insanların bakışları ve hayranlıkla izliyoruz onu. Etli butlu herhangi biri bizi büyülüyor.

«Size Jenny Carter'i takdim ederim,» diyor Charley. Güzel bir kadın, oldukça da etli butlu, ve yeniden şarkı söylemeye koyuluyor.

(1) Kuaker: Amerika ve İngiltere'de dinî bir mezhep üyesi.

Ateşin yanına oturuyor kadın, tombul bacaklarını alevlere doğru uzatıyor ve fettanca bir tavırla saçlarını taramağa koyuluyor. Gülmeğe başlıyoruz.

«Nerede buldun bunu, Charley?»

«Pennsylvania'lılardan aldım. Bir sürü kadın var onlarda ve bu pis Hollandalı köylülere o kadar kadın çok gelir. Eminim daha en az yüz kadın var yanlarında. Ona Mohawk'lı olduğumuzu ve oranın delikanlılarının da pek yabana atılacak tipler olmadığını söyledim. Sevmesini bilen tipler, değil mi Jenny?»

Kadının yanına oturuyor ve kolunu boynuna atıyor.

«Tam bir dilenci güruhu,» diyor Jenny ve yere tükürüyor.

«Bu kadarcık pislik seni ürkütmemeli.»

«Bir miktar para verirsiniz geri çevirmem doğrusu.»

Jacop elini çantasına daldırıp, tüm kıtada geçerli paralardan çıkarıyor ve kadına atıyor. O ise tınmıyor bile ve itiyor eliyle paraları.

«Bundan istemem.»

«İlginç Hollandalı piliçlerden biri, bu da,» diyor Jacop.

Ona bir şilin atıyorum. Parayı alıp, ayaklarını saran bezin kıvrımlarından birinin içine yerleştiriyor. Yer elmalarımızı yiyoruz. Biraz da tuzlu etimiz kalmış. Ama çok yavaş yutuyoruz lokmaları, ustaca bir tutumlulukla adetâ. Şimdi hava tamamen karardı. Mangaların kımıltılı gölgeleri Doğu'da hâlâ görünüyor ama Batı'da ormanın koyuluğuna karışıyorlar ve sağda solda yakılan ateşlerin ışıkları göze çarpıyor yalnızca.

Kuzey'de, tepenin eteklerinde yükselen tarlalar boyunca yanıp sönen ışıkları, kaybolan, uzaklaşan

ateş böcekleri sanabilir insan. Günün son pırıltıları da kayboluyor Batı'da ve rüzgâr esmeye başlıyor.

«Gece don yapacak,» diyor Clark Wandeer.

«Bir kadına sahip olmak güzel şey.»

«Üstelik de tombul bir kadına.»

Jenny her şeye gülüyor ve bir yandan da bir parça yer elması atıştırıyor. Sonra gelip Charley Green'in kolları arasına yerleşiyor. Arkadaşlar bakıyorlar, ancak hiç bir art niyetleri yok. Konuşacağımız zaman alçak sesle konuşuyoruz ve kadının sık sık içini çektiğini işitiyoruz. Uzaktaki belirsiz bir gü-rültü, orada New-Jersey'lilerin bulunduğunu hatırlatıyor bize.

Ely Jackson, ayaklarını sarmalayan çaputların içinde kıvranıp duruyor. Bazan bana öyle geliyor ki, bu ayaklar `artık tüm duyarlılığını yitirdi. Başka türlü olamaz. Ely ve ölüm kavramlarını bir arada düşünmek, bana olanaksız geliyor. Zaman zaman, sanki on yıl önce olmuşcasına, Huron'ların, yollarının üstünde ne var ne yok hepsini yakıp yıkarak Mohawk'a indiklerini anımsar gibi oluyorum. Ely eve geliyor ve biz onunla birlikte, ev ev ailesini ve dostlarını arıyoruz... Sonra Patroon kalesine dönüyoruz. Çürümüş, eski bir yapı bu ve Ely yanında altı kişiyle birlikte yüz kadar kızılderiliye karşı tam iki gün aralıksız döğüşüyor. Katı bir adam Ely, topuz gibi biri.

«Bugünlerde, orduya ayakkabı dağıtılacağı söyleniyor,» diyor bezgin bir sesle.

«Bu Kongredeki domuzların hepsi birer yabancı.»

«Kongreden nefret ettiğim kadar İngilizlere kızmıyorum,» diyor Clark.

«Ben hepsinden nefret ediyorum,» diye patlıyor Jacop. «Kongreye hakim olan bu çürümüş ve sarhoş

yalancılara gelince...» Bir an gözlerini alevlere di-
kiyor, devam ediyor:

«Her şeyin zamanı var. Anla beni Clark, Kong-
re ile İngilizlerden sonra uğraşacağız. İngilizlerden
sonra,» diye tekrarlıyor.

Gözleri, yenik ordunun hatlarını gösteren ateş-
ten çizgileri izliyor.

«İngilizlerden sonra,» diyor üzgün bir sesle.

«Evlerimize döneceğimiz söyleniyor,» diye mı-
rıldanıyor Moss şikâyetçi bir sesle.

Fakat geriye dönüp de kavuşacağımız bir oca-
ğımız yok artık. Kızılderililer bütün Mohawk bölge-
sini yaktılar. Eğer anam babam hâlâ yaşıyorlarsa,
kimbilir şimdi neredeler.

«Mohawk'a dönmeyeceğim,» diyor Jacop. New
York vadilerinde barış olmayacak. Daha en az yüz
yıl saldıracaklar bize Kanada'dan.

«Yüz yıl boyunca, elde tüfek gezmiyeceksin Ja-
cop,» diye gülüyor Kenton.

«Transylvania'da verimli ve çok güzel bir ülke-
nin olduğu söyleniyor, adı Kentucky imiş. Boone adın-
da bir Virginia'lı keşfetmiş orayı.»

«Hepiniz aptalsınız, hem haddinden fazla,» diye
bağırıyor Jacop İngilizlerin bütün yaptıkları, Kızıl-
derilileri bize karşı kışkırtmak. Eğer Joseph Brant
olmasaydı, bu altı ulusun hali ne olurdu? Ve Brant
onların piyonlarından, aletlerinden biri. Onu bu hale
getirmek için İngiltere'den çağırmış olmasalardı! Din-
leyin beni, size diyorum ki İngilizlerin bütün gücü ve
kurnazlığı birilerini diğerlerinin üzerine oynatabilme-
sinden geliyor. Ama biz özgür bir halkız, kralın oyun-
cağı değil. Kralın son uşağını da yok ettikten sonra
barış bütün Batı'ya egemen olacak.»

Charles, tombul kadınıyla yanyana oturduğu yer-
den homurdanıyor.

«Barış mı Jacop. Boşver... Allah belasını versin İngilizlerin.»

Sırtüstü, kaskatı uzanmış olan Jenny yanımıza dek yuvarlanıyor ve Charles yorgunluktan başını tutarak ayağa kalkıyor.

«Yordun kadını,» diyor Kenton.

Jacop'un davranışları değişiyor. Kalkıp kadına yaklaşıyor, sırtına dostça vurup yanağını sıkıyor: «Karşında gördüğün bir erkek, hem de gerçek bir erkek.» «Öldüreceksin onu,» diyor Moss Fuller. Sıranın bir an önce kendisine gelmesini istiyor, kadının vereceği zevki tatmak için sabırsızlanıyor. Ölüm korkusu ile dolu, kuşku ile titriyor.

Jacop kadının yanına yatıyor. Ateşe yaklaşıyoruz. New Jersey yöresinden ulumalar, daha sonra da silah sesleri duyuluyor. Hemen yerimizden fırlıyoruz. Isırında etkisi ile uyuşukluk kaplamış her yanımızı.

«Saldırıya mı uğradık?» diye soruyor Ely kuşkuyla bir sesle.

Silah sesi işitilmiyor bir daha. Saldırıya uğramış olmamız umurumuzda bile değil. Ateşin ışığında parıldayan çekilmiş kılıçlarıyla, iki subay dört nala geçiyor yanımızdan.

«Gene bir sürü dert.»

Sessizliğin içinde, Jacop'un solumalarından başka bir ses duyulmuyor. Sarmaş dolaş olmuş kadınla erkeğe bir göz atıyorum, göz atıyorum yalnızca. Moss Fuller, başını kollarının arasına almış uzaklaşıyor: sessizce öksürüyor. Ely, bizim oranın vadilerinde iyi bilinen Fransızca kederli bir havayı mırıldanıyor.

Bambaşka insanlar olduğumuz dönemi anımsamağa çabalıyorum; utanç ve alçak gönüllülüğe karşı duyarlı olduğumuz ve kor halindeki yüreklerimizin bizi savaşın içine sürüklediği dönemi.

Adım Allen Hale. Yirmibir yaşımdayım. Amerikan kıta ordusunda askerim. özgürlük uğruna savaşmak için çok uzaklardan geldim.

Ateş sönüyor ve Kenton, yeni ağaç dalları aramak için kalkıyor. Yüklü kollarıyla geri dönüyor, ateşe biraz odun atıyor ve patlıyor.

Bir meyve ağacını baltalamak!.. Erik ve kiraz fidanlıklarım vardı. Tam on yıl gözüm gibi korudum onları. Batı'ya doğru gidersek orada, göller bölgesinde, daha büyük bir plantasyonumuz olur diye düşünmüştük. Savaştan sonra gideceğim oraya, diğer ağaçların fidanlarından da bulacağım.

Ateş yeniden canlanıyor. Kamplar sessizlik içinde uyuyor olmalılar. Moss kadınla birlikte. Derin, düzenli soluğundan, uyuduğunu anlıyoruz. İçimizden herhangi birinin, kadını almak için Moss'u uyandırmak isteyebileceğini düşünemiyorum bile.

Massachusetts'lı oğlanlar ısınmak için bizim ateşin yanına geliyorlar. Onlarda ateş yok. Rüzgârla bizim aramızda bir yerde toplu halde bekliyorlar. Aralarında bir de subay var; sakallı, yırtık pırtık gri üniformalı, kemerine kılıç iliştirilmiş bir adam.

Çok az konuşuluyor, zaten adamların yarısı uyuyor.

«Kocaman bir dönüş yapacağımız söyleniyor. General Philadelphia'ya Kuzeyden saldırmak ve dağları aşmak istiyormuş diyorlar. Orada, Transylvania'da çok güzel bir ülke varmış, Boone diye birinin keşfettiği bir ülke. Orada yaşayabilir ve toprakları savunabiliriz.»

«Ya kadınlar. Çocuklarımız ne olacak?»

«Bir takım ayak bağıları, bir adamın orduda yapacak hiç bir işi yoktur.»

«Artık ordu falan yok,» diye homurdanıyor Kenton.

«Peki ya beşbin tane adamın aile bağları varsa, bunlar silahlarını bırakmalı ve gidip kendilerini astırmalılar mı sence?»

«Barıştan sonra artık kimse asılmayacak.»

«Washington yaşadığı sürece barış falan da olmayacak. Ve Wayne'in Pennsylvania'lıları da tuhaf bir cesarete sahipler.»

«Harlem'de, Wayne'in adamları kaçarken biz tutunuyorduk,» diyor yavaşça Wandeer.

«İşte iki yıldır tüm topraklar nadasta. Ordu buradan çekilip gittikten sonra, yeniden toprağı işlemeğe koyulacaklar.» Şu Kentucky'de yalnızca kadınlar oldu:

«Yarın ne tarafa gideceğiz?» diye soruyor Eagen.

«Kuzey-Doğu'ya,» diye cevaplıyor, ufak tefek subay. «Valley Forge diye bilinen bir yere.»

«Yerleşilecek mi orada?»

Kısa bir süre sonra Massachusetts'li oğlanlar gidiyorlar. Ateş sönüyor. Her yanda, sönmek üzere olan ateşler göze çarpıyor. Uyumağa çalışıyorum, Ely Jackson kalkıp silahını alıyor.

«Ely, ne oluyor?»

«Bir süre nöbet tutacağım...»

Birinin nöbet tutmak istemesi o denli garipki Green kahkahayı basıyor. Neye yarayacak nöbet tutmak? En küçük saldırıda yenileceğiz nasıl olsa. Artık orduya benzer bir yanımız yok. Eskiden orduyduk, ama şimdi değiliz.

Kar yağmaya başladı, kocaman, kuru taneler düşüyor yere. Ely, çıplak elleriyle tüfeğini kavramış, orada dikiliyor. Ve bir süre sonra hareketsiz bir beyazlığa dönüşüyor. Çevresinde kar taneleri uçuşuyor.

II

Uzun süre uyuyabilsem ve yakıcı bir güneş altında uyuyabilsem bir sabah, diye söyleniyorum kendikendime. Bütün vücudum ateşin yandığı yöne doğru bükülüyor. Isınmak istiyorum. Ateş filan yok ortada. Uykumun gece sık sık bölündüğünü anlıyorum yavaş yavaş. Borazan çalıyor. Oturuyorum, ve kar tepeme yağıyor. Yerde iki-üç santimetre kalınlığında kar var. Green, Lane, Brenner, Eagen, hepsi kar kurganlarına dönüşmüşler.

Soğuktan titreyerek kalkıyorum, vücudumun yarısı duyarlığını yitirmiş. Çevremdekilerin ölmüş gibi bir hali var. Bir göz atıyorum onlara. Diğer mangaların bulunduğu yerler karla kaplı. Ely Jackson kımıldanıyor, Jacop Eagen titreyerek kalkıyor, üşüyor olsa gerek. Ellerimizi hohluyor, göğsümüzü yumrukluyoruz. Tepiniyoruz ısınmak için.

«Çok korkunç bir duyguya kapıldım bir an,» diyorum, bütün mangalar dondu sandım.

Ely gülümsüyor. Sakalı kar ve buzdan bembeyaz olmuş.

«Böyle şeyler düşünebilecek kadar tuhaf bir adamsın» diyor Jacop.

Diğerleri de uyanıyorlar. Isınma içgüdüsüyle bir-bimize yanaşarak üst üste uyumuşuz. Yalnızca, Moss Fuller hâlâ uyuyor. Kadın da yanına büzülmüş.

«Uyuyan bir adam için kadın hiç bir şey ifade etmez,» diye konuşuyor ortaya Edward.

Kırağı ve kardan heykeller, ateş yakmağa çalışıyoruz. Ama başaramıyoruz bir türlü. Vazgeçiyoruz. Bir parça mısır kırıyoruz; biraz da tuzlu et. Yutunca ya dek geveliyoruz ağzımızda. Isınmak için yeniden çaba gösterecek halimiz yok. Mangalar hareketleniyor ve askerlerin seslerinin çatlak tınısı tarlalar üzerinde yayılıyor. Subaylar tırışta geçiyorlar. Her yanda, ısınmak için ayaklarını yere vuran adamlar var. Şurada burada, geceden bu yana korunmuş ateşlerin yeniden yakıldığı görülüyor.

«En kısa zamanda bir kamp kurulmalı, yoksa hepimiz öleceğiz,» diyor Wandeer.

Kol ve bacaklarımı oğuşturarak her şeye boyun eğiyorum. Böyle bir iki geceye daha katlanılabilir, daha fazlasına değil. Bu anda, ısınmak kadar, başka hiç bir şeye istek duymuyorum.

Ely Pennsylvania'lıların orada bir ateşi gösteriyor.

«Ben, gidip çıra gibi bir şeyler arayacağım,» diye mırıldanıyor.

Borazan çalıyor: «Silâh başına!»

«Şimdi hareket edeceğiz.»

«Cehenneme kadar yolları var!»

«Öyle sanıyorum ki korkunç soğuk bir yer,» diye gülümsüyor Kenton Brenner. Yüzü, soğuktan, mavi-mor karışımı bir renge dönmüş, burnundan ölü deri parçaları dökülüyor. İnsanlar buna nasıl dayanabilirler, diye soruyorum kendikendime, ben, kendim nasıl dayanabiliyorum. Ayaklarımı yere vurmaya sürdürüyorum. Isınmak, sıcaklık kavramı, ne tür bir ısı olursa olsun beynimi zorluyor.

«Moss, uyanın.»

Jacop kadını ayağının ucuyla iteliyor.

«Artık gitme zamanı geldi, Jenny.»

Charley Green, ayakta bacakları açık gülümsüyor. Yüzünden hâla uykunun mahmurluğu akıyor. Isınmak için ellerini cebine sokmuş. Ely, Pennsylvania'ya doğru yöneliyor. Çok yavaş yürüyor, sanki cam üstündeymiş gibi. Her adımda acı çekiyor denebilir. Ateş yakmaktan başka bir şey düşünmediğini anlıyorum. Mutlaka getirecek bir şeyler. Kibarca konuşacak onlarla. O bunun yolunu bilir.

İşte hepimiz Moss ve Jenny'nin çevresindeyiz. Kadın geriniyor. Soğuk ısıyor vücudunu ve ısınmak için Moss'a sokuluyor iyice ve birden uluyor, oturduğu yerde doğruluyor.

«Soğumuş bu,» diye haykırıyor.

Wandeer gülmeye koyuluyor. Kadının burnu gecenin soğuğuyla kıpkırmızı olmuş ve saçları yüzüne dökülüyor. Tombul tombul bir kadın. Hepimiz çirkin zayıf ve pisiz. Bitkiniz hepimiz, sağa sola bükülüyoruz. Ama iğreniyorum bu kadından; bana geçmiş, anımsattığı ve korkunç bir kadın karikatürü olduğu için.

Sertçe ayaklarının üstüne dikiyorum onu, pis giysilerinden kavrayarak şiddetle sarsıyorum. Diğerleri beni izliyorlar. Henry Lane aptalca gülümsüyor.

Ötekiler kıymıldamıyorlar bile. Bakıyorlar yalnızca, hepsi o kadar.

«Öldüreceksiniz beni,» diye uluyor kadın.

Yakasını bırakmıyorum.

«Çek git buradan,» diye mırıldanıyorum.

Giysilerine sarınıyor, sarı saçlarının kirli örgülerini düzeltmeğe çalışıyor.

«Namuslu, saygıdeğer bir kadın olduğumu bildiğinizi sanıyordum.»

Wandeer yeniden basıyor kahkahayı. Savaştan önce papazlık yapan küçücük sevimli bir adam bu. Kardeşlerinden ikisi White Plains'te öldürüldü. Uzun zamandan beri hep böyle davranıyor. Ama anlaşılması kolay bir adam. Kırk yaşından sonra çocuk gibi bir adam oldu, çocuktan da beter.

«Gitseniz daha iyi edersiniz,» diyor Jacop kadına.

Salınarak, arada bir bizi küçümsemek ve saygıdeğer bir kadın olduğunu belirtmek için geriye bakarak uzaklaşıyor. Jacop, Moss'un üzerine eğiliyor ve özenle sarsıyor onu. Jacop, sert hüzün dolu bir adam. Ama Moss'un yanında olduğunda, her zamankinin tersine, bir kadın kadar yumuşak. Oğlanın yüzünü örten saçları ayırıyor ve buzlu kan pıhtılarıyla kaplanmış dudaklarını görüyoruz genç adamın. Doğruluyor Jacop:

«Soğumuş bu gerçekten,» diyor.

Anlıyoruz. Çocuğun iri gözleri açık kalmış. Wandeer gülmeyi kesiyor. Moss'un üzerine eğiliyor, ellerimle gözlerini örtüyorum.

«Böyle gecelere dayanabilmek için sağlam adamlar olmak gerekli,» diyor yavaşça Brenner.

«Ölmüş mü?» diye soruyor Jacop öfkeyle haykırmadan önce:

«Ely nerede? Yanımızdan ayrılıp gitmek için tam zamanını buldu doğrusu.»

«Ateş aramaya gitti,» diyor Edward tasayla.

«Neye yarayacak ki? Ateş yakma için artık çok geç değil mi? Daha önce olsaydı aniardım, ama şimdi artık çok geç. Ateş Moss'u yeniden hayata kavuşturamaz.»

Pennsylvania'lılardan biraz ateş aşırıma çalışacak. Becerir böyle işleri.

«Kes çenenii!»

«Ateşi kavla yakamadık. Ely çıra gibi bir şeyler getirecek.»

«Ne olursa olsun, Ely artık daha fazla bir şey yapamaz Jacop.»

Jacop Moss'un yanına iliyor. Ben de meyva ağacının yanına gidiyorum oturmak için. Soğuk, kemiklerime dek işliyor. Ama bu, Moss Fuller'ınki kadar derin ve sessiz bir soğuk değil hiç bir zaman.

«Öldüğünden emin misin?»

«Öldü,» diyor Jacop.

Borazanlar çalışıyor ve bütün yürüyüş kolu, bütün mangalar hazırlanmaya başlıyorlar. Güneş, Doğu'daki orman perdesi boyunca yükseliyor. Ormanın çevresini dolaşarak, seyrek sıralar halinde yürümeğe koyuluyor insanlar. Virginia'lı savaşçıların gri kaskları var başlarında. Subaylar atlarına manevra yapıyor, buyruk yağıdırıyorlar. McLane süvari birliği gri, kâgir evin ardından ok gibi fırlıyor ve tarlalar yönünde ilerliyor. Massachusetts'li adamlar kadınlarıyla birlikte, gülüşerek, sıraya diziliyorlar.

«Öldü,» diye tekrarlıyor Jacop Moss'u kaputuna sarmalıyor.

«Gel bana yardım et Allen,» diyor bana.

Kalkıyorum. Geçerken kırık ağaç dalları ötemi berimi tırmalıyor. O zaman, elinde yanan bir çırayla gelen Ely Jackson'u farkediyorum. Ely'nin insanlarla anlaşmak, işi tatlıya bağlamak konusunda olağanüstü bir yeteneği var.

«Biraz sonra güzel bir ateşimiz olacak,» diye bağılıyor.

Yanımıza geliyor ve ancak o zaman anlıyor acaip bir şeyler olduğunu. Hepimize bakıyor teker teker, bir yandan da ateş yaktığımız yerde biriken karları temizliyor.

«Baltanı al da, bize biraz odun kes, Allen,» diyor. Ama az bir şeyolsun. Çünkü güzel bir ağaç bu. Kımıldamıyorum.

«Moss uyuyor mu?» diye soruyor. Uyandırın onu, bu haliyle yürümesi olanaksız.

«Moss uyumuyor,» diyorum.

«Öldü,» diye ekliyor Jacop. «Çocuk öldü, Ely.»

«Bu gece korkunç soğuk oldu. Bu kadarına dayanamazdı,» diye mırıldanıyor Kenton, dişlerinin arasından.

Ely bir an boşlukta sallanıyor, aptallaşmışçasına başını sallıyor ve elinden düşürüyor yanan çırayı karın üstüne: Bir fısıltı duyuluyor önce ve ateş sönüyor. Kimse onu yerden almak için yerinden kımıldamıyor. Ely Moss'a yaklaşıp yüzünü açıyor. İlişiyor oraya; ayaklarının bir buz kütesinden, kanlı buz kütesinden ibaret olduğunu farkediyorum. «Moss'un ayakkabıları vardı,» birden böyle düşünüyorum. Yıpranmış şeyler bunlar ama ayakkabı ne de olsa. Jacop onları bir ay önce Hessois ölüsünün ayağından çıkarmış, Moss'a vermişti. Önce kim konuşacak bu konuyu diye soruyorum kendi kendime. Moss'un öl-

müş olmasını bir türlü kavrayamıyorum. Yalnızca ayakkabıları önem taşıyor şimdi.

«Ely'nin onları alması gerek» diye düşünüyorum ayakkabılarına bakarak, Ely artık gençlik çağını geçirdi, yakında ölecek diyorum kendi kendime. Doğru değil bu. Ely yaşayacak. Ayakları yakında çürümüş tavuğa dönecek ama o yaşayacak. Hiç bir şey demeden kalkıyor ve bana bakıyor.

«İyi bir oğlandı, bizim oralıydı,» diyor Edward Flagg. «Bu kadar genç öleceği hiç aklıma gelmezdi.» «Pis bir öksürüğü vardı.»

«Eve dönme arzusunu yerine getiremeden öldü. Uzaktır, vadilerin oralar.»

Boynumuz bükük. Ayakta dikiliyoruz, yumruklarımız sıkılı. Clark Wandeer Moss'a yaklaşıyor. Onu gözlerimizle izliyoruz.

«Onu gömeceksiniz ve bende birkaç kelime söyleyeceğim,» diyor. Anılarına gömülmüş gibi bir anlam var yüzünde.

«Toprak da çok sert,» diye mırıldanıyor Lane.

«Charley, git Massachusetts'li oğlanları bul,» diyor Ely, «ve Aux Champs ezgisini çalmak için bir borazancı iste.»

Süngülerimizi alıyor ve toprağa saldırıyoruz. Gidip baltayı almam gerekiyor. Toprak buz tutmuş, kayadan daha sert. Jacop bir an duruyor; Moss'un potinlerine baktığını görüyorum. Ne düşündüğünü kestirebiliyorum.

Bir ayak derinliğinde kazıyoruz ve bu çalışma bizi bitiriyor. Green'in Massachusetts'li çocukla dönmesini bekliyoruz. Düşünüyoruz ve büyük bir olasılıkla hepimiz aynı şeyleri düşünüyoruz.

«Çocuğun nefis bir çift potini var,» diyor Jacop sonunda.

«Onu çırılçıplak gömemeyiz,» diyor Ely. İki yıldır birlikteydik, çırılçıplak gömemeyiz onu.

«Ben yalnızca potinlerden söz ediyorum.»

«Oğlanın potinlerine ilişmeyelim.»

«Senin böyle bir şeye ihtiyacın var, Ely.»

«Ben de size diyordum ki potinleri ayağında kalacak. Yemin ediyorum Jacop, eğer oğlanın potinlerini alırsan seni vururum.»

«Öfkelenmenin hiç sırası değil, Ely,» diyor Jacop. «O şimdi öldü ve ne soğuğa ne de sığağa karşı duyarlılığı yok artık. Ayakkabılara ihtiyacı yok, ama senin var.»

Ely bir şey söylemiyor. Yerde yatan Moss'a dikmiş gözlerini. Jacop ilerliyor, arada bir Ely'e bakarak ayakkabıları çıkarıyor oğlanın ayağından. Ama Ely aldırıyor bile.

«Çok üzgünüm Ely.»

Charley Massachusetts'li borazancıyla döndü. Meraklı, heyecanlı, bir sürü de Boston'lu oğlan gelmiş yanlarında. Biz Moss'un cesedini mezara taşımakla uğraşırken çevremizi alıyorlar.

«Gelecek ilkbaharda bu tarlayı işleyecekler,» diyor biri, bu mezar yeterince derin değil.

Üstüne toprak atıyoruz ve Wandeer birkaç kelime mırıldanıyor. Sesi boğuk, boğuk.

«Artık evinden oldukça uzakta,» diyor Ely.

Borazanın sesi yankılanıyor sabah güneşinde, net ve parlak. Moss'un yerinde olsaydım, ben de böyle bir cenaze törenim olsun isterdim. Bir de trampet var gümbürdeyip duruyor. Bu da heyecanlandırıyor insanı. Mangalar yürümeye koyulmuş, çoğu ne olup bittiğini anlamak için dönüp bakıyor, ama bu, onları yürüyüşlerinden alıkoyamayacak kadar sıradan bir olay. Geçiyorlar. Bütün ordu yola koyulmuş.

Jacop, Moss'un süngüsünü alıyor ve onu mezarın başucuna saplıyor. Paslı, yamuk bir alet bu, pek öyle değerli de değil. Massachusetts'lilerin çoğunun tüfeği yok.

Massachusetts birliği yürüyüşe geçiyor ve yanı-
mızdaki çocuklar katılıyorlar birliğe. Orada biz bize
kalıyoruz. Washington ve ordugâh yardımcılarının gri
boyalı evden çıkışlarını izliyoruz bir an, atlara bini-
yor ve ordunun başına geçmek için fırlıyorlar.

Yola doğru hareket ediyoruz.

«Yapacak uzun bir yürüyüşümüz var bugün,»
diyor Lane.

«Valley Forge diye bir yerden söz edildiğini hiç
duymadım. Orada bir demirci olmalı. Zaten demir
madenleri bulunan bir ülke izlenimi veriyor ismi (1).»

«Schuylkill nehri üzerinde bir yerdir.»

«Madem ki Washington daha sonra Güney'e yü-
rümek niyetinde, neden Kuzey'e gidiliyor?»

«Onun İngilizleri aptala çevirecek kadar akıllı
bir adam olduğu söyleniyor.»

«Bunun bir ordu olduğunu sanıyorsa delinin bi-
ri o.»

Clark birden soruyor:

«Moss nerede?»

Unutmuş bile olup bitenleri.

İşte yeniden yoldayız. Güneşin karlı yüzeyi ay-
naya dönüştürdüğü ve kısa zaman sonra körden fark-
sız hale geldiğimiz günlerden biri bu.

Bütün ordu ilerliyor. Çok yavaş ilerliyor ama yi-
ne de ilerliyor. Bunun nasıl olduğunu soruyorum ken-
di kendime, nedir bizi ilerleten? Öyle sanıyorum ki
ruhum altı mil boyunca uzanan bir dilenci kalaba-

(1) Fransızca forgeron: demirci anlamına gelir.

lığıyla özdeşleşmiş. Pennsylvania'lıların ardındayız. Bizim arkamızdan Massachusetts'li birlikler geliyor. Bir dolu geveze kadını taşıyan oniki kadar ağır araba yanımızdan geçiyor. Neredeyse erkekten daha çok orospu var. İçlerinden biri perdelerin arasından başını uzatıp bize dilini çıkarıyor.

«Gelde bizimle birlikte yürü, güzelim,» diye bağıyor, Charley Green.

«Güzel bir orospu bu,» diye değer biçiyor Edward.

Moss'u düşünmeden yürüyoruz. Düşünmenin bir yararı yok zaten. Bize o denli yakın ki. Ölülerini canlılardan ayıran zar öylesine saydam ki. Dünya kuralı beri...

Massachusetts'liler şarkı söylüyorlar, biz de katılıyoruz onlara. Daha sonra bütün yürüyüş kolu katılıyor ezgiye:

Yankee Doodle Londra'ya gitti
Atın üstünde, hem de midillinin.

III

İşte sonunda vardık ve daha ileri gitmiyecekmişiz gibi bir duygu var içimizde. Çok zor kavırıyoruz istirahatte olmadığımızı, ama yinede kavrayabiliyorum. Artık dinlenme yok.

Ely Jackson yüksek sesle söylüyor bunu. Çevresine bu denli güven veren, sağlam bir adamın parça parça öldüğünü gördüm korkunç bir şey.

«Güney'e gitmeyeceğiz,» diyor Ely. Bütün bu yolculukları yapabildiğine göre bu Daniel Boone müt-hiş dayanıklı bir adam olmalı. Ama biz onu Transylvania'ya dek izleyemeyeceğiz. Biz artık orda olmaktan çıktık.

«Yorgunum diyorum. Artık yürüyemem.»

Kenton atılıyor:

«İngilizleri karşılamaya hazır olmalıyız. Breed's Hill'i ve onların parlak kırmızı urbalarını gözünüzün önüne getirin bir kez lanet herifler. Moss ağlıyordu. Onaltı yaşındaydı daha.»

«O yaşıta bir çocuk böyle şeyler görmemeliydi,» diye patladı Ely. Onların tepeye saldırdıklarını ve parça parça olduklarını görmek dehşet verici bir şey. Bir İngiliz trampetçisini, küçücük bir çocuğu anımsıyorum. Karnına bir mermi yedi ve hâlâ trampet çalmak için çabalıyordu. Küçücük bir çocuk...»

Böyleydi o zaman Breed's Hill'de olup bitenler. Şimdi orasının adı Bunker Hill oldu.

Ely sürdürüyor:

«Bu olaylar, Moss gibi bir çocuğu kaskatı yaptı ve o bu yapıyı kaldıramıyacak kadar gençti.»

Büyük bir ateşin çevresinde oturuyoruz, ama bir türlü ısıtmıyor ateş bizi. Soğuk, alevlerden daha güçlü ve kemiklerimize değin işliyor.

Kampımız bir tepenin doruğunda. Bir yanda orman, öte yanda çayırlar. Tepenin ardında, hattâ vadide ateşler parlıyor. Batıda, Schuylkill nehrinin oluşturduğu bir koya doğru alçalıyor tepe. Buranın adı Valley Forge. Eskiden burada, koyun olduğu yerde bir değirmen varmış, şimdi şurda burda birkaç ev çarpıyor göze. Subayların hemen oraya yerleştiklerini söylemeye gerek yok.

Philadelphia buradan onsekiz, yirmi mil ötede. Arada bir o yöne doğru göz atıyoruz. Sıcacık evlerde kaygısızca uyuyan, maşrapalarla iyi cins bira!alarını yudumlayan disiplinli İngiliz ordusunu düşünüyoruz. Erkekler, kadınlar, sıcak yataklar ve tüm Philadelphia onların emrinde.

İşin sonuna geldiğimize, artık daha ileriye gitmiyeceğimize kendimizi inandırmaya çalışıyoruz.

Clark Wandeer omuz silkiyor. Ateşi nkemârına uzanmış, sakalının rengi kızıla çalıyor ve o bunun farkında bile değil. Moss öldüğünden beri iyiden iyiye yaşlandı ve dinsel birtakım huyları yeniden depreşiyor.

«Korkuyorum,» diyor Edward.

Eskiden değil korkmak, düş bile görmiyen bu sağlam ve dayanıklı köylü ne hale geldi.

Ely Jackson başını sallıyor.

«Peki, ya yarın yeniden yola çıkma emri alırsak ne olacak?» diye soruyor Edward kuşkuyla.

Ve herbirimizin yüzünde aynı endişe yansıyor: yeniden yürümeye koyulmak. Çok bitkiniz. Nasıl kurtulmalı buradan? Ayın aydınlığında ısıllı ısıllı parıldayan tepenin inişleri karla kaplı. Ateşe yaklaşıyoruz.

Üstümüzde bir yerde Pennsylvania'lıların ateşi var; kocaman bir çember yapmışlar. Gözlerinizi yarı yumup düşlerseniz, bir taç gördüğünüzü sanırsınız. Açlık, garip şekiller görmeye yöneltiyor beni. Gece bastırıldığında Jakop, komiseri aramaya gitti. Bir süre sonra kanlar içinde geri döndü ama elinde de bir şapka dolusu mısır var... Sekiz kişilik.

«Hemen de dövüşüyorsun milletle,» diye yanına yanaşarak Ely tatlı bir sesle.

Jakop'un bütün gece hiç sesi çıkmıyor. Yabancı bir adam, katı, anlaşılması çetin. Gençliğinde Fransız'lara karşı düğüşmüş. O zaman da devrimciymiş. Hem de öyle az buz değil alabildiğine devrimci. Ona göre devrim işte bu savaşla başlamış ve değişen hiç bir şey yok. Önce Fransız'ları yoketmiş bütün sorun, şimdi ise İngiliz'leri. Halka ait bir toprak bu, bütün halkın toprağı, tüm öğütleri bunun üzerine. Kızılderililerin de gitmeleri gerek, ama önce Fransız'ların ve İngiliz'lerin. Çünkü bunlar bize karşı Kızılderililerden yararlanıyorlar. Jakop önce Fransız'lara karşı savaştı. Şimdi de İngiliz'lerle savaşıyor. Ömür boyu savaşıcak o. Toprağına sahip olamayacak belki o, ama ondan sonrakiler olacaklar. Göv-

desine bir mermi saplanıncaya dek savaşacak o. Sonrada dinlenecek.

«Moss nasıl da söz ederdi aile ocağından, hâlâ anımsıyorum,» diyor Ely. «Maryland'lı dört manganın tüfek ve süngüleriyle birlikte kaçtıkları söyleniyor.»

«Bu daha başlangıç.»

«Çok kötü adamlar bu Maryland'lılar, katolik he-rifler, hırsız tohumları...» diye mırıldanıyor Jacop.

«Başlangıçmış,» diyorum, «Ordu dağılıyor. Bir taraftan midelerini şişirip bizi açlıktan kırdıran, bir taraftan da Birleşik Devletler'den söz eden şu rezil Kongre aklıma geliyor da... Ulu Tanrım, biz Mary-land için savaşıyoruz ve Maryland'lılar bizi terkedip kaçıyor. Moss neden öldü öyleyse?»

Clark Wandeer bitkin bir sesle kanıtlıyor sorumu.

«Bırak onu, rahat uyusun.»

«Mohawk'tan söz ederdi...»

«Kaçacak olsan nereye giderdin Allen?» diye soruyor Ely yalın bir sesle. Gücümüzün sonuna gel-dik artık.

«Korkuyor musun?»

«Hayır,» diye yanıtlıyor Ely.

Bana bakıyor. Davul gibi şişmiş ayaklarını ateşe doğru uzatmış ve zayıf ellerini ısıtmaya çabalıyor. Gölgele gözleri beni delip geçiyor.

Wandeer sıkıntıyla soruyor?

«Ne oluyor sana Ely? Güvenin yok mu, inanmı-yor musun artık? Virginia'lılar Bostonlulardan nefret ederse ve New York'lu birlikleri de orduda kimse sevmezse, barış falan olmaz. Biz yensek bile olmaz bu gidişle barış. Savaş durmayacak!»

Ely cevap vermiyor. Jacop başını kaldırıyor. Bir-birine geçmiş lüleleri var. Üstümüzde bir yerden, ormanın kenarlarından, New Jersey'lilerin konakla-

dığı yerden şarkı sesleri geliyor. Hüzünlü bir Hollanda şarkısı söylüyorlar. Uzanıp gözlerimi kapatıyorum, uyumaya çalışacağım. Kenton konuşuyor; sömürgelerin New York vadisine ordu gönderip altı ulusu da yok edebileceklerini, fakat İngiltere'nin bize kızılderililerden kurtulma olanağı vermeyeceklerini açıklıyor. Bunu en az yüz kez dinledim.

«Güçlü bir duruma geldiğimiz andan itibaren biz de bir ulus olacağız,» diyor Kenton. «Dileğiniz de bu değil mi?»

Bizim gibi yenik insanlar yığını için oldukça soyut bir dilek!

Jacop söze karışıyor ve acı sesi, başının sallantılarına uygun bir tempoyla cümleleri sıralıyor.

« Haklısın Kent. Gücümüz işte burada. Hepimizin gücü bu. Anlıyor musunuz. Her gün yeniden yaktıkları bir sürü insan öldürdükleri Mohawk'a döndüğümüzde kimleri canlı bulacağımızı bile bilmiyoruz. Gücümüz işte böyle bileniyor. Kızılderililer İngilizler'e bağımlı. Bu durumda, bu salak kralın adamlarına karşı dövüşmemiz gerekecek. Sonunda dinleceğiz ve vuracak son bir darbemiz kalacak. Bütün gücümüzü toplayacağız ve güm!..»

Başım kaputumun üstünde, uyumağa çalışıyorum. Bir kadını, küçük Moss'la birlikte, Jerry'yi düşünüyorum. Yüzüme sıvanmış pisliği temizliyorum. Soğuk iliklerime dek işliyor. Ateşe doğru dönüyorum. Açlık dayanılmaz bir acı veriyor. «Uyu,» diyorum kendi kendime, «uyu ve düşünme.»

«Altı Ulus, ya da on ulus. Peki ya bu Washington Virginia'lı birliklere güvenerek kendisini kral ilan ettirirse?..»

«Öyle bir adam değildir o,» diyor Ely Jackson.

Sabah aydınlığında yıldızlar birer kıvılcımdan farksız. Şafağın söküşünü izliyorum. Ateş artık çok yavaş yanıyor. Yanmıyor, tütüyor daha doğrusu. Far-
kında olmadan uyumuşum. Birdenbire nasıl da uza-
dı geceler! Ateşe yaklaştığımda, birisinin onu devam-
lı bekleyerek sönmesini engellediğini anlıyorum. Kim
olabilir? Ely ya da Kenton belki. Belkide Charley
Green. Albany'de matbaa işçisiymiş. Bize ısınması
için uzun bir süre geçmesi gerekti. İlk günlerde yağ-
lı, tostoparлак bir adamdı. Şimdi yağdan eser yok vü-
cudunda. Edward, Jakop, ya da Ely olabilir. Üçü de
birbirine hiç benzemeyen, fakat sağlam adamlar. Bi-
risi bu fedakârlığı yapmış ve beklemiş bütün gece.

Kalkıyorum. Diğerleri ateşin rehavetiyle serilmiş
uyuyorlar. Paçavra yığınlarına benziyorlar. Uzun sü-
re önce öksüre öksüre ölen bir adamı anımsıyorum.
Çok cılızdı. Bunlar da öyle, ama yaşıyorlar.

Ormana odun aramağa gidiyorum. Karın üstü-
nü ince bir buz örtmüş. Yürüdükçe ayaklarımın al-
tında çatırtılarla ufalanıyor. Güneşin pek kendini gös-
termeye niyeti yok. Gökyüzünün kurşuni griliği karı
haberliyor.

Jersey birlikleri ormanın sınırını tutuyorlar. Sa-
ğa sola nöbetçiler yerleştirmişler. Ama onlar da uyu-
yor; tüfeklerin altında ezilmişler. Yanlarından geçiyo-
rum, kımıldamıyorlar bile. Jersey'lilerin durumları
bizden de berbat. Kaputların altında çıplak ayak de-
rileri çarpıyor göze; neredeyse üstlerine örtecek hiç
bir şeyleri yok. Topu topu iki çadır var mangalar
için. Dayanıklı adamlar bu Hollanda'lılar. İçinde bu-
lundukları durum, onları asla etkilemiyor. Yakınmıyor-
lar. Pennsylvania'nın Almanları gibi değiller. Topla-
dığım odunlarla geri dönüyorum. Ateşi yakacağım.
Yakıyorum da. Alevlerin sıcaklığı Jacop'la, Henry'i

uyandırıyor. Bir süre sonra Pennsylvania'lıların trampet sesleri sabah sessizliğini yırtıyor. Tüm bu yarı çıplak dilenciler hayata dönüyorlar yeniden. Isınmaya çalışıyorlar. Derken bir gel-git curcunası başlıyor. Yeni bir sahne değil bu; birlikler toplanıyor.

«Bugün bir gösteri olacak,» diye açıklıyor Jacop. «Bayrak defilesiyle büyük bir gösteri.»

Charley geriniyor ve şarkı söylemeye koyuluyor:

«Dilenciler Londra'ya varacaklar, Londra'ya.»

«Bir bayrak gerekli bize...»

«Evet, füme janbonla bezenmiş beyaz, büyük bir bayrak. Kızarmış bir jambon ve saçakları temsil etmek üzere de salçadan çizgiler...»

Yiyecek hiç bir şeyimiz yok. Ateşi güçlendiriyoruz. Edward Flagg bir avuç kar çiğnemeğe koyuluyor.

«Yapma böyle,» diyor Ely, «Kar boğazını ve işkembeni yakıp kavurur.»

«Jersey'liler bir şeyler yemekle meşguller,» diyorum.

Gerçekten de ateşlerin üstünde birkaç tencerenin kaynadığını görüyorum.

«Gidip komiseri göreceğim» diyor, Ely.

«Senden üzerinde subayın imzası olan bir kağıt isteyecekler.»

Gidiyor Ely.

«Moss'un ayakkabılarını taşıyacak hali yok,» diyorum. Ayakkabıları hurdahaş olmuş. Ayakları da öyle. Ayakkabıların içine sığmayacak kadar şiş.

Moss'un üstünde güzel bir de kaput vardı. Ölüler üşümezler.

«Bu ayakkabılar kaybolmamalı diye» söyleniyor biri.

Ateşin karşısına oturup, yavaşça ayaklarımı saran dolakları çözüyorum. Soğuktan morarmışlar. Alevlerin sıcaklığında ısıtıyorum onları. Bir sürü yara, bere ve ezik sarmış üzerlerini.

«Karla ovala onları, Allen.»

«Daha fazla üşütmektense paramparça olmalarına göz yummayı yeğlerim,» diyorum gülerek.

Wandeer söze karışıyor:

«Bu bana papaz Berkeley'in bir söylevini anımsattı. Birkaç şey okudum ondan. İlginç bir düşünür. Acının ve diğer bütün maddi şeylerin, bunlarla karşı karşıya gelen kişinin ruhunda kaybolacağını ileri sürerdi.»

«Nitekim, Moss öldü ve biz... biz yaşıyoruz. Burada olmayı ölü katılığına yeğlerim.»

«Moss üşümüyor,» diyorum. «Eğer ayakkabıları kastedilmek isteniyorsa, Jacop...»

«Bana yaramaz onlar,» diyor Edward üzüntüyle.

İri yarı bir adam bu; kocaman elleri ve kocaman ayakları var. Yaşantım boyunca gördüğüm en iri ayak ve eller bunlar.

Kenton zarlarını çıkarıp karın üstüne atıyor: Düşüş. Ve Henry kazanıyor ayakkabıları. Onları bacaklarının arasına alıp okşuyor, dayanıklılığına duyduğu hayranlık da cabası. Sonra dolaklarını çözüyor, ama bez yapışmış tenine. Sekiz günden bu yana ilk kez ayaklarını çözüyor. Sıra çoraplara geldiğinde, onların pıhtılaşmış kanla kaplı olduğunu görüyor. Ayakları şişmiş, biçimini yitirmiş.

Ayakkabılarını yeniden giydirmek için uğraşıyoruz. Sırtüstü yatmış, ayaklarını uzatmış ve acıyla kıvrılmış elleri. Az bir şey tütünüm kalmış. Bir parça koparıyorum ve biz işimize devam ederken çiğnemesi

için veriyorum ona. Sonunda ayakkabılarını giydirmeyi başardığımızda, ayağa bile kalkamıyor.

«Taşıyamıyacağım,» diye mırıldanıyor. «Ne olur çıkarın.»

Yeniden bağlıyoruz dolaklarını. Jacop bunları mutlaka yıkamamız gerektiğini ileri sürüyor ama Henry reddediyor. Ayakkabıları hoşuma gidiyor. Çıkartıyoruz onları ve ele geçiren Kenton oluyor. Bunları çok istediğimi ve kapabilmek için dövüşmeğe hazır olduğumu bildiriyorum kendisine.

«Sakin ol Allen,» diye araya giriyor Jacop beni iterek.

«Bunlar Moss'un ayakkabıları,» diyorum. «Peki kendisi nerede?»

Başımı kollarımın arasına alıp, yeniden oturuyorum yere. Karnım aç ve kafam bomboş. Çok güçlüymüşüm gibi bir duygu var içimde: Kenton ve bütün diğerleriyle aynı anda dövüşebileceğimi, dev gibi adımlar atabileceğimi sanıyorum. Clark Wandeer'in alt dudağı titriyor, görüyorum. Bir kaç tane çocuğu var onun. Belki onları düşünüyor.

«Haydi, Allen, haydi,» diyor Jacop.

Kenton, ayakkabılar elinde, dikiliyor.

«Benim bunlara ihtiyacım yok Allen,» diye mırıldanıyor.

Bağırmağa başlıyorum birden:

«Ne düşündüğünüzü biliyorum. Şimdi sıra bende değil mi? Önce Moss, sonra ben!..»

«Birazdan yemek yiyeceğiz, Allen.»

«Moss eve dönmek istiyordu. Hiç biriniz firar edecek ve evinize dönecek kadar yürekli değilsiniz! Oh, Ulu Tanrım ne kadar yalnızım!»

Ely geri dönüyor. Diğerleri uzaklaşıyorlar, fakat Kenton orada kalıyor, ayakkabıları elinde.

«Moss'un ayakkabıları için zar attık,» diyor boşuk bir sesle.

Ely cevap veriyor. Elinde, deriyle karışık bir kuyruk yağı parçası var.

Jacop, onun elindekini farkediyor:

«Yiyecek bir şeyler mi getirdin? Tuhaf denecek kadar işini bilir bir adamsın Ely.»

Gelip Ely'le Kenton'un arasına giriyor.

«Ayakkabılar için kızmadın ya Ely?»

«Şu Levazımcıyla bir gün kavga edeceğiz ya, bakalım ne zaman. Onbir adamın karnını doyurmak için hiç bir şeyleri yok. Bana imzalı kâğıdım olup olmadığını sordu, şu yağ parçasını nasıl kopardığımı ben de bilmiyorum. Hiç olmazsa bir parça mısır vermeleri gerektiğini, söz konusu olan birliğin ne de olsa bir alay olduğunu söyledim. Orada Boston'lu ve Pennsylvania'lı askerler de vardı. Tüfekleri de do-luydu üstelik.»

Jacop homurdanıyordu:

«Pennsylvania'lıları pek sevmem; ama bu allahın belası Virginia'lıların yemek dağıtma hakkını istedikleri gibi kullanmaları, bundan daha hoş bir şey değil.»

Yaban ve sessiz insanlar onlar.

Onların yanından ayrılıyorum. Yüreğim daralıyor ve iyiden iyiye boğazım yanıyor. Soğğun giysilerimizi delip geçmesi o denli güç bir iş değil. Benimle ve ayakkabılarımla ilgili olarak konuşmaktan neden kaçındığını Ely'e sormak isterdim. Geri döndüğümde, hepsinin kazanın çevresinde kümelendiklerini ve yağ parçasını kesmeye çalıştıklarını görüyorum. Birlikler yola koyulmaya başlıyorlar. Kâh ormanın çevresini dolaşarak, kâh tepeyi aşarak ilerliyorlar.

Ateşin yanına yaklaşıyorum yeniden. Ely koluma giriyor teklifsizce.

Çabucak ve sessizlik içinde doyuruyoruz karnımızı. Silâhlarımızı özenle temizliyoruz. Günlük sorumuz bu. Sevmiyoruz bu işi. Sonra biz de katılıyoruz yürüyüşlere. Kamp yaptığımız bölgeden ve oranın stratejik avantajlarından başka hiç bir şeyden sözedilmiyor. Valley Forge tepelerle çevrili. Doğal bir kale burası.

Birisinin şöyle konuştuğunu işitiyorum: Philadelphia yolundan saldırırlarsa, bu ikinci bir Breed's Hill olur. Ama bu adam hiç aklına getirmiyor ki; Breed's Hill'de ateşliydik ve savaşma isteğiyle doluyduk. Ve üstelik o günden bu yana başka zafer de kazanamadık.

Düzensizce ilerliyoruz. Arada bir, subayın biri sesini yükseltiyor, ama birlikler gene de bildiklerini okuyorlar. Bütün subaylardan nefret ediyoruz, onlar da bizden çok korkuyorlar. Ordudaki bütün düzen belirtilerinin yerinde yeller esiyor. Haftalardan beri ne para aldık, ne de adamakıllı karnımız doydu. Öyle sanıyorum ki bizi geriye kaçırmaktan alıkoyan tek şey, buzlu, uzun bir alanı katetmek zorunda oluşumuz. Bir arada kalışımızın tek nedeni bu. İngiliz devriye birliklerinin bizi her yandan çevirdikleri söyleniyor.

Ormanın çevresini dönüyor, tepeyi aşıyor ve sonunda, Schuykill'e dek uzanan muazzam bir çayırılığa iniyoruz. Daha sonra Grande Parade diye, anılacak olan yer burası. Birlikler yavaş yavaş bir düzene giriyor.

Çevrede yaşayanların bir bölümü, oraya, bizi karşılamaya gelmişler. Büyük bir çoğunluğu da, bizi kâh alkışlayan kâh çığlıklar savuran genç kuakerler.

Massachusetts ve Pennsylvania'lıların hâlâ, güm-bür güm-bür öten davulları var ve işte artık düzenli adımlarla yürüyoruz. Defetmesi zor, eski alışkanlıklarımız var, ne yaparsınız.

Sekizimiz de Pennsylvania'lıların en önünde, New York birliklerinin yanındayız. Tüfeklerimize abanmışız, çok az konuşuyoruz. Gürültü yavaş yavaş yata-tışıyor. Kadın çığlıkları işitiliyor ve subayların on-ları, Pennsylvania'lılardan koparıp aldıklarını görü-yoruz. Gidip birliklerin ardında uyumsuz, zavallı gö-rünüşlü bir küme oluşturuyorlar.

«Aşağı yukarı bine yakın kadın var,» diyor Jacop.

«Sırf erkeğinin yanında kalabilmek için bir kadın bunca kötü şeye katlansın, olacak iş değil doğrusu!»

Gri ve beyaz bulutlar, birbirlerinin üstüne yığı-lıyor. Bir topçu bataryası birliklerin önünden geçi-yor.

«Knox'un topları,» diyor Ely.

Ovada, şurada burada yayılmış, en azından on-bin kişi var. Bir süre sonra kitle halinde firarlar baş-lıyacak; yarıya incek sayımız, daha sonra da ya-rıdan az adam kalacak.

Gözlerimi yumuyor ve orduyu düşlemeye çalışı-yorum. Sonra yarı yarıya kapalı gözkapaklarımın ara-sından bakıyorum; ordunun yarısı silâhsız ve çulsuz, inanılmaz bir şey bu! Ülkelerine özgü avcı gömlekleri giyen Virginia'lıların dışında kimsenin üniforması yok. Ne işe yarar bir kaput var, ne de doğru düzgün bir çift potin. Sağda solda, yıpranmış pantolonların yırtık-larından morarmış kaba etler ve çıplak dizler, ya da bez veya herhangi bir şeye sarılmış —o da adet yerini bulsun diye— ayaklar görülüyor. Ayaklar, göv-demizin en önemli organı şimdi. Eğer ordu savaş

halinde değilse; ne olursa olsun yürümek, gece gündüz yürümek, sonsuza dek yürümek gerekiyor.

Evet gözlerimi yumduğumda; sakallı, yabansı fakat hayvanlar gibi dövüşme yeteneğine sahip bir ordu görüyorum. Ama korkarım, kısa zaman sonra artık dövüşemeyecek hale geleceğiz.

Kahkahayı basıyorum.

Ely bana bakıyor.

«Allen, Moss'un potinleri İçin bana kızmıyorsun değil mi?» diye soruyor Kenton. Çok uzun süreden beri tanışıyoruz. Onları hiç giymemeyi yeğlerim.

«Oldu.»

Prampet sesleri duyuluyor! «Silâh başına!» Elde silâh, ayağa kalkıyoruz. Bir an sonra, biz artık insan değil, gelişen bir devrimin, bütünü tamamlayan parçalarıyız. Biz bir güçüz. Fakat bu sadece bir an sürüyor. Rüzgâr ulumaya koyuluyor ve soğuk yeniden kavırıyor bizi.

Dik kafalı bir Pennsylvania'lı bağılıyor:

«Yerin dibine girsin gösterileri! Paramızı ödesinler ve evimize göndersinler bizi.»

Wayne ve Scott Pennsylvania cephesi boyunca koşuşturuyorlar. Wayne'in kafasında sargı var. Kaputuyla at koşturuyor. Birkaç kişi «HURRA!»larla selâmlıyor onları, her ikisini de çok seviyor Pennsylvania'lılar çünkü. Ama ne o ne öteki buna dikkat etmiyor ve birliklerinin başında yerlerini alıyorlar.

Bayraklar açılıyor. Selâmlıyoruz onları. Selâmlıyan da çok az zaten. Soğuğun bağrında, askerler, ısınmak için ayaklarıyla yeri dövüyorlar.

Subaylar bizi itip kakıyorlar. İşte dört beş adım aralıklarla sıraya dizildik. Washington tarlaların ortasına ilerliyor. Atın üstünde muazzam bir görünüşü var ve sanki dondurucu rüzgârı hor görüyor. Çok azımızın

tanıdığı ve hiç kimsenin anlayamadığı kadar yabancı bir adam. Bazen ona o kadar büyük bir nefret duyuyoruz ki. Korkusuz bir adam bu.

Yanında, Hamilton'un aristokratça bir duruşu var ve üniformasının dantelli yakaları hemen göze çarpıyor.

Olağan bir ses tonu var generalin. Sözcükler yükseliyor, sonra rüzgârın da etkisiyle, dağılıyor, hafifliyorlar.

«... Uzaklardan geldik... Bir bardak acı içki... dayanmak, katlanmak gerek... Yalnız biz değil, İngilizler de sıkıntı içindeler...»

Birisi gürlüyor: «Nerede sıkıntı çekiyorlar? Pennsylvania'da mı?»

«Mutsuzluğa katlanmamız gerek,.. kin...»

«Ödeneklerimiz nerede! Şeytan götürsün sizin o pis paranızı...»

Jacop'a bakıyorum. Gölgeli gözleri parlıyor. Soğuktan morarmış yüzünü öfke bürüyor.

«Kısa süre sonra her türden yiyeceğimiz olacak... rom tayınımız bile... Kongre'ye bir dilekçe...»

«Düşten başka bir şey değil bunların hepsi. Açlıktan ölüyoruz!»

«Yemin ederim ki yiyecek piliç bile vardır,» diyor Pennsylvania'lı bir adam.

«Bir evi var ve domuz gibi de tıkınıyor.»

«Zafere varmak için buradan yola çıktığımızda...»

Sesi, uğultulu bir nakaratın gürültüsünde yitiyor. «Aylıklarımız verilsin ve evlerimize dönelim!» Yüksek sesle ve davul çalar gibi sesler çıkarıp ayaklarını yere vurarak tekrarlıyorlar. «Paramız verilsin ve evimize dönelim!» Wayne ve Scott'a bakıyorum; atlarının üstünde, kımıldamadan duruyorlar. Washington da dimdik bekliyor. Subayları çevresini sarıyorlar; ama o,

onlardan sıyrılarak kümelere doğru ilerliyor. Şimdi önümüzde, atının üstünde, kılı kıpırdamadan dikiyor. Soğuktan morarmış yüzünü, kırmızı, ince, sıkılmış dudaklarını görebiliyorum. Şimdi bir silâh sesi duyulacak! Böyle bir duygu var içimde. Öldürülmesi işten bile değil.

Jacop mırıldanıyor:

«İşte bir insan; subay değil, ama diğer insanları yönetebilecek yetenekte bir insan.»

«Şeytan gibi bir adam,» diye onaylanıyor Ely.

Gürültü hafifliyor yavaştan. General bize dönüyor ve acıyla buruşan yüzünü görüyorum.

Charley mırıldanıyor.

«Tam bir aktör.»

«Sizi daima benim insanlarım gibi gördüm,» diyor general yalın bir sesle, «Generaliniz değil sadece içinizden bir olmak istiyorum, başka bir dileğim yok. Burada yapılar yükseltmeli, burada yaşamalı ve burada acı çekmeliyiz. Bu gerekli.»

Sonra uzaklaşıyor. Birlikler dağılıyor. Gösteri; dalgalanan bir insan yığınınna, bir gürültü okyanusuna dönüşüyor. Kadınlar ilerliyor ve erkeklerin arasına karışıyorlar.

Pennsylvania birliği bir ölçüde düzenini koruyor. Wayne yürüyüş kolunu katediyor ve dışta kalmış olan bizim küçük kümемizin önünde duruyor.

«Siz benden değilsiniz,» diyor.

«Biz dördüncü New York alayıyız, bayım,» diye cevap veriyor Ely.

Wayne cebinden küçük bir kitap çıkarıp yapraklarını çeviriyor. Kopacakmış gibi olan sayfalar rüzgârda şaklıyor.

«Nerede alayınız?» diye soruyor Ely'e.

«Sekizimizden başka kimse kalmadı.»

«Sizi ondördüncü Pennsylvania alayına dahil ediyorum. Yüzbaşı Müller'in komutası altında olacaksınız.»

Jacop inatla direniyor.

«Pennsylvania'lılara katılmak istemiyoruz.»

«Komutlarıma uyacaksınız!»

«Sizin de, komutlarınızın da allah belâsını versin!»

«İçinizde şef hanginiz?» diye soruyor Wayne soğukça.

«Subayımız yok bizim,» diyorum. «Hepsi öldürüldü.»

«Ondördüncü Alaya katılacaksınız, aksi halde tutuklarım hepinizi!»

Jacop tüfeğini kaldırıyor. Ely onu tutmaya çalışıyor, ama diğeri ondan sıyrılıyor.

«Karşınızda Alman köylüleri yok!» diye bağıyor. «Tanrı bilir ya, yarı ölü bir durumdayım. Ama bir subayın komutasına girmektense hemen ölmeyi yeğlerim.»

Pennsylvania'lılar çevremize toplandılar. Subayın biri bulabildiği bir aralıktan görünüyor ve Wayne ona dönerek:

«Yüzbaşı Müller, ona göz kulak olun ve ateş ederse derhal öldürün,» diye emrediyor.

İçimde, en ufak bir kıvılcım barut fıçısını havaya uçurmaya yetecekmiş ve devrimin sona erdiğine tanık oluyormuş gibi bir duygu var. Fakat Ely araya giriyor ve Jacop silâhını indiriyor.

«Bu adamlar size ait artık,» diyor Wayne ve çekip gidiyor. Kendimi iyi hissetmiyorum, içim yanıyor. Breed's Hill'deki gibi hasta hissediyorum kendimi. O zamandan beri iyiydim, ama şimdi gene kötüledim. Jacop'a yaklaşıyorum.

Pennsylvania'lı oğlanlar gülmeğe başlıyorlar. A-
ralarında, fırsat buldukça bize işmar eden kadınlar da
var.

«Saflarımda karışıklık çıkarılmasına izin verme-
yeceğim,» diyor Müller. «Komutlarıma uyacaksınız
aksi halde çok pahalı ödersiniz davranışlarınızın be-
delini.»

Ely sevimli bir sesle yanıtlıyor:

«Defolup gidebilirsiniz bayım!»

Ely'nin bakışlarına karşılık vermek kolay değil.
Müller olduğu yerde yarım dönüş yapıp, düzenli saf-
lar oluşturulmasını buyuruyor.

Yeniden yola koyuluyoruz. Jacop hâlâ titriyor
ve yüzeyde karanlık bir anlam var. Ely onun kolu-
na giriyor. Kenton, kolunu iri yarı, çirkin bir kadının
beline atmış. Kadının yüzü, daha çok bir kadın ka-
rikatürünü andırıyor. Pennsylvania'lının biri onlara ya-
naşarak kadının üstünde hak iddia ediyor.

«Bu benim karım,» diyor.

«Hayır, bu bir orospu ve ben parasını ödüyö-
rum,» diye yanıtlıyor Kenton.

«Bu benim karım.»

Diğer kadıncıklar gülüyor. Kenton'un ki kocasının
yüzüne tükürüyor. Bu olay, bir kahkaha dalgasının
yayılmasına yol açıyor.

«Bu Pennsylvania'lıların kadından yana acaip bir
şansları var,» diyor Charley Green.

Yeniden dönüyoruz yürüyüş koluna. Gökyüzü açı-
lıyor ve kar yağıyor yavaştan. Zorlukla ilerliyoruz kar-
lar içinde.

IV

Geniş bir alanı kaplıyor vadi. Büyük bir barış sessizliği ve gökyüzünü yıkayıp yıldızları geri getiren nemli bir rüzgâr hüküm sürüyor orada. Evren sessiz ve bu gece, Noel gecesi.

Günlerden hattâ haftalardan beri buradayız. Ertesi günün Noel olduğunu, fazla rom verileceğini öğrendiğimiz zaman günleri saymayı bırakmıştık. Üstüne üstlük piliç bulunduğu masalı da anlatıldı. Güya yüzbaşı Allen McLane ve süvarileri bir ingiliz konvoyunu baskına uğratmış, bine yakın piliç ele geçirmişler. Ama buna inanan pek yok gibi ve Noel de, kimseyi ilgilendirmiyor. Bu da diğerleri gibi uğursuz bir gün ve piliçlere çıkış yapmak için de yeterince subay var zaten.

Gece ben nöbetçiyim. Geldiğimizden bu yana üç kez kar yağdı ve yerde yirmi santimetre kar var. Yürüdüğümüzde ayaklarımızın altında çıtırdıyor ve do-

laklarımızın aralığında içeri sızıyor. Kimse şimdiye kadar böyle bir kış geçirdiğini anımsamıyor.

Yüzyirmi adım gidiyor, sonra geri dönüyorum. Ve bu böyle iki saat sürüyor. Tüfeğimi sürükliyerek yürüyorum. Ormanın kıyısında, gezintimin bittiği yerde, buzlu Schuykill'i, Prusya kralı yolunu, ya da Philadelphia'ya giden yolu görebiliyorum. Çok uzakta hafif bir ışık yanıp sönüyor ve gecenin karanlığında yitip gitmeden önce dalgalar halinde boy gösteren mor tepecikler var. O ışık olan yer Philadelphia'dır belki de. Zaten on sekiz mil bile çekmiyor buradan orası.

Orada, Max Brone'nı bekliyordum. Ülkemin iç kısımlarından, Harrisburg dolaylarındaki tepelerden gelmiş genç bir Alman bu ve benimle birlikte nöbet tutuyor. Çok az İngilizce biliyor ve yüzü acıyla buruşuyor sürekli. Bunda soğuğun ve sıra özleminin payı var büyük ölçüde. Yine de yanımızda hiç kimse olmamasından iyidir; sessizlik deli edebilir insanı.

Kendi nöbet yerime geliyor ve duruyorum. Duruyorum, ama bu kez de soğuk ısıyor. Denebilir ki, burada, yeryüzünün en uç noktasındayız ve bizimle buzlu sonsuzluk arasında hiç bir engel yok. İki kaput var sırtımda, benim ve Kenton Brenner'inki. Fakat ikisi de öylesine ince ki! Ayaklarım buzdan toplara dönmüş ve kar yığılıyor çevrelerinde. Ellerimi bir bez parçasıyla sarmalamışım. Dirseğimin yardımıyla tutuyorum tüfeğimi. Ama soğuktan korunmanın olanağı yok. Ayaklarımı kar yığınlarından kurtarmaya çabalıyorum.

Brone'un bitkin bir şekilde yokuşu çıktığını görüyorum. Öylesine öne bükülmüş ki gövdesi, dört ayak üstünde yürüyor denebilir. Yanıma gelinceye dek beni farkedemiyor ve sığıyor.

«Her şey yolunda,» diyorum.

Doğrulup içini çekiyor, soluğu buzlu bir sis bulutuna dönüşüyor. Tüfeğini göğsünde sıkıp böğrünü yumrukluyor.

«Korkuyorum,» diyor. «İpissiz burası!..»

Bir an sessiz kalıyoruz. Soğuğu yenmek için ayaklarımızla yeri dövüyoruz yalnızca. Bir kurt uluyor. Önce yakınmayla başlıyor uluması, sonra yükseliyor ve geceyi kaplıyor. Köpeğin biri havlıyarak yanıtlıyor onu. Titrediğimi ve bir ürpertinin belkemiğime doğru indiğini hissediyorum. Brone'un yüzü, gergin bir anlama bürünüyor.

«Görsem de ateş edip vursam onu,» diyorum. «Kürkünden bir çift eldiven, bir de başlık yaparım kendime.»

Brone yanıtlıyor beni.

«Öyle sanıyorum ki, yalnız kaldığım zaman, beni mutlaka gözetliyorlardır.»

Ordu buraya vardığında kurt falan yoktu ortalıkta. Kurdun yaşayabileceği bir yer değil zaten burası: toprak yıllardan bu yana ekiliyor ve onsekiz mil ötede de yirmibin nüfuslu bir kent var.

«Her geçen gün sayıları daha da artıyor,» diyorum.

«Bizim oralarda, ateşin çevresine kümelenmiş domuz kızartıyorlardır şimdi. Bütün gece içilir ve dansedilir...»

Bakışıyoruz. Başımı sallıyorum. Anlamaya çalışıyorum onu. Birbirinden uzak ve ahmak gözleri, açık sarı sakalı ve soğuktan çatlamış yüzüyle, kısa boylu, cılız bir genç Brone. Düş görmek ve umutlanmak yok. Ve soruyorum kendi kendime; neden?.. Bu korkunç, devrimci kâbusu söndürmek için düş gördüm mü ki sen hiç?

Hessois'larla aynı kanı taşıyor. Bizim Hessois'larla bir alıp veremiyeceğimiz yok, ama Pennsylvania'nın Almanları onlardan nefret ediyor. Hem öylesine nefret ediyorlar ki, duyduğumun bir benzerini daha görmedim. Can çekişen Hessois'lara işkence ettiklerini, tekme attıklarını, Almanca küfrederek sün-gülediklerini biliyorum.

Yeniden dönüş yolunu tutuyorum.

Tek kelime etmeden ayrılıyorruz. Arkama göz atıyorum bir an: Yokuş aşağı bezgin bir tavırla kayıyor. Kendimi, kendi inişimi görmüş gibi oluyor ve gözümü yumuyorum bu imgeyi unutmak için.

Nöbet tutacağım yerin sonuna vardığımda duruyor ve tüfeğime yaslanarak dalıyorum yavaştan. Yeryüzünden ayrılmanın o erişilmez duygusuna kapılıyorum bir an. Soğuğu duymaz oluyorum gide-rek. Yarı açık göz kapaklarımın arasından bakıyorum; ve çok zor görüyorum birliklerin siperlerini. Uzaklaşmışlar gibi. Bu, bir gece önceki Noel gecelerinin yolunda götürüyor beni ve babamın masal okuyan sakın ve tekdüze sesini, ya da anamın çıkırgını işitiyorum. Çıkırgın mırıltısıyla dalıyorum. Dışarda, yerleşmek için geldiğimiz, altı Ulusun gizemli krallığı, göller ülkesinin büyük, yaygın ormanı uzanıyor. Bütün bunlar gizem ve dehşetle dolu, ama duvarlarımızın kalın kerestesi bizi koruyor.

Babamın sesi: «Allen!» Ve yumuşak, tatlı, anamınki: «Kutsal yazılar okunduğu zaman uyumaman gerekir, Allen!»

Donmak üzere olduğumu dehşetle farkederek ayrılıyorum. Hareket etmeğe çalışıyorum, ama başaramıyorum bunu. Ölüm korkusu beni hırpalayıp yoruyor. Salıyorum kendimi ve hoş bir gevşeklik sarıyor benliğimi, gövdemi.

İşte o zaman, dışımda bir yerden gelen bir el beni yakalayıp sarsıyor. Karın üstüne düşüyorum ve başım tüfeğin namlusuna çarpıyor. Karın soğukluğu beni uyandırıyor. Dönüyor, sırtımı veriyorum karla örtülü toprağa. Edward bu, beni ayağa kaldırmaya çabalayan. Sağlam yapılı bir adam o ve kollarımın altından tutarak beni kaldırmaya çalışan güçlü ellerini hissetmek sevindirici bir şey.

«Uyuyordum,» diyorum ona.

Edward giysisinin yenine tükürüyor ve birlikte izliyoruz küçük lekenin buza dönüşünü. Başını sallıyor Edward.

«Dondurucu bir gece. Ateşin yanına git.»

Kendisi de titriyor ve yorgun bir köpek gibi sarsılıyor.

«Ateşin yanına git,» diye tekrarlıyor.

Boyun eğiyor ve uzaklaşıyorum. Beni durdurup, tüfeğimi sıkıştırıyor elime. Mekanik bir hareketle alıp, siperlere doğru yöneliyorum. Kolayca dökülüyor yaşlar gözlerimden. Göz kapaklarımın kıyısında donduklarını hissediyorum. Pennsylvania birlikleri, Philadelphia'ya bakan tepenin doruğunda konaklamışlar. En ön hatta bulunuyorlar. Saldırı oradan gelecek. Siperleri, buraya varışımızın ikinci, üçüncü gününde kazdık. Yarısı toprağın içinde. Önlerine ve üstlerine de odun döşedik. Her siper çukurunda on-oniki adam üst üste. Giriş deliklerini ormana doğru açtık; batı rüzgârını kesiyor orası çünkü. Ama güçlü doğu rüzgârı ılık çalarak odunların arasından sızıyor.

İçeri girip, sırtımı kapıya dayıyorum. Tüfeği bırakıyorum; üstüne basıla basıla düzlenmiş toprağa düşüyor. Ayaklarımdan akan su, minik dereler oluşturuyor.

Döşəğinin kenarına abanmış Ely bana bakıyor. Jacop tüfeğimi yerden alıp, özenle temizliyor ve diğerlerinin yanına koyuyor. Ely bir bardak rom uzatıyor.

«Bu sonuncu, Allen.»

Doyumsuzca yudumluyorum. Boğazım yanıyor, midemi ısıtıyor içki. Ateşe doğru yanaşıyorum ama Jacop engelliyor beni.

«Donmuşsun Allen.»

Yere çöküp, ayaklarımı uzatıyorum. Kan yeniden dolaşmaya başlıyor damarlarımda, ama çok yavaş. El ve ayaklarıma binlerce iğne batırmışlar gibi oluyor. Ely eğiliyor, dolaklarımın bir kısmını çözüp alıyor.

Charley kadınıyla yatmış, Askere benzer hiç bir yanı yok. Kadınsız kaldıkları zaman benliklerinin yarısını yitiren adamlardan biri o da. Tanrı bilir matbaadaki işini bırakıp bu cehenneme atılmasının ona ne denli zor geldiğini. Onu düşündüğüm zaman, gözümün önüne ufak tefek tombul bir karıkoca ve çevrelerinde kümelenen çocuklar geliyor. Ama gövdesinde yağ gibi bir şey kalmadı şimdi ve derisi kırış kırış sarkıyor. Kadın da, o da uyuyor olmalılar. Çünkü ben içeri girdiğimden beri kılları kıpırdamadı. Kenton yatağının kıyısına oturuyor, iki büküm olmuş kadını da arkasında. Soluk saçlı ve donuk mavi gözlü, zayıf bir Pennsylvania'lı kadın bu. Hollanda şivesi ile konuşuyor. Hareketleri çok serbest. Bir siperin içinde, on erkekle beraber yaşayan bir kadının daha farklı davranması da beklenemez zaten. Wandeer bir köşede, ayakta duruyor ve her zamankinden daha çok yaşlanmış gibi bir hali var. Çok az konuşuyor. Asla gülmez ve günün birinde Kutsal Varlık'ın gidip konulacağı küçük bir kiliseyle ahşap bir pa-

paz evinin düşünüyör görür sürekli. Henry uyuyor. Bro-
ne daha nöbette. Sonuncusu, Philadelphia'dan gel-
miş bir Polonya Yahudisi. Göğsü içeri çökük, uzun
boylu, zayıf, yabancı bir adam. Gölgesi gözleri, yüzü-
ne alabildiğine gömülmüş. Bir yıldan bu yana Ame-
rika'da, fakat İngilizce konuşmıyor. Sadece Alman-
ca konuşuyor ve çoğumuzda bu dili biliyoruz za-
ten. Ateşin yanına oturmuş, başı önünde, dudakları
yavaşça kısırdıyor.

«Dua ediyor,» diyor Kenton. «Bu gecenin ne an-
lama geldiğini bilmiyor.»

Kenton hayatında hiç yahudi görmemiş ve büyük
bir olasılıkla da korkuyor. «Putperestin biri o» di-
yor.

«Edward kaputunun yenine tükürdü,» diyorum...
«Daha biz üçe kadar sayamamıştık ki dondu tükü-
rük.»

«Savaştan önce Brandywine'da gördüğüm bir
çingeneyi anımsıyorum. Balkabaklarının çok çabuk
dondüğünü söylerdi.»

Ely ayaklarımı soydu. Üzerime eğildiğinde, uzun,
kırlaşmış sakalı ellerimi okşuyor. Özenle pansuman-
lıyor ayaklarımı. Bu en önemli organımın öyle kor-
kunç bir görünüşü var ki, bakamayıp kafamı çeviri-
yorum. O ise aldırıyor bile, sanki kendi ayakları.

«Ayakların duyarlılığını yitirmiş mi Allen?»

Başımı önüme eğiyorum. Jacop tepemize dikil-
miş, yapıları izliyor profesyonelce bir bakışla. Sı-
ğınak küçük ve sıcak. Ancak öyle cereyan yapıyor
ki, suratımıza bir sıcak hava çarpıyor, bir soğuk.
Kendimi güçlenmiş hissediyorum. Baca iyi çekmiyor
ve tavan görünmüyor mavi duman perdesinin ardın-
dan. Sığının geri kalanını da kötü rom kokusu
dolduruyor.

«İnsana en gerekli şey, ayakları...»

«Bu ayakların görünüşü hiç te hoş değil. Pis pis kokuyor,» diye bağılıyor Kenton'un kadını, gövdesi üzerinde doğrularak. «İnsandan çok domuza benziyorsunuz hepiniz...»

«Kes çeneni,» diye yanıtlıyor Jacop. «Kes çeneni pis şıfıntı!»

«Kenton, Kenton işitiyor musun bana dediklerini?»

Kenton omuzlarını silkip, aptal aptal gülümsüyor. Barışsever bir adam ve her şeye iyi yönünden bakıyor. Charley Green uyanıp yatağının dışına eğiliyor, merakla bakıyor.

«İlginç bir gurup!» diye bağılıyor kadın. «Benim gibi zavallı bir kadına hakarettir bu!»

«Seninle ilgili bir durum yok burada,» diyor Charley.

Jacop mırıldanıyor:

«Bu şıllığı burada görmekten bıktım usandım.»
«İşitiyor musun Kenton?»

Kenton çekinerek protesto ediyor:

«Jacop, böyle konuşmana izin vermiyorum...»

Jacop yumruklarını sıkarak dönüyor. Onlara bakıyorum. Sıcakta öyle gevşemişim ki, kımıldanacak halim yok. Ely, sanki hiç bir şey işitmemiş, hiç bir şey olmuyormuş gibi pansumana devam ediyor. Yahudi, gözleri yere çakılı, kıpırdamadan duruyor.

«Neden hoşlanıp, neden hoşlanmadığımı söyledim,» diyor Jacop.

Kenton ayağa kalkıyor. Wandeer ayırıyor onları.

«Hayvansınız hepiniz,» diyor. «İnsanlıkla ilginiz yok. Ne aşka, ne de Tanrıya karşı hiç bir duyarlılığınız kalmamış...»

Jacop gidip ateşin yanına yatıyor. Kenton yeniden yatağına oturuyor. Ancak kadın kendisini okşamak istediğinde, eliyle itiyor. Ely ayağımın sargısını yeniliyor.

«Pis bir gece. Edward'a acıyorum,» diyor Ely yalın bir sesle.

Barınağın ortasında Wandeer ellerini göğse kaldırmış, ağzı yarı açık, dua ediyor, gözlerinin çevresi halkalanmış. Birden kollarını indirip yatağına giriyor.

Jacop önündeki tası bir tür mısır suyuyla doldurup bana uzatıyor. Yavaşca içiyorum. Yemeğin sıcaklığıyla yüzüm kızarıyor.

«Eğer soğuk iliklerine dek işlemişse, bir daha çok zor ısınır insan,» diyor Ely.

Yahudi başını kaldırıyor ve Almanca konuşmaya başlıyor:

«Sibirya'nın soğuğu çok daha korkunç olur.»

«Sibirya'nın mı?»

Green Almanca bilmiyor, ama bu kelimeyi anlayabiliyor.

«Asya'da, çok soğuk bir yerdir.»

«Sen orada bulundun mu?» diye soruyorum yahudiye. «Hangi kafaya uydun da gittin öylesine uzak bir yere?»

İşin ciddiyetini belirtmeye uygun sözcükler arıyor:

«İki bin kişiydik biz, Çarın tutsağıydık.»

«Nereden gitmiştiniz oraya?»

«Polonya'dan.»

«Ben bir Polonya'lı tanıdım,» diyor Jacop. «Brooklyn tepelerinde öldü.»

«Kaçtın mı oradan?» diye soruyor Ely, merakla.

«Kaçtım.»

«Ceketinin ve gömleğinin önünü açıyor, kızgın demirle dağlanmış göğsündeki haç işaretini gösteriyor bize.»

«Yahudileri işaretliyorlardı. Bizim devrimci olduğumuzu söylüyorlardı. Fakat ben kaçtım.»

Gözlerimi yumuyor ve yeryüzünün her yanını dolaşırken görmeye çalışıyorum kendimi. Gözlerimi yeniden açıyorum. Yahudi başını yeniden önüne indirmiş ve yine dudakları kırırdıyor.

«Niçin savaşıyorsunuz?» diye soruyor Ely İngilizce.

Yahudi cevap veriyor. Kenton söze karışıyor bu anda:

«Söylesene Ely, biz niçin savaşıyoruz? Ulu Tanrım, kış bitinceye kadar ordu olmaktan çıkıp, bir ceket yığınınına dönüşeceğiz. Kendi kendime sürekli soruyorum: Peki ama niçin, niçin? İngilizlerle hiç bir alıp vereceğimiz yok. Bu savaş patlayıp da her şey altüst oluncaya dek bir tekini bile görmedim. Onbin artık ağaç kestim, iki yıl sonra yüzbin artık kesmiş olacaktım. Şimdiye dek vergi ödemedim. Biliyorum, girdim bir kere bu işe. Aptalın biriyim ben. Babama, Boston'lu oğlanların İngilizlerle savaşmak için asker topladıklarını, benim de onlara katılacağımı söyledim. Güldü bana. Boston'luları tanıdığını ve İngilizlerin nasıl dövüştüklerini de bildiğini söyledi. İki ay içinde Adams ve Hanock'u (1) yakalayıp asarlar diyordu.»

«Neden geldin öyleyse?» diye soruyor Jacop.

Kenton yüzünü ellerinin arasına alıyor. Jacop acı bir sesle sürdürüyor konuşmasını:

«Aman Jacop, sakın ol,» diye mırıldanıyor Ely.

(1) Hareketin önderleri olarak tanınırlar.

«İsa da böyle bir gecede doğdu,» diye araya giriyor Wandeer. İlgisiz bir ses tonu var. Ve siz özgürlük adına bitin içinde yüzüyor ve orospular tarafından yönetiliyorsunuz. Sağduyudan uzak adamlarsınız siz... Tanrı'nın eli üzerinizde olsun!»

«Öğütlerin de, sen de yerin dibine girin!» diye bağırıyor Charley.

Kenton'un kadını uluyor:

«Kapatın şunun pis ağzını. Erkek değilsiniz hiç biriniz. İğrenç bir dilenci yığınısınız, hepsi o kadar!»

Jacop kalkıyor, kapıya doğru iki adım atıp tüfeğini alıyor. Kenton'un yatağına doğru dönüp bağılıyor:

«Eğer bu karı bir kelime daha söylerse öldürürüm Kenton! Bu pis orospunun kafamı daha fazla şişirmesine izin vermeyeceğim!»

Ely uzanıp silâhı itiyor.

Çığlık gibi bir sesle haykırıyor bu arada Wandeer:

«Sakinleşmek için ille de kan gerekiyorsa, sonra beni de öldür, Jacop!»

Kenton'un kadını isterik hıçkırıklarla sarsılıyor. Jacop çocuk kadar uysal davranıyor şimdi, Ely tüfeği onun elinden alıyor. Elleri titriyor Jacop'un. Geçen haftanın tüm dehşet verici olayları onda yoğunlaştı sanki ve sonunda patladı adamcağız. Ely onu yatağına kadar götürüyor.

«Uzun süredir birlikteyiz,» diyor yumuşak bir sesle.

Bir an, sanki hepimiz, tüm gücümüzü harcamışız gibi bir sessizlik oluyor. Kenton'un kadınının hıçkırıklarından başka ses duyulmuyor. Ve kimse de yatıştırmaya çalışmıyor onu. Kenton da orada; başı-

nı ellerinin arasına almış, kımıltısız. Yahudi ateşin yanında duruyor, onda da hiç hareket yok.

Dışarda rüzgâr esiyor. Can çekişen bir kurt uluyor. Sırayla bakıyorum bu sakallı, uzun saçlı yüzlere. Bu adamlar tüm onurlarını, gövdelerinin tüm saygıdeğerliliklerini yitirmişler. Birer paçavra yığınınna dönmüş hepsi. Isınmak için itişip duruyorlar. Kadınlar artık kadın değil. Deli olmamak için bunu kendi kendime tekrarlayıp duruyorum. Güzel, temiz kadın ve erkeklerin de olduğunu tekrarlıyorum kendi kendime. Çok önceleri ölesiye özlemine duyduğum kadın vücudunu, beyaz ve kusursuz kadın vücudunu düşlemeye çabalıyorum.

Kenton'un kadını ağlıyor.

«Sizin peşinizden geldiğimizi, cehenneme dek peşinizden geleceğimizi düşünüyorum da...»

Kimse yanıltamıyor. Sessizlik alabildiğine derin ve ebedî olduğunda insanlar ne dinlerse biz de onu dinliyoruz. Kapının ardında, karın içinde ayak sesleri işitiyoruz.

«Bu, küçük Alman,» diyor Ely. «Neden içeri girmiyor ki?»

Bekliyoruz bir süre, sonra ben kalkıp gürültüyle açıyorum kapıyı. Koca bir kar kümesi ve acaip bir şekil sendeliyerek giriyor.

«Kimsiniz siz?» diye soruyor Jacop.

Kapıyı kapatıyorum ardından. Kafasını kaldırıyor ve onun kumaş parçalarına sarılmış bir kadın olduğunu farkediyoruz. Ayakları çıplak ve soğuktan morarmış.

«Kutsal Varlık!» diye bağılıyor Green.

Kadın üstündeki örtüden sıyrılıyor. Üstünde bir erkek pantolonu var yalnızca, başka bir şey yok. Her tarafı soğuktan mora kesmiş. Göğüsleri bir genç kı-

zıncı kadar küçük ve narin. Yüzü çökmüş, saçları siyah ve uzun. Hoş çizgileri, eskiden güzel bir kadın olduğunu kanıtlıyor. Hepimizin gözleri onun üzerinde. Henry Lane uyanıp yatağından çıkıyor. Sakallı ve vahşi çehresiyle kadına yaklaşıyor. O ise benim yanıma geliyor korunmak için. Örtüsünü yerden alıp omuzlarına örtüyorum. Ateşe yaklaşıyor ve yığılıyor yere.

«Kimsin sen küçüğüm?» diye soruyor Ely.

«Rahat bırakın beni, Allahınızı severseniz rahat bırakın.»

Kenton'un kadını söze karışıyor:

«Ben size bunun kim olduğunu söylüyeyim, Virginia birliklerinden birinde idi bu kız. Adı da Bess Kinley.»

«Beni rahat bırakın.»

Jacop ayağa kalkıyor. Kıza doğru gidiyor ve üstündeki örtüyü çekiştiriyor.

«Çek git buradan,» diyor sert bir sesle.

Wandeer yanlarına gidiyor:

«Defol!.. Burada yeterince pislik var zaten. Virginia'lılarla aramızda hır çıkaracaksın. Defol.»

«Rahat bırakın beni,» diye tekrarlıyor kız.

Jacop'la onun arasına giriyorum.

«Bırak, oğlum. Bir boka yaramaz bu kız!»

«Kalabilir,» diyorum Jacop'a. «Ayakları kan içinde, bırakın kalsın ve ııınsın.»

Jacop omuzundan yakalıyor beni ve vuracakmış gibi elini kaldırıyor, fakat Ely'nin tiz sesiyle duraklıyor. O da kıza dikmiş gözlerini.

«Sarhoş onlar,» diyor genç kadın. «Beni öldüreceklerdi. Bakın!» ve üstündeki örtüyü kaldırıyor.

Kenton haykırıyor:

«Sarhoş hepsi, sarhoş! görmüyor musunuz. Bu salak Quiller, rom yok diye yemin üzerine yemin ediyor. Fakat Virginia'lılar sarhoş!»

Quiller, ordunun levazım komiseri.

«Atın dışarı onu,» diyor Wandeer ilgisiz bir sesle.

«Kalk, şekerim,» diye araya giriyor Green'in kadını. «Beni de kapı dışarı etmeye çalışsınlar o halde. Böyle bir gecede değil insan, köpek bile dışarı atılmaz benim bildiğim!»

Kapı açılıyor ve bir erkek kafası uzanıyor. Virginia'lıların uzun avcı ceketi var adamın sırtında. Başçı çıplak ve zor nefes alıyor. Arkasında birkaç kişi daha var ve bir-ikisi uzun karabinalarını da getirmişler. Kapıyı açık tutuyorlar odaya soğuk doluyor bu yüzden.

«Kapıyı kapayın,» diyor Ely adama.

«Kadını istiyorum. O bize ait.»

Arkasındakilerden biri uluyor:

«Virginia'lı ol!»

«Kapat kapıyı.»

«Şeytan görsün yüzünü,» diyorum. «Defolun gidin buradan.»

Odanın içinde ilerliyor. Atılıp önüne geçiyorum. Yumruğum suratında patlıyor ve işte o sırada duyuyorum Jacop'un homurtusunu. Adamı dışarı itiyor. Ely, Kenton ve Wandeer de peşindeler. Ayağa kalkıyorum. Lane ve Green'le birlikte öndekileri izleyerek çıkıyoruz. Yahudiye göz atıyorum o anda; sanki zamanın dışında bir silüetmiş gibi kımıltısız duruyor ateşin yanında. Dışarıda alaca bir karanlık var. Bütün kinim kabarıyor, dövüşmeye hazırım. Bir takım sesler gecenin sessizliğini yırtıyor; Pennsylvania'lıların siperlerinden çıktığını görüyorum. Tüfekler, sopa

örneği fır dönüyor. Bıçaklar çekilmiş, uçları parlıyor. Çığlıklar işitiliyor: «Virginia'lılar.» Bu sözü geçenler o denli kalabalık değil. On iki kişi kadarlar. İtelene itelene uzaklaştırılıyorlar. Hepimiz nefes nefeseyiz ve soğuğa rağmen terliyoruz.

«Sarhoştı hepsi,» diyor bir Pennsylvania'lı.

«Biz tayın bulamıyoruz, bu salak Virginia'lılar sarhoş.»

Homurdanarak giriyoruz barınağımıza. Ama hepimiz biliyoruz ki; bu kavga da olmasa, çıldırmamız işten bile değildi. Kapıyı örtüyoruz ardımızdan. Gövdelerimiz sıcak, ateş sıcak. Kim olduğumuzu, nereden geldiğimizi anlayamamış gibi yüzümüze bakıyor yahudi.

«Pennsylvania'lı mısınız siz?» diye soruyor kız. «Geceyi burada geçirmeme izin vereceksiniz değil mi?»

Jacop yanıtlıyor:

«Pennsylvania'lı değiliz biz.»

«Adın ne senin?» diye soruyorum ona.

«Bess Kinley.»

«Ateşin yanına git de ısın. Kimse rahatsız etmez seni.»

Ona bakıyorum ve aramızda daha önce bilmediğim, tanımlıyamıyacağım bir ilişki kuruluyor. Kendimi eskisinden daha güçlü ve daha bir değişmiş hissediyorum.

«Kalacak o,» diyorum ötekilere.

«Kalacak, hiç değilse bu gece,» diye onaylıyor Ely.

Yanına oturuyorum genç kadının. Konuşmuyor. Ona bakıyorum ve kadınları ordunun ardı sıra sürükleyen gizemi bulmağa çabalıyorum. Bir kez olsun

söylense bana bu... sonunda, kısık bir sesle soruyorum:

«Neden kampı terk etmiyorsun? Buradan kurtulmanın yollarını neden aramıyorsun?»

«Nereye gidebilirim?» diye soruyor bana.

Kenton'un kadını sessizce ağlıyor. Ara sıra, birisi ateşe odun atıyor.

«Acıktım,» diyor.

Ona biraz bulgur çorbası veriyor ve tahta çanağı iki eliyle, zorlukla kavrayarak, yavaş yavaş içiyor. Kimse bir şey söylemiyor. Henry Lane yeniden uyuşmuş. Green ve Kenton yataklarına dönüyorlar. Olan bitenle pek ilgilenmiyorlar artık.

Soğuktan morarmış Edward içeri giriyor, omuzlarındaki karı silkeliyor. Kıza bakıyor, dönüp.

«Allen'in kadını bu,» diye bildiriyor Jacop.

Böyleyiz işte. Yıllar boyunca küçük tahta kiliselerde sert toprak zemin üzerinde dua ede ede sonunda nereye vardık: Tanrı'nın elçisinin aracılığı olmadan, evlilik törenine gerek duyulmadan o benim artık. O benim, çünkü ben aldım onu.

Kız yüzünü bana çeviriyor ve bakıyor. Gözleri, beynimin derinliklerinde bir şeyler arıyor, bir şey söylemiyorum. Ely, Edward'a olup biteni anlatıyor.

«Sert ve acımasız adamlar, bu Virginia'lılar» diyor Edward. «Kız orospunun biri. Nazının çekileceğini mi sanıyor yoksa?»

«Kapa çenenini!» diye bağıríyorum.

«Virginia'lıları savunmuyorum ki ben, Allen.»

«Brone nerede?» diye soruyor Ely, Edward'a. «Dönmüş olması gerekirdi.»

«Görmedim,» diye yanıtlıyor Edward. «Ben de döndüğünü sanıyordum.»

«Unuttum,» diye mırıldanıyorum. «Küçüğün soğuktan başı dertteydi. Onu düşünmedim bile...»

Ely kalkıp kaputunu giyiyor.

«Böyle bir havada dışarı çıkmak için deli olmalısın,» diyor Jacop. Ben de kaputumu giyiyorum. Hastalık kertesinde yorgunum, ama ne olduğunu biliyorum. Yüreğimle anlıyorum bunu, biliyorum.

Dışarı çıkan Ely'i izliyorum, Jacop da yetişiyor bize. Susuyoruz. Tepeyi tırmanıp, Gulph yoluna doğru iniyoruz. Brone'un döve döve bastırdığı toprak parçasını bulmak kolay oluyor. Takip ediyoruz düzenlenmiş araziye. Yolun sonuna vardığımızda, karlar üzerine uzanmış, yumuşak görünümlü iki şekil gözümüze çarpıyor.

«Tüfeğimi de getirmeliydim,» diye yakınıyorum. «Hiç değilse sen düşünmeliydin bunu, Ely.»

Brone'un yanına varıyoruz. Jacop dizlerinin üstüne çöküyor.

«Kurtlar, kurtlar!» diyor sesini yükselterek. «Küçük de öyle güçsüz, öyle güçsüzdü ki!..»

«Tam da bu akşam, bana diyordu ki...»

«Hiç bir şeyin farkında olmadı,» diyor Ely. «Uyuyordu.»

Diz üstü çöküyoruz çevresine ve soluklarımız yoğun bir bulut oluşturunca. Onu görmek istiyorum. Ely beni uzaklaştırıyor ama görmek istiyorum onu.

«Götürelim onu,» diyor Ely.

«Ya kadınlar...»

«Götürelim onu,» diye tekrarlıyor Ely. Öyle bir bakış fırlatıyor ki bize çaresiz boyun eğiyor ve Brone'u yerden kaldırmak için eğiliyoruz.

Barınağa geri döndüğümüzde onu yere bırakıyoruz.

«Ateşin yanına koyalım,» diyor Ely somurtarak.
«Ateşin yanına koyalım onu.»

Yahudi kalkıyor yerinden ve evrenin tüm acılarıyla buruşuyor çehresi.

Kız büyük bir üzüntüyle ağlamaya koyuluyor.

Brone'u çevreliyoruz. Wandeer dizlerinin üstüne çöküyor.

«Tanrım, acı bize,» diyor. «Acı bize, bu gece.»

Dua ediyor; uzun süreden beri işitmediğimiz sözcükler dökülüyor dudaklarından. Dua ediyor yalnızca, yalın ve alabildiğine hüzünlü.

bölüm iki

KIŞ

I

1778 Ocağının ortasına rastlayan haftada kıtlık alabildiğine kendini duyurur oldu. Üç günden beri açız ve üç günden beri hiç bir şey yemedik; besin adına hiç bir şey.

Kar, barınağımızın damına dek yükseldi. Vadinin bazı yerlerinde on iki on beş adımı buldu kar kalınlığı. Ne tören kaldı ne de eğitim.

Ordunun çok büyük bir kısmının kaybolduğu söyleniyor. Ama bu söylentilerin doğruluk derecesini araştırma olanağımız yok. Gücümüzü yitirdikçe heyecanımız artıyor, yaşlı adamlar gibi sinirli oluyoruz. Nöbetçiler yararlansın diye, karın içine bir nöbetçi kulübesi dikildi. Hepimizin nefret ettiği bir angarya bu, ama aynı zamanda, delirmemizi de önüyor.

Bugün, hepimiz ısınmak için iki büklüm olmuş, yataktayız. Ateş pek ısıtmıyor. Bir tek Kenton, alevlerin yanına kurulmuş. İçine barut konulan boynuzunun üstüne bir dörtlük kazımaya çalışıyor zorlukla. El-

lerinin güçlükle h kim olabildiği büyük avcı bıcağı ışıkta parlıyor. Bir dörtlük ve elinde armut tutan bir  ocuk. Aylardan beri bunları çizmeye çabalıyor. Bu ona her şeyi unutturuyor ve bu çalışmaya yazın başında başladığını anımsamıyor bile. Arada bir, Charley'e bir sözcüğün nasıl yazıldığını soruyor. Kenton okuması yazması pek iyi değil.

Levazımcıya giden Ely'i bekliyoruz. Ateşten yayılan ışık, barınağın ortasında dans ediyor. Yataklar gölgede kalıyor.

Bess yanımda, arada bir kopan bir düşün içindeyim. Bazan yüksek sesle konuşuyorum ve Bess soruyor o zaman:

«Allen, Allen, ne anlatıyorsun?»

Bilmiyorum ki ne anlattığımı. O anda uydurduğum bir d ş  açıklamaya çalışıyorum. «Anamın adı Anna,» diyorum ona. «Eğer bir çocuğumuz olursa onun da adını Anna koyalım.»

« ocuğumuz kız mı olacak?»

« nce bir erkek, sonra da kız.»

«Yeniden uyuyor, yeniden uyanıyorum. Ellerim umutsuzlukla kadını mı arıyor.

«şıfıntı, küçük şıfıntı, Virginia'lılarının yanına d n. Senin gibi bir kadın, tek bir erkek için yaratılmış olamaz.

«Allen, ne oldu yine sana?»

Gözlerimi yumuyorum ve başım o denli hafif ki ruhum uzaklaşıp gidiyor benden, vadiyi dolanıyor sanki. Aynı anda her yerdeyim; karlar içinde nöbette, Mohawk'ın verimli ve geniş vadilerinde. Bess beni okşayarak yatıştırmaya  alışıyor. Elleri paçavraya dönmüş giysilerimin üzerinde dolaşıyor ve beni buluyor sonunda.

Uykuya gömölüyor ve düşlüyorum. Çocukluğumu görüyorum düşümde: Güzel bir sabah, güneşli ve sıcak. Batı'ya doğru yola çıkıyoruz. Geldiğimiz yer, düşdeki çocuğun kafasında belirginliğini yitirmiş. Doğu'da, uzakta bir yer. Belki de Connecticut orası.

Dört araba, dört eski, daracık araba sarsılıp duruyor yolda. Tahta kemerlerin üstüne koyu renk brandalar gerilmiş. Yol çok kötü ve arabalar, atın her adımında parça parça dağılma tehlikesiyle karşı karşıya. Ama dayanıyorlar yine de. Hem de uzun süredir dayanıyorlar.

En öndeki arabanın arkasına oturmuş, ayaklarımı sarkıtmışım. Güneş yüzüme yüzüme geliyor... M. Apply, ikinci arabayı sürüyor, sürekli gülümsüyor bana.

Arada sırada, uzun kırbacını şaklatıp haykırıyor:

«Yakalayacağım seni Allen!» İkimiz de gülüyoruz. Kamçı; en eski ortak eğlencemiz bu. M. Apply yaşlı, zayıf bir adam. Yüksekçe bir yere oturmuş, dizlerinin üzerinde bir alay bozan (1) var. Bunu nasıl başarıyor bilmiyorum ama, araba ne denli sarsılırsa sarsılsın, tüfek bir türlü dizlerinden kayıp düşmüyor.

«Allen!» diye sesleniyor annem, «Gir içeri, yoksa M. Apply'nin atlarının önüne düşeceksin.»

Kamçı yeniden şaklıyor. Yarı uyanıyorum birden ve düşe yeniden dalmak için zorluyorum beynimi. Bu sıcak güneşe ihtiyacım var. Düşün artık tümünden bittiğimi anlıyorum bir süre sonra. Yine de açmıyorum

(1) Halk arasında eski bir tür tüfeğe verilen isim.

gözlerimi. Güneşin sıcaklığı yüzümü yaksın istiyorum.

Gözlerimi açıp derin çocuksu bir aşkla dönüyorum Bess'e. Bir erkeğin, karşı cinsten birine duyması gerekenden farklı bir aşk bu. O benim ısı kaynağım. Ölmek üzere olan birinin mecalsizliği bulaşmış bir kadın o. Sızlanıp, yakınmıyor. Hiç bir gün yakınmadı şimdiye dek. Öleceğini biliyorum ama bir şey daha biliyorum, o da benden önce ölmeyeceği.

Savaş patladığında Virginia'lı bir çiftciyle evlenmiş. Adam Morgan'ın silahşörlerine katılmak istiyormuş ve Quebec'e dek izlemiş onu genç kadın. Daha doğrusu izlemek istemiş, ama başaramamış, Boston'da kalakalmış. Daha sonra da kocasının hiç bir zaman Quebec'e varamadığını öğrenmiş. Maryland'lı bir milis gurubuna katılmış sonunda ve onlarla birlikte yürümeye koyulmuş. Bunları anlamak o denli zor değil. Kendine özgü alçak ve içten bir sesle anlatıyor bana başından geçenleri!

«Hiç bir şey saklamıyorum, Allen. Fakat eskiden namuslu bir kadındım. Tanrının huzurunda yemin ederim ondokuz yaşındayım ve daha şimdiden orospunun biriyim. Beni sevmek zorunda değilsin.»

Birlikte ağlıyoruz. Güçsüzlük taşıyor göz yaşlarımızdan. Birbirimize sarılıyoruz ve onun sarılışı umutsuzca. Öyle bir ağlama tutturuyorum ki bir erkek böyle ağlayamaz. Her uyku dalgasının bu yararı var işte.

Daha önce, hem de birkaç kez söylediği bir şeyi tekrarlıyor. Gece gündüz bunu düşlüyoruz:

«Firar edebilirdi, Allen...»

Edward aklıma geliyor. Sekiz gün önce gitti. Mohawk'a gideceğini söyledi yalnızca. Tüfeğini aldı. Ne kimse cevap verdi ona, ne de durdurmaya çalışan oldu. Dayanıklı bir adamdır. «Başaracak» dedi Ely. Ja-

cop öfkesinden kuduracak gibi oldu. Ona sorarsan, kendisinin dışında bir tek dürüst adam yok. Devrimden iğreniyoruz. Subaylardan iğreniyoruz. Jacop dürüst bir adam. Bunu unutmamak gerek. Bir adam belli bir çizgide olabilir, ya da birkaç yönlü oynayabilir. Ve tek bir şeye inananlar da meşaleye benzerler: Sürekli yanmazlar. Çünkü Jacop'un nasıl böylesine güçlü ve korkusuz olabildiğini anlamak için bunu hiç gözden kaçırmamak gerekir. Subaylardan nefret ediyor çünkü onlar tutarsızlığın tipik örnekleridirler. Uzun boylu düşünen bir adam değildir, halkın bölünmezliğine inanır o ve inandığına sapına kadar sahip çıkar. Subaylar halktan değil, onun dışındadırlar. Bu yüzden kin duyar onlara ama devrimi yönettikleri için de katlanmak zorundadır. Yönettikleri devrimin bir parçası oldukları savını da reddeder. Ama tüm bunların üstünde, zayıflıktan, güçsüzlükten iğrenir. Tek bir insan hiç bir şey değildir, oysa devrim her şeydir. Edward dostuydu, hem de yıllardan beri. Ama zayıflık gösterdi ve hayatını devrimden üstün tuttu. Ve Edward'ı tanımıyor artık: Öldü o.

Çıldıracak kertede öfkelendi önce. Sonunda bitkin düşürdü onu bu öfke, saatlerce ağladı ama korktum, korktum beni bekleyen yolculuğun yükünden.

McLane'in atlıları Edward'ı bulup geri getirdiler. Bir mil bile uzaklaşmamış. Karın içinden çıkarmışlar onu.

Yüzbaşı Müller gelip soruyor:

«Kaçmış mıydı?»

«Ölmüş, değil mi?» diye homurdanıyor Jacop. «Madem ölmüş neye yarayacak vereceğimiz cevap?»

«Ava gitmişti» diye yalan söylüyor Ely. Karların içine yığılıp ölmüş bir adam için yalan söylemenin sakıncası yok Ely için.

Onu gömüyoruz. Organları kasılmış, iki büküm olmuş gövdesi.

«Uyuyordu,» diyor Ely, «Tanrıya şükür uyuyordu. Hiç bir şeyin farkında olmadı. İnsan uykudayken ölürse acı çekmez.»

«Nereye gidecektik?» diye soruyorum Bess'e.

«Ölümden korkmuyorum, Allen. Fakat beni bırakıp ta gitseydin!..»

Ely içeri giriyor titreyerek, kapıyı örtüyor ardından. Ely'nin gücü, öyle ölçülebilecek türden değil. İnsan gücü değil ondaki. Ateşin yanına oturuyor ve alevlere diyor gözlerini.

Yataklarımızdan inip çevresini alıyoruz. Ölü yüzüne dönmüş yüzlerimiz. Kemiklerimiz sırtımızdaki paçavraları delemek gibi. Hiç bir şey söylemeden bize bakıyor.

Olup bitenleri gözümün önüne getirmeye çalışıyorum. Subayların yerleştikleri evler buradan bir mil ötede. Bu gidiş dönüşün ne anlama geldiğini kavramaya çalışıyorum. Ely üç günden beri hiç bir şey yemedi. Edward karın içinde bir mil yürüyebildi ancak ve onu ölü olarak getirdiler buraya. Ely ise orada, ateşin yanında.

«Ah! İğrenç herifler!» diye bağıriyorum.

«Bu akşam bir erzak treni gelecek, dediler bana. Alayın ve bölüğün isimlerini aldılar.»

Jacop kalayı basıyor. Öfkeyle homurdanarak odayı arşınıyor. Barınaktan dışarı taşacak sanki.

«Yeter! Yeter!» diye uluyor, Clark. «İşte günahlarınızın meyvası! İşitiyor musunuz beni! İnsan değilsiniz siz ve insanlığın nimetlerinden yararlanamazsınız bu yüzden. Ektiğinizi biçeceksiniz yalnızca. Kadınlarla sarmaş dolaş utanç duygusundan yoksun yaşıyorsunuz. Vücudunuzu günahınıza ortak edi-

yorsunuz ve hiç bir utanç duymuyorsunuz yaptıklarınızdan. Tanrı'yı inkar ediyorsunuz ve o da sizi cezalandırıyor. Özgürlük kavramını ilâhlaştırdınız ve şimdi o ilâh kayboldu. Allen'le kadının haline bakın. Kenton'un kadını ortak kullanıyorsunuz. Charley Tanrı'ya yakarıyor ve utanmadan da hemen ardından kadınlarla kıştırıyor. Her an bir kötülük yapmaya, her an cinayet işlemeye hazırsınız. Cinayetlerinizden dolayı sizi cezalandırması için Tanrı'ya yakarıyorum! Yakarıyorum Tanrı'ya!»

Dizlerinin üstüne düşüyor ve ellerini gök yüzüne kaldırıyor yakarmak için. Sonra yüzü morarıyor, ölümcül, soluk bir renge bürünüyor ve yığılıyor yere.

Ely onu kaldırmaya çalışıyor.

«Allen, gel bana yardım et,» diyor.

Onu yatağına yerleştiriyoruz. Gözleri kapalı ve zorlukla nefes alıyor. Birden Jacop'un sesi işitiliyor; sakinleşmiş iyiden iyiye:

«Yürekten katılıyoruz sözlerine Clark, işitiyormusun beni?»

Bess'e yaklaşıyorum. Sessizce ağlıyor. Çok acı çektiğini sezinliyorum.

«Allen, ben kötü bir kadın değilim,» diyor. «Hakaret ediyor bana o adam.»

«Yok canım, ne hakareti!»

«Allen, uyuyamam ben artık. Ölsem sakın bir uyku uyuyamam bu gece.»

Üzerine eğiliyor ve öpmek istiyorum. Beni itiyor!

«Öpme beni, Allen.»

Charley Green'in kadını haykırıyor:

«Hangi hakla bana hakaret ediyor? Hangi hakla? Şu insan müsveddesine bak!»

«Of! Anlaşıldı! Kes çeneni, Annie!» diye ho-murdanıyor Charley.

Bess'in elini tutuyor ve avucunun içini öpüyo-rum.

«Uyumaya çalış,» diyorum.

Clark'a dönüyorum sonra. Jacop yatağının üze-rine yığılmış kalmış. İşe yaramaz bir kemik yığını. Ely, Wandeer'in arkasında duruyor. Onun arkasında Yahudinin gölgesi görünüyor; en az bizim kadar pis ve en az bizimkiler kadar yırtık pırtık giysileri. Ama yine de bizden farklı.

«Allen, onun için endişeliyim,» diyor Ely. «Bir doktor çağırmak gerek.»

Clark'a bakıyorum: Gözleri yuvalarından fırla-mış, ter içinde ve zorlukla nefes alıyor yattığı yer-den.

«Pennsylvania Alayında doktor yok ve hasta-neninki de gelmek istemez.»

Ely, yanıtlıyor:

«Gerekiyorsa, biz oraya taşırız Wandeer'i»

Başımı sallıyorum.

«Ben yapamam, Ely, bunu yapacak gücüm yok.»

Ely'nin gözleri barınağın içinde fır dönüyor. Sa-kala, kesmiş başıyla içerdekileri sayıyor: Jacop işe yaramaz, Charley Green hasta ve kımıldıyacak hali yok, Henry Lane'in ayağındaki yaraları irin toplamış. Ve Kenton, Wandeer'in bağıra bağıra attığı nutuğu duymamışcasına, sakın, ateşin yanında oturuyor.

«Gelir misin?» diye soruyor Ely, Yahudiye.

«Geliyorum, diyorum, «Tanrı lâyiğünü versin, ge-liyorum Ely.»

Ne bulursak geçiriyoruz sırtımıza. Charley'nin kadını yün bir yelek, bir de örtü veriyor bize. Yarı

çıplak, yeniden Charley'e yapıyor. Aklına bir şey gelmiş gibi beni çağırıyor yanına:

«Kendine gelirse, söyleyin ona, hakaretini geri alsın.»

Ely, benim yerime cevap veriyor ama, kendinden pek emin değil:

«Söyledikleri; inanılacak ve üstünde durulacak şeyler değildi!»

Üçümüz yükleniyoruz Clark'ı: Ely, Yahudi ve ben. Bir deri bir kemik kalmış. Kırkbeş, elli kilo ya var ya yok. Ama bu bile ağır bizim için. Bu küçücük gövdeyi kaldırır kaldırmaz iki büklüm oluyoruz.

Dışardayız, karın içinde yürümeye çabalıyoruz. Kuzey rüzgârı ıslık çalıyor kulağımızda. Bizi yutmak isteyen bir bataklıkta yürür gibiyiz. Sık sık duruyor ve güç toplamak için biraz dinleniyoruz. Ely'nin le-vazımcıya gidip gelmek için aynı durumda iki mil yol yürüdüğünü gözlerimin önüne getiriyorum. Elleri boş dönen ve şimdi gene yola koyulan Ely'yi. Hangi güç, harekete geçiriyor onu? Anlamaya çalışıyorum. Hepimiz bir deri bir kemiğe dönmüşüz, ama Ely tümümüzden daha zayıf. Hiç birimizin ayağı iyi durumda değil ama Ely'ninkiler çürümüş et yığınınından farksız. Ve buna rağmen acısını belli etmeden yürüyor. Yapılacak bir iş varsa, Ely yapıyor. Güçlü kuvvetli bir adama gerek duyuldu mu, Ely bitiyor orada. Ama yine de Jacop gibi değil. Jacop, bir ateş. Ely ise bir ruh. Jacop kinle dolu, Ely sevgiyle. Bazen düşünürüm, her şeyin bittiği anda bile Ely devam edecek. Jacop bütün gücünü yitirecek, fakat Ely devam edecek.

Hastane vadinin öteki ucunda, aşağı yukarı dört mil uzaklıkta. Oraya varmak için tepeyi aşmak gerek. Tepenin doruğunda, yani bulunduğumuz yerde,

rüzgâr kamçı gibi şaklıyor suratımızda. Arkama bakıyorum, siperler küçük birer kar tepeciğine benziyorlar. Tek bir canlılık belirtisi yok. Dumanlar bile, bacadan çıkar çıkmaz dağılıyorlar. İngilizler bize saldırırsalar, siperlerimize yanaşmak için Philadelphia' dan çıksalar ne olurdu diye düşünüyorum. Kimse durduramaz onları. Her biri bir tas çorba için onurunu feda edecek yarı çıplak bir paçavra yığınıyız burada. Tek bir el olsun silâh sıkacak kimse yok. Karnımızı doyuracak ve eve gönderecekler bizi.

Büyük ölçüde bunları düşünerek vadiyi gözlüyorum. Neden gelip de düşlerimizi sona erdirmiyorlar?

Ağır ağır yürüyoruz. Geç oldu; gün batıyor yavaş, yavaş. Başım önüme düşmüş, fakat Ely'ye baktığımda, onun dimdik, bize öncülük ettiğini görüyorum. Yahudi, beyaz ve anlaşılması olanaksız bir silüete benziyor. Karın ağarttığı bir gecede ilerliyormuşuz izlenimi var içimde. Kara gömülüymüş gibi oluyorum. Birden kendimi hafiflemiş hissediyorum. Ve ne ayaklarımın, ne de Wandeer'ın ağırlığını duyuyorum.

Nefeslenmek için bir kez daha duruyoruz. Yolun öteki yanında, Joy tepesine çıkan yokuşta, kulübeciğine sığınmış bir nöbetçi var. Namlusu bize çevrili beyaz bir top var yanibaşında. Adam hiç kımıldamıyor.

«lyice yaklaştık,» diye bildiriyor Ely.

Hastaneye giden zikzaklı yolda ilerliyoruz. Büyük, ahşâp bir yapı bu. Kapıdaki nöbetçi göz ucuyla bakıyor bize. Başkaları tarafından taşınan bir sürü hasta gördüğü kanısına varıyorum.

Ely kapıyı çalıyor. Yeni traş olmuş, omuzu apoletli bir subay açıyor. Daha önce görmediğim biri bu.

«Kimsiniz?» diye soruyor bize.

«Pennsylvania birliklerinden birindeyiz. Bir hasta getirdik.»

«Sizin orda doktor yok mu?»

«Bal gibi biliyorsunuz ki yok!» diye bağıyorum.

«Biraz daha saygılı olmaya çalışın bayım, yoksa sizi kırbaçlatmak zorunda kalırım.»

«Bunu nasıl yapacağınızı görmek isterdim,» diyorum. «Allah bilir ya, görmek istedim bunu nasıl yapacağınızı.»

Ely araya giriyor:

«Gücenmeyin bize; çok açız. Yürüyecek halimiz yok.»

Subay, ödünsüz tavrını nereye kadar sürdürebileceğini hesaplıyor. Bizim gibi salak adamlara nasıl davranması gerektiğini düşünüyor uzun uzun.

O tantanalı törenler sona erdi artık. Arada bir, yüzbaşı ya da teğmenler tarafından yapılan denetlemeler var yalnızca. Çoğu kez o da yok. Ve barınaktan çıkan hayvanlaşmış askerleri gördükleri zaman, korkunç bir kuşkuya düşüyorlar Bu hayvanların dağılıp gitmelerini engelleyen, bir arada kalmalarını sağlayan tek şey soğuk ve ölüm korkusu. Birde zayıflıkları. Bu zayıflık değil mi zaten sılalarına uzanan yolu korkunç bir engele dönüştüren? Fakat silâhları var ve eğer bu silâhları subaylarına çevirir de hep birlikte çekip giderlerse, işte o zaman her şeyin sonu olur.

Bakışlarıyla tartıyor bizi ve silâhsız olduğumuzu görüyor.

«Hastane dolu,» diyor. «Boş yatak yok. Redonte' deki Varnum hastanesine gitmeyi deneyin.»

Sözünü ettiği yer, buradan en az bir mil uzak-

tı. Ely cevap vermiyor. Dudaklarının arasından ince bir buhar sütunu yükseliyor.

Yahudi söze karışıyor. Amsterdam'lı şivesiyle, Flamanca konuşuyor:

«Bu arkadaşla bir yer verin. Neredeyse ölecek. Düşmanlarımıza bile bundan daha iyi davranıyoruz. Hiç değilse biraz sıcak yemek girsin boğazına.»

Subay Flamanca bilmiyor:

«İngilizce konuşun, diyor sözünü keserek. Ordu da sizin gibi bir sürü adam var.»

Yeniden rica ediyorum:

«Bir mil daha yürüyemeyiz.»

Altan almak zorunda kaldığım için kızıyorum kendime. Oraya varmamız olanaksız.

İki nöbetçi yaklaşıyor yanımıza. Soğuktan donmuşlar ve soludukça sakalları buza kesmiş. Gösterecekleri davranışı merak ediyorum. Clark'ın durumuna düşmemiz için ne kadar bir süre geçmesi gerekecek, diye soruyorum kendi kendime. İnliyor şu anda ve konuşuyor, ama sözlerinin bir anlamı yok.

«Bir mil daha yürüyemeyiz,» diyorum. «O kadar, uzağa gidemeyiz.»

«Küçücük bir yer verseniz yeter,» diye üsteliyor Ely. «Küçücük bir yer sadece. Girmesine engel olursanız soğuktan ölecek.»

«Dar ağacında bir yer. Evet, size gereken bu.»

Bu subay ya New York'lu, ya da sülâlesinde İngiliz var. Isırır gibi konuşuyor.

«Girmemize engel olamayacaksınız,» diyor Ely.

Bakışlarımız karşılaşıyor ve korkutuyor beni gözlerindeki anlam. İyice biliyorum ki, kendisini öfkeye kaptırdığı anda bu hem kendisinin hem de karşısındakinin sonu olacak.

Ely, «S... tir et bu salağı,» diye bağılıyor. «Haydi, Redoute'a gidelim.»

Ely, bizi ve bu arada Wandeer'i de sürükleyerek ilerliyor. Onu tutmaya çalışıyorum. Subay, kılıcını çekmiş bekliyor. Birden, ne olup bittiğini anlamadan küçük bir adam beliriyor yanımızda. Subayı itip kapının eşiğine yanaşiyor. Gözlüklü, güzelce örülmüş saçlarını ensesine koyvermiş, yeni traş olmuş bir adam. Üstünde, kan içinde, uzun gri bir önlük var. Burnu ince uzun ve dudakları olağanüstü dolgunlukta.

«Ne oluyor burada?» diye soruyor. «Hasta mı var, Margot?»

«Hastane dolu.»

«Hastanem hakkında karar vermek size düşmez. Bırakın girsin.»

Subay, ufak tefek adamı yıldırmaya çalışıyor. Ama ötekinin aldırdığı yok, dönüp gidiyor içeri. Wandeer'i içeri taşıyoruz. Hastane, hepsi hepsi otuz adım uzunlukta bir yer ve tüm odayı kaplayan yataklara üst üste yığılmış yüzden fazla hasta var. Birkaç tanesi uyuyor; ama çoğunluk bir o yana, bir bu yana dönüp duruyor. İçerisi soğuk ve kesiksiz bir inleme yayılıyor odadan. Bir süre sonra, her şeye alışıyoruz.

Doktor canlı bir sesle açıklıyor durumu:

«Biraz kalabalığız. Taburcu olandan çok yeni gelen var. Toprağın altı kadar sıcak değil burası, biliyorsunuz.»

Bizi, dip tarafta, diğerlerinden ayrı küçük bir odaya götürüyor ve Wandeer'i yatırmamızı işaret ediyor. Giysilerini çıkartıyoruz. Küçük bir de mangal var odada. Yaklaşıyoruz ona.

«Ne pislik, Ulu Tanrım! Hâlâ nasıl yaşıyor, şaşı-

yorum. Ne pislik! Bit kaynıyor her yanı! Neden hiç biriniz kesmiyorsunuz sakalınızı? Şimdi, gelin bakalım. Anlatın, buna ne olur?»

Ely, birkaç yalın sözcükle özetliyor. Olup bitenler gözümüzün önüne geliyor yeniden.

«Biliyorum, biliyorum,» diyor doktor, daha Ely sözünü bitirmeden. «İnsanlar deliriyorlar. Yapacak bir şey yok. Ve bunun bedelini ben ödüyorum. Başka ne bekleyebiliriz ki? Akıllı adam kaldı mı acaba, diye soruyorum kendi kendime. Eğer öyle birisi varsa, o da benim, ama bu da uzun sürmeyecek. Umudunuz var mı? Onu iyileştirebilir, aklını başına getirebilir miyim? Tanrı değilim ki ben!»

Yahudi yumuşak bir sesle söze karışıyor:

«Tanrısınız siz. Ve her birimiz birer Tanrı'yız. İnsanlara yaklaşabilmek için buna inanmanız gerekli. Zorunlu bir şey bu. Daha önce de oldu açlıktan bunaldığımız günler. Sibiryaya yolunda ikibin kişinin açlıktan öldüğüne tanık oldum. İnsanın, kendisini Tanrı sanması gerek. Ölüm korkusu ancak böyle giderilebilir. Daha sonra tek şeyden korkar oluyor insan: Kendisine olan güvenini yitirmekten...»

Doktor gözlüğünü çıkarıp önlüğüne siliyor:

«Kimsiniz siz?» diye soruyor Yahudiye Flamanca.

«Polonya'dan kaçmış bir Yahudi,» diyorum.

«Spinoza'yı okudunuz mu?» diye soruyor doktor.

«Onu ölüme mi terkedeceksiniz?» diye soruyor Yahudi, Clark'ı göstererek.

«Tamam, halledeceğiz. Şu leğeni verin bana.»

Ely tutuyor leğeni. Doktor Clark'ın kolunu sıvıyor ve iyice belirgin damarları görünce ıslığı basıyor. Bir parça bez alıp, becerebildiğince yıkıyor kolu.

«Yıkanacak gibi değil,» diye homurdanıyor. «Sı-

çan deliği gibi bir buzhaneyi verip, 'Al sana hastane!' diyorlar. En az sizin kadar kirliyim. Dıştan tertemiz görünüyorum, ama bir de içime baksalar...»

Küçük bir şey koparıyor Wandeer'in kolundan: «Bunu görüyor musunuz? Bit bu. Hepimizin vücudunda bunlar kaynıyor. Kaçınılmaz bir şey bu!»

Bir parça kan alıp leğene akıtıyor. Soluk kırmızı bir rengi var kanın. Öyle yavaş akıyor ki, Clark'ın akıtacak fazla kanı yok gibi geliyor bana.

«Ne zamandan beri aç bu?» diye soruyor doktor Ely'ye.

«Üç gündür hiç birimiz bir şey yemedik.»

Doktor ıslığı basıyor yeniden.

«Çok zayıf. Kanını alıyorsunuz ya, neredeyse ölecek,» diyor Ely.

«Ne yapmamı istiyorsunuz? Yahudi ne düşünürse düşünsün, Tanrı değilim ben. Akli başına gelinceye dek kan alacağım vücudundan. Ölecek nasıl olsa.»

Orada, yatağın çevresinde dikiliyoruz. Clark'ın kolundan akan kanla büyülenmişiz. Clark kendine gelip Ely'yi soruyor. Doktor ustalıkla durduruyor kanı. Damarı parmaklarının arasında sıkıp çabucak pansumanlıyor.

«Buradayım, Clark,» diyor Ely.

«Jacop nerede?»

«Sözlerin onu bitkin düşürdü. Gelemedi bu yüzden. Hastaneye getirdik seni.»

«Kim var başka?»

«Allen'le Yahudi.»

«Çok ağır onun yükü. Allen'in günahı çok ağır. Kızı terketmesini sağlayacaksın, değil mi, Ely!»

Ely yanıtlamıyor sorusunu.

«Bunu yapacaksın, Ely!» diye bağılıyor Clark. «Ben ölüyorum!»

Ely boyun eğiyor.

«Bu yaptığın doğru bir şey değil, Clark,» diyorum. «Seviyorum ben o kızı.»

«Söz ver bana, Allen!»

Başımı sallayarak reddediyorum. Gözlerini yumuyor bunun üzerine.

«Bırakın onu uyusun,» diyor doktor. «Siz benimle gelin.»

Odanın birine sokuyor bizi. Bir masa, bir yatak, bir de soba var; içindeki korlar soğuyor. Tahta bir tabak koyuyor masanın üstüne, kutunun birinden bir kaç parça da et çıkarıyor.

«Pek zengin değiliz.»

İstekle bakıyorum ete. Ely kımıldamıyor hiç. Yahudi hüznüyle gülümsüyor.

«Orduyu doyurmaya yetmez bu,» diyor Ely.

Doktor yanıtlıyor:

«Bu kadar cömert olmayın. Sizi doyurmaya yeter ya.» Yahudinin gülümsediğini farkediyor.

«Çekip gidin buradan dilenci sürüsü!» diyor doktor. «Eğer bir yakalanırsanız, İngilizlerin sizi asacağından kuşkunuz olmasın.»

Kımıldamıyoruz.

«Bir parça rom için,» diyor sonra. Üç küçük bardağı dolduruyor. «İçin bunu, yoksa, Tanrı tanığımdır, sağ varamazsınız gideceğiniz yere.»

Rom ısıtıyor bizi, ama sersemliyoruz. Oturduğumuz yerde çakılmış, odanın sıcaklığıyla yayılıyor. Romun yakıcılığı uyuşturuyor bizi. Doktor bir iskemleye oturmuş, yabancı bir takım varlıkları keşfeder gibi bize bakıyor.

Yahudiye dönerek Flamanca konuşuyor:

«Bu pis, yabansı, cahil ve bağınaz ülkede, bir ikimiz varız uygar olarak. Tek bir şey biliyorlar; o

da, çalıp çırpma ve birbirlerini öldürmek için özgürlük istedikleri. Yalan söylemek ve birbirlerinden nefret etmek için İngilizlerden kurtulmak istiyorlar. Ülkeyi yoksulluğa ve cehalete sürüklemek için istiyorlar özgürlüğü. Ben, aptalın, delinin biri olduğum için buradayım. Peki ama, ya sen?»

Yahudi omuzunu silkiyor.

«Buraya geldin. Çünkü kendi ırkının mutluluğunu arıyordun bu topraklarda.»

«Herkes için yer var burada. Ama insanlar Avrupa'dakilerden farksız.»

«Eğer kazanırlarsa —ki kazanamayacaklar— seni yaşatmazlar. Bir yahudi, bir kafirsin sen onlar için.»

«Yokedemezler bizi,» diyor sakın bir sesle yahudi. «Dünyanın öteki ucundan geliyoruz biz...»

«Ama orada da yaşatamadılar sizi!..»

«Hayır, biz buraya, bu topraklar herkesin olduğu için geldik. Yeni bir dünya burası. Eski dünyanın süresi doldu artık. Uzun bir zaman gerek, belki iki yüz, belki de üç yüz yıl. Ama yeni bir kuşak oluşacak. Ve bu daha başlangıç. Bu ordu hiç bir şey değil, bir düş yalnızca. Anlıyor musunuz? Ordu kayboluyor, ama düş yaşar. Philadelphia'da, bu devrim için didinen bir adamın yanında bulundum. Adı Haym Solomon. O da Polonya'dan geldi. Polonya, bizim okulumuzdu. Orada da savaş sürecekti ama özgürlük kazanılamıyacak. Evet, bir okul. Ama burası insanın Tanrılaşabileceği bir ülke...»

Doktor bize bir göz atıyor.

«Bu Tanrı, görülmesi arzulanan bir şey değil. Beni görmeye gelin sık sık, daha uzunboylu konuşuruz. Yalnız emekle yaşanmaz, ama onsuz da yaşanmaz. Şimdi ekmek yok! Kışı atlatacağımı sanmıyorum. Eğer bir toprağa yerleşebilirsen çocuklarına, bu

günlerin geleceğine inanmayan bir bilim adamıyla tanıştığını söylersin. Hayal bunların hepsi!»

Clark'ın yanına dönüyoruz. Uyuyor. Sakallarının arasından gördüğümüz kadarıyla yüzü bembeyaz.

«Yaşayacak mı?» diye soruyor Ely.

Doktor yanıtlıyor:

«Nereden bilebilirim?» Ve ekliyor «Bunun ne önemi var ki? Hiç biriniz ondan pek farklı durumda değilsiniz.»

Clark'ın içine büründüğü giysileri alıyoruz. Kaputun birini Ely'ye, diğerini de Yahudiye veriyorum. Kafama da yün ceketini sarıyorum.

Çıkıyoruz ve soğuk, kırbaç gibi şaklıyor yüzümüzde. Sanki bıçakla kesiyorlar suratımızı. Merakla tükürüyorum koluma ve bir anda donuyor salya zerrecikleri.

«Vay canına!» diye mırıldanıyor Ely, «Böylesi bir soğuk görülmemiştir şimdiye dek.»

Ely Kanada'daydı. Ben de, bir dolu kış geçirdim Hant-Hudson yaylalarında. Çok soğuk günler gördüm; ama böylesini hayır, Ely'de öyle. Üzerinde hiç bir canlılığın yaşamadığı gezegenlere özgü bir soğuk bu. Güçlü, kötü bir soğuk; ruhumuzla birlikte gövdemizi yok edecek güçte bir soğuk. İnsanlık tarihi, Amerika'da böyle bir soğuğa rastlamadı.

Adım adım, ayağımızın birini kaldırıp diğerini indirerek, karın içinde ilerliyoruz. Kar tanecikleri kumdan farksız; ayaklarımız acıyor. Daha şimdiden gece olmuş. Mehtap yok, ama yıldızlar neşeyle parıldıyor. Bembeyaz yayılmış kar; ne bir nöbetçi, ne de canlı bir varlık var bizim dışımızda.

Barınağa dönmek için tepeyi aşmamız gerekiyor. O kadar yüksek bir şey değil, iki yüz ayak yüksekliğinde hepsi hepsi. Fakat sırat köprüsü gibi bir şey

bu tepe. Cehenneme götürüyor sanki bu yokuş bizi. Bir adım atıyor, sarsılıp tekrar geriye kayıyoruz. Giysilerimizdeki her delikten içeri sızan karlarla yuvarlanıyoruz. Tükürdüğümüzde, dudaklarımız donup duygusuzlaşıyor. Yeniden ayağa kalkıp, yeniden başlıyoruz.

Düşünemiyorum artık. Beynim yok yerinde. Yalnızca gövdem hareket halinde; bağımsız bir makine. Son canlılık kıvılcımı sönene dek sürdürecektir çalışmasını.

Arkama dönüyorum bir keresinde, Yahudi karın içine uzanmış, hareketsiz yatıyor. Ely beni çağırıyor galiba, ama rüzgâr dağıtıyor sözcükleri. Onlardan uzaktayım ve Ely'nin yahudinin yanına gidişini izliyorum. Birden, beynim çalışmaya başlıyor. On adım arkada. İnmem gerek. On adım arkada; atılacak on adımım var. Şerit gibi kayıyor bu sözcükler beynimde. Ağlamaya başlıyorum ve gözyaşlarım donuyor göz kapaklarımda.

İniyorum.

«Bırakın beni,» diyor Yahudi, «Hemen bulurlar beni nasıl olsa.»

Kalkmasına yardım ediyoruz ve sonu olmayan bir geceden, ulaşılması olanaksız, fakat gerekli bir yere doğru sürdürüyoruz yürümeyi. Zaman ve hareket kavramlarını yitiriyorum. Bizi yöneten birisi olmalı mutlaka.

Sonunda barınak. Yere yığılıyoruz. Yahudi duygusuzlaşmış. Korkunç, acaip bakışlarını alevlere dikeyiyor Ely. Ağlıyorum; yaşlar yakıyor gözlerimi.

Bess öpüyor beni, ellerimi ovuşturuyor. İliklerime dek işlemiş soğuktan kurtarmaya çalışıyor. Ateşe doğru itiyor. Uzaklardan, sisin içinden gelen bir ses işitiyorum; Ely, Jacop'a Clark'tan söz ediyor.

Kendimi yatakta buluyorum. Bess beni ısıtmaya

alışıyor. Hiç mi hiç gücü yok, biliyorum ve soruyorum kendi kendime, neden zorluyor daha fazlası için? Fakat soğuktan sıyrılamıyorum bir türlü. Titriyorum, kanlı, yaralı dudaklarım kasılıyor.

«Dinle, sevgilim, dinle,» diyor.

Yüzünü, ellerini arıyorum. Ellerini. Hayatı arıyorum umutsuzlukla. Sarılıyorum ona. Hayatın nabız atışlarını duymak istiyorum. Sonra uykuya dalıyorum, uykumun arasında ayılıp konuşuyorum: «Clark bana hakaret etti. Can ekişiyor, o. Seni defetmeliymişim. Bana yemin verdirdi.»

şimdiye dek hiç duymadığım, korkunç bir çığlık atıyor.

Yatıştırmaya çalışıyorum onu. Mırıldanıyorum: «Doğru değil bu. Dş görüyorum.»

Onu yanibaşımda, uyanık, korku içinde hissediyorum. Soğuk geceden, benden uzakta olmaktan korkuyor.

II

Hâlâ yaşıyoruz. Günler geçiyor, kayıp gidiyor. Günler, geceler, hep aynı beyazlıkta. Fakat yaşıyoruz yine de. Yeni bir şey keşfediyorum: İnsanın direnme yeteneği. Gücünü alıp götürseler, hepsini alıp götürseler yine de bir şeyler kalıyor geride.

Kısacası, yaşıyoruz işte. Kaç gün geçti bilmiyorum. Barınakta yeni bir misafirimiz var. Adı Meyer Smith, Philadelphia'da lokantacıymış. Yahudi hasta, Moss Fuller'ı hatırlatıyor bize. Aynı acı öksürük onda da var.

«Soğuk algınlığı,» diyor Ely. Ciğerleri donmuş. Belki de Sibirya'da kapmıştır bu belâyı. Eğer bir adamın ciğerleri donmuşsa, bir daha iflâh olmaz.

Bu dinmek bilmeyen öksürüğe aldırılmaz görünüyoruz. Yüzüne arada sırada göz attığımızda, yatağın gölgelerinde beliren fırlak kemikler, bize hiç istemediğimiz şeyleri anımsatıyor.

«İsa'nın da yahudi olduğunu biliyor muydunuz.»

diyor Jacop. Dudaklarından böyle sözler döküldüğünü hiç duymamışız. Garip geliyor bize.

Yahudinin adı Aron Levy. Çok müşfik davranıyoruz onun dışında birbirimize. Biz farklıyız çünkü. Burada doğduk, burada büyüdük biz. O ise, çok uzaktan, yeryüzünün ta öteki ucundan geldi. Bizi ondan bu uzaklık ayırıyor. Bu yüzden yalnız o. Yalnızlığı bize azap vermiyor. Anlamadığımız bir dille konuşuyor uykusunda.

Levy'nin yahudi olduğunu öğrendiğinde, Smith henüz iki gündür yanımızdaydı:

«Pis bir yahudinin yanında yatmam ben,» diyor, «İsa'yı çarmıha gerenlerden birinin yanında yatmam.»

Jacop neredeyse boğuyordu onu. Elinden zor aldık ve Jacop'un parmaklarının bir hafta izi kalacak vücudunda. Smith'i öldürmesine engel olduk diye kızıyor Jacop bize. Homurdanıyor.

«Ölümü bana ne bir şey kazandırır, ne de kaybettirir. Ama böyle heriflerin yaşamaktansa yok olmasını yeğlerim.»

Smith korkuyor ondan. Teçhizatın bulunduğu yere atılıp tüfeğini kapıyor ve Jacop'a doğrultuyor. «Öldüreceğim seni!» diye bağıyor. «Kimse kıpırdamasın yoksa vururum» Ely, uzanıp, elinden alıyor tüfeği. Sesini yükseltmeksizin konuşuyor:

«Pis bir herifsin sen; Kötü bir herifsin.»

Smith yatağına dönüyor ve kımıldamıyor bütün gece boyunca. Acıyoruz ona. Kin falan duymuyoruz. Jacop'un, Smith'in, Henry Lane'in, hattâ benim, durumumuz iyi değil. Çıldıırıyoruz galiba. Ely ölür diye korkuyorum. «Sen sakın ölme!» diye yalvardım bile ona bir gün. Onun sayesinde yaşıyoruz. Ely gülümseyiyor. Hâlâ gülümseyecek, gülümseyebilecek bir o var içimizde.

Şu anda, oturmuşuz, konuşuyoruz. Bess yanımda, elleri vücudumda dolaşıyor her zaman olduğu gibi. Diğerlerinin söylediğine bakılırsa, nöbete çıktığım zaman, yaşadığının bile farkında olmuyormuş.

«Bir gün, çıkacak ve geri dönmeyeceksin,» diyor bana.

«Başka erkekler de var.»

«Başka erkek yok.»

İngiliz saldırısından ve bundan korunmanın yollarından söz ediyoruz. Yalnızca Kenton yok barınakta. O da nöbetçi.

«Saldırı olmayacak,» diyorum. «Savaş bitti. İki ay sonra ordu falan kalmayacak ortada. Neden saldırı-sınlar ki?»

«Yanılıyorsun, Allen,» diyor Ely.

«Ancak beş bin kişi kadar kaldığımızı söylemek yanlış olmaz, sanırım,» diyen Green araya giriyor.

Jacop acı bir sesle haykırıyor:

«Hayâl bunların hepsi!»

«Delisin sen Jacop. John ve Sam Adams buradalar mı? Thomas Jefferson, Dickinson, Sherman nerede? Nerede Hancock? Kendilerini garantiye aldılar ve keyiflerine bakıyorlar.»

«Zafer kazandığımızda bambaşka bir hava çalacaklar ama. Tanrım, kan ter içinde kalacaklar.»

«Delisiniz siz,» diyor Charley. «Kral John Adams ya da kral Sam olacaklar. Adams'ı tanırdım ben, yaşıntısı boyunca çalışmamış, dilencinin biriydi. Dük-kânıma gelir ve derdi ki: 'Charley, çok çarpıcı bir broşür yazdım; kan kokuyor vallahi. Devrimden söz ediyor. Davamız için yayınlayın onu, Charley' Hangi dava için? Sorarım size. Hancock dersiniz, pis kor-sanın biri. Kâğıt satın almak için on şilin borç ister-

sem kızar, sövüp sayardı. Size Hancock'tan söz etmek isterim. O ve arkadaşları birer kaçakçı, birer madrabazdılar. Çoğunuz taşradan geldiniz, bu yüzden bilmeyebilirsiniz. Hepsi madrabazdı. Gün gelir, İngiliz malları satın almaya zorlanırsak, onlar da ne Hintlilerle ne de Hollandalılar'la kaçakcılık yapamıyacaklar. Peki o zaman bizim malları kim satın alacak? Elbette ki İngilizler! Hancock ve arkadaşları savaşı kışkırttılar, Adams da onların çömezi. Evet ben geldim. Ufak tefek, lânet bir karım vardı ve kafamı kızdırdı. Allahın belâsı küçük inek, mutlaka bir erkek vardır yatağında; yalnız yatmayı sevmez.»

«Hancock için savaşmıyorum ben,» diyor Jacop. «Tanrı'ya şükür, bize silân kullanmasını öğrettiler ve Hancock beklemekle bir şey kaybetmez.»

Charley boyun eğiyor bu sözlere:

«Çok iyi.»

Yüzü kızarmış ve bezgin bir hali var. Kelime oyunları yapmayı seviyor bu küçük matbaacı. Voltaire'i, De Foe'yu, Swift'i ve Eflâtun'u okumuş. Tom Paine'i de tanıyor. Keyfi yerinde şimdi ve ciddi şeyler söylüyor gibi yapıp Jacop'u gırgıra alıyor:

«Mükemmel. Paul Revere'den de söz edelim istersen. Büyük bir kalıramandır o. Biz burada çürürken, gazeteler onu göklere çıkarıyorlar. Onunla ilgili bir şeyler söylemek isterim; kutsal bir yolculuk yaptı ve devrimi kurtardı. Fakat, şimdi nerede? Hancock'la birlikte, işkembeyi doldurmakla meşgul. Buna yemin edebilirim. Hancock korsan, Revere ise iş adamı. Revere bakır işine girmek isterdi. Siz zavallı, cahil köylüler, bunu bilmezsiniz, ama bakır işi bir hazinedir. Ama Revere'in bakır eritebilmesi için önce devrimi tamamlamak gerek. İngilizleri ve onların, bakır işletilmesini yasaklayan yasalarını yok etmek ge-

rek. İngilizleri ve gümrükçülerini kovmak gerek. Ve işte o zaman Hancock namuslu bir kentli Revere de zengin bir madenci olacak. Gayet tabii, onlar yalnızca fikir verdiler akıllı davranarak. Ama savaşan sizsiniz. Zavallı Jacop'um benim; aptalın birisin sen. Valley Forge'de, toprağın on santimetre altında çürürken, senden söz edilmeyecek. Senden söz edilmeyecek gazetelerde. Paul Revere'in at gezintisinden söz edecekler ve Sam Adams'ı tanrılaştıracaklar. Bundan emin olabilirsin.»

Jacop, inatla üsteliyor:

«Bu ülkeyi yeniden yaratıyoruz biz. Batı'da, uçsuz bucaksız, zengin topraklar var ve İngiltere burada olduğu sürece, o topraklar bize ait değil. İngilizler, kıızılderililere yakıp yıkmak ve öldürme izini verdikleri sürece, ne Mohawk'da, ne de göller bölgesinde barış falan olmaz. Ben yaşlı bir köylüyüm Charley ve kentde ne olup ne bittiğini bilmem. Ama öyle sanıyorum ki, senin o kentin böylesi bir ülkeye kıyasla oldukça küçük bir yer olsa gerek. Siz, Boston'un insanları, gururla şişinip, kendinizi olduğunuzdan daha büyük görüyorsunuz. Batı'nın topraklarına ilişkin hiç bir şey bilmiyorsunuz. Bir Fransız avcısı tanıdım ben. Yılın dört mevsimi boyunca hergün, gün batana dek Batı'ya doğru yürüdü ve bir türlü bitmiyordu yolu.

«Kirli düşler ve yanılgılarla dolu Avrupa'dan bile büyük bir ülke. Boston'lular bu savaşı kendileri için yaptığımızı sanıyorlar ve bu büyük bir hata. Bu ülke hakkında hiç bir şey bilmiyorlar, fakat biz, bize ait olan bu ülke uğruna savaşıyoruz. Dünya kurula-liberi, yüzyıllardan bu yana insanlar özgür yaşayacakları bir ülke araştırmakla meşguller. Yahudiye sor; insanları ölüme gönderen ve özgür kılan gücün

ne olduğunu anlayacaksınız. Gemiler Hancock'un, baktır da Revere'in olsun, ama toprak bizimdir.»

«Yola koyulalı iki yıl oldu,» diyorum, «Mohawk vadisinin toprağı yabanlaştı yeniden. Sağlam bir tek yapının kalmadığını işittim.»

Birbirimize bakıyoruz. Yüreklerde sessiz bir hü-zün boy atıyor. Ve Charley; o bile Boston'da olabilmek arzusu ile yanıp tutuşuyor. Ely'nin ayaklarına bakıyor ve hemen gözlerimizi kaçırıyoruz. Birden kapı açılıyor.

Doktor giriyor. Sırtında kalın bir palto, kafasında yün kasket var. Kapının eşiğinde dikilip ayaklarını yere vuruyor ve dumanın ötesinden bakıyor bize. Hastaneye gittiğimizden bu yana onu görmedik. Bir an, tanıyamıyorum onu. Diğerleri, gözlerini kapıya dikmişler.

«Bu, hastanenin doktoru,» diyor Ely ortaya.

«Çok havasız burası,» diyor doktor. «Hayvanların bile havaya ihtiyacı vardır. İçerisi çok kötü kokuyor. Bu, girdiğim, beşinci kötü kokulu oda. Hah! İşte benim yahudim.»

Ürkek bir tavırla içeri giriyor ve bize bakıyor teker teker. Kadınlar onu kuşkulu bir konukseverlikle karşılıyorlar. Yahudi hafifce gülümsüyor. Jacop ise somurtuyor.

«Üzgün ve sessiz yaratıklar,» diye söze giriyor doktor. «Eğer, Dante'nin dizeleri sayesinde ün kazanan şu cehennemi tavsir edecek olsaydım, buraya gelirdim. Bazen, size ihtiyacım oluyor dostlarım; her şeyi tattınız, her yere gittiniz. Hayvanlara döndünüz sonunda hepiniz.»

«Sussanız daha iyi edersiniz,» diye homurdanıyor Jacop.

«Hayvanların içinde bir hayvan daha. Sakalınız

da dahil, suratınızın her çizgisinden cinayet akıyor, dostum.»

«Burada, cehennemdeyizdir belki, ama siz de defolup gidebilirsiniz,» diye gürlüyor Jacop.

Ely, yorgun bir tavırla araya giriyor.

«Tamam, bırak da anlatsın ne anlatacaksa.»

«Buraya neden geldiğimi kendi kendime soruyorum. Belki dostum yahudiyle konuşmak için. Başka bir dünyanın insanı o ve bu öksürük onu çabucak geldiği yere gönderebilir. Bana arkadaşınızı getirdiğinizde, yahudinin başına bir şey gelmedi mi?»

Tavırlarına karşı duyduğumuz nefreti fark ediyor, ama korkmuyor. Korku denen şeyi anlayabildiğini ya da bunu kavramak yeteneğine sahip olduğunu sanmıyorum. Gülümsüyor bize.

«Adam öldü!» diyor birden. «Garip; bunu size söyleyeceğim diye tam bir mil yürüdüm ve ellerim dondu. Bundan daha fazlasını da yapacağım pek kimse yoktur.»

«Clark öldü mü?» diye soruyor Jacop. İnanmak istemiyor bir türlü.

«Onu ölüme terkettiniz!» diye bağıyorum.

«Ben ve Ulu Tanrı. Sizin dilenci çetenize dahil bir sürü adam var sırtımda. Hepsi de yalancıktan ağlayan pis herifler. Yahudi ve ben, uygar insanlarız biz. Şu sakalını birazcık kesse. Rambrandt stili güzel bir İsa olur.»

Levy'ye yaklaşıp, New York lehçesi ile Flamanca konuşmaya koyuluyor.

«Güzel bir öksürüğünüz var, dostum.»

Yahudi gülümsüyor. Diğer bu tebessümü gözlüyor; anlıyor ondaki anlamı, biliyor.

«Siz ve ben, insanların öldüğünü gördük,» diyor Levy.

Doktor, sorarak yanıtlıyor:

«Ve korkmuyorsunuz, değil mi? Korkmadığınızı söyleyin bana, yahudi dostum.»

Gözlüklerini çıkarıyor, özenle silip tekrar takıyor. Eldivenlerini çıkarıyor bu kez.

«Ölüm korkusunu yendiğinizi söyleyin bana,» diye üsteliyor.

Dinliyorum. Yahudinin yüz çizgilerini izlemekten kendimi alamıyorum. Beynimin derinliklerinden bir düşünce: Clark Wandeer papazdı. Şimdi artık bir ölü. Diğerlerinin öldüğünü görmeye alıştık ve bunu anlıyoruz. Ama, ya bizim ölümümüz...

Jacop —ki yüzünden, Clark'ın ölümünden dolayı duyduğu üzüntü okunuyor—, o da dinliyor. Bess bana sarılıyor. Mekanik bir hareketle, kulağını örtüyorum elimle. Duymasını istemiyor gibiyim.

«Ölüm korkusu diye bir şey mi var?» diye soruyor yahudi, doktora.

«Bu doğululara özgü bir alışkanlık,» diye yanıtlıyor doktor, soruya soruyla karşılık vermiş olmak için.

«Biraz daha yaşamak, baharı görmek istedim,» diyor yahudi. «Bu ülkeye geleceğim günün düşüyle yaşadım hep. Sonuç daha güzel olabilirdi!..»

«Buraya mı?» Nefretle tükürüyor doktor yere.

«Evet, buraya. Bu güzel düşünceyi anlamak için insanın kavrama yeteneği yeterli değil. Bolluk ve mutluluk ülkesi burası.»

Doktor gülümsüyor:

«Bir hayalperestsiniz siz.»

Yahudinin sesi ilk kez kızgınlık belirtileri taşıyor:

«Romantizm değil bu. Yetenekleriniz, ancak bu düşle alay etmenize elverebilirdi zaten.»

Çabucak yanıtıyor doktor:

«Özür dilerim. Biliyorsunuz, o kadar çok adam girip çıkıyor ki gün boyunca... Onları gömemiyoruz bile. Toprak, kaya gibi sertleşmiş. Bu durumda, odun gibi, üst üste yığıyoruz onları. Bütün gün. Sizi yatıştırmak istemeye aldırmiyorsunuz... Ve sizi iyileştirmeye çalışmanın da anlamı yok. Siz ve ben, uygar insanlarız. Bu hayvanlar gibi değiliz. Yalan söylemeye ihtiyacımız yok. Pope'un bir dizesi var, sanırım, şöyle diyor: 'Çekinen ve kararsız insanlar' Biz bu dönemi atlattık artık. Ölmek üzeresiniz. Size neden yalan söyleyeyim ki?»

«Fakat, Tanrı aşkına, sussanıza artık,» diye bağılıyor Jacop; öfkeden kudurmuş.

Doktor dönüyor. Yahudi, gözleri yarı yarıya kapalı, düşünceye dalmış. Gülümsüyor doktor; kaputunu giyiyor ve çıkıp gidiyor.

Altüst olmuş. Jacop. Yahudiye yaklaşıyor, ama bilmiyor ne diyeceğini. Öylece dikiliyor ayakta.

«Leş gibi rom kokuyordu,» diyor Smith. «Biz haftalardır içecek bir şey bulamıyoruz. Onlarda bol bol var.»

Konuşmuyoruz hiç ve dışarda gece oluyor. Kapının aralıklarından geçmeyi başarabilen ışık hüzmeleri de dağılıyor. Günlerin kısa olduğu bir zaman aralığındayız. Kenton'u bekliyoruz. Olağanüstü bir şey olmayacak. Kenton içeri girecek ve ne diyeceğini biliyoruz: Soğuk, donan ayaklar. Potinlerini çıkardığında, parmaklarından birinin canlılığını yitirmiş olduğunu göreceğiz belki de?

Bekliyoruz ve birden Kenton'un koşarak geldiğini duyuyoruz. Rüzgâr gibi giriyor içeri, her tarafı kanlar içinde. Yüzünden, ellerinden, boydan boya ka-

putunda hep kan var. Elinde de bir bıçak. Soluk soluğa ve gözleri, deli gözlerine benziyor.

«İki büyük alageyik, harikulade güzel, iki alageyik. Gövdelerinin birbirine çarptığını işittim. Philadelphia yolu üzerinde, alt alta, üst üste dövüşüyorlardı. İkisini de öldürdüm.»

Henry çılgınca sarsıyor onu, üzerindeki kanı okşuyor, kokluyor.

«Alageyik! Alageyik!» diye inliyor.

«Yalan söylüyor,» diyorum Bess'e dönerek. «Yalan söylüyor!»

«Tanrım, kurtlar bizden önce kapacaklar onları,» diye uluyor Kenton, bıçağını sallayarak.

İnsana benzer bir hali yok şu anda. İğrenç bir şeyleri anımsatıyor. Çabuk giyinmek için debeleniyoruz. Ne bulursak geçiriyoruz sırtımıza. Wandeer'i, doktoru, Yahudiyi, kısacası her şeyi unuttuk.

Çıkıyoruz dışarı ve ilk defa olarak, soğuğun farkına bile varmıyoruz. Kenton koşarak kılavuzluk ediyor bize ve kızılderili adımlarıyla izliyoruz onu. Sonra düşünüyor. Biz de duruyoruz. Soluk soluğayız. Zayıf ve hastayız, çok yavaş ilerliyoruz. Kadınlar da peşimizden çığlık atarak koşuyorlar ardımız sıra. Bess'in başı, kolları çıplak.

«Yavaş, daha yavaş,» diye uyarıyor bizi Ely. «Sonra geri dönecek gücü bulamazsınız kendinizde.»

İsteri nöbetine kapılmışcasına gülüyoruz. Gülüyor ve ağlıyoruz aynı anda. Ve birden, alageyikleri farkediyoruz, iki iri yaratık yanyana uzanmış karın üstüne. Kenton kocaman kocaman jestlerle işi nasıl başardığını anlatıyor ve sonunda hayvanların gövdesine yeniden daldırıyor bıçağını:

«İşte böyle. Dövüştüler, ben de öldürdüm onları.»

«Delireceksiniz hepiniz,» diye bağıyor Ely. «Dokunmayın geyiklere.»

Hayvanın kanını içmek için çırpınıyorum. Ely kafama şiddetle vuruyor. Gözümden yaşlar geliyor. Bu zevki elimden almaması için yalvarıyorum.

Hayvanları sürüklüyoruz. Erkekler ve kadınlar, hepimiz, zorlukla sürüklüyoruz kadavraları karın üstünde. Nasıl olmuş bilmiyorum, ama haber hemen yayılıyor ve Pennsylvania'lıların sığınaklarından adamlar çıkıyor. Her hayvanın ardında neredeyse yüz kişi var, hepsi şarkı söylüyor ve gülüyorlar.

Geyikleri tepenin doruğuna götürüyoruz. Kenton yanlarında dikiliyor. Diğerleri bir çember yapıp Pennsylvania'lıları safdışı bırakıyorlar.

«Hepimize yeter bunlar!»

«Hepsini kendinize ayıracak değilsiniz ya?»

«Azıcık da olsa, taze et burnumuzda tütüyor!»

«Hepimize yeter bu, üstelik artar bile.»

Ely'nin kalın sesi bu karmaşaya egemen oluyor:

«Onları Kenton öldürdü. Kararı da o verir.»

İsmi tekrarlıyorlar. Kadınlar onun yanına gitmeye çalışıyor.

«Ah! Kenton!»

«Yakışıklı bir adam! Güzel çocuk!»

«Gözlerinden okuyorum ne yapacağını Kenton. Hepsini kendine saklamıyacaksın, değil mi?»

«Romum var biraz, ete karşı rom veririm! Ol-du mu Kenton!»

Kenton sessiz tavrını koruyor. Sarı uzun saçları kan lekeleriyle bezenmiş. Bu sakallı çirkin heykel, sessiz tavrını koruyor her şeye rağmen. Kolunu kaldırıyor sessizliği sağlamak için:

«Butlardan biri bizim!» diye bağıyor. «Bize bir but bırakacaksınız. Gerisiyle istediğinizi yapabilirsiniz. Kocaman bir ateş, dev gibi bir ateş yakın! Kızartın geri kalanını.»

Bütün topluluk ismini ünlüyor. Yüzlerine ölümün gölgesi deymiş, yabansı kadınlar, dokunabilmek için ona yaklaşıyorlar. Butlardan birini kesiyoruz ve Henry onu barınağa götürüyor. Ateş yakmak için çalı çırpı toplanıyor. Yorgunluk falan duymuyorlar artık, çabucak yığılıyor odunlar. Kupkuru eller hayvanları parçalamaya koyuluyor. Kızartmak için bağırsaklarını çıkarıyoruz. Kenton romunu yudumluyor. Her yönden, bardak bardak rom yağıyor ona. Çalışmıyor, içiyor yalnızca ateşin yanında. Sarhoş oluyor yavaş yavaş. Geyikleri nasıl öldürdüğünü en az oniki kez anlattı. Beni çağırıyor:

«Allen,» diyor bana. «Bunlar, bu Pennsylvania'lılar o denli kötü adam değiller. Sana küçük bir kadın buldum. İlginç bir Almanca konuşuyor Korkacak, çekinecek bir şey yok.»

Gülüyor ve bir parça rom içiyorum. Gülme nöbeti bastırıyor. Bess, yanımdan bir adım bile ayrılmıyor.

«Bütün gece benimle kalacaksın, değil mi Allen? Bu Alman karısı için terkermeyeceksin beni, değil mi?»

«Değil o, hiç kimse için terkermeyeceğim seni,» diyorum.

Geyikler parçalandı ve kızartılmaya başlandı bile. Sönmüş korlar ayıklıyoruz ateşten. Sıcaklık iyice yayılsın çevreye. Uzun süredir başaramadığımız biçimde gülüyoruz. Subay atlarının dört nalını işittiğimiz zaman bile gülmeyi sürdürüyoruz.

Müller bu. Yanında iki kişi daha var; yüzbaşı

Freestone ve teğmen Colby. Atlarından inip yaklaşıyorlar.

Müller soruyor:

«Ne oluyor burada?»

Jacop yanıtlıyor:

«İkişer tane gözünüz var ve görüyorsunuz ki geyik eti kızartıyoruz.»

«Bütün alıntıların levazımcıya gitmesi gerekir. Oraya götürün bu eti.» Colby, oniki adam alın yanınıza ve bunu levazımcıya taşıtın.»

Jacop gürlüyor:

«Subaylar zıkkımlansınlar diye mi!»

«Reziller çetesi!»

«Defolup gidin, şiş göbekliler!»

Kenton da araya giriyor, haykırarak:

«Geyikler ne zamandan beri alıntı işlemi görüyor? Onları ben, kendim öldürdüm. Kimsenin değil onlar.»

Bıçağını sallıyor.

«Bıçağım iş görmek istiyor. Hem de geyikten daha çekici bir av üzerinde!»

Subayların tabancaları var. Bizden birkaç kişinin de tüfeği. Nefretten yarı çılgın gibiyiz. Kadınlar kışkırtıyor bizi. Subaylardan çok onların karılarından nefret ediyorlar. Kocalarıyla birlikte kâgir evlerde yaşayan iyi giyimli kadınlardan. Kampa nadiren geliyorlar ve erkek ya da dişi hayvanları izlercesine meraklı bakışlar fırlatıp, kendilerine saygı duyulmasını sağlayacak bir mesafe bırakıyorlar arada. Kadınlarımız kin duyuyor onlara.

İçlerinden biri bağılıyor:

«Haydi Kenton, geyik nasıl öldürülür, göster onlara! Göster onlara, nasıl yakalanacağını.»

Cesur adamlar bu subaylar. Tam ortamızda di-

kiliyor, bize bakıyorlar. Müller hafiften gülümsüyor. Ely onlara yanaşıyor:

«Aptallık etmeyin,» diyor sakın bir sesle. «Cinayet işlemeye zorlamayın onları.»

Müller geri dönüyor ve diğer ikisi de peşinden, çekip gidiyor. Kahkahalarımız da onları kovalıyor. Bunu sık sık anımsayacaklarını sanıyorum.

«Bu adamlarda bize şeflik yapmak için gerekli yetenek yok,» diyor Ely. Bizi tanımıyorlar çünkü.

«Aptal bunlar,» diyorum.

Yarım düzine adam, yavaş yavaş kızaran eti çevirmekle meşgul. Yağ damlaları düşüyor ve sarı, mavimsi alevler çıkarıyorlar düştükleri yerde.

Kestiğimizde, daha yarı yarıya çiğ. Ateşin üzerine eğilmiş, aç kurtlar gibi çiğniyoruz. Charley Green, bir Boston şarkısından bölümler mırıldanıyor. «Özgürlüğün neşeli çocukları» Bir koro oluşturuyoruz. Şarkı söylemek hoşumuza gidiyor:

«Gelin, özgürlüğün neşeli çocukları, gelin, tek bir yüreğin sahipleri.

**Öyle kötü kokuyoruz ki, düşman korkuyor bizden,
Midelerimize hükmetmenin zamanıdır, ya şimdi,
ya da hiç bir zaman.**

**Herbirimiz gösterelim bunu başaracağımızı ve
koyverelim, aksın ağzımızın suyu.»**

«Bir Ağustos'un Onuru» nun ezgisiyle söylüyoruz bunu ve sözler artık herhangi bir anlam taşımayıncaya dek tekrarlıyoruz. Bomboş midelerimize akan bu et parçaları bizi sarhoş ediyor. Birkaç kişi hasta oldu. Sonunda sığınaklarımıza dönüyoruz.

Nöbet sırası bende. Gece bulutsuz ve sessiz. Pennsylvania'lılar uluya, inleye bitkin düşmüşler ve şşınakları küçük, dilsiz birer şşşkinliğe benziyor.

Soğuk biraz hafiflemiş. Rüzgâr, yok denecek kadar. Yavaş yavaş tamamlıyorum «yüz adım» larımı. Ara sıra, kulübelerin ardından görülen kırmızı ışıklara dönüyorum yönümü. Ateşimizden geri kalan son ışıltılar bunlar. Yahudinin ciğerlerinin donduğu, Clark Wandeer'i hastaneye götürdüğümüz günü düşünüyorum. Ely ve ben, hâlâ yaşıyoruz oysa. Sapa-sağlamız.

Clark öldü ve gömmek bile mümkün olmadı onu. Süngümü çıkarıp, toprağa deyinceye dek karlara gömüyorum. Kaya gibi sert. Diz üstü çöküp, kazmaya çalışıyorum: Biraz da olsa, toprağı yenmeyi başarıyorum sonunda.

Korkudan sıyrılmam gerek. Kırlara gözümü diyor ve baharda buraların nasıl olacağını düşünmeye çalışıyorum. Yahudinin söyledikleri aklımdan çıkmıyor. Amerika'da, baharın geldiğini hiç görmemiş o.

Burası bize mezar olacak diye korkuyorum ve kurtulmak istiyorum bu korkudan. Çıt çıkmıyor çevrede. Hepimiz öldük mü yoksa? Bir çığlık atıyorum ve yankı, sesimdeki acılığı bana geri getiriyor.

Bir el ateş etmek için bütün gücümü harcamam gerekiyor. Kaç nöbetçi ateş eder, benzer nedenlerden ötürü? Sessizliği yırtmak için? Daha önceki gün birisini kırbaçladılar bu yüzden.

Ay uzaktaki tepelerin doruğuna yükseliyor. Sapsarı, buzlu, ince bir ay çöreğine benziyor. Manzarayı aydınlatıyor ve uğursuz, şeytansı bir güzellik katıyor ona. Yükseliyor ve birden, yarım açılmış, sırttan bir ağzı andırıyor.

III

Yahudi ölmek üzere. Smith, Skorbüte yakalandı ve bizim yapacağımız bir şey yok. Şu ya da bu ölçüde hepimiz tutulmuşuz bu hastalığa, ama Smith'in durumu farklı, yüzü çürümüş bir elmaya benziyor ve tüm dişleri dökülmüş. Yatağına uzanmış, acıyla sızlanıyor ve Yahudiye sövüyor sustuğu zaman: Hep konuşsun ve lokantasını hoş kokularla dolduran kebaplardan söz etsin istiyor.

Sesi yükseliyor, konuştukça güven geliyor sesine! «Bir sığır kebabı, kızarmış bir kaburga. Beş dakika bir yanı kızaracak ve yavaşca çevireceksiniz. Yağının yitmesine meydan vermeyin. Sos için kullanılacak o...»

Buna katlanmak olanaksız. Bu konuyu kapatmasını söylüyoruz. Doktor iki kez geldi. Birincisinde Smith'e biraz patates getirdi. Smith'e iyi geldi bu yiyecek, ama patates o denli ender bulunuyor ki. İkinci-

cisinde de Yahudiye, hastahaneye gelmek isteyip istemediğini sordu.

«Bu besleyici, verimli toprak acımızı dindirdi. Boş bir yerim var. Tavuk gibi gıdaklıyorlar! Burayı New Jersey'li birisine vermeli, Massachusetts'li yada Vermont'lulara değil. Ne kötü adamlar şu Vermont'lular. Dağları kadar soğuk ve domuzları kadar cahiller. Bunu bir yahudiye vermek istediğimi söyleyebilir miydiniz dersiniz? Çekip gitmekle tehdit ettim. Onları ve beni davranışlarımda serbest bıraktılar; yahudiye ayırabilirdim bunu. Beni dinlediler. Onlara, buradan onsekiz mil ötede, Philadelphia'da, haftada on altın lira kazanabileceğimi söyledim. Onların kıta paralarından ancak sargı yaparken yararlanabilirim. Hattâ sargı için bile pek iyi şeyler sayılmazlar.»

Yahudi soruyor:

«Kaç günüm var daha önümde?»

«Bugün, yarın olabilir bu iş.»

«Burada kalıyorum,» diyor yahudi garip bir tebessümle.

Bir şey anlamamışçasına bakıyor doktor. Pişman olmuşa benziyor gerçekten.

«Oraya kadar yürünebilir pekâlâ,» diyor. «Konuşacak adam bulamadığınız için delirme tehlikesiyle karşı karşıyasınız burada.»

«Siz... siz deli olmayacaksınız nasıl olsa,» diye yanıtlıyor yahudi.

Bakışıyorlar. Aralarında bir çeşit uyum sağlanmış gibi görünüyor.

Büyük bir dehşetle yahudinin ölmesini bekliyoruz. Bu korkuyu kendisi duymuyor bile, bundan eminim. Uzun süre yaşamıyacağını biliyoruz. Uzun uzun kan sızıyor ağzından burnundan. Sonra sakinleşiyor, zorlukla nefes alıyor. Yüzü, sararmış par-

şömen kâğıdına benziyor. Yaşlı bir deri örtüyor kemiklerini. Ama bu denli yaşlı değil oysa.

Ely'e soruyorum, kaç yaşında tahmin ediyor yahudiyi diye:

«Onun artık yaşı falan yok,» diyor yavaşça.

Jacop atılıyor:

«Daha otuz kış bile görmemiştir.»

«Ne karısından ne de çocuklarından söz etmedi bize. Garip ve sessiz bir adam.»

«Neden ölmüyor?» diye soruyorum birden, sinirlenerek. «Bir haftadır can çekişiyor.»

«Kara büyücü,» diye patlıyor Smith. Bana bu putperest yahudiden geçti skorbüt.»

Yatağıma yanaşıyorum.

«Öldü mü?» diye soruyor Bess.

«Hayır, daha değil.»

«Artık dayanamıyacağım, Allen. Yapamıyacağım. Götür beni Allen. Dışarda ölüp gitmek bundan daha iyidir. Evin tepeme yıkıldığını düşlerken, ter içinde uyanıyorum geceleri. Götür beni buradan.»

«Yakınacak bir şey yok, hiç bir şey.»

«Götür beni Allen, uzaklara götür.»

«Mohawk'a dek beş yüz millik uzun bir yol var,» diyorum. «Bunu aşamayız. İngilizler bütün ülkeyi ellerinde tutuyorlar.»

«O zaman, başka yere gideriz.»

«Nereye?»

«Philadelphia'ya. İngilizler, kendilerine getirilen istihbarata yüklü para ödüyorlar. Yaşamak ve sevişmek. Allen...»

«Kes sesini iğrenç!» diye bağıríyorum. «Pis orospu! Ely'i satmamı, hepsini satmamı istiyorsun!»

«Seni kurtarmak için bu, Allen. Bu, sana duy-

duğum aşk yüzünden, Allen. Bu; yalnızca seni büyük bir aşkla sevdiğim için.»

«Sen bir erkeği sevmeye, bir erkek tarafından sevmeye layık değilsin. Sen bir erkeğin vücuduna dokunmaya layık kadın değilsin.»

«Ne söylüyorsun sen Allen?»

«Gerçeği! Clark Wandeer ölürken bana hakaret etmişti. Ve gerçeği söylüyordu. Küçük, iğrenç bir orospusun sen ve lâıyk değilsin hiç bir erkeğe.»

«Hayır, Allen, böyle konuşma. Beni bu biçimde konuşturan, aklıma bu tür düşünceleri getiren, sana olan aşkımdır yalnızca. Sevmek ve uyumak... Zayıflığımız, bitkinliğimiz yüzünden gece ve gündüzün yarısını uyumakla geçiriyoruz, sürekli düş görüyoruz ve böylesine garip şeyler düşünüyoruz, Allen. Burada değil de gerçek erkek ve kadınların bulunduğu yerde olduğumu düşünüyorum sürekli. Tanrı beni bağışlasın, Allen, elbiseler düşünüyorum ve beyaz yünden bir elbise düşündükçe deliye dönüyorum. Onu bütün gün, kendi ellerimle dokuyorum. Yürü taramayı, iplik eğirmeyi, örgü örmeyi bilirim, sana da söylemişimdir. Kadın olarak pek kötü sayılmam. Bütün bunları bilenler kötü kadın değillerdir, Allen. Bir elbise biçiyorum ve sarı iplikle dikiyorum onu. Kumaş, kar gibi beyaz. Dışardaki kar gibi, Allen. Kar gibi, temiz, lekесiz, ap ak bir elbise, Allen. Baştan ayağa dek tertemiz. Güzel görünmek için, Allen. Kötü bir kadın değilim, ama bu rob beni güzel gösterecek. Onlara gerçeği söylemek zorunda değilsin. İngilizlerin oldukça aptal insanlar oldukları söyleniyor. Ne söylersen söyle, sana inanacaklardır. Bize yiyecek bir şeyler verecekler, bütün kış kafanı sokacak bir barınağın olacak.»

«Adi bir kadınsın sen! Dokunma bana.»

«Allen, temizim ben. Yanımda kal. Güçlenecek, şişmanlıyacağım, Allen. Baharda Güney'e gideceğiz, Boone'un tuttuğu yolu, Transylvania yolunu tutacağız biz de. Güney'de savaş yok, Allen ve ben güçlü olacağım. Bir kadın, erkeği için çalışmaya hazırsa, ona yararlı olabilir. Beni sevmek zorunda olmayacak-sın. Senin için çalışmama izin vermeni isteyeceğim senden yalnızca. Seni sıkmayacağım Allen, senin için çalışacağım.»

Kendimi yatağın dışına atıyorum. Titriyor ve ateşin ortasına düşecek kadar kaybediyorum kendimi. Bess'in korkulu bir çığlık attığını işitiyorum. Alevlere bakıyorum. Odunumuz hiç denecek kadar az ve ateş söndü sönecek. Işık yokluğuna rağmen, bir takım şeyler görebilmek için çabalıyorum. Ely, yahudinin yanında. Bir şeyler söylüyor, sonra, omuzunun üstünden bana sesleniyor.

«Allen, buraya gel.»

Gidip yatağın üstüne eğiliyorum.

«Sen okula gittin, Allen, okumuş adamsın.»

Başımla onaylıyorum.

«Yahudiler için, Tanrı'ya yakarmaya yarayacak bir şeyler okuduğun oldu mu?»

Umutsuzca başımı sallıyorum.

Birkaç kelime mırıldanıyor. Yahudi içini çekiyor birden ve Ely onun gözlerini örtüyor.

«Gökyüzü ve cehennem konusunda öyle uzun boylu düşünmüş değilim,» diyor. Ely. «Ama onun git-tiği yere ben de gitmek isterdim. Bu yeterdi bana.»

Konuşamıyorum.

«Benimle gel de odun keselim, Allen,» diyor Ely. «Ateş sönüyor.»

Baltamı alıyorum ve çıkıyoruz. Ely önden yürüyor. Küçük bir ağaç deviriyor ve daha sonra Ely'nin

dalları kestiği sürece, biraz dinleniyorum. Çalışmak iyi geliyor insana. Düşünmeyi önlüyor.

Odunları yüklenerек geri dönüyor, ateşі canlandırıyoruz. Jacop yahudinin yanıbaşına diz çökmüş. İkimiz de ona bakıyoruz. Ama kimse bir şey söylemiyor.

Yatıyorum. Bess, çekinerek, yüzümü okşuyor. Başımı göğsüne dayıyor ve sarsılarak hıçkırıyorum.

IV

Kenton Brenner, Charley Green ve ben, firar etmeye karar veriyoruz. Bir anda varmıyoruz bu kara-ra; yavaş yavaş, günden güne heveslenerek, ordu-dan firar etmemizi gerektirecek tüm kanıtları ara-yıp bularak oluşturuyoruz kararımızı. Önce Kenton'la ikimizdik, daha sonra aramıza Charley de katılıyor.

Yahudinin ölümünden iki gün sonra Kenton'la birlikte nöbetteydim. Taze et bizi canlandırdı canlan-dırmasına, ama aradan oldukça uzun bir zaman geç-ti. «Yüz adım»ımın sonunda Kenton'un yanına varı-yorum. Tüfeğine dayanmış, hareketsiz duruyor ve karşıdaki tepelere dikmiş gözlerini.

«Sana bakıyorum,» diyorum ona. «Tanrı bilir, kimbilir ne zamandan beri kımıldamadan ve hiç se-sini çıkarmadan duruyorsun. Ayakta uyuduğunu ve donmak üzere olduğunu sanacaktım nerdeyse.»

«Sağlam, dayanıklı bir adamın bütün bu karla örtülü bölgeyi aşabileceğini düşünüyordum.»

«Nereye gitmek için?» diye soruyorum ona. «Nereye gideceksin ki?»

«Kuzey'e doğru. Mohawk da öylesine uzak kı. Vadiyi görmek isteği beni hasta ediyor.»

«Beşyüz mil mi yapacaksın? Edward soğuktan öldü, kaskatı kesilmişti. Getirdiler onu ve her yanı buzlu örtülüydü. Buzdan, kaskatı dudaklarını hiç unutmayacağım.»

«Edward yalnızdı.»

Ona bakıyor ve bir umut dalgasının beni sarıdığını farkediyorum birden.

«Tuzağa düşmüş fareler gibiyiz,» diye mırıldanıyorum. «Ve artık cesaretimiz yok.»

O akşam Charley'le konuşuyoruz: Şehirli, Boston'lu adamla. Yüzlerce kitap okumuş, garip bir adam bu. Yuvarlak bir yüzü, küçük, mavi gözleri ve haftalarca aç kalmanın bile üstesinden gelemediği bir açık sözlülüğü var.

«Üç yıl için anlaştık biz,» diyor.

«Bizimle birlikte, üç yüz kişi daha olmalıydı alayda,» diyorum. «Altı kişi kaldı oysa. Üç yıl sonra yaptığımız işin meyvaları toplanırken hiç birimiz hayatta olmayacağız. Ve hattâ, İngilizler tarafından asılma nedeni de ortadan kalkacak böylece.»

«Burada bir kadının var,» diye mırıldanıyor Charley. «Yalnız uyumam gerekecek o durumda.»

«Yanından ayrıldığın takdirde seni aklına bile getirmeyecek basit bir orospun var.»

«Evime dönmek de istiyorum aksi gibi.»

«Yolda yiyecek bir şeyler buluruz,» diyorum çabuk çabuk. «Zengin bir ülkeyi aşacağız. Acıktığımız zaman yiyeceksiz kalmayız.»

«Paramız yok. Yalnızca bir ekmek satın almak için bile bin dolardan fazla para ödememiz gerekecek.»

«Paraya ihtiyacımız yok. Silâhlarımızı da götürceğiz. Silâhlı adamlar için karın doyurmak sorun değildir.»

«Ben hırsız değilim,» diyor Charley dik kafalılıkla. «Bir insan müsveddesi oldum belki, ama hırsız değilim ben...»

«Yağma yapılmayacak. Yağmadan söz etmiyorum ben Charley. Eski, tecrübeli askerler her zaman karınlarını doyurabilirler.»

Sonra, sessizce oturup, bakışıyoruz. Dumanla kaplı, daracık barınakta geziniyor gözlerimiz. Ely nöbette. Onu düşünmek, özgürlüğün dışında bir şey düşünmek istiyorum. Ruhumu kemiren bu korkunç yalnızlıktan kurtulmak istiyorum sadece. Jacop yatağında, kaputuna sarılmış. Ayakları, paçavralara sarılmış ayakları görünüyor. Smith cılız bir inilti tutturmuş. Henry Lane de hasta. Haftalardır böyle ve gene haftalardır öksürüyor. Bitkinliğin yatağa mıhladığı, yaşayan bir ölü o.

Üçümüz de, birbirimizin değerini ölçercesine bakışıyoruz.

«Burada ölüp gitmekten korkuyorum,» diyorum. «Dışarda olmalı bu, ama nerede olursa! Karda uykuya dalmaktan, bir daha uyanmamaktan korkmuyorum. Bu kolay bir şey. Edward ölürken acı çekmedi.»

«Yiyecek hiç bir şeyimiz yokken yola çıkmış olacağız,» diyor Charley.

Kenton, dişlerinin arasından yanıtlıyor:

«Buna alışık zaten.»

«Mohawk'a kadar gidecek misiniz?»

«Ya da Boston'a. Kış sonunda dek oraya varmış oluruz.»

«O halde, kadın falan yok.»

Onlara bakıyorum. Gözlerini bana dikmişler. Omuzumun üstünden bir göz atıyorum; Bess'in uyanıp uyanmadığını öğrenmek istiyorum.

«Kadın falan yok,» diye onaylıyor Kenton somurtarak.

Yerimden kalkıp yatmaya gidiyorum. Bess sarılıyor bana. Uyandığını farketmemişcesine, gözlerimi ateşe dikiyorum. Uzun süre, yeniden uykuya daldığından emin oluncaya dek gözlerimi ateşten ayırmıyorum.

Ely giriyor. Yavaşça, zorlukla soyunuyor. Çok yorgun. Yüzünün çizgileri gerilmiş, çukurlaşmış. Her adımda acı ve bitkinlikten inliyor. Ely'e bizimle birlikte gelmesini teklif etmeyi düşündüm, ama ayakları onu on mil bile taşımaz.

Ateşe odun atıp bir an ayakta dikiliyor, duman-
dan yanan gözlerini oğuşturuyor. Sonra Jacop'un yatağına yaklaşıyor. Jacop ve o,.. bizden daha yaşlılar ve herikisi de. Biraz da bu yüzden, bizden daha farklı adamlar. Jacop'a bakıyor, kaputunu çekiyor çenesine kadar. Smith bir inilti koyveriyor. Ely bir tas haşlanmış mısır suyu alıyor —mısırimız var, bir parçasını sürekli ısıtıyoruz, her ihtimale karşı— ve onu Smith'e içiriyor. Adam birazını içiyor. Ely cebinden bir şeyler çıkarıyor.

«Biraz soğuk,» diyor Smith'e. «Massachusetts'li bir çocuk, onu bir miktar para karşılığında sattı bana. Skorbute çok iyi gelir.»

Sonra ateşin yanına oturuyor ve bacaklarını uzatıyor. Gözlerini yumup geriye kaykılıyor. Silueti gözlerimin önünde belirsizleşinceye dek ona bakıyorum ve sesleniyorum ona:

«Ely!..»

Bana dönüyor.

«Uyanık olduğunu bilmiyordum Allen?»

Bir şey söylemiyorum.

«Bir şey mi istiyordun?»

«Hiç bir şey, hayır. Hiç bir şey istemiyorum, Ely.»

Arkamı dönüyorum. Bess yeniden uyanmış. Kocaman gözleri bana bakıyor.

«Ne zaman yola çıkıyorsunuz, Allen?»

«Yola çıkmak mı? Nereye gideceğim ki?»

«Allen, ben buraya geldiğimde o gece, ayaklarım kan içinde ve tüm vücudum kırılıyorken beni sen iyileştirdin. Ve Allen, kadının olduğumu söyledin.

«Diğerlerinin seni almasını önlemek içindi bu.»

«Ne olursa olsun, bunu söyledin. Senden bir şey beklememeye yemin ettim, Allen. Hiç bir şey istemedim, yaşadığım sürece seni seveceğime söz verdim. Benim kötü bir kadın, bir orospu olduğumu düşünüyorlardı. Fakat, Allen, Virginia'lıların beni almalaryının önemi yoktu. Senden sonra başka kimse olmayacak. Sen gittiğinde, ben de öleceğim.»

«Ne yapmamı istiyorsun?» diye soruyorum kuru bir sesle. «Eğer karı-koca olsaydık, senin de bir takım hakların olurdu. Ben de karımdan ayrılamazdım.»

«Ben bir şey istemiyorum, Allen.»

«Burada kalırsam delireceğim.»

«Burada kalmanı istemiyorum senden. Bunu istemiyeceğim. İki yıldır savaşıyor ve ben niçin savaştığımı hâlâ anlamadım. Fakat savaştan nefret ettiğimi biliyorum. O halde Allen, erkekleri hayatı hiçe saymaya ve kadınları da sonsuzca acı çekme cezasına çarptırmaya iten şey nedir? Kimdir?»

«Bilmiyorum,» diye yanıtlıyorum zavallı bir sesle.

«Sen Kuzey'lisin Allen ve Kuzey'in tüm insanları gibi soğuk bir adamsın.»

«Kadın götüremem yanımda.»

«Bunu istemiyorum senden Allen. Fakat bu akşam sar beni kollarınla ve beni sev bu gece.»

Uyuyamıyorum bir türlü. Gecenin büyük bir bölümünü uyanık geçiriyorum ve sonunda:

«Sensiz yola çıkmayacağım,» diyorum.

Ertesi akşam hepimiz hazırız. Kenton'a Bess'in de geleceğini bildirdiğimde, başını sallayarak reddediyor. Tartışıyor ve yanımda kadın olursa daha kolay yiyecek bulacağımızı ileri sürüyorum.

«O kadar uzağa gidemez.»

«Zayıf fakat dayanıklı bir kadındır o,» diyorum.

«Sen aptalın birisin Allen. Bu kadın senin gibi bir erkeğe lâayık değil. Orospu o. Neden ayak bağı olsun bu orospu sana?»

«O halde, bensiz de yola çıkabilirsiniz.»

«Bu kadın yüzünden dövüşecek değiliz. Madem ki istiyorsun, Allen, onu da getir.»

Hareket etmek üzere olduğumuzu gördüklerinde, Kenton ve Green'in kadınları, hiç bir şey söylemeden bize bakıyorlar. Kenton'un kadını Jacop'a işmar çekmeye başlamış bile. Yeterince erkek var nasil olsa.

Jacop bir şey söylemiyor. Gideceğimizi anlamış olmalı, ama bir şey söylemiyor yine de. Yatağının üzerine oturmuş, paçavralara sarılı, sakallı yüzüyle bizi izliyor. Bakışlarından kaçınmaya çalışıyorum.

Henry Lane bize bakıyor, gözleri alaylı.

«Mohawk'a varırsanız ve benim ihtiyaçlara rastlarsanız, onlara hastalığımдан söz etmeyin,» diyor. «Acısız bir ölüme kavuştuğumuzu söyleyin onlara.»

«Sen ölmeyeceksin Henry,» diyor Kenton. «Za-

yıflıktan doğan bir nöbete yakalandın. Hepsi o kadar.»

«Siz yine de onlara, çabuk ve rahat bir şekilde öldüğümü söyleyin.»

Ona gülümsemeğe çalışıyoruz. Ayaklarımızı özenle sarıyoruz. Tüm gözler üzerimize dikilmiş. Ely bir köşede, ayakta. Bize bakmıyor.

«Bize gücenmedin ya, Ely?» diye soruyorum.

Yanıtlamıyor sorumu. Hazırlığımızı sürdürüyor ve tüfeklerimizi dolduruyoruz özenle. Her birimizde aşağı yukarı on kartuş var, erzak yedeğimiz ise yok. Bir an olsun düşündüğümüzde, böylesine umutsuz bir girişimin yararsızlığı bizi caydıracak gibi oluyor. Hazırlığımız bittiğinde bakışıyoruz bir an. Kimse kapa doğru bir adım atmıyor. Kaya gibi sert toprağa çakılı, duvarlara bitişik yataklarımızda yakılacak kara kütükler gibi beklediğimiz, içinde bunca uzun bir süre barındığımız sığınağa göz gezdiriyorum. Bu iş bitti artık bizim için.

Nereye gidiyoruz?

«Yola çıkmanın zamandır,» diyor Kenton.

«Ely, bizimle gel,» diyorum umutsuzlukla. «Kötü bir şey yapmıyoruz ki! Haftalardan bu yana ne paramızı ödediler, ne rom verdiler, ne de yiyecek bir şeyler. Tam iki yıldır savaşıyoruz onlar için. Bizimle gel.»

Ely, cevap vermeksizin, başını sallıyor, ve Jacop haykırıyor birden:

«Defolup gitmek için daha ne bekliyorsunuz? Kurtuluruz hiç değilse! Senin, zamanla iyi bir insan olacağını sanmıştım Allen. Ama, değersiz sanat eserleri basan şu adamdan farkın yokmuş. Kenton boş kafalı duygusuz bir herif, ama senin de öyle olduğunu hiç düşünmemiştim.»

«Jacop!..»

«Seninle konuşmaya hevesli değilim. Neden gitmiyorsunuz?»

«Gidiyoruz,» diyorum kederle.

Charley yürüyüp kapıyı açıyor. Buzlu hava doluyor içeri. Charley kadınına doğru bir veda işareti yapıyor. Kenton da onu izliyor. Bess'in kolunu kavırıyorum ve çıkıyoruz. Kapı kapanıyor.

Birkaç adım atıp sığınağa doğru çeviriyoruz yüzümüzü. Bir şeyler, herhangi bir canlılık belirtisi bekliyoruz sanki. Ama sığınak, diğerleri gibi sessiz duruyor karşımızda ve yeniden yola koyuluyoruz.

Bess'in yüzüne, mutluluktan aydınlanmış yüzüne bir göz atıyorum. Çok güçlü olduğunu bana kanıtlamak istercesine, yalnız yürüyor.

«Yürüeyilirim ben,» diyor. «Benim için korkma. İyi bir mukavemetçiyim ben Allen.»

Kendimi neşeli hissetmeye çabalıyorum. İşte özgürüz. Bir daha geri dönecek değiliz.

«Ya bizi yakalarlarsa? O zaman ne yapacağız?»

Sımsıkı sarılıyoruz tüfeklerimize. Pennsylvania sığınaklarını aştık. Sağımızda, General Poor'un kampı var. İncecik ağaç perdesini geçiyoruz ve işte açıktaız. Tepedeki nöbetçilerden biri bizi farkediyor.

«Fırlayalım mı?» diye soruyor Green.

«Koşacak olursak üzerimize ateş eder,» diye yanıtıyor Kenton, «Subay değil nasıl olsa. Onunla konuşulabilir.»

«Haklı olmanın sesine kulak verecektir,» Diyorum umutla.

Bess bana sarılıyor. Daha yavaş ilerliyoruz. Nöbetçinin yanına vardığımızda, ne diyeceğimizi bilmeden duruyoruz.

«Nereye gidiyorsunuz?» diyor bize.

«Pennsylvania birliğindeniz biz.»

Birden, Bess'in kadın olduğunu ve gözlerini kocaman kocaman açtığını farkediyor. Bizim gibi, sakallı ve paçavralara sarılı bir adam bu. Durumumuzu anlamamış olması olanaksız.

«Kaçıyoruz,» diyorum umutsuzca. «Geri dönme-yeceğiz. Bizi öldürmek istiyorsa, sen de bizimle öle-ceksin.»

Green onu tüfeğiyle tehdit ediyor.

«Firariler...» diyor adam düşünceli bir sesle.

«Haydi, karar verdin mi?» diye soruyor Kenton.

«Haydi gidin, yolunuz açık olsun! Herhangi birisini burada kalmaya zorlamak da benim işim değil ya.»

Yola devam ediyoruz ve her dönüp baktığımızda nöbetçi hâlâ aynı yerde. Bir takım dar geçitleriyle, kızılderili hatlarıyla dolu Gulph yolunu aşıyoruz. Ay tam tepemizde ve karın üzerinde gölgelerimiz uzanıyor. Bess daha şimdiden aksıyor ve ayaklarından birinin sargısı çözülmüş. Yeniden bağlamak için duruyorum.

«Ben söylemiştim,» diyor Green. «Şu kadınlar yok mu!..»

Eldivenlerimi çıkarır çıkarmaz parmaklarım duygusuzlaşıyor. Rüzgâr yok, ama soğuk acımasız. Yeniden yola koyuluyoruz. Önümüze taş bir yapı çıkıyor.

«Burası Varnum'un genel karargâhı olsa gerek,» diyor Kenton. «Çevresini dolaşacağız.»

Bu kuşkuya aldırmıyoruz. Bir sıra sığınağın yanından geçiyoruz. Sıranın ucunda bir nöbetçi var, bizi görüyor ama kımıldamaya hiç niyeti yok.

«Devam edelim,» diyor Kenton.

Nöbetçiyi geçiyoruz; gözleriyle bizi izliyor ama

durdurmak için hiç bir çaba göstermiyor. Koşmaya başlıyoruz, koruluğun içine dalıp yere yıkılıyoruz. Bess bana sarılıp, sarsılarak ağlıyor.

«İrmağı nasıl gececeğiz?» diye soruyorum Kenton'a:

«Burada vurulup ölsek daha iyi,» diyor «İrmağın içinde soğuktan donarız.»

«Seni yola çıkmaya ben zorlamadım,» diye hıçkırıyor Bess. «Bana gücenebilir, kızabilirsin.»

«Kes çenenini!» diye mırıldanıyor Green.

Titreyerek ilerliyoruz, takıldığımız ağaçlar giysilerimizi parçalıyor. Karla örtülü tüfeklerimiz kullanılmaz hale geldi. Barut da ıslak. Kararlılığımızdan çok şey kaybettik, ama sonunda Schuylkill kıyılarına varıyoruz. Kendimizi karların üstüne atıyoruz; soluk soluğayız ve kımıldayacak halimiz kalmamış.

«Köprü korunuyor,» diye mırıldanıyorum. «Köprüden geçemeyiz. Korunuyor.»

«Ama ırmak donmuş, aptal!»

Nasıl oldu bilmiyorum ama bu kimsenin aklına gelmedi daha önce. Deliller gibi kahkaha atıyoruz. Bess beni öpüyor.

«Hiç bir şey umurumda değil, Allen,» diyor. «Kurtulduk ya.»

Korkunç bir soğuk var. Oraya uzanmışım, uykunun yavaş yavaş benliğimi sardığını hissediyorum. Gözlerimi yumuyorum ve birden korkunç bir rahatlık yayılıyor vücuduma. Uyumak istiyorum. Bess'i yanıma çekiyorum.

Kenton beni omuzumdan kavırıyor.

«Buradan sıyrılmak gerek, Allen. Irmak boyunca gezinen nöbetçiler var.»

Ayağa kalkıyoruz. Irmak boyunca kar birikmiş ve

biz onun içine dalıyoruz. Bess, neredeyse tamamen kayboluyor. İşte ırmağın üstündeyiz. Rüzgâr, buzun üstündeki karları savurmuş ve biz dört ayak üzerinde ilerliyoruz. Birlikte hareket edecek kadar güçlü değiliz. Green tüfeğini bırakıp sürünmeye başlıyor. Ve bu süre içinde, heran görülmemesinin kuşkusuyla doluyoruz.

Sonunda öbür kıyıya varıyoruz. Kenara tırmanmak için tüm gücümüzü harcamamız gerekiyor. Yavaş yavaş, soluk soluğa ilerliyoruz ve işte ormandayız. Karanlık burası. Düşüyor, sağımızı solumuzu kanatıyor, sonunda yine açıklık bir yere çıkıyoruz.

«Of! Gücümün sonuna geldim!» diye sızlanıyor Kenton. «Bu akşam daha ileri gidemeyiz.»

«Yürümeliyiz,» diyorum soluk soluğa.

Bess bana bakıyor. Korkunç bir yorgunluk, yüzünün bütün hatlarını germiş. Ne denli yavaş ilerlersek ilerleyelim, onunla aramızdaki mesafe sürekli büyüyor. Koşmaya çabalıyor, bir an yakalıyor bizi, sonra yine geride kalıyor.

«Kadın getirmememiz gerektiğini sana söylemiştim,» diye belirtiyor Charley.

«Bir kere geldi. Bundan tekrar tekrar söz etmenin anlamı yok. O denli saçma bir şekilde çıktık ki kamptan.»

«Ben seninle kalabilirim,» diyor Bess. «Bu o denli zor değil, Allen.»

Sonra karın üzerinde yığılıyor. Geri dönüyoruz ve doğrulabilmek için nasıl, olanca gücünü harcadığını görebiliyorum.

«Bunu anlamalıydın,» diyor Kenton.

Gidip onu yerden kaldırıyorum. Koluma yapışıyor.

«Senden özür dilemeliyim, Allen,» diyor. «Pek iyi değilim.»

Yürümeyi sürdürüyoruz. Giderek, Bess'in tüm ağırlığını üzerimde hissediyorum. Haftalardır açlıktan kırılıyor, hasta oluyoruz, ayağımızda potin yok, dizlerimize kadar çaput sarmışız, pantolonlarımız yırtık, kaputlarımız kâğıt kadar ince, vb. Kenton'un başında bir yaka parçasından dikilmiş eski bir kasket var. Kulaklıkları rüzgârda uçuşuyor. Ne Charley'nin, ne de benim başlığımız yok. Kafamıza, Türkler gibi birer bez parçası sarmalamışız.

Toprak bir yola ulaşır, izliyoruz bu yolu. Yürürken bile uykuda gibiyim. Birden ayılıyorum. Kenton önümde yürüyor. Fakat Charley durmuş, bana bakıyor. Geriye dönüyor ve Bess'in, yere yığılıp, küçük bir kar kümesine dönüştüğünü görüyorum. Ona doğru gidiyorum.

«Sen devam et, Allen,» diyor.

Kaldırıyorum onu; bana sarılıyor ve ağlayarak yüzünü kaputuma gömüyor. Yürüyoruz yeniden. Charley ve Kenton önümüzde.

Konaklamak için duruyoruz. Schuykill'den bu yana en fazla bir ya da iki mil ilerlemiş olmalıyız. Kâbustan farksız olan bu yürüyüş sırasında, uzaklık kavramı kayboldu bende. Ama yine de, ırmaktan çok uzaklaşmış olmadığımızı kestirebiliyorum. Yarı yarıya donmuşuz, ateş yakmaya çalışıyoruz.

Edward Flagg'ı ve geri getirdiklerinde ilk gözümün çarpan donmuş dudaklarını düşünmekten kendimi alamıyorum. Güçlü, dayanıklı bir adamdı ve buna rağmen, bir odun parçası kadar kaskatı getirdiler onu.

Çalı çırpı toplayıp kırıyoruz. Bess yere yığılmış, titriyor.

Charley, bir parça çakmak taşıyla ateş yakmaya

alıřıyor. Tařı uyuřmuř ellerinden dūřūrūnceye dek, delicesine çabalıyor. řimdi de birbirine sūrtuyor elle-rini; kan dolařımını çabuklařtırmak için. Dolařım-dan bir parça kumař kesip ūzerine biraz barut dōkū-yorum. Kenton kıvılcım aktırmayı bařarıyor ve barut da tutuřuyor. Sevgiyle hazırlıyoruz ateři. Odunlar alev alıyor, ateř būyūyor ve iyice gūlenip yūkselin-ceye dek besliyoruz onu.

«Gōrecekler,» diyor Kenton.

«Isınmamız gerek. Geceyi ateşsiz geiremeyiz.»

evresine toplanmıř, ateři iimize sindirmeye çalıřıyoruz. Bess daha da yaklařıyor. İncelmiř, zaval-lı yūzū hafiften aydınlanıyor. Kenton acıyla gūlūm-sūyor.

«Edward yalnız yola çıkmakla hata etti,» diyor. «İnsanın bōyle bir belādan tek başına sıyrılabilce-đini sanması beni şaşırtıyor.»

«Edward'dan sōz etme.»

«Artık ōlmūř olan bir salaktan sōz etmenin ne sakıncası olabilir?» diye soruyor aptal aptal.

«Midem bomboş,» diyor Charley. «Ulu Tanrım, bir parça et karşılığında hayatımın on yılını seve seve verebilirim.»

«Yarın yiyecek bir şeyler buluruz.»

Ateřin yanındayız. Sırayla uyandırılma iřini ōr-gūtlūyoruz. Tūfeklerimizi temizleyip yeniden dolduru-yoruz.

İlk nōbeti Kenton alıyor. Bess'i kollarımın arasına alıp yatıyorum. Charley ateşten uzaklaşıyor bir parça. Charley'nin de bir kadına sahip olmak istedi-đini anlıyorum.

Bess sūrekli titriyor. Onu ısıtamıyorum bir tūr-lū. Sakinleřtirmeye, sođuktan ōlmeyeceđimize inan-

dırmaya çabalıyorum. Ama ya Kenton uyur da ateş sönerse...

«Kendimi iyi hissetmiyorum,» diyor Bess, bir dersi tekrarlarcasına.

«Beni de getirmekle hata ettin, Allen. Senin için yükten başka bir şey olmayacağım.»

«Birlikte yürüyeceğiz,» diyorum.

«İlsinacak ve dinlenecek bir yer bulacağız pekâlâ. Asla bugünkü gibi kötü olmayacak durumumuz.»

«İyisin, Allen. Güçlü ve iyisin. Bana bu denli yakınlık gösterdiğin için sana teşekkür ederim.»

«Senin gelmeni ben istedim Seni korumakla da yükümlüyüm,» diyorum şişinerek.

«Bunu senden isteyemem, Allen. Kendi başımın çaresine bakacağım.»

«Sanki evliymişiz gibi ilgileneceğim seninle.»

«Bu olabilir mi, Allen?»

«Yapmak istediğim o kadar çok şey var ki...»

O zaman uykuya dalıyor. Kollarımla sarmışım onu, şurada burada beliren ve puslu gökyüzünde parıldayan yıldızları gözlüyorum. Bir daha asla görmiyeceğimin bilincinde olarak, Ely ve Jacop'u düşünüyorum. Ely'nin biz yola çıkarkenki hali gözlerimin önüne geliyor. Daha sonra uyumuş olmalıyım. Kenton beni uyandırıyor.

«Sıra sende, Allen,» diyor.

Kalkıyorum ve Bess'ten ayrılır ayrılmaz soğuk içime işliyor. Uykusunda ismimi sayıklıyor, kadını.

«Hiç bir şey görmedin mi?»

«Hiç bir şey,» diye yanıtlıyor Kenton.

Ateşin yanına yerleşiyor. Tüfeğime yaslanıp, alevlere gözümü dikiyorum.

V

Sabah, karargâh borazanlarının sesine uyanıyorum. Pek uzakta değiliz, sanırım. Sabahın sessizliğinde, zayıf fakat net olarak duyuluyor borazanlar.

Gözlerini açar açmaz, Bess bana bakıyor ve gülümsüyor. Beni görmekle derin bir mutluluk duyduğunu açıklıyor tebessümü. Yüzümü okşuyor, sakallarımın arasından geçiriyor parmaklarını.

«İyi misin?»

«Evet,» diye yanıtlıyor. «Acıktım, ama dayanabilirim buna Allen. Açlıktan korkmuyorum.»

Charley ateşi besliyor. Bir süre sonra, elinde donmuş mısır başaklarıyla, Kenton tarlaların içinden doğru geliyor.

«Bunların üstünden yürüyüp geçeceğiz,» diyor.

«Bana kalırsa, buradan çabucak savuşsak daha iyi olacak,» diyor Charley. «Firari işlemi görecektik kadar uzaklaşmış olsak bile yine de kampın çok yakınındayız.»

«Bizi artık durduramayacaklar,» diye atılıyorum.
«Şimdi, her şey bitti onlar için.»

«Kuzey-Doğu'ya doğru gideceğiz,» diye araya giriyor Kenton düşünceli bir sesle. «New Jersey vadilerinde düzgün yollar vardır.»

«Atımız olsaydı...»

Charley bize bakıyor.

«Atlar, ah! Bunlar olmazsa, karın içinde öleceğiz,» diyorum.

Mısırları kemiriyoruz. Domuz bile yemez bunları, ama biz iştahla saldırıyoruz.

«Karın altında buldum onları,» diyor Kenton. «Hâlâ kalabilmiş olmaları olağanüstü bir şey. Oysa toprak, her tarafta alt üst olmuş.»

«Doğu'ya, Norristown yönüne de gidilebilir. Bir dolu çiftlik vardır oralarda.»

Mısırı bitirip tüfeklerimizi alıyor, barutu kontrol ediyoruz. Sonra yine yola koyuluyoruz.

«Prusya Kralı» yolu yönünde, ağır ağır yürüyoruz. Geçirdiğimiz gece bize iyi bir ders oldu. Zaten çok az kalan gücümüzü tutumlu bir biçimde harcamamız gerektiğini kavırıyoruz. Hava soğuk, ama dünkü gibi değil. Hava açık. Güneş parıl parıl ve kendisi gibi parlayan karın üzerine uzun, mavi gölgeler uzatıyor. Her küçük kristal, gözlerimizi kör edercesine parlak kıvılcımlar saçıyor.

Bess'in bakışları ise hepsinden parlak. Adımlarını göstermek için bana dönüyor.

«İyi yürüyorum Allen. Çok iyi yürüyorum, sen de görüyorsun.»

«Gerçekten de öyle,» diyorum.

Umut doluyuz hepimiz. Kenton önümüzde kocaman adımlarla yürüyor. Ve tüfeğini tutuşundan anlıyoruz ki kendisine alabildiğine güveniyor. Kenton'

un öncülük etmesi sevindiriyor hepimizi. Dört yıl daha tecrübeli bizden. Topuz gibi adam. Bess, küçük, cılız bir erkek çocuğuna benziyor. Uzun, siyah saçları örülmüş. Charley bir şarkının nakaratını mırıldanıyor.

Bess bana bir göz atıyor.

«Pişman değiliz ya, Allen?»

«Hayır.»

«Ely'yi düşünüyorum,» diyor Charley. «Bu tip insanları hayatım boyunca anlayamamışımdır. Alabil-diğine hoşgörülü bir adam.»

«O da gelmeliydi.»

«Jacop'suz yapamaz o. Bu iki adam, sanki tek bir kişi gibiler. Jacop'un bunca öfke ve şiddetine rağmen, yahudiye saymazsak, Jacop şimdiye dek kimseyi sevmemiştir. Nedenini bilmiyorum, anlamıyorum ama, yahudi öldüğünde Jacop'un duyduğu türden bir üzüntüyü ne duydum, ne de işittim.»

«Yahudilerden korkarım ben, diye atılıyor Bess. Onbeş yaşına gelinceye dek bir tek yahudi görme-miştim. Annem, Tanrı'ya daha yürekten bağlanmam için karşıma onlardan birinin çıkarılacağını söyler-di.»

«Boston'da oldukça çok sayıda yahudi vardı, diyor Charley. Sam Adams onları kandırmakta epeyce ustadır. Onlara devrim üzerine bir sürü güzel şey anlatır, sonra da bütün paralarını çeker alır. Savunduğu müthiş nutuklardan daha çok, bu yeteneği sayesinde hayranlık uyandırmıştır.»

«Hamilton'un yahudi olduğu söyleniyor.»

«Benzemiyor da değil hanı.»

Yola yaklaşıyoruz. Kenton bizi bekliyor. Bir şeyler dinliyor gibi bir hali var.

«Ne oluyor?» diye soruyorum.

«Kampın çok yakınındayız. Ormanın içinde daha uzun bir süre gizlensek iyi olacaktı, sanırım. Böylesi daha güvenilir olurdu.»

«Yolda daha hızlı ilerleriz.»

«Bir sürü dinsiz vardır buralarda. Onlara hiç güvenemeyiz.»

«Onlardan çekinmemiz için bir neden yok,» diyorum güvenle.

Yolu tutuyoruz. Bess yanıbaşımda. Artık belli bir yol üzerindeyiz ve bu yüzden mesafe kavramı yeniden şekilleniyor kafamızda. Mohawk'a varmak için daha bunun gibi yüzlerce millik bir yol aşmak gerekiyor. Bess bana yaslanıyor. Onun da benim gibi her şeyi, artık daha uzağa gidemiyeceğini anladığını sezinliyorum. Gücü yetmeyecek buna. Küçük, korkmuş bir çocuğa benziyor.

«Korkuyorum, Allen,» diyor. «Sıkı tut beni.»

«İşittin mi?» diye soruyor Kenton.

Hayırlıyorum başımla. Çok yavaş ilerliyoruz. Es-kisine oranla daha çok hissediliyor soğuk. Yüz yarda sonra duruyoruz.

«At sesleri işitiyorum,» diyor Kenton.

«Kamptan geliyor sesler.»

Atların ayak sesini işitiyorum şimdi, kar hafifletiyor gürültüyü. Bess, cesareti kırılmış, başını sallıyor.

«Kamptan gelmiyor sesler,» diye bağılıyor Charley. «Yoldan, önümüzden geliyor.»

«Epeyce at var.»

«Çiftçiler böyle sürmezler atlarını.»

«Çabuk, ağaçların ardına girelim!» diye bağılıyor Kenton.

Ama yolun her iki yanında yalnızca tarlalar var ve ağaçlar, atların geldiği yönde. Yolun üzerinde, taş

bir duvarı örtmüş bir kar yığını göze çarpıyor. Uzun gölgelerimiz yola düşüyor. Gözlerimizi yere dikeyiyoruz. Unutulmayacak kadar etkileyici bir sahne bu. Tüm canlılığını yitirmiş insanlar gibi dikiliyoruz orada.

«Bu benim yüzümden oldu, Allen,» diyor Bess. «Tanrım beni bağışla.»

Kenton yolu işaret ediyor bize. Charley onu izliyor. Kenton sendiliyor, tekrar ayağı kalkması için Charley yardım ediyor ona. Bess'in elini tutuyor ve aşmamız gereken taş duvarın yanına çekiyorum onu. Kenton yaralı bir adam gibi sendiliyor yine. Geri döndüğümde, yol boyunca ilerliyen on iki kadar süvariye farkediyorum.

«McLane'in adamları bunlar,» diyor Kenton.

İçlerinden biri durmamızı sağlamak için bağıırıyor. Dörtüncü kalkıyorlar ve nal takırtıları kulaklarımızda trampet gümbürtüsü gibi çınlıyor. Ben hâlâ Bess'i çekeştiriyorum.

Kenton ve Charley beni bekliyorlar. Bess yanımda oldukça, koruluğı süvarilerden önce varmayacağımı biliyorlar, ama bekliyorlar yine de. Tüfekleri hazır.

«Ateş etmeyin,» diyorum onlara. «Tanrı aşkına, kaçın!»

Ağaçlık yere vardık varacağız. İnanıyorum oraya varacağımıza. Koşuyor, bir yandan da hüngür hüngür ağlıyorum.

Atlar karın içinde ilerliyor. En yakındaki atlı bağıırıyor: «Durun, yoksa ateş ederiz!»

«Defolun gidin buradan,» diye haykırıyor Kenton. «Allen, koşmaya devam et. Karda fazla ilerliyemezler nasıl olsa.»

Birkez daha geri dönüyorum. Kenton'la Charley'in hizasındaız şimdi. Her ikisi de tüfeklerini indirip

korunun içine dalıyorlar. Ama adamlar da attan indiler bu arada.

Arkamızdan yaylım ateşi açılıyor. Bess elimden kurtularak yere düşüyor.

Kenton durumu görüp, küfrederek bana doğru koşuyor, Charley de arkasında. Geri dönüyorum. Süvariler neredeyse burnumuzun dibine gelmişler. Kızıl bir haleye dönüşüyor çevrem ve ateş ediyorum. Kenton ve Charley de ateşliyorlar tüfeklerini, bir an sonra. Süvarilerden biri yıkılıyor, öyle yavaş düşüyor ki, görüntü bütünüyle belleğimde yerleşiyor. Bess'e bakıyor, ne olup bittiğini anlamaya çalışıyorum. Bess, karın üstünde küçük bir tepecik oluşturuyor.

Kuşatıldık. Dövüşmüyoruz artık. Neden ateş ettiğimizi soruyorum kendi kendime. Bizim gibi bitkin ve zayıf onlar da.

Sımsıkı yakalıyorlar bizi. Bess'e doğru gitmek için ellerinden kurtulmaya çabalıyorum.

«Bırakın beni! Yakaladınız işte bizi, bırakın da kadını göreyim,»

McLane önümüzde duruyor. Beyaz pantolonu, kalın, mavi bir kaputu, kılıcı, tabancası ve tüylü bir şapkası var. Yeni traş edilmiş yüzünde ince bir bıyık göze çarpıyor. Soluk soluğa ve ısıklık çalar gibi nefes alıyor.

«Firariler, öyle mi?»

Arkasında iki kişi daha var. Biraz önce yere yığılan süvariye taşıyorlar. McLane heyecanla dönüyor:

«Kim o?»

«Dane Seely.»

«Yaralı mı?»

Adamın kafaşından vurulduğunu hepimiz görü-

yoruz. Onu ve Bees'i kimin öldürdüğünü soruyorum kendi kendime.

«Domuz alayı!» diyor bize McLane, «İğrenç korkaklar sürüsü! Bu yüzden asılacaksınız, hattâ kendi ellerimle asmak isterim sizi.»

Kenton, bezgin bir halde, gözlerini yere dikeyor.

«Bırakın da kadını görsün!» diyor Charley. «Kadını öldürdünüz.»

Kurtulmaya çalışıyorum. Adamlar Bess'in çevresini almışlar. İliyorum:

«Dokunmayın ona! Tanrım, ona dokunmayın!»

«Kadınmış bu,» diyor içlerinden biri.

Yalvarıyorum:

«Bırakın da yanına gideyim. Yakaladınız bizi işte, bu size yetmez mi? Bırakın da yanına gideyim.»

«Sussanız daha iyi edersiniz.»

«Bırakın beni!»

Ellerinden kurtulmayı başarıyorum. Nasıl oluyor bilmiyorum ama başarıyorum bunu ve Bess'e doğru koşuyorum, üzerine eğilmiş olan adamlar açılıyorlar. Diz çöküyorum. Gövdesine, ilk anda neresi olduğunu kestiremediğim bir yere bir mermi girmiş ve üzerindeki çaputlar kan içinde.

Yanaklarını oğuşturuyorum. Gözlerini açıyor. Yanaklarını ovalamayı sürdürüyorum.

«Allen,» diyor bana.

Konuşacak takatim yok. Hangi yaranın öldürücü olduğunu bilmiyorum daha, iki yıldır nasıl savaşmışım. Ölüm, gözlerinden duyuruyor kendisini. O da biliyor bunu. Bilgiç gözlerle bakıyor bana. Ona ne diyebilirim ki?

«Allen,» diyor. «Sana uğursuzluk getirdim. Senin gibi bir erkeğe lâıyk değilim ben.»

Başımı sallıyorum. Yanından ayrılacağımı sanmış olmalı ki, mırıldanıyor yalvarırcasına:

«Yanımda kal, Allen. Yanımda kal biraz.»

Yavaşça doğruluyorum.

«Bunu bilmeliydim,» diyorum yüksek sesle. «Bir kadının, bu kadar uzun bir yolculuğa çıkmaması gerektiğini bilmeliydim.»

Süvariler beni tutup uzaklaştırıyorlar. McLane garip bir bakış fırlatıyor bana. Umutsuzluk yansıyor Kenton'un yüzünden, başka bir anlamı yok yüz çizgilerinin. Yanlarına vardığımda, Charley elini kolumun üstüne koyuyor.

«Allen?»

Düşünüyorum ki, bu yayılım ateşi sırasında bir başkası da, üçümüzden biri de vurulabilirdi. Neden olmasın. Kampa doğru yöneliyoruz.

«Böyle bir ölüm o denli korkunç olmasa gerek,» diyor Charley sakın bir sesle.

«Of, ona üzülüyorum,» diyorum acıyla. «Üzüldüğüm o değil.»

«Sakin ol, Allen, kendini koyverme.»

«Evet, sakın ol,» diyor McLane. «Yakında sen de onun yanına gideceksin nasıl olsa.»

«Bırakın onu!» diye bağılıyor Kenton. «Tanrım! Rahat bırakın onu.»

Yola vardığımızda, daha henüz öğle olmadığını fark ediyorum. Parlak ve soğuk bir sabahın içindedeyiz. Bir büyük asker, yoldan koşarak geliyor. Silah sesleri kamptan duyulmuş olmalı. Çevreliyorlar bizi. Olay anlatılıyor.

«Pennsylvania'lı kaçaklar.»

İki kişi, Bess'i yanıma taşıyor.

«Bir de Wayne, birliğinden hiç kaçan olmamasıyla övünür.»

«Bundan sonra daha az övünmesi gerekecek.»

«Biz de Mohawk'a dek gitmeyi düşünüyorduk, değil mi?» diye kahkahayı basıyor Kenton. «Tanrım! Ta Mohawk'a!»

McLane bizi bölük kumandanına teslim ediyor.

«Bunları Taby'aya götürün ve orada hapsedin. Adamlarımdan birini öldürdüler. Raporu bizzat kendim yazacağım.»

«Biz katil değiliz!» diye bağılıyor Green. «Biz, adamlarınız üzerimize ateş açtıktan sonra silaha davrandık.»

«Götürün bu rezil herifleri,» diyor McLane.

Götürüyorlar bizi. Kötü bir adam değil bu subay, yüzbaşı Kennedy. Massachusetts birliğinden bunlar. Kenton bazılarını tanıyor. Bu durum ilişkileri daha kolaylaştırıyor.

Subayları, zayıflığımızı ve yürümekte nasıl zorluk çektiğimizi görüyor. Ama aşmamız gereken, upuzun, allahın belâsı bir yol var önümüzde. Kenton bana yaklaşıp kolunu boynuma doluyor.

«Dün akşam epeyce yürüdük,» diyor. «Bu işin, bu kadar çabuk sona ereceğini hiç ummuyordum... Süvarilere yakalanacağımızı hiç mi hiç sanmıyordum.»

«Sana kızgın değilim, Kenton.»

«Kadının öldü. Bana kızmaya hakkın var. Onun ölümünden ben sorumluymum.»

«Hayır. Sorumluluğu kimseye yükleyemem.»

Yolu ters yönde izliyor ve tabyanın yakınından geçiyoruz. Varnum siperlerine vardığımızda, Kennedy bir trampetçi aratıyor. Bizi görmek için bir sürü adam çıkıyor sığınaklardan. Yavaş, tekdüze bir ses duyuluyor trampetten: ölü ya da mahkûmlar için çalınır böylesi. Adamlar başlarını önlerine eğiyorlar.

Ağır ağır ilerliyoruz. Bazılarının şöyle seslendiğini işitiyorum: «Zavallı herifler!»

İlerliyoruz. Hava uyarıyor insanı ve karın yüzeyinde yansıyan güneş ışınları bizi kör edercesine parlak. Pek öyle uzun boylu şeyler düşünmüyorum. Bess öldü, ama bu geçmişe, askerlik günlerime ait bir olay. Moss Fuller öldüğünde doktorun söylediği gibi, kimileri giriyor, kimileri çıkıyor. Hiçbir şey düşünemiyorum

Tabyaya giriyoruz. Buzla örtülü, odunlardan yapılmış bir kulübe burası. Albay Varnum bir masaya oturmuş. Kennedy onu selâmlıyor. Muhafızlarımız «Hazırol» da bekliyor. Gücümüz tükenmiş.

«Kaçaklar bunlar efendim,» diyor Kennedy. «Yüzbaşı McLane yakalamış onları. Karşı koydular ve yüzbaşı McLane'in adamlarından biri öldürüldü. Silâhları bende. Üzerimize ateş açtılar. Adamımız başından vuruldu. Yanlarında bir de kadın vardı. O da göğsünden vuruldu ve öldü. McLane'in adamları yayılım ateşi açtılar.»

«Hangi alaydansınız?» diye soruyor Albay, tek düze bir sesle.

Maceramızın diğerlerinden pek farklı bir yanı yok ve onu fazla ilgilendirmiyor bu yüzden.

«14. Pennsylvania alayından.»

«Wayne mi sizin şefiniz?»

«Evet.»

«İsminizi söyleyin.»

Söylüyoruz.

«Pis herifler bunlar Kennedy. Birkaç kişiyi doğru yola getirmek istiyordum. Bunlarla uğraşırım belki. Kennedy cevap vermiyor.

«Nezarethaneye kapatın bunları.»

Eni ve boyu altı ayak uzunluğunda, pencere-

siz bir yere tıkıyorlar bizi. Tahtaların arasından gün ışığı sızıyor. Zemin toprak ama üzerine basıla basıla düzleşmiş. Tavan çok alçak ve içerde ateş yanmıyor.

Kapıyı kapatıyorlar. Kenton'un sesini işitiyorum. «Zavallı şeytanlar!»

Sessizce yere oturuyoruz. Tahtaların arasından ince ışınlar sızıyor ve altın rengine beziyor bizi. Kenton'un sarı sakalı altın damlalarına bulanmış sanki.

Üşüyoruz. Konuşmadan, bilinçsizce birbirimize sokuluyoruz.

Ayaklarım bana acı veriyor. Dinlendirmek umduyla uzatıyorum onları. Titrediğimi farkediyorum. Soğuktan mı acaba?

«Bir gün gelip, asılacağımı hiç düşünmemiştim doğrusu,» diyor Charley çocuksu bir sesle.

VI

Hava kararıyor. Işık dilimleri kayboluyor ve onun yerini koyu bir alacalık alıyor. İkinci zamanı ilerliyor ağır ağır, sonra birden gece oluyor ve soğuk arttırıyor etkisini. Rüzgâr tahtaların arasında ısıklık çağlıyor. Zemin donuyor. Kol ve bacaklarımızın katılaştığını hissediyor ve ısınmaya çalışarak voltalıyoruz.

Üçüncü kez değişiyor muhafızlarımız. Kapının yanyana çakılmış tahtaları arasından, sonuncuyu görüyoruz; zayıf, perişan kılıklı biri bu.

Yiyecek falan verilmiyor bize. Açlık önce çılgına çeviriyor bizi. Bu başlangıçta hep böyledir. Sonra etkisi azalır. Midedeki boşluk arzuya, tümünden arzuya, dönüşüyor. Ama yine de, susuzluğa dayanmak kadar zor bir şey değil bu.

Kapıyı yumruklarımızla dövüyoruz.

«Muhafız! Tanrı aşkına, bize yiyecek içecek bir şeyler getir.»

Kapıya yaklaşıyor ve merakla bakıyor bize.

«Biraz su!»

«Beslenmenize ne gerek var, nasıl olsa boşa gidecek,» diyor.

«Biraz su getirin, nasıl olursa olsun.»

«Bugün, benim boğazıma bir şey girdi mi sanıyorsunuz?» diye soruyor. «On beş gündür ağzıma azıcık da olsa et koymadım.»

«Biraz su getir bize.»

Bir tas su getiriyor ve içerken izliyor bizi.

«Durumunuz hiç de iyi değil,» diyor. «Wayne'in orada işlerin bu denli kötü gittiğini bilmiyordum.»

«Neden buraya tıktılar bizi?»

«Bilmiyorum, sormadım.»

Gece yaklaşıyor hızla. Yere, Kenton'un yanına uzanıyorum, onun vücudu sıcak çünkü. Charley'nin koyu gölgesi kapıya yaslanmış. Gözlerimi yumuyor, uyukluyorum. Bess'in vücudunu yanıbaşımda hissediyorum. Sığınakta öyleydi çünkü. Bess herhangi bir davranışta bulunsun, beni okşasın, parmaklarını sakalımın arasına soksun diye bekliyorum. Konuşsun, uykumu bölsün diye bekliyorum. Belli belirsiz, gidecek daha net duyuyorum sesini.

Kenton'u sarsarak bağıırıyorum: «Bess, Bess!»

«Allen, aklımı mı kaçırdın?»

«Hayır hayır, düş görüyordum. Acıktım Kenton. Bize yiyecek bir şey getirirler mi dersin? Hiç bir şey yemeden uzun süre yaşayamayız. Bizi asmak gibi bir düşünceleri varsa, yiyecek bir şey getireceklerdir.»

«Beni asamazlar,» diye homurdanıyor Charley. «Ulu Tanrım! İpi boynuma geçirmelerine fırsat bırakmadan kendimi öldürürüm.»

«Ateş etmemeliydik,» diye sızlanıyor Kenton. «Ne yaparsak yapalım, bizi yakalayacaklardı nasıl olsa.»

«Bess'i öldürdüler,» diyorum yavaşça.

«Kar ve soğuğa rağmen, beşyüz millik yolu geçeceğim, diye tuturdu ve bu çılgınlık da hayatına maloldu onun. Mohawk'a hiç bir zaman varamıyacaktı zaten. Onu da birlikte getirmeye nasıl karar verebildin, şaşıyorum doğrusu.»

«Her gece yanında yatarsa, sonunda bağlanır insan kadınına. Böylesine uzun ve soğuk gecelerde kadınsız dayanılmaz gerçekten de.»

«Benim bir tane vardı,» diyor Kenton. «Ama evlenmedim onunla.»

Charley araya giriyor:

«Allen'i rahat bırak. Zaten yeterince derdi var. Kadın öldü, değil mi?»

«Evet.»

«O halde, rahat bırak onu.»

«Kenton'a kızgın değilim,» diyorum usançla. «Kadın için de fazla üzülmiyorum. Onunla evli değildim ve üstelik üzülmeye degecek bir kadın da değildi...»

Daha fazla bir şey söyleyemiyorum. Başım ellerimin arasına düşüyor ve biliyorum ki, odanın korkunç ve mutlak sessizliği içinde, hıçkırdığımı işitiyorlar.

Daha sonra uzunca bir sessizlik oluyor. Ezilen karların sesini duyuyoruz: nöbetçi kapının önünde gidip geliyor. Rüzgâr tabyanın çatısını dövüyor. Schuykill taraflarında bir kurdun uluduğu işitiliyor.

Henüz bu bölgeye, bu kampa gelmeden önceki dönemi anımsamaya çalışıyorum. Dördüncü New York Alayından üç kişi, Brandywine savaşında öldürülmüştü. Dokuz kişi kalmıştık. Moss Fuller, Edward Flagg, Clark Wandeer'de yaşamıyorlar artık. Kaldık altı kişi. Allen Hale, Charley Green, Kenton Brenner; üç de biz gideceğiz ve Henry Lane de ölüm döşeğinde. Clark ölürken bana hakaret etmişti. Ya-

hudi, her şeyin bilincinde olarak, sükûnet içinde öldü. Birden yahudiden nefret etmeye, ondan iğrenmeye başlıyorum. Yatağının başucuna Jacop'un diz çöküşü gözlerimin önüne geliyor. Yüksek sesle hor-murdanıyorum.

«Böyle yapma, Allen, kendini yiyip bitirme,» diyor Charley. «Bizim gördüklerimizi gören bir kişinin, herhangi bir şeyden korkması olanaksızdır.»

«Doğru, olanaksızdır,» diye tekrarlıyorum.

Kenton patlıyor:

«Ölümden korkmuyorum ben,» diyor. «Asılmaktan korkuyorum. Mont Joy'da bir adam astılar. Delirdikten sonra teğmenini öldüren bir adamdı bu. Tanrı tanığımdır, nöbet tutuyordum o sırada, kurtlar cesedin üstüne atılıp paramparça ettiler.»

Charley kahkahayla gülüyor:

«Hep de garip şeyler görüyorsun Kenton.»

«Yemin ederim doğru bu anlattığım. Kurtlar, mehtaba yükselircesine sığıyorlardı, taa yüksele-re.»

«Niçin bunlardan söz ediyoruz?» diye haykırıyorum.

Sessizlik geri geliyor bunun üzerine. Kendi kendime, acaba onlar da benim gibi, sığınağı terk ettiğimizden bu yana attığımız her adımı yeniden yaşıyorlarmı, diye soruyorum. Bu fikir Kenton'un kafasından çıktı, fakat Bess olmasaydı birkaç mil daha ilerlemiş olabilirdik. Kenton'un olduğu kadar benim de elime bulaştı onun kanı. Ben de sorumluyum bundan.

Düşünmeye devam ediyorum: Eğer, bu akşam, Bess de burada olsaydı, korku falan duymazdı hiç kuşkusuz. Yanımda olmaktan başka bir dileği olmazdı. Sakin bir yüzle bana bakardı ve onun bu sükûne-

tini anlamak için elimi vücuduna dokundurmam yetdi

«Ölürken acı çekti mi?» diye soruyorum Kenton'a, «Sen gördün onu düşerken, acı çekti mi?»

Kenton yanıtlıyor:

«Artık acı çekmiyor.»

«Acı içinde ölseydi ve ben de bunu bilseydim, ömrüm boyunca rahat bir uyku çekemezdim.»

«Kardeşlerimden biri ölmüştü,» diyor Charley. «Oniki yaşındaydım. Çiçek hastalığına yakalanmıştı küçük. Ölümün acı vermediğini söylerdi. Sürekli tekrarlardı bunu.»

«Darağacıyla bir değil anlattığın şey,» diyor Kenton acıyla.

Kapının ardında bir şeyler oluyor. Açılıyor kapı. Dışarısının karanlığı bile daha aydınlık. Nöbetçi, yanında biriyle görünüyor. Kim olduğunu soruyoruz kendi kendimize. Sonra, bunun Ely olduğunu anlıyorum. Bundan kuşkum yok. Günlerde beri duymadığım bir güven doldurmaya başlıyor içimi. Kaslarım gevşiyor. Yerimden kalkamıyorum, kollarım sallanıyor, gözlerim yaşla dolu.

Kenton da anlıyor kimin geldiğini. Sanırım, hepimiz anlıyoruz.

«Gir içeri Ely,» diyor Kenton hoşnut bir sesle.

«Fazla oylanmak yok,» diye uyarıyor nöbetçi. Ely giriyor.

«Allen de burada mı?» diye soruyor.

Kenton yanıtlıyor:

«Hepimiz buradayız, Ely.»

Bulunduğum köşe karanlık. Kalkıp Ely'e doğru ilerliyorum, yüzünü görmek istercesine iyice yaklaşıyorum. Kaputuna dokunuyorum.

«Seni gördüğüme sevindim Ely. Bizden iğre-

niyorsun değil mi, Ely, bizden nefret ediyorsun değil mi?»

«Yakalanmayacağınızı umuyordum,» diyor ya-
vaşça.

«Elini ver bana, Ely. Elimizi sıkmak istersin her-
halde?»

Bana elini uzatıyor. İki elimin arasına alıp şevkle
sıkıyorum. Yün eldivenin üzerinden, teninin canlılı-
ğını duymak, istiyorum.

«Gelmekle incelik gösterdin, diyor Charley. Bu
karlı havada, böylesine belâlı bir yolculuğa katlan-
mak kolay değil. Gerçekten çok nazıksın, Ely.»

«Halinizi öğrenmek istemiştım. Yaptığım yolcu-
luk önemli değil.»

«Nasıl öğrendin başımıza gelenleri?»

«Bizim oraya gelip, yakalandığınızı, içinizden
birinin de yaralı olduğunu söylediler.»

«Bess'di o.»

«Öldü mü?»

«Evet, orada öldü, çatıştığımız yerde. Hiç bir
şeyin farkında olmadı. Kollarımda öldü, Ely.»

«Zavallı çocuk, rahat rahat uyuyabilecek.»

Kenton bir ara uzaklaşıp yeniden yaşıyor.

«Ely, bize kızmıyorsun değil mi?» diye soru-
yor.

«Hayır...»

«Çünkü, böyle olsaydı, tüm olup bitenlerin so-
rumluluğunu üzerime aldığımı söyleyecektim sana.
Ben plânı Allen'e açıkladım. O da geleceğine söz
verdiğinde kadın tutturdu ille beni de götürün diye.
Aksi halde ölmekle tehdit etti Allen'i. Onun kadı-
nından ben sorumluyum Ely.»

«Kendini kınama, Kenton,» diyor Ely tatlılıkla.

«Zavallı çocuk şimdi kavuştuğu rahata başka hiç bir yoldan ulaşmazdı.»

«Biz birini öldürdük, Ely, asacaklar bizi.»

Ely susuyor.

Kenton renksiz bir sesle konuşmasını sürdürüyor, hiç bir duygu, hiç bir sıcaklık belirtisi yok sesinde:

«Adam öldürdüğümüzü ileri sürüyorlar ama cinayet değildir bu. McLane'in adamları ateş ettiğinde biz kaçıyorduk. Charley'le birlikte, Allen ve kızı beklemek için döndük. O arada küçüğün düştüğünü gördüm. O zaman öldürdüm ben de adamlardan birini...»

Konuşmak için kendimi zorluyorum:

«Doğru değil bu. Kimin öldürdüğünü bilmiyoruz.»

Kenton, beni işitmemiş gibi sürdürüyor:

«İyi atıcıyımdır, bilirsin, Ely. Koca Mohawk bölgesinde benden daha usta atıcı yoktur. Hedefi nasıl vurduğumu görmüşsündür Ely. Onu ben öldürdüm. Bana inanacağını sanıyorum. Tanrının huzurunda buna yemin ederim.»

«Yalan söylüyor,» diye mırıldanıyor Charley.

Ely bir an sessiz duruyor. Ne durumda olduğunu kestirebiliyorum. Konuşmak çok zor, şu anda. Bize doğru birkaç adım atıyor.

«Size biraz tuzlu et getirdim. O büyük ateşi yaktığımız gün Kenton'un öldürdüğü geyiklerden kala kala bunlar kaldı Hatırlıyor musun Kenton?»

«Hatırlıyorum,» diye yanıtlıyor Kenton mekanik bir biçimde.

Ely eti bana veriyor. Karanlıkta bakışlarını yakalamak istercesine bir an duraklıyor. Sonra çıkıp

gidiyor. Eti bölüşüp ağır ağır yemeye koyuluyoruz. Oturup sırtımızı duvara dayıyoruz.

Charley konuşuyor sonunda:

«Nişan bile almadın sen,» diyor Kenton'a, «Tüfeği omuzlamadan ateş ettin. Bel hizasından ateş ederken nişan almak olanaksızdır.»

Kenton cevap vermiyor. Elimi dizinin üstüne koyuyorum... Eli gidip benimkini buluyor.

VII

O geceye de katlanıyoruz. İnsana belleğini yitirmesi kadar hiç bir şey acı vermez. Testide çok az su kalmış. Buz parçasına dönüşmüş o da. Canlıdan çok ölüyü andırıyoruz. Sabah oluyor. Toprakta gövdemizi kesmeye, doğrulmaya çalışıyor ama başaramıyoruz. Kol ve bacaklarımız ölümün tutsağı olmuşçasına kaskatı. Kapıya dek sürünüyor ve yumrukluyoruz kapıyı, ama cevap veren yok. Sonrada duruyor ve yapabildiğimizce, acıya katlanmaya çaballıyoruz.

«Böyle bir gece daha geçirirsek, darağacından korkmamıza gerek kalmayacak,» diyor Charley.

Sonunda kapı açılıyor, nöbetçinin yanında tanımadığımız bir de subay var, kalkmamızı işaret ediyorlar.

«Yeterince katılaştık burada. İki gündür, azıcık etin dışında, ağızımıza bir lokma bir şey koymadık.» Kendimizi zorlayarak doğrulmayı başarıyoruz.

Geçen gün gördüğümüz, Varnum'un ahşâp evine götürüyorlar bizi. Zorlukla yürüyoruz. Birkaç iskemle var odada, onların üstüne yığılıyoruz. Ateş yanıyor içerde ve sıcaklığı bize yepyeni, görkemli bir şey gibi görünüyor. Önce korkuyoruz ateşe yaklaştırmaya. Sonra, yavaş yavaş, yanaşıyoruz ısıya doğru.

«Asılma anına dek dayanacak güç bırakmadınız bende, çok zavallı bir görünüşünüz var,» diyor subay. «Tanrım, ne pis bir iş! Ne kadar zamandan bu yana bir şey yemediniz?»

«Biraz etimiz vardı...»

«Size biraz yahni getireceğim.»

Patates ve mısır karışımı bir şey bu. Heyecanla çiğniyoruz.

«Kimbilir kaç zamandır, böylesine bir şey yememiştım,» diyor Charley. «Burada iyi yemek yiyorlar doğrusu.»

«Isıtıyor bu insanı.»

Ateşe yaklaşıyor, ayaklarımızı uzatıyoruz. Kaputlarımızın önünü açıyoruz.

«Güzel bir ateş,» diyor Kenton.

Kuşkularından sıyrılmış, daha bir mutlu görünüyor.

«Bizi bugün mü asacaklar dersin, Kenton?»

Omuzlarını silkiyor Charley, ateşe dikey gözlerini. Kapı yeniden açılınca dek, konuşmadan, sessizce oturuyoruz. Genç bir subay giriyor içeri, o kadar genç ki, çocuğu andırıyor. Onu tanıyabilmek isterdim, ama beynim öylesine uyuşmuş ki, adını hatırlamayı başaramıyorum. Masaya yaklaşıp bizi gözlüyor. Dikkat çekecek kadar iyi giyimli. Siyah astarlı mavi üniforması, ipek kravatı, siyah tüylü şapkası, kestane rengi deriden pantolonu ve siyah, uzun, deri çizmeleri var. Elinde bir kırbaç tutuyor. Bir aya-

ğını masanın üzerinden aşırıp, kırbaçla bacaklarına vuruyor.

Uzun, ince bir adam. Derine kaçmış kapkara gözleri var. Gözkapakları yarı yarıya inik, bir garip bakıyor yüzümüze.

«Pennsylvania alayından mısınız?» diye soruyor.

Kenton sinirli bir bakış fırlatıyor ona. Genç züppeden pek hoşlanmadığını anlıyorum. Ben bile, fazla aldırmiyorum ona. Düşünmemeye, hiç bir şey düşünmemeye, Mont Joy'un darağacını gözümün önüne getirmemeye çalışıyorum. Charley Green bir şarkı mırıldanıyor.

«Bu, üç firarî sizsiniz herhalde, değil mi?» diye soruyor yeniden.

Charley yanıtlıyor bir karşı soruyla:

«Siz, Albay Hamilton musunuz?»

Subaylardan nefret eder. Böylesine güçlü bir kini, ancak Boston'lular duyabilir. Gülümsüyor hafifçe. Yitirecek hiç bir şey yok. Korkmuyor bile. Kenton'un da, Charley'in de korkudan sıyrılmış olmaları beni rahatsız ediyor. Onlarla olan tüm bağlarım kopmuş ve yalnız kalmışım gibi geliyor bana.

Genç adam başıyla evetliyor bize bakmayı sürdürürken. Merakla bakıyor nedense. O zaman tanıyorum Washington'un gözde adamını: Alexander Hamilton. Başka zaman olsa ondan nefret etmeyebilirdim. Ama şimdi, onun iyi giyimli, doygun görünüşünden iğreniyorum. Güzel, siyah çizmelerine bakıyor ve Moss Fuller'in cesedinden potinlerini çekip aldığımız günü düşünüyorum.

Hamilton konuşuyor sonunda:

«Eğer yanlış anlamadıysam, Ondördüncü Pennsylvania Alayından firar eden üç kişi sizsiniz. Silâhlı

olarak kaçtınız ve yüzbaşı McLane'in adamlarından birini de öldürdünüz. Tıpatıp bir dilenci gürühusunuz. Ben olsam kaçmanıza göz yumardım. Alayım da olmaksansa cehennemde olduğunuzu bilmek, daha çok hoşuma giderdi.»

«Oraya siz de gidebilirsiniz pekâlâ, bayım,» diye yanıtlıyor, Charley.

Kırbacın kalça üzerindeki düzenli temposu değişiyor. Green'i ısıtmemezlikten geliyor ve başımızın üstünden bacaya bakmaya koyuluyor.

«Bugün öğlenden sonra Martiale meydanında olacaksınız,» diyor. Oldukça fazla gürültü yaptınız. Mont Joy'un tepesinde örnek olarak yararlanılacak sizden.»

«Çok güzel,» diyor Kenton. «Şimdi defolup gidebilirsiniz.»

Hamilton masadan ayrılıyor. Kendini kontrol etmesini biliyor. Kenton'a doğru ilerliyor. Kırbacla yüzüne vuracak diye bekliyoruz. Genç adam omuzunu silkmekle yetiniyor:

«Sizi korumakla yükümlüyüm.»

Charley kahkahayı basıyor ve oldukça uzun sürüyor.

«Kimsenin bizi korumasına ihtiyacımız yok,» diyor Kenton.

«Bana böyle emir verildi.»

Charley kahkahayı sürdürüyor. Kalkıyor ve pencereye doğru gidiyorum. Kar, Schuylkill kıyısındaki ağaçlara dek uzanıyor. Tabyanın duvarlarından başlıyarak oralara dek uzanıyor. Sabah güneşi karı hoş renklere bezenmiş; sarı, menekşe rengi, kestane rengi, müşfik bir yeşil: Baharın ve hayatın tüm renkleri. Yahudinin ölmeden önce söyledikleri aklıma geliyor; böylesi bir ilkbahar ve Tanrının eli toprağı

okşayacak. Öylesine okşayacak ki toprağı, altında uyunabilsin ve ölünebilsin.

Geri döndüğümde Hamiliton'un piposunu yaktığını görüyorum. Albany burjuvalarının kullandığı türden, kilden yapılmış uzun bir Hollanda piposu bu. İç kısımlardaki köylerde, herhangi bir tavernanın duvarında bu pipoları görebilirsiniz. Albany'lılar, dükânlarının önüne oturup hep bu pipoyu içerler. Yana bir çıra almak için ateşe eğiliyor, tavana doğru mavi dumanlar üflüyor.

Ölesiye pipo içmek istiyorum. Bu; yüzümden, gözlerimden anlaşılıyor olmalı. Haftalardan beri sigara içmedik. Haftalardan beri, tütün koklamadık.

Bana bakıyor ve garip garip gülümsüyor yeniden ve pipoyu bana uzatıyor.

Almak için ben de uzanıyorum. Kenton ve Charley bana bakıyorlar. Aldırmıyorum onlara davranışlarımdan ben sorumluyum. Pipoyu alıyor, onlara doğru bir adım atıyor ve Kenton'a uzatıyorum pipoyu.

«Ulu Tanrım!» diye mırıldanıyor Charley. Sesi gırtlaktan çıkıyormuş gibi boşuk çıkıyor. Pipoyu alıyor, bir nefes çekiyor ve çocuk gibi gülümsüyor. Bana uzatıyor pipoyu. Ağır ağır, bir iki nefes çekiyorum. Kenton da istiyor ve veriyorum. Fakat o pipoyu alır almaz fırlatıp parçalıyor.

Hamilton sürekli gülümsüyerek bize bakıyor. Kenton, yüzünü ellerinin arasına almış. Charley bir aşağı bir yukarı yürüyor.

«Bizi bugün mü asacaklar?» diye soruyorum Hamilton'a.

Omuzunu silkiyor.

«Sizden merhamet dilenmiyoruz!» diye bağılıyor Kenton. «Sıcak evlerde, ısınmış ve beslenmiş olan sizler bizi nasıl anlayabilirsiniz ki?»

«Bu sabah yalnızca kuru ekmeğim vardı,» diyor ağır ağır Hamilton. «O da sadece iki dilim. Dün de biraz etim vardı. O da Generalin akşam yemeğiymiş beni yemeye zorladı.»

Charley gülüyor.

«İnanmıyor musunuz?»

«Bizi hemen neden asmıyorlar?»

«Bitirsinler hemen bu işi!..» diye patlıyor Kenton.

«Asacaklar sizi, merak etmeyin,» diyor Hamilton.

Masaya kadar gidip bir güzel oturuyor, bacağını sarkıtıyor kenardan ve bize bakıyor. Pencereye doğru gidiyorum, Kenton ayağa kalkıyor, beceriksizce bir adım atıyor ve piponun küllerine bakıyor merakla.

«Ne olup bittiğini anlatın bana,» diye soruyor Hamilton.

«Firar ettik,» diyorum. «Biz Mohawk'lıyız ve vadedilerimize geri dönmek istiyorduk.»

Sırayla hepimize bakıyor. Hâlâ yaşayabilen böylesine zayıf, sakallı, çaputlara sarınmış ve ayakka-bısız insan. Ayaklarımıza dikiyor gözlerini.

«Bu yolculuğu tamamlıyabileceğinizi gözünüz kesiyor muydu?»

«Başımla onaylıyorum. Gidip oturuyor ve ayaklarımı giydirmeye çalışıyorum.

«Biz buna alıştık.»

«Yalnız üçünüz müydünüz?»

«Bizimle beraber bir de kadın vardı. McLane'nin adamları onu öldürdüler.»

«Bir kadın,» diye mırıldanıyor. «İşte parlak yüz-başı McLane'e takınılabilecek bir oyun. Bunu ona hatırlatmak gerek. Kimdi bu kadın? İçinizden birisinin karısı mıydı?»

«Her hangi birisinin karısı olabilecek tipte bir kadın değildi,» diyorum. «Ordunun peşinden geliyordu.»

«Kimin kadınıydı?» diye soruyor Hamilton.

«Benimkiydi.»

«Vurulur vurulmaz öldü mü?»

«Kollarımın arasında öldü.»

«Acı çektiğini görmüyor musunuz?» diye bağıırıyor Kenton. «Bizi rahat bırakın.»

«McLane'nin adamlarından birini öldürdünüz,» diye sürdürüyor Hamilton, Kenton'a dikkat bile etmeden. «Kim daha önce ateş etti. Siz mi? ötekiler mi?»

«Biz kadının yere düştüğünü gördükten sonra ateş ettik.»

«Peki hanginiz öldürdünüz adamı?»

«Ben,» diyor, Kenton.

Charley araya giriyor:

«Hepimiz de omuzlamadan, nişan almadan ateş ettik. Onu kimin öldürdüğünü söyleyemeyiz şu anda.»

Hamilton Kenton'a bakıyor. Biraz önceki gibi görünüyor bize yeniden: Çocuksu, ancak biraz daha fazla gelişmiş. Yüzündeki tebessüm kayboluyor. Kenton'a doğru ilerliyor ve elini uzatıyor ona.

«Elimi sıkmak ister miydiniz?»

Kenton kaskatı kesilmiş kımıldamıyor. Çıkıyor Hamilton.

VIII

Neyi ve kimi beklediğimizi bilmeden bekliyoruz. Bakıyoruz birbirimize, ama görüp görmediğimiz belli değil. Konuşmuyoruz hiç. İşin sonuna geldiğimizi ve söylediklerimizin şimdi hiç bir işe yaramıyacağını biliyoruz sanki.

Kenndy giriyor. Arkasında sekiz kişilik bir muhafız gücünü görüyoruz. Elinde, ucunda halkalar sarkan, deriden uzun bir kayış var. Bakışlarını kaçırıyor gözlerimizden ve pencereye dikey gözlerini.

«Ayağa kalkın,» diyor.

Bize doğru yaklaşıyor ve her birimizi boynumuzdan, birbirimize bağlıyor. Sıra bana gelince, karşı koyuyorum.

«Ne yani, hayvanmıyız biz?» diye bağıyorum.

«Aldığım emir böyle.»

«Beni hayvan gibi bağlamanıza izin vermeyeceğim. Neden kılıcınızı saplamıyorsunuz bir yerime?

Neden? Neden? Neden? Neden? Domuz herifler!
Neden öldürmüyorsunuz beni?»

Kenton kolumu okşuyor.

«Allen, Allen! işi bu kadar büyütmenin sırası değil.»

«Çok üzgünüm,» diyor Kennedy.

Yüzümü ellerimle kapatıyorum. Dışarısı soğuk. Kar parlak ve pasparlak. Mangadaki herifler ısınmak için yerlerinde hareket ediyorlar ve tepiniyorlar. Daha uzakta iki trampetçi görünüyor. Biz çıktığımızda, mahkûmların sözlerini anlatmak üzere konuşmaya başlıyorlar.

Manga, süngü takmış, arkamızdan yürüyor. Aslına bakarsanız bizden farklı değiller. Paslanmış, biçimsiz süngüleriyle bir gurup dilenci onlar da. Bizim gibi. Trampetler önümüzde çalıyor. Charley düşünüyor ve arkasından hepimiz düşünüyoruz. Kayış boğazımı sıkıyor.

Adamlar kalkmamıza yardım ediyorlar. İçlerinden biri gri sakallı bir ihtiyar.

«Ağır ağır yürü aslan,» diyor. «Daha epeyce zamanınız var.»

Kennedy önümüzde. Düştüğümüz zaman dahi ardına bakmıyor. Başı önüne eğik ağır ağır yürüyor. Levazım deposunun yanından geçiyoruz. Önünde nöbetçiler var. Bize bakıyorlar ama hiç te öyle meraklı halleri yok.

Bir sürü sığınağın yanından geçiyoruz, ve adamlar bizi görmek için dışarı çıkıyorlar.

Washington'un yerleştiği taş binaya varıyoruz. İki katlı, büyük, güzel bir ev bu. Yanı başında uzun bir ahır var. Giriş kapısına varmak için çevresini dolaşıyoruz. Önce yavaşlıyor trampet sesleri, sonra susuyorlar.

Kennedy bizi içeri sokuyor.

Birinci kattaki bir odaya götürüyor bizi. İçerde, geniş bir masanın çevresine oturmuş, ateşin yanında altı subay var. Hamilton pencerenin yanındaki bir masaya oturmuş bir şeyler yazıyor. İçeri girdiğimizi görünce bize bir bakış fırlatıyor ve başıyla bir işaret yapıyor bize. Subayın biri de, ayakta, duvar saatinin yanında duruyor. Kapının yanında bizim için konmuş iskemleler var, Kennedy başıyla gidip onlara oturmamızı işaret ediyor. Beceriksizce yapıyoruz bu işi, çünkü boynumuzdaki kayış bizi rahatsız ediyor.

Subaylardan biri ayağa kalkıyor. Anthony Wayne'ı tanıyorum.

«Bu adamlar neden böyle bağlanmış?» diye soruyor.

«Albay Varnum böyle emir verdi,» diye cevaplıyor Kennedy.

«Varnum bu işe niye karışıyor? Pennsylvania Alayının adamları bunlar. Varnum'a söyleyin benim adamlarımla fazla uğraşmasın.»

«Ama gelenek böyledir,» diye araya giriyor masadakilerden biri.

«Yerin dibine batsın gelenekler! Çözün onları!»

Kennedy bizi çözüp çıkıyor. Pencere kenarında oturan Hamilton'a bakıyorum. Üniforma içinde sıkılmışa benziyor. Gülümsüyor ve oturuyor masaya, dikey gözlerini. Subaylara bakıyorum. Bazılarını tanıyorum: Greene, Lord Stirling, Albay Conway, General Scott. Tam ortada, ufak bir iskemle var. Birisini bekler gibi bir halleri var. Sabırsızca masanın üzerine parmaklarıyla vuruyorlar. Greene, elindeki kâğıdı buruşturuyor. Hiç birisi bize bakmıyor.

Sobaya rağmen odanın içi soğuk, ateşin homur-

tusu saatin hüzünlü tiktağına karışıyor. Onu dinliyor, sonra saate bakıyorum. Saat birbuçuk. Merakla bakıyorum saate. Duvar saatinin belirttiği zaman, uzun zamandan beri anlamını yitirdi. Yelkovan sinirli hareketlerle ilerliyor. Onu izlemeğe çalışıyorum.

Dışarda, gidip gelen, perişan bir nöbetçi görünüyor. Saat tamı tamına götürüyor zamanı.

Kenton'la Charley'e bakıyorum. Önlerindeki gü-rültüye dikmişler gözlerini. Kapıdan çıktığımızdan bu yana hiç bir şey söylemediler. Tıpkı bir çocuk gibi, bütün bunlar benim olsun istiyorum: Bu saat, bu parlak masa, subayların boyunlarındaki danteller, köşede üzerinde bir sürü şapka bulunan portmanto. Bunların kime ait olduğunu soruyorum kendi kendime.

Bir uşak masaya bir su güğümü ve birkaç bardak getiriyor. Ona bakıyor herkes. Ellerindekini masanın üzerine yerleştiriyor, selâmlıyor ve çıkıyor.

Saate göre onbeş dakika geç kalmış Washington içeri giriyor. Önü açık uzun bir kaput var sırtında ve şapkası elinde. O girince subaylar ayağa kalkıyorlar. Oturmalarını işaret ediyor, portmantoya doğru ilerliyor, şapkasını asıyor ve kaputunun yakasını çözmeye başlıyor. Kaputunu çıkarmaya yardım edenlere gülümsüyor. Albay, onun kulağına bir şeyler fısıldıyor. General başını sallıyor, sonra gidip masadaki yerine oturuyor.

Washington'un varlığı sanki odayı dolduruyor tümüyle. Uzun boylu, geniş yapılı, parlak yüzlü bir adam. Eskisine, bizimle meydanda konuştuğu güne göre çok daha yaşlı görünüyor. Yüzünde çukurlar belirmiş.

Oturduğu zaman, Hamilton yanına gidiyor ve emredilen kâğıtları önüne koyuyor. Washington karıştı-

riyor kâğıtları, gözlüğünü çıkarıyor, özenle siliyor ve takıyor gözlüklerini. Bir süre okuyor, sonra bize bakıyor.

«Burası çok soğuk bir yer, bugün efendim,» diye konuşuyor General Greene. «Kısa süre sonra işimiz bitmiş olacak...»

«Soğuğun farkındayım,» diye cevaplıyor Washington kuru bir sesle.

Sürekli bize bakıyor. İçeri girdiğinde ayağa kalkmıştık ve hâlâ ayaktayız. Bizi izliyor dikkatle. Kendine özgü bir inceleme metodu var. Bakışları, uzun süre ayaklarıma dikili kalıyor. Ve çok hafif bir sesle konuşmaya başlıyor:

«Burada, üstlerden kurulu bir askeri mahkeme önündesiniz. Cinayet işlemeyle ve kaçmakla suçlanıyorsunuz. Suçluluğunuz kesinleşirse, toplumun bütün birlikleri önünde asılacaksınız. Hakkınızdaki suçlamaların ağırlığını anladınız sanıyorum. Ve hakkınızda düşünülen şeyleri de.»

Başımızla onaylıyoruz. Saatin yanına doğru dikilen subaya dönüyor ve konuşuyor:

«Iddianameyi okuyun, Albay Mercer!»

Mercer, sakallı iri yarı bir adam. Küçük gri gözleri var. Masaya doğru yaklaşıyor, okumaya koyuluyor:

«On Dördüncü Pennsylvania Alayından Yüzbaşı John Müller, birliğinden üç adamı 16 ŞUBAT 1778 gecesı firar etmekle suçluyor. Bu üç adamın isimleri şöyle: Charley Green, Kenton Brenner, Allen Hale. Firar ettikleri kanısına şuradan varılıyor: Bunlar, kampın sınırlarını, üstlerine haber vermeden ve silâhlı olarak geçmişlerdir. Yanlarında tüfekleri, süngüleri, levazım araçları da var. Koşarlarken, üniformaları hâlâ sırtlarındadır...»

Kenton gülmeye koyuluyor. Bu Şiddetli ve istek-rik kahkaha onu sarsıyor. Kolunu tutuyorum.

Varnum ayağa kalkıyor, merakla bakıyor bize. General, dudakları sımsıkı kapalı, gözlerini bize di-kiyor. Hamilton masaya doğru gidiyor.

«Ekselans,» diyor, «Onların böyle olmadığına inanıyorum. Bu adamlar açtırlar ve üzerlerinde ke-sin olarak üniforma falan yoktur.»

«Hangimizin karnı doyuyor ki,» diye cevaplıyor Washington.

«Onları, mahkemenin dürüstlüğüne inandırmak istiyor musunuz?»

«Bu kahkahanın hakkından, bunları ancak kur-şuna dizerek gelebiliriz,» diye araya giriyor Con-way.

«Ya da asarak,» diye ekliyor Lord Stirling.

General başını sallıyor. «Devam et» diyor Mer-cer'e.

«Kendileri Yüzbaşı McLane'e, yüzbaşı Ken-nedy'e ve albay Varnum'a kaçtıklarını itiraf ettiler.

«Sizin bir diyeceğiniz var mı, Albay Hamilton?» diye soruyor Washington.

«Hayır, yok.»

«Eğer isterseniz,» diye araya giriyor Mercer. «Bu işmini saydığım subayları çağırabilirim. Hepsi e'imin altındadır.»

«Şimdilik gerekli değil. Siz ne diyorsunuz Al-bay Hamilton, çağırılmasına gerek var mı tanıkla-rın?»

Hamilton başıyla hayırlıyor.

«Suçlamaların doğru olup olmadığı hakkında si-zin bir diyeceğiniz var mı?» diye soruyor General bize.

Herhangi bir şey söylüyecek durumda değiliz ki.

«Yarın mahkemeye cevap vermeniz gerekir.»

«Silâhlar bizimdi,» diyor Kenton acı bir sesle. «Bendeki babamın tüfeğiydi ve Allen'inki de kendisinin. Üniformamız ve hattâ ayağımıza giyeceğimiz ayakkabımız bile yoktu. Bunun dışında, Üniforma ve ayakkabı alabilecek paramız bile yoktu. Kötü bir şey yapmıyorduk. Savaş falan yoktu ve biz vadinize dönmek istiyorduk...»

Susuyor Kenton.

Charley araya giriyor:

«Bay Hamilton yanlış anlaşılmasın, o bu baylara saldırmak istemiyordu.»

«Avukatınızla konuşurken ona Albay Hamilton diye hitap edebilirsiniz,» diye araya giriyor Greene, soğuk bir sesle.

Yeniden sessizliğe gömülüyoruz. Hiç bir umudumuz kalmadı artık. Sonumuzun yaklaştığını hissediyoruz artık. Beceriksizce, ağırlığımızı, bir ayağımızdan diğerine aktarıyoruz ve arada bir de sargılarımızı yokluyoruz.

«Bay Wayne, bu adamlar hakkında söyleyeceğiniz bir şey var mı? Sizin kumandanız altında bunlar.»

«Hayır.»

«Baylar,» diyor, Hamilton, «Mahkemeden, suçlular hakkından bağışlayıcı olmasını istiyorum.»

Washington, kaleminin ucuyla masanın üstünde tempo tutuyor. Greene ona bir şeyler mırıldanmakla meşgul. Wayne dönerek hafif bir sesle bir şeyler söylüyor ve Wayne başını sallıyor.

«Mahkeme, sizi, silâh konusunda suçlu buldu,» diyor Washington, sonunda. Bay Hamilton'un isteği üzerine, mahkeme sizi düşman karşısında kaçmış gibi telâkki etmiyor. Ve sonuç olarak mahkemenin ka-

rarı şu: Pennsylvania birlikleri önünde yirmi kırbağ yiyeceksiniz.

«Bunları bu suçtan bağışladığınız için size teşekkür ederim,» diyor Hamilton.

Hâlâ hareketsiz duruyoruz, ama uzun süredir ayakta kaldığımızı yavaş yavaş farkediyoruz. Kenton ve Charley'e bakıyorum ve yüzlerinin birer maskeye dönüştüğünü farkediyorum. Benimkinin neye benzediğini soruyorum kendi kendime. Sakalımı sıvazlıyor ve yeniden Kenton'a bakıyorum. Garip bir ilgisizliği var. «Arka arkaya yirmibeş kış ya gördü ya görmedi» diyorum kendi kendime. Ama şimdi yaşı belli olmuyor bile. Çok ihtiyar görünüyor. Harikulade bir kırışıklık ağı gözlerini çevreliyor.

Bekliyoruz. Kendi kendime, bu kararın ne anlam geldiğini soruyorum. Sevinç ya da umuda benzer bir şey içimi dolduruyor. Dayaktan korkmuyorum, olsa olsa bu işkenceyi biraz daha arttıracak. Ancak kurtların parçaladığı ceset aklıma geliyor ve Mont Joy olmaktan korkuyorum. Yaşamak isteği, hiç bu kadar kaplamamıştı içimi.

Hararetle konuşuyorlar kendi aralarında. Wayne ayağa kalkıyor ve iskemlesini geriye itiyor. Karşısında oturan Albay Conway ona öfkeyle bakıyor.

«Adamlarıma iftira edilmesine göz yumamam, bayım!» diye bağırıyor Wayne.

«Demek istediğim bu değil.»

«Baylar, bu adamların hayatı üzerinde kumar oynuyoruz,» diyor Washington soğukça.

Ve Mercer'e dönüyor:

«Devam ediniz bakalım, ikinci suçlama nedir?»

«Birinci süvari alayından Yüzbaşı McLane'nin raporudur;» diye okuyor Mercer. «17 ŞUBAT 1778 sabahı, günlük devriye gezilerinde gezinirken, üç tane

kaçakla karşılaşılıyorlar. Karşı karşıya geldikleri bu üç kişinin, Ondördüncü Pennsylvania Alayından oldukları anlaşılıyor ve isimleri de: Allen Hale, Kenton Brenner, Charley Green. Bu üç adam silâhlı ve üniformalıdır. Durmaları için kendilerine verilen emre itaat etmiyorlar. Kurtulamıyacaklarını anlayınca ateş ediyorlar, Yüzbaşı McLane'nin adamlarından birini, David Seely'i öldürüyorlar Schuylkill'in birbuçuk mil kuzeyinde, Prusya kırallığı yolu üzerinde yakalanıyorlar. Aralarında dördüncü bir kişi, bir kadın var ve süvari birliklerinin ateşi üzerine o da ölüyor.»

Okumasını bitirdikten sonra elindeki kâğıtları masanın üzerine koyuyor ve subaylar gözlerini bu kâğıtlara diyorlar. Washington bunlara dikkat etmiyor. Gözlerini bizim üzerimize dikmiş.

«Bu suçlamada itiraz edeceğiniz herhangi bir nokta var mı Bay Hamilton?» diye soruyor.

«Yüzbaşı McLane'e birkaç soru sormak isterdim,» diye cevap veriyor Hamilton, «Ve ayrıca o gün onun yanında bulunan birliklerden en az bir iki kişinin dinlenmesini isterdim.»

«Buna gerek yok. Albay Mercer, lütfen yüzbaşı McLane'yi çağırın buraya.»

«Adaletin yerine gelmesi adına, ekselans,» diye üsteliyor Bay Hamilton. «Kurulunuzdan, Yüzbaşı McLane ile birlikte dinlenmesi için en az iki kişinin daha gelmesi için rica ediyorum.»

«Mahkeme bu isteğinizi reddediyor. Yüzbaşı McLane'nin söyleyecekleri bizim için yeterlidir.»

«İsrar ediyorum, Bayım. Yüzbaşı McLane, tüm süvariler gibi, piyadelere karşı şartlanmıştır.»

«Unutun bunu, Bay Hamilton.»

«Özür dilerim. Cevap vermedikleri sürece izin verir misiniz adamlar otursunlar?»

«Tabii, oturabilirler.»

«Mahkemeye teşekkür ederim.»

Kendimizi bilmezcesine iskemlelerimize yığılıyoruz. Ayaklarımıza bakıyoruz, sonra pencereye. Yabancı hayvanlar gibi aptallaşmış, dışarı bakıyoruz.

Şimdiye kadar olup bitenler, bu dava, bu komik yargılama sahnesi, bu masanın çevresine oturmuş iyi giyimli subaylar, bende acayip bir duygu uyandırıyor. Bizimle ortak bir yanları var mı bunların? Bizi hayattan koparmak, canı ya da hırsızlar gibi asmak hakkını nereden buluyorlar? Sonunda bizi asacaklarını biliyorum. Bunda hiç şüphem yok. Ama bunu bir biçime getirmek ve adalet denilen oyunu oynamak gerekiyor.

Silâhlı mı kaçtınız? Silâhlar kime aitti? Üniformalı mı kaçtınız? Kenton'un üzerindeki giysilere bakıyorum. Kaputu ilgisiz bir kumaştan dikilmiş, kalın kalın iplikler kullanılmış bu dikimde ve her tarafı yama içinde kaputunun. Dizlerindeki yırtıklardan morarmış derisi görünüyor. Gene ilgisiz bir kumaştan yarım eldivenler dikmiş kendisine. Eski bayrağımızın bir parçası yakasını çeviriyor. Ve biz üniformalıymışız!

McLane giriyor. Hiç bir zaman açlıktan yakınmaz parlak yüzbaşı McLane. Adamları, Philadelphia pazarının mallarıyla dolu İngiliz levazım konvoylarını basıyorlar. İyi yiyorlar ve üstelik en önce onlar yiyorlar. Çevik adımlarla yürüyor ve selâmlıyor. Kırmızı astarlı gri bir avcı ceketi, yüksek cilalı çizme-leri, deri pantolonu ve geyik derisinden bir şapkası var. Tüm silâhlarıyla kuşanmış, kaputunun önünü açtığı zaman, dantelli yakası ortaya çıkıyor. İçerdekileri

selâmlıyor ve hemen hazırola geçiyor... Hamilton kendini pencerenin yanındaki iskemleye bırakmış... Dirseğini kenara dayıyor ve tembel bir hareketle buğulanmış camı siliyor. Yavaş yavaş ortaya çıkan sahneyi gözlüyorum: Yoldan bir nöbetçi ve iki tane kadın geçiyor. Karın içinde de olsa tahta bir çit kendini belli ediyor. Sonra Hamilton bize doğru dönüyor bakıyor ve gülümsüyor. Güven verici bir tebessüm bu. Bir kadın inceliği var üzerinde, ama onun gözü pek bir adam olduğu söylenir. McLane'i sevmiyor ve nefreti yüzündeki tebessümden belli oluyor.

Washington, şevkatle bakıyor McLane'e.

«Dinlenebilirsiniz McLane,» diyor.

Hamilton kalkıyor elindeki kâğıtlara bakarak odayı bir uçtan bir uca kat ediyor. McLane'e dikkat bile etmiyor. En uçtaki duvara kadar gidiyor, sonra dönüyor ve yaslanıyor. Biraz sonra, McLane'e diyor gözlerini. Bakışları, bir kızinkine benziyen uzun kirpiklerinden taşıyor.

«Bay McLane,» diyor. «Sizi, bu üç adamı durdurmaya iten nedenleri anlatır mısınız mahkemeye. Neden, o saatte başka bir yoldan değil de Prusya Kırallığı yolundan geldiğinizi kesin olarak açıklayabilir misiniz? Sanıyorum ki bu sabahın çok erken bir saatiydi.»

«Ekselans,» diye yanıtlıyor, McLane. «Albay Hamilton'un imalarını protesto ederim. Ben görevimi yapıyordum.»

«Ben hiç bir şey imâ etmedim,» diyor Hamilton.

«Soruya cevap verin, Bay McLane.»

«Ekselansları iyi bilirler ki ordunun araç ve gereçlerini temin etmek için elimden ne gelirse yaparım. Daha önce Kuakerlerin gece seyahat ettiklerini öğrenmiştim,» diyor McLane. «Ürünlerini arabaya

yükleyip konvoy halinde sıralanıp ve hava aydınlanmadan İngiliz öncülerine kavuşmak için şafak vakti yola diziliyorlar. Ben de, bu yüzden devriye görevlerini sabahın bu saatlerinde yapmayı uygun buluyorum. 17 Şubat sabahı şansım yaver gitmemişti. Kırk süvariyle birlikte Norristown yolundan geri dönüyordum, ancak yolda dört silahlı piyadeyle karşılaştım. İlerledim ve durmaları için onlara bağırdım. Bunun üzerine, tarlalar yönünde koşmaya başladılar, ama ne mutlu ki bir kar tepeciği onları durdurdu. Daha doğrusu geciktirdi. Adamlarım peşlerine düştüler, ama en sonunda tüm kurtuluş yollarının kesildiğini görünce, geri döndüler ve üstümüze yaylım ateşi açtılar. Bu arada adamlarımdan biri öldü.»

«Teşekkür ederiz, Bay McLane,» diyor Hamilton.

Bize doğru ilerliyor, sırtını McLane dönüyor ve tatlılıkla soruyor bize:

«Genç kadın da silâhlı mıydı?»

«Hayır, bayım.»

Yeniden masaya doğru ilerliyor, bir elini masaya dayıyor ve McLane'e bakıyor.

«Bay McLane,» diyor. «Dört kaçaktan söz ettiniz, hepsi bunlar mıydı?»

«Hayır, bayım, yanlarında bir de kadın vardı.»

«Daha önce sadece üç kaçaktan söz edilebilir. Eğer yanlış bilmiyorsam orduda kadın asker yok!»

«Evet Bayım, üç erkekti.»

«Silâhlı dört kişiden söz ettiniz. Kadın da silâhlı mıydı?»

McLane tereddütlü görünüyor.

«Cevap vermenizi rica ediyorum Bay McLane! Kadın da silâhlı mıydı?»

«Hatırlamıyorum.»

«Ortalama olarak, bir tüfeğin ağırlığı ne kadardır, Bay McLane?»

Mahkeme heyeti:

«Bay Hamilton, yeniden konuya girer misiniz? Burada bir dram oynamak için değil, fakat doğru karar vermemize yardım etmek için bulunuyorsunuz.»

Hamilton:

«Eğer mahkeme devam etmeme izin verirse, konudan ayrılmadığımı kanıtlıyacağım. Soruma cevap verin, Bay McLane, rica ediyorum?»

McLane:

«Aşağı yukarı yedi kilodur.»

«Diyelim sekiz-on kilo olsun. Bir tüfeğin on kilo gelebileceğini kolayca söyleyebilir misiniz, Bay McLane?»

«Tüfekleri tartmak alışkanlığım yoktur.»

«Benim vardır. İşte, kırkbeş-elli kilo çeken ve açlıktan yere devrilmiş bir kadın ve siz onun silâhlı olup olmadığını bilmiyorsunuz.»

«Ekselans,» diyor McLane, «Albay Hamilton'un bu tür suçlamalarına daha fazla dayanamam. Yargılanan ben değilim.»

«Kadının silâhlı olmadığını kabul ediyor musunuz?» diye soruyor Hamilton.

«Ekselans...»

«Bay Hamilton'a cevap verin.»

«Adamlar silâhlıydı,»

«Ve kadın değildi. Ve kadın öldü, adamlarınız tarafından öldürüldü. Anlattığınız hikâyede bunu unutunuz Bay McLane. Bunu nasıl unuttuğunuzu açıklayabilir misiniz? Adamlarınız, kaçak bile olmayan, silâhsız bir kadını nasıl öldürdüler? Neden öldürdüler?»

«Onun bir kadın olduğunu bilmiyorduk. O da erkekler gibi giyinmişti.»

«Fakat silâhsızdı. Adamlarınızın kaç ı ateş etti, bay McLane?»

«Bilmiyorum, on oniki kadar ı.»

«Ateş açma emrini verdiniz mi?»

«Doğru olarak. Bu benim görevimdi. Bunlar silâhlı adamlardı ve teslim olmaktan kaçınıyorlardı.»

«Ve buna rağmen, tek bir ateş silâhsız bir kadının ölümüne yol açtı. Bunu nasıl açıklarsınız?»

«Adamlarımın silâh kullanışındaki ustalıktan ben sorumlu değilim ve sorumlu tutulacağımı da sanmıyorum. At üstünde idiler ve hareketli olan yanlara ateş ediyorlardı...»

«Bay McLane, siz kaçaklar tarafından öldürülen adamınızın siz ateş etmeden önce öldürüldüğünü söylüyorsunuz. Ve yine sizin söylediğimize göre, on iki adamınız süvari ya da piyade, hareket halindeydiler. Ve yine hareketli hedeflere ateş ediyorlardı. Ve buna göre, on ikide biri tutturmak fena bir fikir değil. Sizin anlattığınıza göre, kaçaklar ateş ettikten sonra hemen karşılık verdiniz ve bu anda kaçaklar hareket halindeydi. İzin verirseniz kesin bir sonuca varalım: Hareket halindeki üç kişi sizin birliğiniz üzerine ateş ediyorlar ve mermilerden biri hedefe varıyor. Bu size bir şey anlatıyor mu?»

«Bu, generale verilen adamların benimkilerden daha iyi ateş ettiklerini gösterir! Benim adamlarım süvaridir ve seçme silahşör değildirlr!..»

«Ya da şöyle diyebiliriz: Adamlarınız ateş ediyorlar, bir kadını öldürüyorlar, bu durumda diğer üç kişi duruyor ve hareketsiz bir şekilde üstünüze ateş ediyorlar.»

Mahkeme heyeti:

«Bay Hamilton, bir takım imalarla mahkeme he-
yetini kızdırmamanızı rica ediyoruz.»

Hamilton McLane'e doğru dönüyor ve çabuk ça-
buk soruyor:

«Bay McLane kim daha önce ateş etti; kaçak-
lar mı adamlarınız mı?»

«Ekselansları,» diye soruyor McLane, «Bu soru-
ya cevap vermem gerekli mi?»

«Cevap verin.»

«Adamların korulukta tozduğu anda ateş emrini
verdim.»

«Peki kim daha önce ateş etti?»

«Adamlarım.»

«Ve Bay McLane böylece doğrulamış oluyorsu-
nuz ki, bu adamlar yalnızca durdurulmalarını engel-
lemek için ateş ettiler. Dediniz ki her taraflarının
umutsuzca kuşatıldığını gördükten sonra ateş etme-
ye başladılar. Ve böylece, ilk defa onların ateş etti-
ğini anlatmak istediniz. Bay McLane, açık bir sürü
yalanın ortaya çıktığı bu iftira alanında karşınız-
daki bu üç kişiyi sorumsuzca yok etmek istediniz.»

«Ekselans, iğrenç bir katil gibi suçlanmama izin
vermek zorunda mıyım?» «Bay Hamilton, Yüzbaşı Mc-
Lane'nin düşüncelerini yargılamak sizin hakkınız de-
ğil. O değil şu anda yargılanan.»

«Fakat şu üç adam yargılanıyorlar ve onların
hayatları söz konusu.»

«Ekselans, bir ihanet dalgası yayılacak bütün
ordumda,» diye araya giriyor Wayne. «Bu olayın hiç
bir kuşkulu tarafı kalmaksızın açığa çıkmasını isti-
yorum.»

Hamilton:

«Bay McLane, bu adamlar yakalanacaklarını an-
layınca sorumsuzca ateş mi ettiler, yoksa onların

ateşi yanlarındaki kadının ölmesi üzerine mi oldu? Yani bir tepkiden mi doğdu?»

«Adamlarımdan birini öldürdüler. Bunlar kaçaklardır.»

«Conway öne doğru eğiliyor ve haykırıyor: İş nereye getirmek istiyorsunuz Bay Hamilton? Subayları ya da centilmenleri yargılamıyoruz şu anda! Üç kaçağı yargılıyoruz. Bakın şu anda onlara bunları asker diye adlandırırsanız asker sözcüğüne hakaret etmiş olursunuz.»

«Eğer Albay Conway, adamlarından birine, birliğimdeki adamlardan birine saldırmak istiyorsa, önce bana saldırmalıdır,» diye araya giriyor Wayne. «Bu adamlar askere benzeseler de benzemeseler de...»

Washington kuru bir sesle söze karışıyor:

«Baylar...»

Wayne, sinirden titriyerek ayağa kalkıyor. Conway'in karşısına dikiliyor.

«Oturun General Wayne,» diyor Washington, «Kendinizi kaybediyorsunuz.»

Hamilton araya giriyor:

«Eğer, Albay Conway, bir takım eleştiriler yaparsa buna ben cevap vereceğim. Bu kampta beşbin asker var ve ben onları asker diye çağıramayacaksam görevden azlimi tercih ederim.»

Washington'un sesi buz gibi patlıyor:

«Burada, kişisel durumlarınızı görüşmek için bulunmuyorsunuz Bay Hamilton. Eğer sözünüzü bitirdiyseniz, mahkeme sizin gitmenizi emrediyor.»

Hamilton'un dudakları morarıyor birden. Bir an çekip gideceğini sanıyorum.

«Özür dilerim Bayım, diyor sonunda. Bu üç adam beni pek ilgilendirmez. Bana onları savunmam teklif edildi. Sanıyorum ki bu görevi yapmak zorundayım.»

«Ekselans, bay Hamilton'a katılıyorum,» diye araya giriyor Wayne.

«Devam edin, Bay Hamilton,» diyor kuru bir sesle Washington.

«Bay McLane, eğer karınız öldürülseydi ve sizin elinizde dolu tüfek bulunsaydı, katil de karşınızda bulunsaydı, ne yapardınız?»

Bay McLane sessizliği koruyor.

«Yüzbaşı McLane'nin verecek cevabı yok,» diyor Washington. «Eğer konunun dışına çıkmakta ısrar ederseniz, tanığı geri göndermek zorunda kalırım Bay Hamilton.»

«Fakat konu nedir o halde Ekselans? Yüzbaşı McLane'nin adamlarının ilk defa ateş ettiklerini ispatladım. Sanıklar kaçabilirlerdi. Bay McLane bunu bizzat kendisi kabul ediyor. Kadının öldürüldüğünü gördüler ve...»

«Nasıl olur da ordunun peşinden gelen bu dişi yaratıklardan birini herhangi bir subayın karısıyla kıyaslayabilirsiniz?» diye soruyor Lord Stirling hoşnutsuzlukla. Böyle bir olguya karşı olduğunu bildirecek bir tek ben yokum bu masada.

«Böyle bir kıyaslama yapmıyorum, bayım. Eğer Lord Stirling bir tartışma konusu arıyorsa...»

«Artık size ihtar etmiyeceğim Bay Hamilton,» diye bildiriyor kuru bir sesle Washington.

«Özür dilerim bayım. Devam etmeme izin vermenizi diliyorum.»

«Devam edin,»

«Bay McLane, kadının ölümü karşısında bu kaçaklardan birisi, belirli bir heyecan gösterdi mi?»

«Aralarından biri mi, evet sanıyorum.»

«Tepkilerini açıklayabilir misiniz, anlatabilir misiniz, bize?»

«Kendisini tutan adamlardan kurtuldu ve kadına doğru koştu.»

«İçlerinden hangisi olduğunu söyleyebilir misiniz?»

«Hayır.»

«Bu üç adama bakar mısınız? Albay Conway bu adamların asker sözcüğüyle tanımlanamıyacağını söyledi. Hepsi de yarı çıplak ve açlıktan yarı ölü durumdalar. İki, ya da üç kişinin elinden kurtulacak güçte görünmüyorlar. Böyle büyük bir tepki göstermelerini ancak çok büyük bir duygu sağlayabilir. Bu duygunun yeterince güçlü olduğunu siz de kabul ediyorsunuz değil mi Bay McLane?»

«Ben bir şey bilmiyorum.»

«Fakat bilmeniz gerekir, bu olay gözlerinizin önünde oldu.»

«O halde sözümü geri alıyorum.»

«Teşekkür ederim.»

«Hepsi bu kadar. Bay McLane.»

«Mahkemeden gitmeme izin vermesini diliyebilir miyim?» diye soruyor McLane.

«Baylar, Bay McLane'e soracak herhangi bir sorunuz var mı?» diye soruyor Washington. Kimse cevaplamıyor.

«Siz gidebilirsiniz.»

McLane çıkıyor. Hamilton ağır ağır pencereye doğru dönüyor. Odayı sessizlik kaplamış... Duvar saatinin tiktağı trampet sesine benziyor.

«Başka tanışınız var mı Bay Hamilton?» diye soruyor, Washington.

«Mahkeme heyeti bu adamları sorguya çekme izin verecek mi?»

«Uygundur.»

«Allen Hale,» diye çağırıyor Hamilton.

Ayağa kalkıyorum. Kenton'la Charley merakla bakıyorlar bana.

«İlerleyin,» diyor Mercer.

Masaya dek ilerliyorum.

«Adınız Allen Hale mi?»

«Evet, bayım.»

«Hangi alaydansınız?»

«On Dördüncü Pennsylvania Alayındanım.»

«Pennsylvavania'lı mısınız?»

«Hayır, bayım, Newyork'luyum.»

«Neresinden?»

«Mohawk vadisinden.»

«Orada mı yaşıyorsun sürekli?»

«Orada ve göller bölgesinde.»

«Nerede bu göller bölgesi?»

«Batıya doğru, Finger gölleri yakınlarında.»

«Kaç yaşındasınız?»

«Yirmi bir yaşındayım.»

«Ne zaman girdiniz orduya?»

«1775 Mayısının sonunda.»

«O halde iki buçuk yıl hizmet ettiniz. Sözleşme süreniz kaç yıldı?»

«Üç yıllık.»

«Madem çok kısa bir süreniz kalmıştı, sizi kaçmaya iten sebep nedir?»

Başımı sallıyorum. Her şey birbirinin içine girmiş görünüyor gözlerimin önünde. Orada, masanın önünde, subayların durması benim için bir anlam taşıyor. Hamilton, uzun kirpikleri arasından, mavi gözleriyle bana bakıyor. Barınakta gördüğüm türden bir düş görüyorum, oyun oynuyorum sanki.

«Kaçmam gerektiğini düşündüm,» diyorum.

«Ama neden?»

«Öyle işte. Bütün bir kışı burada geçirmek is-

temiyordum. Benim için burası bir cehennemdi ve vadiyi görmek arzusuyla yanıp tutuşuyordum. Çekip gitmek istiyordum. Bir sürü adam kaçıyordu ve ilk bahara kadar burda ordu diye bir şey kalmıyacağı söyleniyordu.»

«Ve Mohawk vadisine varacağınızı umuyordunuz öyle mi?»

Başım la onaylıyorum.

Hamilton, belirgin bir bakışla ayaklarımı ve sonrada elbiselerimi izliyor.

«Sözleşmenizi, Pennsylvania Alayı ile mi yaptınız?»

«Hayır, bayım, bu Newyork Alayı idi.»

«Şimdi nerede bu alay?»

«Öldü!» diye cevaplıyorum.

«Kimsenin kalmadığını mı söylemek istiyorsunuz?»

«Ben ve beş kişi daha kaldı.»

«Newyork Alayından da kaçan olur muydu?»

«Çok az. Çoğu ya hastalıktan, ya da savaşırken öldüler.»

«Anlıyorum. Kaçarken yanınızda bir de kadın götürme düşüncesi nereden aklınıza geldi? Bir kadının böylesine uzun bir yolculuğa dayanabileceğini sanıyor musunuz?»

«Hayır. O kadar dayanıklı bir kadın değildi.

«O halde neden yanınızda götürdünüz?»

«Bana çok yalvardı. Onu terkedersem kendisini öldüreceğini söylüyordu.»

«Karıınız mıydı?»

«Herhangi bir erkeğe lâıyk olabilecek bir kadın değildi o,» diyorum üzgün bir sesle, «Ordunun peşinden gelen kadınlardan biriydi.»

«Fakat, terkedeceğiniz taktirde kendisini öldürecek kadar sizi seviyordu?»

«Evet,»

«Yakalandığınız sabah nerede bulunuyordunuz?»

«Büyük Norristown'un üzerinde.»

«McLane'nin adamlarını farkettiler. Hemen tanıdınız mı onları?»

«Kalabalık olduklarını görünce, ordudan olduklarını anladık.»

«Ne yaptınız o zaman?»

«Tarlalar yönünde hareket ettik, koruya ulaşmak istiyorduk.»

«Tarlalar içinde yürürken, hep beraber miydiniz?»

«Bess düşmüş ve ben onu kaldırmak için geri kalmıştım. Charley ve Kenton bir kaç adım ileride idiler.»

«O halde onlar kaçabilirlerdi?»

«Evet, beklemeselerdi...»

«O halde ne oldu orada?»

«Süvarilerden biri atından indi. Arkasından bir kaç daha. Üzerimize doğru yayılım ateşi açtılar. Bir mermi Bess'i buldu ve kadıncağız yere düştü...»

«Süvariler, ateş etmeden önce mi yere indiler? Nişan mı aldılar?»

«Bilmiyorum. Pek iyi nişancı değillerdi.»

Hamilton gülümsüyor, sonra yüzüne ciddi bir anlam vermek için kendini zorluyor.

«O zaman ne yaptınız?» diye soruyor.

«Bess'in yaralandığını görünce geriye döndüm,» diye açıklıyorum. «Her şey gözümünden silindi ve ateş ettim. Kenton ve Charley de öyle yaptı. Öyle sanıyorum ki geriye getirilmek düşüncesi hepimizi deliye çevirmişti.»

«Ateş etmeden önce nişan almış mıydınız?»

«Sanmıyorum. Tüfeğimi doğrultur doğrultmaz ateş ettim. Bel hizasından. Onlar da öyle yaptılar.»

«Dostlarınız mı?»

«Evet.»

«Teşekkür ederim. Hepsi bu kadar.»

İskemleme geri dönüyor ve kendimi bırakıyorum. Charley ve Kenton, taş üzerine çizilmiş resimler gibi hareketsiz duruyorlar. Ve önlerindeki boşluğa dikmişler gözlerini. Bana bakmıyorlar. Hamilton, masaya doğru dönüyor.

«Ekselansları,» diyor, «Ekliyecek fazla bir şeyim yok. Bu adamlar kaçaktırlar. Evet, ama katil değillerdir ve hiç bir zaman ihanet etmeyi düşünmemişlerdir. Bir kızgınlık anında öldürdüler adamı. Acı çektiklerini söyleyecek değilim size. Bunu anladığınızı tahmin ediyorum. Çekilmez bir kış yaşıyoruz. Tabii bu, askerler için geçerli. Biz ise taş yapılarda oturuyor, yiyor, içiyor, uyuyor ve gerektiği şekilde giyiniyoruz. Fakat önünüzdeki şahısları görüyorsunuz: onlar, deliklerinde hayvanlar gibi üstüste yığılmışlar. Bütün bunları biliyorsunuz.»

«Bay Hamilton, biz sivil mahkemede değiliz,» diye araya giriyor Washington. «Bu adamlar askerî bir suç işlemekle suçlanıyorlar. Askerî bir cinayet işlemekle suçlanıyorlar. Savaş anında ateş açtılar ve bir adam öldürdüler.»

«Fakat bu, sadece savunma içgüdüsüyle oldu. Hangi olayın açısından bakılırsa bakılsın, onlar masumdurlar. Haftalardan beri açlıktan kırılıyorlardı. De-liye dönmüşlerdi.»

«Ne olursa olsun, bir adam öldürdüler.»

«Ben mahkeme değilim, Ekselans. Bütün yapabileceğim şey, aldığım görevi yerine getirmek, bu

adamları bu davada savunmak ve korumaya çalışmaktır. Fakat şunu biliyorum ki, bu adamların yerinde olsaydım, ben de aynı şekilde davranırdım.»

Pencereye doğru gidiyor, oturuyor ve dışarıya bakıyor. Masanın çevresindeki adamlar alçak sesle konuşuyorlar. Wayne'nin şöyle söylediğini işitiyorum: «Karşınızdakiler asker falan değil basbayağı hayvan hepsi. Disiplin falan yok. Ateşle oynadığınızın farkında mısınız.»

«Evet ateşle oynuyorum. Belki bir tek adam kalacaktır, ama o, itaat edecektir.»

Lord Stirling:

«Onları parça parça ettireceğim. Bu tür inatçılara majestelerinin nasıl davrandığını onlara öğreteceğim.»

«Benim orduma majesteleri kumanda etmiyor bayım,» diyor Washington onun sözünü keserek.

Kenton ve Charley, bir düşün içinde yitmişler gibi kımıldamadan duruyorlar. Olup bitenlere karşı ilgisiz görünüyorlar ve boşluğa diyorlar gözlerini.

Duvar saatinin tiktaklarını işitiyor ve sarkacın sallantılarını izliyorum. Her salınımını sayıyorum. Kendimi yorgun, bezgin hissediyorum. Uyumak istiyorum. Oda, bana giderek ısınıyor gibi geliyor. Döşemenin üzerinde büyük bir halı var. Onun üzerine uzanmak; uyumak, uyumak istiyorum. Yarı yarıya yumuyorum gözlerimi. Odada yayılan sesler bana arı kovanındaymışım hissini veriyor.

Washington'un sesi birden yükseliyor.

«Bay Hamilton, sorar mısınız; bu adamlardan hangisi öldürmüş McLane'nin askerini?»

Hamilton bize doğru dönüyor. Kenton ayakları üstünde zıplıyor:

«Ben!» diyor, sesi tok çıkıyor.

Uzaktan Charley'in sesini işitiyorum:

«Yalan söylüyor.»

Ve farkında olmadan şöyle bağıríyorum:

«Yalan söylüyor!»

Bağıríyorum:

«Bu ne işe yarayacak? Kimin öldürdüğüñü öğrenmek mi istiyorsunuz? Hayvana çevirdiniz hepimizi! Hayat, sizin yüzünüzden gülünecek bir hal aldı. Hayatın burda yeri yok, sadece ölüm gezebilir burda, ölüm! Bizi gömmeyecek, odun kütükleri gibi karın içine yerleştireceksiniz!..»

Güldüğümü, aptallar gibi güldüğümü anlıyorum. Kenton kolunu boynuma doluyor, mırıldanıyor bana:

«Sakin ol Allen, sakın ol.»

Fakat Allen, güçlü ve yüksek bir sesle haykırıyor:

«Allah belânızı versin hepinizin, Allah belânızı versin!»

Kendimi her şeyden uzak hissediyorum, bana yapacakları her şeyden kendimi uzak hissediyorum. Masanın çevresinde şaşkın mankenlere benziyorlar. Hamilton'un yüzü çekilmiş, azap verici bir hâl almış. Artık, asla bir çocuğa benzemiyor.

«Çıkarın onları Bay Hamilton,» diyor Washington soğuk ve yorgun bir sesle.

Kalkıyoruz. Hamilton da bizimle birlikte çıkıyor. Manga çevremizi alıyor ve Hamilton bizi başka bir odaya götürüyor.

«Oturun,» diyor. «Ayakta kalmanız için hiç bir neden yok. Gidip yeniden onları göreçeğim ve belki de izin vereceklerdir konuşmama. Ama yine de pek bir şey söyleyemem.»

Cebinden piposuyla küçük bir tütün paketi çıkarıyor ve masanın üzerine koyuyor onları.

«İçebilirsiniz.»

Çıkıyor. Bakışıyoruz.

«Vay canına! İyi konuştu,» diyor Charley,

«Ulu Tanrım, korkuyorum!» diye mırıldanıyorum.

«Asılmak, hüznün verici bir şey,» diyor Kenton.

«Böyle bir sonu hiç düşünmemiştim şimdiye dek. Buz gibi soğuk bir havada, tek başına asılmak, darağacında asılmak hiç te hoş bir şey değil gerçekten.»

«Belki de asmazlar bizi.»

«Öyle mi sanıyorsun! Kararlarını çoktan verdiler onlar.»

«Bu Hamilton, gerçekten iyi savundu bizi.»

Lehimizde, bu kadar uzun konuşması, bana çok olağanüstü bir şey görünüyor.

«McLane'den nefret ettiğini sanıyorum.»

«Gene de iyi konuştu.»

Bakışıyor, sonra birden gözlerimizi çeviriyor ve dışarı bakıyoruz. Nereye baktığımız önemli değil, dışarı bakıyoruz sadece. Diğer odadaki duvar saatinin tiktağını hâlâ işitir gibi oluyorum.

«Ne kadar garip,» diyorum. «Duvar saati dakikaları da belirtiyor.»

Oda alaca karanlığın etkisiyle gölgelenmiş. Dışarda, bir kış gecesi hızla iniyor. Zayıf bir ateş yanıyor. Lüks mobilyalara, bütün zemini kaplayan halılara bakıyoruz garip garip.

«Yaşamasını biliyor, bu kuakerler,» diye dikkatimizi çekiyor Kenton.

Pipoyu alıyorum.

«Bunu içmemiz için bıraktı,» diyorum.

«Açlıktan ölüyorum,» diye homurdanıyor Charley, «Tütün mütün içemem.»

«Bizi oyalar hiç olmazsa.»

«Mahkûm edecekler bizi.»

«Öyle sanıyorum ki, evet.»

Pipoyu dolduruyor ve yakıyorum, ancak duman beni serseme çeviriyor. Charley'e veriyorum onu. O da pipoya bakıyor bakıyor ve:

«Ely bunu çok severdi,» diyor. «Tütünü olduğu günler gece gündüz içerdi. Hatırlıyor musunuz?»

«Sanki aradan yıllar geçti. Öylesine uzak geliyor şimdi...»

«Böylesine zevk alarak içen bir kişi daha görmedim hayatımda.»

«Gerçekten de öyle.»

«Ely'nin asıldığımızı görmesi, garip bir şey olacak. Beni ipin ucunda sallanırken seyrettiğini düşünüyorum da!» diyor Kenton.

«Kenton, eğer bizi asarlarsa,» diyorum. «Çok korkacağım. Korkudan deliye döneceğim.»

«Doğru söylüyorsun, asılmak pek te hoş bir şey değil!»

Pipo içiyoruz, bu arada odanın içindeki gölge gittikçe fazlalaşıyor. Ateş, odadaki gölgeleri dansettiriyor. Titrediğimiz ve ateşin ışığında salındığımız belli oluyor hemen.

«Tanrım, ne kadar da açıktım,» diye mırıldanıyor Charley.

Boğazım kurumuş ve duygusuzlaşmış. Bir bardak temiz su olsaydı, diye düşünüyorum.

«Konuşmalarını bitirmiş olmalılar,» diyorum sinirlenerek.

«Bizi, oyunun kurallarına göre asmakla meşgul-ler!»

«Tamam Kenton, boşver gitsin,» diye homurda- nıyor Charley.

Kenton bir yandan pipo içiyor, bir yandan da hüzünle konuşuyor:

«Öbür pipoyu kırmakla çok büyük aptallık ettik. Halbuki o bizimle alay etmiyordu.»

Ayak sesleri işitiyor ve kapıya doğru dönüyoruz. Hamilton, peşinde mangayla görünüyor.

Hiç bir özelliği olmayan bir sesle konuşuyor:

«Haydi gelin, oraya beraber döneceğiz.»

Öyle sanıyorum ki, durumu hepimiz anlıyoruz. Hamilton'u mahkemenin toplandığı odaya dek izliyoruz. Masanın üstüne şamdanlar konmuş. Şamdanların arkasındaki yüzler salınıyor ve renk değiştiriyor.

«Hazırol!» diye bağılıyor Mercer.

Hamilton, pencereye doğru gidiyor ve orada ayakta dikiliyor. Sırtı odaya dönük ve ellerini arkasında kavuşturmuş. Washington'un geniş yüzünü görüyorum. Yüzündeki soğukluk, yerini acıklı bir yorgunluğa bırakmış. Wayne gözlerini masaya dikmiş. Greene başımızın üstünden yerlere bakıyor. Lord Stirling anlamsız yüzüyle oturuyor ve tırnaklarını karıştırıyor. Conway'ın gülümsediği söylenebilir neredeyse.

Mercer okumaya başlıyor:

«Yüksek mahkemenin kararlarına göre, Allen Hale, Kenton Brenner ve Charley Green hakkındaki ihanet ve cinayet suçlamaları kesinleşmiştir. Bu durumda Pennsylvania birliklerinin önünden geçecekler, kendilerine ordudan atıldıkları bildirilecek ve tüm askerî şerefleri sökülecektir. Daha sonra bütün birlikler önünde asılacaklardır.»

Kenton gülmeye koyuluyor yavaştan. Charley'in eli, tırnaklarını etime geçirerek elimi sıkıyor. Bütün zorlamalarıma rağmen, garip bir inleme koyveriyorum. Sonra boğazım daralıyor konuşamıyorum. Su-

baylar gittikten sonra, manganın silâhları ortaya çıkıyor.

«Tanrı bizi bağışlasın,» diyor Hamilton. «Çok üzgünüm. Beni anlıyor musunuz?»

Ona cevap verecek durumda değiliz. Çekip gidiyor, mangayı takip ediyoruz.

IX

Fort Huntingdon hapishanesinde oturuyoruz. O-
danın penceresi yok. İçerde ateş te yanmıyor. Dört
ahşâp duvar ve basık bir tavan. Hava dolaşımı için
duvarlar ve çatı arasında bir boşluk var. Ve gerçekten
de rüzgâr buradan eksik olmuyor. Gecenin soğuğu,
sonsuz ve korkunç bir kış soğuğu, acımasızca içeri
giriyor.

Kumandan bir soba getirttiriyor.

«Zavallı şeytanlar,» diyor. «Eğer bu olmazsa bü-
tün gece soğuktan donacaksınız. Hiç olmazsa asılma-
dan önce donmaktan kurtulursunuz böylece.»

Soba, içinde yanan kömürün etkisiyle kızarıyor.
Hiç değilse üç dört saat ısınabiliriz. Çevresine yer-
leşiyoruz. Gökyüzünü, gökyüzünün bir parçasını gö-
rebiliyoruz. Tavandaki delikten yapayanlız bir yıldız
göze çarpıyor. Önce yıldıza, sonra da arkadaşlarıma
bakıyorum. Ve şimdi hepsi yıldıza bakıyorlar. Sessizlik
ve umutsuz bekleyişimiz odayı dolduruyor.

«Yarın...» diye söze başlıyor Kenton, sonra sesi ve düşünceleri dağılıp gidiyor.

Konuşmak, bizim için bir güç kaynağı. Her sözcük, tek başına bir güç. Titriyoruz. Önümüzde ateş yanıyor, ama sırtımız hâlâ buz gibi.

«Oh! Konuştular ve her şey bitti,» diyor Kenton.

«Ben de kuzeye dönebileceğimizi sanıyordum,» diyorum. «Yakalanacağımızı hiç tahmin etmiyordum. Yolculuğumuz sırasında baharla karşılaşacağımızı umuyordum. Hep bunu düşünüyordum.»

«Ben de,» diye onaylıyor Kenton.

«Onlarla böyle konuşmamalıydım,» diye mırıldanıyor Charley. «Ama ne yapayım, kendimi tutamadım.»

«O karar önemli değil.»

«Asılmak korkusu beni hasta etti. Şimdi hatırlıyorum da annem bana darağacı olduğunu söylerdi. Sürekli bunu söylerdi. Ama o zaman şaka yapıyordu.»

«Hâlâ yaşıyor mu?» diye soruyor Kenton, Charley'e.

«Yaşlı bir kadın. Eğer hâlâ yaşıyorsa şimdi Boston'dadır. Ama eğer ölmüşse, öteki dünyaya, darağacından geldiğimi görünce bana beddua edecektir. Savaşı sevmezdi hiç. Tanrı bilir ya, ne kadar nefret ederdi! Bir gün Sam Adams bana gelmişti ve matbaada basılacak bir şeyler getirmişti. Annem bunu görünce eline bir sopa geçirmiş ve Sam Adams'ın sırtına sırtına vurmuştu sopayı. Sam ise, bir yandan korunmaya çalışıyor ve bir yandan da bağıırıyordu: 'Uğursuz bir kadınsınız siz': Annem de ona şöyle cevap veriyordu: 'Siz de pis, kavgacı bir dilencisiniz. Oğlumu rahat bırakın ve bir daha buraya adım atmayın.'»

Kenton gülüyor.

«Öldükten sonra, herhangi bir şeyin farkında olacağını sanmıyorum,» diyor. «Yakınacak hiç bir şey yok ki: ne açlık, ne soğuk, ne de kadınlar.»

«Charley,» diyorum. Ölümü hiç düşünmüyordum. Oysa şimdi, yirmibir yaşımdayım ve sonsuz bir geceye girmekteyim.»

«Oraya yalnız gitmiyeceksin Allen,» diyor Charley yumuşak bir sesle. «Kentonla biz varız ve ayrıca daha bir sürü adam.»

Yüzümü ellerimin arasına saklıyorum. Yüreğimin buz kestiğini hissediyorum. İçimi öylesine korkunç bir dehşet kaplıyor ki uluyacağım, saatlerce uluyacağım nerdeyse.

Başımı kaldırdığımda, Charley ve Kenton'un bana garip bir şekilde baktıklarını görüyorum.

«Korktuğumu düşünüyorsunuz, değil mi?» diye mırıldanıyorum.

Başlarını sallıyorlar ve ben, yüzümü yeniden ellerimin arasına saklıyorum. Hıçkırıklarımı bastırmak istiyorum.

Bir saat kadar sonra Hamilton içeri giriyor. Kapının ağzında ayakta dikiliyor ve nefes verdikçe ağzından buğular saçıyor.

«Size biraz yiyecek getirdim,» diyor. Tahta bir çanak uzatıyor, Kenton alıyor çanağı.

«Bizi çok iyi savundunuz, size teşekkür borçluyuz.»

«Çok üzgünüm,» diyor Hamilton yalın bir sesle.

«Subayların bize özgürlük vereceklerini sanmıyorduk zaten.»

«Daha henüz ölmüş değilsiniz. General, bu akşam benimle konuşacağını söyledi.»

Garip bir bakışla bakıyor bize.

«İçinizden biri benimle gelsin, general o kadar kötü bir adam değildir.»

«Sen git Allen,» diyor Kenton ve Charley de onu destekliyor. Başım la reddediyorum.

«Gitmen iyi olur,» diyor Kenton kibar bir sesle.

Kalkıyor ve elimi onun omuzuna koyuyorum. Gözlerini üzerime dikeyor. Zayıf yüzü çökmüş ve sakalı ışıkt a parılıyor. Charley, gülümsüyerek başını sallıyor.

Nöbetçi bizi durduruyor.

«Bu adamları muhafaza etmek emrini aldım Albay Hamilton,» diyor.

«Bana güvenebilirsin,» diye cevaplıyor Hamilton.

Sesinde, hiç bir kuşku bırakmıyan bir yön var. Yürüyoruz, emireri de ardımızda.

Taş yapının kapısına vardığımızda, emirerine beklemesini söylüyor. Nöbetçiler hazırola geçiyorlar. İçeri giriyoruz, bir yandan da benimle konuşuyor:

«Ondan korkmanıza gerek yok. Garip bir adamdır, ama korkulacak bir adam değildir.»

Hamilton, bir gün önce mahkemenin bulunduğu odanın kapısını vuruyor ve giriyor. Washington yalnız başına masasına oturmuş, bir şeyler yazıyor. Hemen kaldırmıyor başını. Sırtında yün bir ceket ve başında bir takke var. Önündeki şamdanlar yüzünü aydınlatıyor. Yazarken eli o denli yavaş hareket ediyor ki, bu durum ilgimi çekiyor.

«Kim o?» diye soruyor.

«Albay Hamilton.»

«Girin oğlum ve kapıyı kapatın. Ceryan yapıyor kapı çünkü.»

«Teşekkür ederim, Ekselans,» diyor Hamilton kapıyı yavaşça kapatarak.

Hamilton, görünür şekilde sinirli ve dudaklarını ısıyor, arada bir ellerine bakıyor.

Washington yazmayı sürdürüyor ve gözlüklerinin altından gözlerini kırıştırıyor arada bir. Ceketi ve kasketiyle, yaşlı bir adamı andırıyor. Yüzü iyiden iyiye gölgelenmiş. Sonunda kalemi elinden bırakıyor ve yarı yarıya gülümsüyerek başını kaldırıyor. Ancak yüzündeki tebessüm birden kayboluyor ve eski soğuk katı halini alıyor yeniden.

«Bir şey mi söyleyeceksiniz, Albay Hamilton?» diye soruyor.

«Ekselans, düşünmüştüm ki...»

«Tanrı aşkına, çok ileri gidiyorsunuz doğrusu. Bu adamı bana getirmek de nesi? Ne anlama geliyor bu? Ve hangi hakla?»

Ayağa kalkmış, katı ve kızgın bir hali var.

«Aslını sorarsanız, buna hakkım yok efendim.»

«O halde çıkartın onu.»

Çekip gitmek için geriye bir adım atıyorum, fakat Hamilton yerinden kımıldamıyor bile. Başı, göğsünün üstüne düşmüş.

«Anlaşıldı Ekselans, ancak bu arada istifamı da vermek istiyorum. Burada artık yapacak bir işim yok.»

Bir an, Washington'un masayı devirip Hamilton'un üzerine atlayacağını sanıyorum. Yüzündeki öfke görülmeye değer doğrusu. Sonra, birden, güçlü bir rüzgâr gibi sönüyor. Beceriksizce iskemlesine çöküyor, gözlerini üzerimize dikeyyor. Bu anda alabildiğine ihtiyarlamış, alabildiğine yorgun görünüyor. Dirseklerini masaya dayıyor ve yüzünü ellerinin arasına alıyor.

«İstifanızı mı vermek istiyorsunuz?» diye soruyor inanmazcasına.

«Bunda kararlıyım.»

Bu kadar kısa bir zamanda çöken bir yüz daha görmedim. Washington umutsuzca açıyor kollarını ve mırıldanıyor:

«Siz de mi!.. Bundan kuşkulıydım. Stirling bir takım hikâyeler anlatıyor, Conway komplimanlar hazırlıyor, Varnum benimle alay ediyor ve Wayne de yarı yarıya deli. Ve şimdi sıra sizde. Ne kadar yalnız olduğumu ancak Tanrı bilebilir. Bu kadarı da yetti artık.»

Kendi kendime, rol yapıp yapmadığını soruyorum. Eğer gerçekten böyleyse, mükemmel bir aktör. Elleri masanın üzerine uzanmış, ağzı yarı açık, Hamilton'a dikmiş gözlerini ve onu görmüyor. Yüzü titriyor.

«Gidin, defolup gidin,» diye mırıldanıyor. «Beni yalnız bırakın. Yalnız olduğumu, daima yalnız olduğumu sadece Tanrı bilir. Siz de diğerleri gibisiniz. Sizde diğerlerinden başka bir görünüm aksediyor. Sizi daha başka tanıyordum, ama sizde onlardan biriymişsiniz.»

Hamilton'a bir göz atıyorum. Yüzü, en az generalinki kadar dokunaklı ve yarı yarıya kapanmış mavimsi gözleri korkunç bir üzüntüyü belirtiyor. Kimildanmadan, kaskatı duruyor.

«Defolun gidin,» diyor Washington, boğuk bir sesle.

Hamilton, birkaç saniye daha duruyor orada ve sonra yavaş yavaş kapıya doğru yöneliyor.

«Bekleyin!»

Washington yalvarıyor. Şimdi yaşlı ve yalnız bir adam o.

«Neden istifa etmek istiyorsunuz?» diye soruyor ölü bir sesle. «Neden beni terketmek istiyorsunuz?»

«Sizi terketmek istemiyorum efendim. İnanın bana! Böyle bir niyetim yok. Tanrı nasıl bir gerçekse, bu da öyle bir gerçek. Sizi terkettiğim anda, yaşamam için artık bir neden kalmayacak. Siz ve davamız; işte benim iki yaşama nedenim.»

Bir tür umut Washington'un içini dolduruyor. Garip bir şefkat duyuyor Hamilton'a. Elini uzatıyor.

«Beni terketmeyeceksiniz,» diyor.

«Bir adam haksız yere hayattan koparılıyorsa ve o adam sadece nefret ve kıskançlık yüzünden ölümüne mahkûm ediliyorsa, o dava artık onurunu yitirmiştir. Bu dava böyle yaşayamaz. Artık, insanlardan bu dava uğruna acı çekmelerini istiyemeyiz. Acının artık son sınırına varılmıştır, son sınırına...»

Washington ayağa kalkıyor ve elini masaya vuruyor. Değişim çok ani oluyor; öylesine ani ki, adamı deliye çevirebilir. Karşısındaki adama deli izlenimini verebilir. Şaşıyoruz. Çileden çıkmış, masanın ardında tepiniyor ve bağırmaya başlıyor:

«Acıdan mı söz ediyorsunuz! Acıdan! Fakat, onun hakkında ne biliyorsunuz? Siz hiç acı çektiniz mi? Bana güvenen kimse var mı, kime inanabilirim ben? Yalnız olmak nedir, bilir misiniz? Yalnız olmak, korkmak, nefret edilmek!.. Kime yakınıyorlar? Gelip bana yakınıyorlar. Gelip benim yanımda ağlıyorlar. Adamlar açlıktan ölüyorlarmış, öyle mi? Benim bugün yemek yediğimi gördünüz mü? Uyku nedir biliyor muyum? Dinleniyor muyum hiç? Ölmeden önce bir an dahi olsa sükûnete ulaşacağıma inanıyor musunuz? İngilterede, beni darağacından başka bir şeyin mi beklediğini sanıyorsunuz? Kırallıktan, Kıral Washington'dan söz ediliyor. Ulu Tanrım!.. Aldırmayın. Ben güçlüyüm. Amaca varmayı bekliyorum ve bir kaya parçası kadar güçlüyüm! Dışarı bakın, oraya,

Howe beni asmaya yemin etti! İşte, benim tahtım orası! O halde, yanımda kim olacak? Kime güvenilebileceğim ben? Yalnız kalınabilir, daima yalnız kalınabilir ve buna da katlanılabilir mi?»

Orada, ayakta duruyor. Kendi öfkesiyle yıpranmış, mutsuz bir deve benziyor. Kolları beceriksizce iki yana düşüyor. Kasketi yere yuvarlanmış. Gözlüğünü çıkarıp masanın üzerine koyuyor, koltuğa doğru gidip, sonra yeniden ateşin yanına geliyor. Titriyor ve sanki varlığımızın farkında değilmiş gibi ısınmaya çalışıyor.

«Özür dilerim efendim,» diye mırıldanıyor Hamilton.

Washington sürdürüyor ısınmasını, sakın bir ses tonu var:

«Dayanacağız, dayanacağız!..»

Kendisini yeniden toparlıyor. Masaya doğru yönelip oturuyor.

«Pişmanım Albay Hamilton,» diyor. «Sizden özür dilemeliyim. Eğer istifanızı vermek istiyorsanız, ben buna bir şey diyemem.»

«Tersine, efendim. Söyleyecek sözünüz vardır bu konuda. Sadece bana ihtiyacınız olduğunu bildirin, yeter.»

«Size ne kadar ihtiyacım olduğunu Tanrı biliyor!»

«Beni dinliyebilecek misiniz o halde?»

«Buyrun sizi dinliyorum, Albay Hamilton.»

«Bu adam ölüme mahkûm edildi, efendim. Bunu biliyorsunuz. Onunla birlikte iki kaçak daha mahkûm edildi. Ve, Yüzbaşı McLane'in adamlarından birini öldürdükleri için asılacaklar. Onu buraya kararınıza saygısızlık etmek için getirmedim. Ancak, sağduyunuza seslenmek istiyorum. Savaşın ve acının yirmi

bir yaşındaki bir gence neler yaptırabileceğini tahmin ettiğinizi sanıyorum. Diyebilirim ki; o, suçunun cezasını ödedi ve diğerleri de çektiler cezalarını.»

«Orduda bağışlamaya yer yoktur.»

«Fakat adalet denen şeye yer vardır sanıyorum.»

«Onlar suçlarını itiraf ettiler.»

«Fakat Ekselans, onlar savunma içgüdüsüyle hareket ettiler, bu plânlanmış bir şey değildi.»

«Size daha önce de söyledim, Albay. Savaş anındaki orduda sivil mahkemenin kuralları geçerli değildir. İngilizler de kendi kaçaklarını asıyorlar.»

«Biz, İngiliz değiliz.»

«Hayır, biz sadece bir ordu müsvettesiyiz. Fakat, tek bir adamla da kalabilirim. Ancak, o adam bana itaat edecektir. Çıplak ve silâhsız olsa bile.»

«O halde yalnız birini asalım, bir kişiyi asmak yeterlidir. McLane'nin birliğinden de öldürülen yalnız bir kişi.»

General, ağır ağır başını sallıyor.

«Albay Hamilton,» diyor, «Bildiğim tek adalet, üç yıldır bu orduda tanıdığım adalettir. Burada bir cehennem içindeyiz. Ve sizin de bildiğiniz gibi, cehennem hiç te hoş bir yer değildir.»

«Cehennemde olabiliriz. Ancak şu anda hepimiz hâlâ insanız. Eğer değilsek, o halde neden devam ediyoruz?»

Şamdanların alevi, yavaş yavaş gücünü yitiriyor. Yorgunluktan aptallaşmış, ayakta bekliyorum. Ayaklarımı unutmaya, umudumu yitirmemeye çalışıyorum. General bir gölgeye dönüşüyor, uzun bir sessizlik oluyor. Masanın ardında tüm dünyadan uzaklaşmış bir adam var. Ona yaklaşmak imkânsız. Dalgın dal-

gın bakıyor ve sessiz duruyor. Ve sonunda, kuşkuyla konuşuyor:

«Potin istemek için kongreye mektup yazıyorum Albay Hamilton,» diyor. «Onlarda var. Hem de binlerce çift. Fakat ben yazarsam bu çok sert bir mektup olacak, daha yumuşağını yazmaya elim varmıyor. Bana bu mektubu yazar mısınız Albay Hamilton?»

«Yazarım efendim.»

Washington bana bakıyor. Bir ayağıma dikey gözlerini, bir yüzüme. Bana, diğer beşbin askerden daha ayrı bir görünüm kazandırmaya çalışıyor izlenimi uyanıyor bende.

«Hanginiz öldürdünüz adamı?» diye soruyor garip bir yumuşaklıkla.

«Bilmiyorum efendim,» diyorum.

«Neyse, kararı kendiniz verin!» Sonra Hamilton'a dönüyor: «Diğer ikisini serbest bıraktığıma dair bir yazı yazın Albay,» diye ekliyor. «Bırakın onları ve birliklerine geri gönderin.»

Hamilton yanıtlamayı başaramıyor. Masaya oturuyor, kalemi eline alıyor ve yazıyor. Bitirdiğinde boşuk bir sesle soruyor:

«İmzalar mısınız, efendim?»

Washington imzalıyor, sonra kalemi elinden bırakıyor. Başının önüne düşmesini engelliyemiyormuş gibi bir hali var. Hamilton kapıya doğru gidiyor. Tam açacakken, Washington'un sesi onu durduruyor.

«Gelecek misiniz Albayım? Nasıl olsa uyuyamıyorum. Eğer gelerseniz şuradan burdan biraz konuşuruz.»

«Geleceğim efendim. Şimdi size teşekkür edecek durumda değilim, ama geleceğim.»

Çıkıyoruz. Hamilton beni Fort Huntingdon ha-

pishanesine götürüp ere teslim edinceye dek bir tek kelime bile etmiyor.

«Yarın sabahtan önce karar vermeye çalışın,» diyor sonunda. «Bunun böyle olmasını istemezdim, ama ne yapalım!»

Konuşmak istiyorum, ama sesim kısılıyor. Boğulacak gibi oluyorum. Bana elini uzatıyor, uzun uzun sıkıyorum, sonra geri dönüp gidiyor.

Karın içinde, nöbetçiyle birlikteyim. Keskin bir soğuk var. Hayatı düşünüyorum. Havanın, soğğun yüzümü ısırdığını hissediyorum. Hayatı düşünmeye ve içimizden birinin ölmesi gerektiğini aklımdan uzaklaştırmaya çalışıyorum. Sanki eve dönermiş gibi barınağa döneceğimizi düşünüyorum.

X

Bir şeyler kestirmeye çalışarak, karanlığın içinde bana bakıyorlar ve ben ne diyeceğimi bilemiyorum. Kapının yanındayım ve gölgede kalmayı yeğliyorum.

«Gel, otur,» diyor Kenton.

Ayaklarımın çok acıdığını hissediyorum ve gidip mangalın yanına oturuyorum. Acı, hayatın anlamıdır; öylesine ki, kendisinden daha çok hayatın anlamıdır acı.

«Sana biraz et ayırdık,» diyor Kenton, «Tuzlu, güzel bir jambon. Sıcak tuttum onu.»

«Canım da öyle et istiyordu ki,» diyorum yemeye koyularak. Bu arada Kenton bana bir bardak su veriyor.

Öyle sanıyorum ki, oldukça fazla et var ve onlar da en büyük parçayı bana ayırmışlar. Yemek yerken beni seyrediyorlar, ama soru falan sormuyorlar.

«Güzel,» diyorum içimi çekerek. «Jampon da tam kıvamındaymış.»

«Houston'da, altcember diye adlandırılan bir jambon vardır,» diyor Charley. «İnsanın ağzında yağ gibi kayar.»

«Mohawk'ta da, suyla jambon yaparlar...»

«Houston'un jambonunu buraların hiç bir jambonuna değişme. Gerçekten de geri zekâlı bir köylünün hayattan zevk aldığını söylemesi kadar beni hasta edecek bir şey yoktur. Yaşını başını almış dahi olsa, bir adam okuma yazma bilmiyorsa benim için hayvandan farksızdır.»

«Allen görgülü bir arkadaş, onun köylüye benzer bir yanı yok,» diyor Kenton. «Okuma yazma öğrenmek de o denli zor bir şey olmasa gerek. Fakat ben, bundan daima nefret ettim.»

Charley gülüyor. Sonunda yemeği bitiriyor çanağı yerine koyuyorum. Bana bakıyorlar ve hâlâ hiç bir şey sormuyorlar. Darağacına bu kadar yakinken, nasıl olup da hâlâ konuşabiliyorlar ve gülebiliyorlar, diye soruyorum kendi kendime. Olup bitenleri onlara anlatmaya korkuyorum, bilemiyorum bunu nasıl yapacağımı.

Kızıl bir ışık birden aydınlatıyor bizi ve Kenton'un sakalı parılıyor. Kendiminkini okşuyorum sirden. Charley, elini kolumun üzerine koyuyor ve tatlılıkla konuşuyor benimle:

«Niyetimiz ölümle alay etmek değil Allen. Yalnızca korkuyu kovmak istiyoruz içimizden.»

«Seni, oraya göndermemeliydik Allen. İğrenç herifler, alay etmeden asamazlar mıydı bizi?»

«Hamilton bunu bizi kurtarmak için yaptı,» diyorum. «Yapabileceği her şeyi yaptı.»

«Washington'un yanında da öylesine üsteledi ki!..»

«Washington'u anlıyamıyorum. Bir adam böyle-sine sert ve katı olsun,» diyor Charley.

«Sert bir adam, evet.»

«Allen gittiğinde, durumdan fazla ümitli değil-dim...»

«Ne olup bittiğini anlatsana Allen?»

Onlara bakıyorum.

«Ölecek miyiz?»

«İçimizden birini seçmemiz gerek,» diyorum ağır ağır. «Diğer iki kişi kırbaçlandıktan sonra serbest bırakılacaklar. Fakat, birimizin darağacına gitmesi gerekiyor.»

Gözlerini üzerime diyorlar.

«Bir kişi mi?»

«Hepimizi af edemiyeceğini söyledi. Üçümüzün de bağışlanması olanaksızmış.»

«Tek bir kişi,» diye mırıldanıyor Charley.

Bakışlarına artık dayanamıyorum. Başımı kaldırıyorum ve ağlıyorum:

«Bu ben değilim! Sizinle ölecek kadar yürekli olmadığımı sanıyorsunuz, öyle değil mi?»

«Anlaşıldı Allen,» diyor Kenton. «Sana teşekkür ederiz.»

Sesi, belirgin bir şekilde yumuşama eğilimi taşıyor. Tatmin olmuşçasına, konuşurken, hafifçe gülüm-süyor.

«Aramızdan iki kişinin canını nasıl olur da ba-ğışlıyabilirler?» diye soruyor yakınan bir sesle. «Na-sıl oldu bu?»

Onlara olup bitenleri açıklamaya çalışıyorum, açıklamaya çalışıyor ve ağlamaya koyuluyorum.

«Böyle yapma,» diyor Kenton. «Ağlıyacak bir şey yok.»

«Bunda benim suçum olduğunu, kendi canımı kurtarmaya çalıştığımı sanıyorsunuz. Kendi kendinize benim darağacından korktuğumu söylüyorsunuz. Aslında fena bir kurtuluş yolu da değil hani! Neden bana böyle bakıyorsunuz?»

«Haydi, sakinleş artık Allen!»

«Korkmuyorum ben.»

«Sana acı çektirmek istemiyoruz Allen. Hiç böyle bir düşüncemiz yok.»

«Benden nefret ediyorsunuz.»

«Allen, içimizden iki kişinin yaşaması daha iyi. Asılarak ölmek kötü bir iş. Düşünmek, düşlemek bile korkunç bunu.»

«Hangimiz? Fakat, hangimiz ölecek?» diye soruyorum zayıf bir sesle.

Bir an sessizce bakışıyoruz. Kımıldamıyoruz bile. Sonra Charley birden kalkıyor ve kapıya doğru gidiyor, yumruklamaya başlıyor kapıyı. Vuruyor, vuruyor ve kapı yumrukların altında çınlıyor. Sonra duruyor ve nefes nefese kapıya yaslanıyor.

«Ellerini parçalıyacaksın,» diye yalvarıyor Kenton. «Buraya gel, haydi, buraya gel Charley.»

«Bizi eğlenilecek hayvan mı sandı bunlar? Biz artık insan değil miyiz, biz artık işkence edilecek hayvanlardan başka bir şey değil miyiz?»

«Gel.»

«Aranızda en yaşlı benim,» diye mırıldanıyor Charley. «Otuz yaşındayım.»

Bize doğru dönüyor yüzünü. Kömürler neredeyse sönmüş ve çok zayıf bir ışık yayılıyor çevreye. Charley, kapının yanında şekilsiz bir gölgeye benziyor. İnsanlıkla ilgisi olmayan bu silüete bakıyorum: kuşku ve dehşet içinde ölüme hazırlanıyor. Korkunun şekli bu. Alayımıza Boston'dan katılan adamı

anımsıyorum. Geldiğinde elleri mürekkep lekeleriyle dolu, küçücük bir adamdı Charley. Küçük bir bıyığı, pembe yanakları, mavi gözleri vardı. Üstünde siyah bir elbise ve başında siyah bir şapka bulunuyordu. Sevincimizin ve nefretimizin konusu haline gelmişti bu yuvarlak şekilli adam. Yeşil üniformalı orman adamlarını büyülemişti. Fildişi kabızlı bir tüfeği, küçük, güzel bir tüfeği vardı. Bir de, gerçek bir hazine olan gümüş bir tabakası. Paul Revere'in eseriymiş bu ve üstü dantela işlemeliydi. Kibar olmaya çalışıyordu ve bu yüzden daha çok meleklerle benziyordu. Mitolojideki hava perilerine. Önündeki bu gölgede, o adamı düşlemeye çalışıyorum.

«Ben otuz yaşındayım,» diye tekrarlıyor. «En yaşlı benim!»

Sonra bize doğru ilerliyor ve ateşin yanına yığılıyor. Zayıf, pis ve sakallı bir adam şimdiki Charley.

Kenton'un yumuşak, yabansı ve şaşkınlık dolu sesi bize ulaşıyor:

«Bizim için sen öleceksin, öyle mi Charley? Bizim yerimize ölmekten korkmuyorsun, değil mi?»

«Çok korkuyorum,» diye itiraf ediyor Charley, yalın bir sesle.

«Eşsiz bir adamsın sen!» diyor Kenton.

«Eşsiz bir adam olunabilir, ama ben öylelerinden değilim. Sanıyorum ki, Ely yanımızda olsaydı, sadece o engel olurdu kendisinden daha genç birinin ölmesine!»

«Ely, korkusuz, anlaşılmaz bir adamdı.»

Charley, yüzüne neşeli bir anlam vermeye, gülümsemeye çalışıyor. Dudakları ayrılıyor ve yavaşça yayılıyor tebessüm. Elime dokunuyor. Ona bakmaya korkuyorum. Giderek, iyice kavırıyor elimi.

«Birlikte, uzunca bir yol katettik,» diyor. «Kardeş gibiyiz üçümüz. Kardeşten de öte.»

«Artık, korkmak benim için söz konusu değil,» diyor Kenton. «Yanımda dostlarım olacak, iyi dostlarım. Şimdiye dek ölenlerin hiç biri benden nefret etmiyecek. Asılan bir adamın, kendileriyle aynı kratta olmadığı konusunda hiç bir kuşkuları olmayacak.»

«Kura çekelim,» diyorum umutsuzlukla.

«Kura falan çekmeyeceğiz.»

«Neden? Ama ben korkmuyorum. Yemin ederim ki korkmuyorum. Korkmuyorum işte.»

«Sözkonusu olan korku değil Allen,» diyor Kenton, nazik bir sesle. «Benim yerime senin öldüğünü düşündükçe ben yaşayamam. Mohawk'a geri dönemem. Ve sırf ben yaşayayım diye, Allen Hale adında yirmi bir yaşında bir çocuğun, kendisini darağacına ittiğini söyleyemem oradakilere.»

«Peki, benim gitmem daha doğru mu...»

«Ben bir adam öldürdüm Allen. Tanrının önünde yemin ederim ki bu adamı ben öldürdüm, dosdoğru ona nişan aldım. Bunun günahı omuzlarımda ve adamın kanı ellerimde hâlâ. Benim yaptığım bir hatayı bir başkasının ödediğini düşünerek sükûnet içinde yaşayabilir miyim sanıyorsun, Allen?»

«Sen bir yalancısın,» diye mırıldanıyor Charley. «Ben senin yanındaydım ve sen de nişan almadın.»

«Ölmeden önce yalan söyleyebilir miyim?»

Charley, cebinden madeni bir para çıkarıyor. Çeviriyor, çeviriyor parayı.

«Kaprisli bir adamsın sen, Kenton. Sevmesini bildiğin kadar nefret etmesini de biliyorsun. Tartışmalıyım hiç.»

«Evet, doğru söylüyorsun, tartışmalıyım.»

«Tura gelirse, sen yaşayacaksın.»

«Kabul.»

Parayı mangalın içine düşecek şekilde atıyor, ama Kenton onu havada yakalıyor, elinde oynuyor bir süre, sonra onu uzak bir köşeye fırlatıyor. Para, gölgenin içinde kayboluyor. Derin bir soluk alıyor. Kenton gülümsüyor.

«Bunu yapmamalıydın,» diyor Charley.

«Yaşamak üzerine yazı tura oynamak çocuklara yakışır. Bir adam ölmeye karar vermişse...»

«Bunu yapmana izin vermiyeceğim.»

«Kaçma konusunda kararı ben verdim,» diyor Kenton ağır ağır. Sesinde kesin bir anlam var. «Karamı verdim; benim bu yaptığım hataları kimse öde-meyecek.»

Bu duruma daha fazla dayanamıyorum. Başımı ellerimin arasına alıp hıçkırmaya başlıyorum. Üstüme gelmiyorlar. Mangaldan uzaklaşıyor ve saklanıyor.

Kenton, sonunda, belki bir saat, belki iki saat sonra yanıma geliyor. Zamanın nasıl geçtiğinin farkında bile değilim. Kömür neredeyse küllenmiş ve mangaldan artık çok zayıf bir pırıltı yayılıyor. Yanıma çöküyor Kenton ve kolunu boynuma doluyor.

«Allen,» diye mırıldanıyor.

Cevap vermiyorum.

«Korkuyorum Allen, sana yemin ederim. Ne korkuyor, ne de utanıyorum. Asılarak ölmek, bana dehşet verici görünmüyor artık.»

«Beni rahat bırak,» diye bağıriyorum.

Tatlı ve bezgin bir sesle konuşmaya devam ediyorum.

«Uzun süre, belki oniki belki onüç yıl önce ben seni dövmüştüm Allen. Senden büyüktüm ve sen bunu asla unutmayacağına dair yemin etmiştin...»

Kımıldamıyorum yerimden. Kenton, bana çok uzak görünüyor. Kolundan yakalıyor ve sarılıyorum ona. Bir gölge, odayı katediyor. Charley Green yaklaşıyor ve oturuyor yere. Şimdi o da yanımızda.

«Senden özür dilemek istiyorum. Sana hatıra olarak barut boynuzumu vermek istemiştım.»

Birlikte oturuyoruz. Söyleyecek başka bir şey yok artık. Isınmak için birbirimize yaklaşıyoruz.

XI

Kenton bizimle vedalaşıyor. Puslu bir sabah ve ağır ağır düşüyor kocaman kar parçaları. Charley'in yüzü allak bullak ve gözyaşları, gözlerini çevreleyen kirin üzerinde incecik yollar çiziyor. Kenton'a bakmadığı için, gözlerini döşemeye dikmiş. Sıkıyor ellerini, sıkıyor, sıkıyor. Sinirli sinirli yürüyor ve titriyor yürürken.

Kenton'un yüzünden herhangi bir anlam çıkarmak olanaksız. Hamilton'un uzun piposundan duman alıyor ve mavi bulutları andıran dumanı koyveriyor odanın içine.

«Allen, eğer Mohawk'a tek başına dönecek olursan,» diyor. «Darağacında öldüğümü kimse bilmeli.»

«Kimse bilmeyecek.»

«Bu durumdan utanıyor değilim Allen. Bunun utanç verici olduğunu sanmıyorum. Ama oradakiler böyle düşünmüyor olabilirler.»

Gözyaşlarımı silerken, başımla onaylıyorum. Haykırmak istiyorum. Çıkıyoruz. Kenton, odanın ortasında ayakta duruyor ve eliyle veda işareti yapıyor bize.

Hamilton ve hapishane kumandanı bizi dışarda bekliyor. Dört asker bizi çevreliyor ve bir trampetçi, dokunaklı sesler çıkaran gergin deriyi ağır ağır dövmeye başlıyor. Trampetin yüzeyini kaplayan kar, sopaların her vuruşunda dağılıyor. Charley'e bakıyor ve aynı isteği onun gözlerinden de okuyorum. Ağır ağır sürekli başını sallıyor.

Sonunda, büyük alana, bizi bağlayacakları kazıkların yanına varıyoruz. Kar tanecikleri daha sık düşmeye başlıyorlar. Karla kaplı alan üzerinde, Pennsylvania birlikleri gölge gibi görünüyor bize. Yağan kara ve bu arada bize söverek başları önlerinde, ileliyorlar.

«Böyle bir gün seçmek kimin aklına gelirdi?» diye lâf atıyorlar bize. «Bu havada, köpek bile dışarı çıkmaz.»

Çevremizi alıyorlar. Olayla pek ilgilenmiş görünmüyorlar. Kardan ve soğuktan başka bir şey düşünmüyor, sürekli titriyorlar. Tüfeklerini gövdelerine dayamış, ellerini ceplerine sokmuşlar. Rüzgârdan sakınmak için başlarını sağa sola eğiyorlar. Öne bükülüyorlar. Ne askere benziyorlar ve hattâ ne de insana. Aralarından Ely'yi seçmeğe çalışıyorum, ama o kadar çok sakallı ve perişan kılıklı adam var ki. Hepsi birbirine benziyor ve karın altında kişiliklerini yitiriyorlar.

Atlarının üstünde iki büküm, subaylar yaklaşıyor. Sıraları düzene sokmak için, bir sağa bir sola koşturuyorlar. Kaputuna sarınmış Wayne'in üstü

başı kar içinde. Atın üzerinde, sıralara doğru yaklaşıyor.

Trampet önce yavaşlıyor, sonra tümten susuyor. Sessizliği, birkaç kişinin mırıltısı bozuyor ancak. Sesler geliyor arada bir: «Şerefsizliklerini belgelemek üzere, çıplak sırtlarına yirmişer kırbaç vurulacak...» Charley, biraz önümde, kaskatı duruyor. Başını sallıyor. Kenton hapishanede yalnız. Kenton yapayalnız kaldı. Trampet yeniden, ağır ağır çalmaya başlıyor. Yoksulların, zavallıların balosundayız sanki. Bess'le dans ediyorum. Kar tipisinin öteki yanında başka bir görüntü: Bess kocasının yanında. Beni mi daha çok seviyor yoksa kocasını mı? Kenton'un bana duyduğu sevgiden farklı mı sevgisi? Kadının sevgisi mi yoksa erkeğin sevgisi mi önemli olmalı benim için? Bir dostun sevgisi?

Giysilerimizi koparırcasına alıyorlar gövdemizden. Hiç kımıldamadan duruyorum. Duyacağım acının ve soğuğun korkusu tüm gücümü alıp götürüyor. Aynı korku, Kenton'un ölüm nedeni olacak. Ya, onun yerinde ben olsaydım?..

Charley'ye bakıyorum; onu da soyuyorlar. Boston'dan geldiğinde yapılı bir adamdı ve alayda herkes onunla alay ediyordu. Alayımız Mohawk'dan geldiğinde, üzerimizde yeşil gömlekler vardı. Bana gömleğimi annem dikmiş, hattâ kumaşı bile kendisi dokumuştur. Bu işi yaparken, bir yandan da gitmemem için bana yalvarıyordu. Oralarda ekim işlemi çoktan tamamlanmıştır. Kış bittiğinde geri döneceğim, savaş bitmiş olacak. Ülke halkı hep birden silâhlanacak ve savaş bu yüzden çabuk bitecek. Dört beş ay, bilemedin en çok on ay sonra.

Charley'ini sırtı çıplak, benimki de. Soğuktan titriyor ve derimin büzüldüğünü, kanımın damarlarımda donduğunu hissediyorum.

«Kırbaç, oldukça acı verecek size...»

Charley'in kemikleri derisinden fırlayacak neredeyse. Sırtında pis bir karın izleri var, ama kar bizi yıkayacak. Dişlerimi kenetliyor, dudaklarımı ısırtıyorum. Kar iliklerime dek işliyor ve ısıklık çalarak esen rüzgâr, tenimi bıçak gibi kesiyor.

Ikimizi de birer kazığa bağlıyorlar. Ellerimizi önce birbirine, daha sonra da kazığın tepesindeki demir bir halkaya kelepçeliyorlar. Charley, içi temizlenmiş bir tavuk gibi büzülmüş. Gülesim geliyor. Kenton soğuktan korkardı, bu yüzden de hapishanede o kaldı.

Arkamızda sıralanan birlikleri görebilmek için, zorlukla başımı çeviriyorum. Giysilerin içinde, sıcacık, dikiliyorlar!

İlk darbe. Charley sarsılıyor. Bir bıçak yarası almış gibi oluyorum. Ama gerçek bir acı değil bu. Hiç bir acı, soğuğun verdiğiyle karşılaştırılmaz. Çevremde öylesine yoğun bir soğuk katmanı var ki, arasına hiç bir şeyin sızma olanağı yok. Bess olsaydı, beni gövdesiyle ısıtırdı. Bess şimdi sığınakta. Hayır, ölmedi o. Kenton'un kadını alabilirim; o öldü sayılır nasıl olsa. Sığınağa döndüğümüzde, Kenton'un kadını beni ısıtabilir.

Bir darbe daha; üç, dört. Şaşkınlıkla Charley'e bakıyorum: Derisinin üzerinde kıpkırmızı çizgiler belirmiş, zebraya benziyor. Böylesine korkunç bir soğukta kan falan akmaz.

Üstünde, birbirini kesen kırmızı çizgilerin belirmediği beyaz bir ten; ben de böyle miyim acaba? Dördüncü darbeye birlikte. Charley bir çığlık koyveriyor. Boğuk, hayvansı bir çığlık bu. Kelepçeli elleri kasılıyor, sonra gevşiyor birden. Beşinci darbeye birlikte, kirli derisinden aşağı kan sızmaya başlıyor.

Bu kan, temizleyebilir gövdesini. Ve kuzu kanıyla yıkanmışcasına, ruhu temizlenebilir.

Ben de acıyı yavaş yavaş hissediyorum artık. Uzaktan uzaktan beni yokluyor. Çevremi saran soğuk duvar çatlıyor. Yakıcı bir acı bu. Ateş ve soğuk, ikisi bir arada. Dudaklarımdan kopan bu inilti benim değil, benden çıkmıyor bu ses. Gelen darbeleri artık sayamıyorum!

Bu belki sekiz, belki de dokuzuncu. Charley'in sırtı, artık insan tenine benzemiyor. Acı çeken, işkence edilen bir gölge sadece. Kaçmak istiyorduk. Mohawk vadisine dek uzun bir yolculuğu göze almıştık. Gözlerimin önünde birkaç gün öncesinin görüntüsü: Karın üzerinde zorlukla ilerliyen üç adam. Bir de dördüncü bir şekil; Bess. Kadın olmasına rağmen, oldukça iyi yürüyor. Kadının gücü, toprağı gibi gibidir. Haykırarak sallanıyor:

«Ne yaptık biz Allen, Tanrı aşkına, ne yaptık biz?»

Birden, bunun, Charley'nin sesi olduğunu anlıyorum. İşitmek ve anlamak için yeterince kendimde değilim. Ona, masanın çevresinde oturan subayların gözünde bunun bütük bir ceza olduğunu söylemek istiyorum. Ablak yüzlü, iri yarı bir adam, ordudan söz ediyor. Bir takım adamlar, barınaklarında, Washington'un kutsal amaçlarını anlatıyorlar. Büyük oynuyor Washington. Böyle yapmasa, anlaşılması neden bu denli zor olsun ki? Büyük, ulu bir çölde kurulacak bir krallık. Böylesine büyük oynayabilmek için, kendisini pis durumlara sokuyor. Jacop bunu anlıyor ve bize sık sık açıklıyordu. Kafasında takkeyle masasına oturmuş bir Washington. Hamilton'u seviyor mu? Hamilton kim? Kadınıninkine benzer gözleri var...

On beşinci darbe... Yoksa daha mı fazla? Öyle olmalı. Bize, böyle yirmi tane vuracaklar, belki de otuz. Acı kayboldu. Sırtım çekiçe dövülür gibi oluyor ve soğuğun keskin soluğu göğsüme işliyor, 'ama yine de ayaktayım. Charley, ellerinden asılmış, hiç bir şey hissetmiyor. Özgür o şimdi. Ancak şarkılarda bulduk şimdiye dek bu sözcüğü. Bunker Hill'de, korkmuş dehşete düşmüş çocuklar, yüreklenmek için özgürlükten söz ediyorlardı. Sürekli özgürlükten. Kırmızı urbaları içinde dimdik, düzenli sıralar halinde, İngilizler üstümüze saldırıyorlar. Trampetleri bizim Yankee Doodle'mızın temposunu vuruyor. «Yankee Doodle Londra'ya gitti. Atın üstünde, hem de Midilli'nin.» Ilerlemeyi sürdürüyorlar. Hot Stuff'u sesliyor bir borazan. Subaylar, güneşte pırıl pırıl yanan kılıçlarını çekiyorlar. Tüfeğimi atıp Boston'a kaçmak ve Charley'in evinde saklanmak düşüncesi dolduruyor kafamı. İhtiyar Putlan buyuruyor: «Ateş!» ve tüfekler, bu iğrenç Kırmızı Urbalıları dövüyor. Ve işte, özgürüz, özgürüz...

Kuru bir ses duyuluyor: «Yirmi... Çözün onları» Önce Charley. Küçük bir et yığını halinde karın üzerine yığılıyor. O kımıldamıyor, ama ben ayaktayım. Tanrım, kendimi ne kadar güçlü hissediyorum! Kollarımı oynatıp birbirinden ayırıyorum. Bana bak Kenton, delik deşik ve kanlı tenime bak, ama hâlâ ayakta-
tayım.

«Birlikler, rahat!»

Kollarımı oynatmayı sürdürüyorum.

«Birlikler, ileri, marş!»

Charley'e doğru ilerliyorum. Karın yüzeyi kan lekeleriyle kaplı.

«Charley.»

Kımıldamıyor.

«Charley, bitti artık. Kalk haydi! Haydi kalk, Charley. Tanrım...»

Ve bize doğru ilerleyen Ely'yi görüyorum. Öylesine yaşlı görünüyor ki. Acı kavramı, Ely'nin yüzünü görse utanırdı. Ona doğru çeviriyorum yönümü: «Eyl!..»

Beni giydirmeye koyuluyor. Teker teker topluyor paçavralarımı ve onları giymeye zorluyor beni. «Üşümüyorum, Ely.»

Kaputumu giymeme yardım ediyor. Sonra Charley'e doğru ilerliyor. Peşinden gitmiyorum. Çevreme ilgiyle bakarak orada kalıyorum. Adamlar durmuşlar bizi izliyorlar. Subaylar, onları yeniden sıraya dizmek için çabalıyorlar. Süvariler karın altında öleceklermiş, ne önemi var. Subayın biri atını ileriye doğru sürüyor, bir şeyler söylemek ister gibi bir hali var. Ama Ely ona öyle bir bakış fırlatıyor ki, sözleri boğazına takılıp kalıyor. Ely'e yaklaşıyorum.

«Ona yardım etmemiz gerek,» diyor.

Charley bana bakıyor ve gülümsemeye çalışıyor. Bir kolundan ben tutuyorum, diğer kolundan da Ely kavriyor onu ayağa diyoruz.

«Orada ben kalmalıydım, Kenton değil,» diye mırıldanıyor. «Böyle bir duruma dayanamam ben.»

Sıkıntıyla dönüyoruz sığınağa. Ağır ağır yürüyoruz. Birlikler kar yığınının oluşturduğu duvarın ardında kaybolmuşlar. Zorlukla ilerliyoruz ve kar yığını sürekli önümüzde.

Charley'i taşımak zorundayız, çünkü yürümek olanak dışı onun için. Beş altı adımda bir dinlenmek için duruyoruz.

«Soğuktan ölmesinden korkuyorum,» diyor Ely. Tepeyi tırmanıyoruz. Orada Pennsylvania'lı birkaç çocuk var, bize yardım ediyorlar. Şaşkınlıkla baki-

yorlar bana; gerçekten de, hâlâ konuşabilmekte ve yürüyebilmekte olmam olağanüstü bir şey.

«Böyle bir olaya dayanabilmek ve arkasından da hâlâ yürüyebilmek için insanın çok güçlü olması gerekir,» diyor bir tanesi hayranlıkla.

«Topuz gibi bir adam olmak gerekir.»

«Böylesi bir soğuğa yenilmek mi! Beni şaşırtıyorsun!»

Charley'i barınağa dek taşıyorlar, yataklardan birinin üzerine uzatıyorlar Ely giriyor önce, sonra da ben. Sanki buradan hiç ayrılmamış gibiyim. Bir köşede Jacop gözlerini bana dikmiş, ayakta duruyor. Her iki kadında hâlâ burda. Smith yataklardan birinin üzerine oturmuş, perişan bir hali var. Hastalığın bütün çökerttiği yüzünde sanki bir maske taşıyor. Henry Lane burada yok, herhalde ölmüş olacak.

Pennsylvania'lılardan biri soruyor:

«Peki geyikleri öldüren sarışın arkadaş nerede? Nerede o?»

Gülmeye başlıyorum. Birden, bir titreme alıyor vücudumu. Ateşe doğru ilerliyor ve yapışırçasına yaklaşıyorum ona. Ön tarafım buz gibi, ama sırtım acıdan yanıyor.

«Kenton nerede?» diye soruyor kadınlardan biri.

Yatakiardan birine yaklaşıyor kendimi üzerine atıyorum. Yüzümü ellerimin arasına alıyor ve hıçkıra hıçkıra ağlıyorum. Ely yaklaşıp bana yaslanıyor.

«Gidip bir doktor çağıracağım, Allen.»

«Şimdi geçer.»

«Olsun yine de gideceğim ben.»

Acıdan kurtulmak için bir o yana bir bu yana savruluyorum. Ayaklarımı yatağın tahtasına vuruyo-

rum. Ta ki acıtıncaya kadar. Kadınlardan biri bana bir tas su getiriyor.

«Al, iç.»

Suyu yudumluyor, uyumaya, kendimi unutmaya çalışıyorum. Ama ne yazık ki acıdan kurtulmanın olanağı yok. Mırıldanıyorum:

«Ely, Ely!..»

«Çıktı.»

«Jacop.»

Başımı kaldırıyorum, ama Jacop hâlâ orada, içeri girdiğimiz zaman neredeyse hâlâ orada, ayakta duruyor.

«Jacop, biz o kadar acı çektik ki, artık bizden nefret etmemen gerekir!»

Yerinden kımıldamıyor ve yüzü o kadar uzakta ki bizden.

«Bağışla beni yalnızca, Jacop. Kenton ölecek.»

«Biz, savaşan bir halkız. Doğru bir karar verilmiş...»

Homurdanıyor ve yeniden hıçkırmaya koyuluyorum. Uzunca bir süre geçiyor, Belki de bu çok kısa bir süre, ama duyduğum acı bu süreyi uzatıyor.

Ely, doktorla birlikte geri dönüyor. Herhalde bir ara dalmış olmalıyım. Çünkü kendime geldiğimde, doktorla Ely'nin beni soymaya çalıştıklarını fark ediyorum.

«Uygar insanlar,» diyor doktor. «İşte bizim uygarlığımız! İşte gördünüz ne için savaştığımızı! Şu sırta bakın bir kere!»

«Bunlar Firariler,» diye protesto ediyor Jacop.

«Firariler mi? Burada kalmak için deli olmak gerek. Aramızda bir tek akıllı adam kaldı mı ki? Hastahanemde sekizyüz tane adam var ve hepsi de, kasaplık koyun gibi üst üste yığılmışlar. Çıplak, donmuş

ve aklıktan ölüyorlar. Bir sürü kol ve bacak kesiyorum. Doktor değilim ben, kasabım, bildiğiniz kasap. Doktor falan yok burada. Her şey yolunda gidiyor sanıyorsunuz, ama hiç de öyle değil. Düşlerimizde güçlüyüz sadece. Ben bir şey bilmiyorum, hiç bir şey bilmiyorum. Yok ediyorum onları. Donmuş organlarını kesiyorum. Ve karıncalar gibi, yabansı hayvanlar gibi ölüyorlar. Ben, onlardan daha mı farklıyım sanki! Cahil bir dünyada yaşıyoruz. Kendini bilen bir kişi bile yok. Ölsünler! Onları kurtarmaya çalışmıyorum. Aslına bakarsanız: ölmek, onlar için daha iyi!..»

Sırtımı sıcak su ile iyice yıkıyor, yağlı bir cins krem sürüyor yaralı yerlere.

«İyileşecek mi?» diye soruyor Ely merakla.

«Dayanıklı bir adam bu. Böyle bir adam bazen bilemiyeceğimiz kadar zor durumlara dayanır. Öteki- ne gelince, onun hakkında bir şey söyleyemem. Bir de ona bakayım.»

Doktor, alışkın ve güvenli elleriyle Charley'i de muayene ediyor. Elleri bizimkilerden farklı değil, ama o ellerine bir başka biçim vermiş. Geçen defa gördüğüm- den daha yaşlı görünüyor ve eskisi kadar temiz değil artık. Sakal tıraşı bile olmamış.

«İyileşecek mi?»

«Nasıl bilebilirim? İnsanları hayata iade edebilmek için Tanrı olmam gerekir! Bir şey söyleyemem. Doktorlar şarlatandırlar. Hiç biri bir şey bilmez ve bunun fazlaca da önemi yoktur. Yerin altında herkese yer var, herkese... Ona haşlamadan başka bir şey vermeyin: Ateşi var.»

«Teşekkür ederim,» diyor Ely.

«Bana teşekkür etmeyin. Yararlanıyorum bu iş- ten. Çünkü öğreniyorum. İnsanın gizlerini öğreniyo-

rum. Acıyı. Sekizyüz insan tahta bır kulübenin içinde. Şimdi oraya geri dönecek ve beni Tanrı olarak görmek isteyen bir sürü adam bulacağım karşımda. Aslında, hepinizin sırtından yükseliyorum bu yere.»

Çıkıp gidiyor ve ben, Ely'e sesleniyorum.

«Kımıldama Allen. Uyumaya çalış.»

«Seninle konuşmam gerek Ely.»

«Daha sonra.»

«Hayır, şimdi. Kenton söz konusu. Aramızdan iki kişinin kurtulacağını ama McLane'in öldürülen adamı yüzünden içimizden diğer üçüncünün öldürülmesi gerektiğini söylediler. Kenton, bu üçüncünün kendisi olmasını istedi.»

Ely'in kaputuna yapışıyorum.

«Hata bendeydi. Çünkü Bess'i ben götürmek istedim ve bu yüzden yakalandık.

Ely, bana garip bir bakış fırlatıyor sonra başını sallıyor.

«Kenton böyle istemişse biz ne diyebiliriz,» diyor. «Herkes, kendi hayatından sorumludur.»

«Kenton darağacından öylesine korkuyordu ki. Hiç ölmek istemiyordu Ely...»

«Kendin için acı çekiyorsun Allen.»

«Hayır.»

«Şimdi uyu.»

«Hayır. Birlikler Kentonun ölümünü seyretmek için gittiklerinde bende orada olmalıyım. Ely, beni oraya götürmek için uyandıracağına dair söz vermeni istiyorum.»

«Uyandıracağım seni Allen.»

«Ely, benden nefret etmiyorsun ya?»

«Hayır Allen.»

«Birlikler gittiklerinde...»

Uykuya, derin bir karanlığa kayıyorum. Birlikler yola koyulduklarında... Bir adamın şerefsizliğini belgeliyen olayı seyretmek için yola koyulduklarında...

Geçmişin içine düşüyorum. Olaylar, dalgalar örneği, gidip geliyorlar. Bess yaşıyor ve ölüyor. Bess görünüyor ve kayboluyor. Duyulur duyulmaz bir sesle, ölümündeki gizi anlatıyor. «Ben neden öldüm Allen? Neden? Gencecik, yakışıklı insanlar ölüyorlar. Neden? Neden savaşıyor Allen? Yoksullar zenginleri avlasınlar ve zenginler yoksulları ezsınler diye mi? İnsanları özgürleştirmeyecek bir özgürlük için mi? Neden savaşıyor Allen?»

O, düşümde kendinden geçiyor ve ben de uyanıyorum. Jacop sönmekte olan ateşi beslemekle uğraşıyor. Jacop, düşleriyle yorulmuş, çökmüş bir adam. Ama tüm düşlügenler artık insanlıklarını yitiriyorlar. Washington ne türden düşler görüyor acaba? Bir taht mı düşlüyor? Tepesinde bir taş taşıyan, acıklı, geniş yüzünü görür gibi oluyorum. Hayır, taht falan düşlemiyor. O, şimdi kuşkuda. Jacop, çölde bir şeyler, yeni topraklar arıyor. Bir tek amacı var: Ülkeden İngilizleri kovmak. İnsanlar ölebilirler, bunun fazlaca önemi yok, değil mi ki amaca ulaşılacak. Sonuncu bireyine dek İngilizleri kovmak, çölü kurtarmak, içimizden kadınları ormana kovmak. Bess gibi kadınları. Hepsi birbirine benzeyen kadınları. Ve, o kadınlar ki, kaçıtklarında teker teker İngilizler tarafından öldürölüyorlar.

Yeniden uykuya dalıyor ve Bess'in benimle birlikte olduğunu görüyorum. Fakat biliyorum; bu kez o, öteki tarafta. Şimdiye dek ölenler ve neden savaştığımızı, bu savaşın sonunda ne elde edeceğimizi bilenlerle birlikte. Muazzam bir bilgiler topluluğu bu. Soru sormuyor bu kez, Kenton'u düşünüyor, aralarına

gelecek Kenton'u. İçimizden biri daha yanımızdan ayrılacak ve öteki tarafa, Bess'inin yanına gidecek.

Garip bir düş görüyorum: Gemilerinin denize ulaşması için savaşılanların ölümlerini, İngilizlerin elinden daha yüklü bir para almak isteyen Virginyalı ekicileri, İngiliz kumpanyalarını yok etmek isteyen Türk satıcılarını görüyorum. Peki, bizim, biz diğer köylülerin, burada ne işimiz var? Neden ölüyor, neden yabansı hayvanlara benzemeye çalışıyoruz? Bunun bize ne yararı olacak? Barış içinde yaşayabilir, toprağımızda çalışabilir, bundan karnımızı doyurabilecek bir şeyler üretebilirdik. Hele bunun Yahudiye ne yararı olacaktı?..

Düşüm dumanlanıyor, ölü ve canlı insanların yüzlerini birbirine karıştırıyorum; herhalde ateşim yükselmiş olacak.

Ertesi sabah, birlikler, Kenton'un asıldığını görmek için yola koyuluyorlar. Kar dinmiş. Bununla birlikte, her tarafta iki ayak yüksekliğinde kar var. Güneş yamaçtan yükseliyor. Işıklar tepeleri garip bir görüntüye ve yabansı bir güzelliğe büründürmüşler. Manzara, tepelerden aşağı uzatılmış beyaz bir sofra örtüsünü andırıyor.

Gösteriyi seyretmek üzere, toplanma emri veriliyor. Bunun ne anlama geldiğini biliyorum. Charley Green yatağına uzanmış, gözleri ateşten parlıyor. Ona doğru gidiyorum.

«Oraya gideceksin Allen,» diyor bana. «Onu, gözlerinle izliyeceksin ve ona onurunu iade edeceksin.»

«Evet.»

«Senin başına bir şey gelsin istemiyordu Allen. Bunu, sana olan sevgisinden yapıyordu.»

«Biliyorum,» diyorum, fakat düşündüğüm başka

bir şey daha var; o da, başkası yüzünden ölmek cesaretini kendimde bulamayışım.

«Öyle sanıyorum ki, bu işi ben yapmalıydım Allen, ama bu cesareti kendimde bulamadım. O, güçlü bir arkadaştı. Gerçeğe dayanabilecek ve onu yaşayabilecek güçte bir arkadaştı.

«İyileşeceksin Charley.»

«Onun gözlerine bakmaya çalışır, eğer bantlamazlarsa tabii.»

«Anlaşıldı.»

Ağır ağır sığınaktan çıkıyorum. En küçük bir davranış bana acı veriyor. Sırtımı, cayır cayır yanan bir çakmak taşıyla dağlanmış gibi hissediyorum. Ely oraya gitmemem için bana yalvarıyor.

«Hiç de hoş bir şey değil görecekle Allen. Kimse senin gibi dayak yemiş bir adamın yatağından çıkıp da oraya gitmesini bekleyemez.»

«Eğer gitmezsem rahat edemem. Kendi kendimi yer dururum.»

Pennsylvania Alayının zavallı artıkları, yolun üzerinde sıralar oluşturuyorlar. Orada sekizyüz ya da dokuzyüz insan var: Gücünün sonuna gelmiş, perişan, paçavralar içinde sekizyüz ya da dokuzyüz adam. Wayne'in onuru, ordunun gözdesi. Tüfeklerimiz altında iki büklüm olmuşuz, karın üzerinde ayaklarımızı sürüyoruz. Düzgün ve karlı alanda yansıyan ışığa bakamıyor, baykuşlar gibi gözlerimizi kırıştırıyoruz.

Trampetçiler, tekdüze çalmaya koyuluyorlar. Wayne cılız bir ata, açlıktan neredeyse ölecek ve soluk soluğa kalmış bir ata binmiş. Subayların büyük bir kısmı yaya. Atların sesi soluğu çıkmıyor ve ölüm onları eşikte bekliyor.

Jacop ve Ely yanımda yürüyorlar, Jacop hâlâ aynı taş sessizliğinde. Benim tüfeğimi Ely taşıyor.

Hastahanenin yanından geçiyoruz. Basamakların orada, ayakta geçişimizi seyrediyor doktor. Dudaklarında garip bir tebessüm var. Ormanın yanında bizi yeniden sıraya diziyorlar. Mont Joy'un eteklerine bir darağacı kurulmuş. Önünde, dört tane adamla çevrili Kenton duruyor. Baş ı çıplak ve ışıktaki sarı sakalı altın gibi parlıyor.

Yürüyüş beni yordu ve kendimi hasta hissediyorum. Kenton'u gördüğüm an, bakışlarımı ondan uzaklaştırmanın benim için olanaksız olduğunu hissediyorum ve ona bakarsam da buna uzun süre dayanamayacağımı anlıyorum.

«Onun suçu yok,» diye mırıldanıyorum Ely'e. «Hepimiz, bir kızgınlık anında ateş ettik. McLane'in adamının kimin öldürdüğünü kimse bilemez.»

«Tanrı'nın yardımı onun üzerine olsun,» diye homurdanıyor Jacop.

«O, Tanrı'ya yalvarmıyor.» diye yanıtlıyorum.

Guruplardaki adamlar, Kenton'a daha çok sempatiyle bakıyorlar. McLane'nin talancılarını kimse sevmiyor. El koydukları yiyeceklerin yüzünü kimse görmüyor çünkü. Adamlar aralarında konuşuyorlar ve Kenton'un geyikleri öldürdüğü günü anımsıyorlar.

Kendimi Kenton'un yanında görür gibi oluyorum. Bir yerine üç tane darağacı olsaydı? Kenton korkuyor mu? Böyle bir darbeye nasıl dayanacak?

Önce bana baktığını sanıyorum, ama sonra anlıyorum ki, güneş gözlerini böylesine doldururken, karşıdaki adamlar karın içinde onun için birer silüetten farksız olmalı. Karın içinde parıldayan bir takım silüetler.

Charley'i düşünüyorum, pekâlâ o ölebilirdi Kenton'un yerine. Ama ben hep sağ kalacaktım benim ölmem söz konusu değildi. Beni feda etmeyi ikisinin de akıllarına getirmediklerini biliyorum. Bunu çok iyi biliyorum. Washington, Hamilton'un ricasına boyun eğdiği an anladım ki bu ben olmayacağım ve ben yaşıyacağım.

Kenton, nefret ya da herhangi bir duygu belirtisi göstermiyor. Son anda dahi çocukluğumuzla ilgili bir şeyler anlatıyordu ve ben onları çoktan unutmuştum.

«Tıpkı bir Tanrı,» diyorum Ely'e.

Ely, utanmayı hiç aklına getirmeksizin ağlıyor. İlk kez, onun gözünde yaş görüyorum.

Birliklerdeki adamlar mırıldanıyor ve hoşnutsuzluklarını gösteriyorlar: «Bırakın onu yaşasın! İyi bir adamdı o, bir insandı! Masumdur o!»

Müller Kenton'a doğru yaklaşıyor, yırtık pırtık kaputundan bir parça koparıyor ve uzaklaşıyor. Bu, onun, bu andan sonra üniformasız olduğunu gösteriyor. Ama onun zaten üniforması yok. Hattâ, bütün kıta ordusunda kimsenin üniforması yok. Bu üniforma hikâyesi, kongrenin ve subayların hava basma aracından başka bir şey değil. Birden garip bir duyguya kapılıyor ve paçavralarımızla övünüyorum. Övünüyorum yalnız bırakılmışlığımızla. Bu insanlar; askerler değil, ama dürüst insanlar, silâhlı dilenci yığınları, gözlerimi yaşartıyor.

Kenton'u, uzaklaşan Müller'i ve bizi çevreleyen insanları görüyorum ve anlıyorum ki bu devrim bizim devrimimizdir. Bizden doğuyor bu devrim, bizden ve insanın kendine olan güvenini paralayan güçlere karşı duyduğumuz kızgınlıktan. Yeni bir dünya için yaratılmış insanlardan doğuyor bu devrim.

Bu duyguya, birlikteki adamların kızgınlık ve nefret mırıltıları yükselirken kapılıyorum. Müller bunu farketseydi, o da bizimle birlikte yeni bir dünyayı yaşasaydı ve kendi öz varlığını aramayı sürdürseydi acaba ne yapardı, diye düşünüyorum, ama Kenton bunu yaşıyor ve duyuyor. Kenton'un bunu anladığını, kafasında bu düşünceyle öleceğini öylesine iyi biliyorum ki, buna yemin edebilirim.

«Asılmayacak o!» diye bağıriyorum. «Kurtaralım onu!»

Birlikler bir an dalgalanıyorlar. İnsan onların atılmaya hazır olduklarını sanabilir. Ama Wayne'in patlayan sesi onları durduruyor. «Birlikler hazır ol!» Ve insanlar yeniden sıraya giriyorlar, kimsenin bilmediği bir dünyaya, önümüzdeki savaş yıllarına gömülüyorlar.

Darağacına çıkarıyorlar onu. Gözlerini bantlamak istiyorlar, ama o reddediyor, boynunda urgan, ayakta duruyor. Saçları güneşin altında altın gibi parlıyor.

Birliklerden yoğun bir şekilde pretosto sesleri yükseliyor. Birtakım adamlar, açıkça hoşnutsuzluklarını belli ediyor, diğerleri de başlarını öne eğiyorlar. Hepsi tüfeklerini sımsıkı kavramışlar.

«Öldü,» diye mırıldanıyorum.

Sabahın ayazında, trampetler gümbürdemeye koyuluyorlar. Birlikler, yeniden yürüyüşe geçiyorlar. Wayne en önde, taş bir maskeye benziyor.

Jacop'un yüzünün kanı çekilmiş ve siyah küçük gözleri eskisinden çok daha derinde.

«Ondan nefret etme Jacop,» diyorum ona. «Nefret duyacağın biri varsa, o da benim. Benden nefret edebilirsin Jacop, ama Kenton'dan asla.»

«Ondan nefret etmiyorum.»

«Bir baskası için hayatını veren bir adama duyulan sevgi bu,» diye mırıldanıyor Ely.

Şimdi yeniden barınağımızdayız. Yüzü ateşten kızarmış, Charley beni bekliyor.

«Kenton öldü,» diyorum ona.

«Nasıl? Korktu mu?»

«Hayır, gülümsüyordu.»

Charley yüzünü ellerinin arasına alarak ağlamaya koyuluyor, dokunaklı bir hıçkırık yayılıyor boğazından. Ateşin hemen yakınına oturuyorum ve bakışlarım dalıp gidiyor. Kenton darağacına çıktığında neler görmüş olduğumu hatırlamaya çalışıyorum.

XII

Elimde bir bardak su var. Birden titriyor elim ve su dökölüyor. Ellerim, üzerlerine birer sarı deri geçirilmiş kemik yığınlarına benziyor.

«Bir süre ateşli hastalığa yakalandın,» diyor Ely. «Gelip geçicidir, ama insanı zayıflatır, adamı garip düşüncelere yöneltir.»

«Böyle ne kadar kaldım Ely?»

«Altı gün.»

Düşünceli bir bakış fırlatıyorum ona. Altı gün. Altı gündür hiç bir şey yemedim ve ben yaşıyorum.

«Öldükten sonraki hayatın nasıl olduğunu hiç düşündün mü Ely?»

Başını sallıyor.

«Dindar bir adam değilim Allen, bu papazların işi.»

«Kenton benim için öldü. Bana hiç kızmış mıdır dersin?»

«Onun herhangi birisine kızmış olabileceğini hiç sanmıyorum.»

«Benim yanımda kalacak mısın Ely? Öldüğümde, elimden tutacak mısın Ely? Korkuyorum çünkü ben.»

«Yanımda kalacağım!»

«Sen çok iyi bir adamsın Ely. Şimdiye kadar tanıdığım adamların en iyisi.»

Ely, başını sallıyor, yüzümü silmek için kullandığı bir bezi suya daldırıyor, sonra üstümü örtüyor. Anımdaki teri silmek için yanıma iliştiriyor.

Yeniden komaya giriyorum. Nöbetleşe bir üşüyor, bir terliyorum. Barınakta yanan ateş bütün görüş alanımı dolduruyor, homurdanıyor ve beni rahatlatıyor. Bess'i çağırıyorum. Ter içinde uyanıyor ve umutsuzca onu arıyorum. Barınağı dolduran duman içinde gece ve gündüzler birbirine karışıyor. Bu barınak sonsuza dek burada kalacak ve biz içinde tutuklu olacağız.

Doktor yeniden burada. Ateşim düşmüş, kendimi bir çocuk kadar zayıf hissediyorum. Charley kendini toparlamış bile: Yapayalnız ve zayıf bir gölge o şimdi.

Doktor iyiden iyiye değişmiş. Gözleri kanlı, uzun bir sakalı var ve zayıflamış. Giysileri kan içinde. Sesi o ısırtıcı aksanını yitirmiş. Başını sallıyor.

«Bu tepeyi bir daha çıkmayacağım. Burada artık doktora gerek yok. Rahat bırakın beni de dinleneyim.»

Ateşin yanına oturuyor, ayaklarını uzatıyor. Önce Charley'e sonra da bana bir göz atıyor.

«İkiniz de yaşıyorsunuz,» diye konuşuyor sonunda. «Bunu hiç sanmıyordum.»

Charley gülüyor.

Beni musalla taşına koyamayacaklar.»

«Bunu yapmaya zamanları var mı sanıyorsunuz. Şimdi hastahane bin tane adamım var. Hiç düşünabiliyor musunuz? Bu delikte, bu dört duvar arasında bin tane adam. Yürüyecek yer bile yok, ama bu çok önemli değil. Çünkü onların üstüne basarak yürüyoruz. Ne olursa olsun cehennem diye bir yer yok. İşte, cehennem burası, Cehennem benim hastahanemde. Ve oradan hiç biri sağ çıkamıyacak. Ve belki böylesi daha iyi olacak. Bu, saklanacak, sürekli hatırlanacak bir anı değil. Ama kadınlar bunu yapıyorlar. Nasıl olduğunu Tanrı bilir ya, kadınlar yapıyorlar bunu. Böyle şeyleri anımsamaktan hiç bir zaman geri durmayacaklar... Şeytan götürsün kadınları! Belâ bunlar. Hele şu ikisine bakın.»

«Beni, dükkanınıza götüremiyeceksiniz,» diye bağıyor Mary. «Siz kötü bir insansınız. Beni oraya götürmeye muvaffak olamıyacaksınız.»

«Ben mi? Benim böyle bir şey yapmaya niyetim yok, ama siz burada kalacağınıza, Philadelphia'da İngilizlere orospuluk yapsaydınız daha çok para kazanırdınız.»

«Kötü bir adamsınız siz.»

«Gidip şu iki zavallıya bir göz atayım. Öleceklerini sanıyordum. Bu iş beni yorgunluktan bitirecek nerdeyse.»

Sabırsız bir tavırla bizi muayene ediyor.

«Bir şeyler biliyor musunuz,» diye soruyor Jacop. Yakında yeniden yola koyuluyor muyuz? Yaşıyacaksınız bu bile olağan üstü bir şey... Yeniden yola koyulmak mı. Ne için? Nasıl? Artık ordu falan yok, hatta buradan kurtulmak gücünü kendinde bulabilecek bin kişi bile çıkmıyacak. Üçbin kaçak: Maryland alayının yarısı ve iki New York alayı. Kaç kişinin öl-

düğünü de yalnız Tanrı bilir! Hastahanemden günde yalnız yüz ölü çıkıyor. Buna daha fazla dayanamam. Deli olacağım nerdeyse. Washington'la konuştum; öküz gibi bir adam o. Şöyle dedim ona: 'Burada, ölürn vadisindesiniz, çünkü, ilkbaharda bir tek canlı kalmıyacak.' O da bana şu cevabı verdi: 'Doktor, ben yaşayacağım.' Ondan ilâç ve pansuman için gereç istedim. Dedim ki: 'Ülke zengin, iki milyon kişi yaşıyor burada, bir de kongre var; bütün bunlar ne işe yarıyor?' 'Bir şey bilmiyorum' diye cevap verdi bana. Bize bir şey vermiyorlar ve bir şey vermedikleri gibi üstelikte çok şey istediğimiz için bizden şikâyet ediyorlar.» Sonra, bir çocuk gibi ağlamaya koyuldu. 'Ekselans, dedim ona. Ben ne gözyaşı okyanusları gördüm, ama bu bizim karnımızı doyurmuyor.' 'Biliyorum, biliyorum,' diye cevap verdi bana.»

«Doğru değil bu,» diye bağıırıyor Jacop. «Doğru değil bu.»

«İyi, peki, ben yalan söylüyorum. Bana baksanıza siz, çektiğiniz acılar bana vız gelir. Uğruna baş koyduğunuz dava da vız gelir bana. Ben bir yurtsever değilim. Bir doktorum. Baştan, bu işi kabul ettim. Şöyle diyordum: Şeytan görsün onları! Ben mesleğimle uğraşırım, bir şeyler öğrenirim ve hatta bu arada bir kaç zavallıyı da kurtarabilirim. Eh işte! Artık yoruldum.»

«Geriye dönülmez,» diye mırıldanıyor Jacop dokunaklı bir sesle. «Bu, olanaksız bir şey.»

«Neden olmasın? Bu durumda, General Howe bize anlayış gösterecektir.»

Ely, araya giriyor:

«Eğer bu dedikleriniz tümünden doğruysa, neden İngilizler saldırıpta bizim işimizi bitirmiyorlar?»

«Philadelphia'dan çok memnunlar. Neden, bir ki-

şı de olsa adam kaybetsinler? Nasıl olsa, iki ay sonra, saldırılması gereken bir ordu falan kalmıyacak ortada. Kızlarının üstüne oturarak, ve güzel Philadelphia kadınlarına bol bol çocuk yaptırarak savaşı kazanacaklar.

«Yinede, savaşıacak adam kalacaktır,» diye mırıldanıyor Jacop.

«Ölü adamlar mı?»

Çekip gidiyor. Birkaç gün sonra, kendini öldürdüğünü öğreniyoruz. Bir Pensylvania'lı, hastahane dönüşü bize bu haberi getiriyor:

«Küçük doktor öldü,» diyor. Ona nasıl şaşkınlıkla baktığımızı hâlâ hatırlıyorum.

«Beynine bir kurşun sıkılmış.»

«Böyle davranmış olamaz,» diye mırıldanıyor Jacop.» İyi bir adam dayanıklı bir insandı.»

«Eh işte, ne yapalım, öldü. Şimdi artık Pensylvania'lılarla uğraşacak bir doktorumuz yok.»

Ateşin çevresine oturmuşuz, konuşmaya cesaret edemiyoruz.

«Peki ya şimdi?» diye soruyorum sonunda Ely'e.

«Bir şey bilmiyorum.»

Jacop, nöbeti devralmak için, tüfeğini kavriyarak çıkıyor. Ancak adımları çok ağır. Charley, kadının da peşinden sürükliyerek, yatağına uzanıyor. Kadın ona öyle doğal bir şekilde yaklaşıyor ki, sanki Charley buradan hiç ayrılmamış. Kenton'un karısı, gülümseyerek bana bakıyor.

Ely, ayaklarındaki dolakları çözmeye koyuluyor. Yatağıma doğru gidiyorum ve Kenton'un kadını peşimden geliyor. Kenton öldü, Bess'te öyle.

Aradan epeyi uzun bir süre geçiyor. Ely, hâlâ ateşin yanında oturuyor. Ne düşünüyor acaba? Ely Jackson, Mohawk'lı bir köylü, basit bir köylü... El-

bette ki uzun süre düşünebilecek bir şey bulamaz. Onu düşündüren sıkıcı şey nedir?

Onun Bess olduğunu düşünmeye çalışarak kadına doğru dönüyorum. Bess'e olan isteğim, garip bir cevapla karşılaşılıyor. **Bundan sonra, onun bana sık sık görüneceğini biliyorum.** Onun, benim benliğimde büyüyüp, kadın olacağını hissediyorum. Allen'i, onu Virginia'lılardan koparıp alan o çocuğu düşünüyorum. O günden bu yana uzun bir süre geçti. Bir erkeğin karısı olmaya lâyık kadın değildi o. Kim güçlüyse, onun alabileceği türden bir kadındı. Kısacası benimkiydi. Bu küçük kızın, beni sıcak tutan ince ve narin vücudu, güzel bir hediye idi. Benden hiç bir şey istemeksizin, sürekli verdi verdi ve sonunda öldü.

Kenton'un kadını yanımda. Biran için de olsa kendimi Kenton sanıyorum. Bu kadından nefret etmeliyim. Hayır, hayır, şimdi nefret etmiyorum. Nefret denen duyguyu unutmuşuz.

Charley ve ben günden güne iyileşiyoruz. Önceleri, Kenton'un ölümü bizi ağır bir yük gibi eziyordu. Ona asla unutamam: Güneş ışıklarının altında ayakta, darağacının altında duruyordu. Ve sarışın başı pırıl pırıl parlıyordu güneşte. Başka kimseye duyamayacağım kadar kendimi Kenton Brenner'e yakın hissediyorum.

Sonunda Kenton'dan söz etmeye, Charley'e onun nasıl öldüğünü anlatmaya çalışıyorum. Charley utanmayı düşünmeksizin hıçkırığa hıçkırığa ağlıyor. Öylesine güçlü adamların, göz yaşlarında bir kurtuluş yolu bulmaları ne kadar garip!

Bir gün, tüfeğime kavuşuyorum: Rhode Island birliklerinden bir adam, Kenton ve Charley'inkilerle

birlikte onu da getirmiş. Ve özenle onu temizlemeye koyuluyorum, paslı yerlerini kumla ovuyorum.

Nöbetteyim. Jacop ve Ely biraz önce nöbeti devrettiler, herhalde barınakta ısınıyorlardır. Soğuk ve aydınlık, dolunaylı bir gece. Aynı yolu, günde kaç kez geçtiğimi hesaplıyarak yürüyorum. Karla kaplı tepelere, çayırlara bakıyorum.

Yolu benimkiyle çakışan Pennsylvania'lıyla karşılaştığımda, durup konuşuyoruz. Pennsylvania'lılardan artık nefret etmiyorum.

«Gece serin,» diyorum.

«Öyle sanıyorum ki, artık kışın son günlerini yaşıyoruz.»

«Ama soğuk hep aynı.»

Uluyan kurtları dinliyoruz. Kampın çevresinde, her zamankinden daha çok canavar var.

«Bu bölgeye böylesine kurt yığıldığını hiç hatırlamıyorum.»

«Ölülerden yayılan koku çekiyor onları. Kışın, kurtların, hele hava rüzgârlıysa, et kokusunu yirmi milden duydukları söylenir.»

Küçük Almanı düşünüyorum. Tepeden aşağı bakıyor ve onu görür gibi oluyorum: Bezginlikle tırmanıyor, düşüyor yeniden ayağa kalkıyor ve yeniden tırmanıyor. Pennsylvania dağlarında evini düşünen bir çocuktuktu o. Garip bir karışım halindeyiz: Hollanda'lılar, Almanlar, Okyonus kıyılarının tanrı tanımazları, Polonya Yahudileri, Güneyli adamlar, Iskoçyalılar ve Fillandalılar, İsveçliler, Kuzey vadilerin adamları, Virjinyalı zenci esirler, garip bir karışım.

Ertesi akşam, Jacop ve Ely'le konuşuyorum. Aramızdaki ilişkileri, bir parça rom düzeltiyor. Biraz mısırımız kalmıştı ve şimdi ateşin yanında onu yiyoruz. Birkaç Pennsylvania'lı, birtakım haberler getirmiş, onlardan konuşuyoruz.

«Bana öyle geliyor ki, Kenton ölmeden önce, bir şeyler biliyordu,» diyorum Ely'e.

«Ne bilebilirdi ki?»

«En ufak bir korkusu yoktu.»

«Topuz gibi bir adamdı o,» diyor Charley.

«Bu içten doğan bir şey değil. Neden devam ediyoruz Ely? Paramız ödenmedi. Hepimiz açlıktan ölüyoruz. Ve eve dönemeyecek kadar hastayız.»

«Özgürüz biz,» diyor Ely.

«Avrupada özgür insan yok.»

«Burada olacak!» diye homurdanıyor Jacop.

«Fakat savaşı kazanamayacağız. İngilizlerin, Philadelphia'da yirmibin adamı olduğu söyleniyor. Yirmiye karşı birle dövüşemeyiz.»

«Dağların ardından uzanan ve Kentucky'e giden ıssız bir yol var,» diye araya giriyor Pennsylvania'lılardan biri. Washington'un kumandanlığı bırakmadan önce o yolu tutturacağına yemin ettirdiği söyleniyor. Dağların ardında yıllarca savaşılabilir.»

«Yıllarca mı?» diye haykırıyoruz, kuşkuyla.

«Yıllarca!» diye homurdanıyor Jacop. «Kendisi için savaşıyormuşcasına, yıllarca.»

«Yorgunum,» diyorum.

İki gün boyunca yiyecek bir şey bulamıyoruz. Korkunç bir kuzey rüzgarı, uluyarak esiyor. Güneş yok. Toprağın üstünü bir buz katmanı kaplamış. Barınaklarımızda, tuzağa yakalanmış vahşi hayvanlar gibiyiz. Tüfeklerimizin deri kayışlarını saatlerce kaynatıp onları yiyoruz. Kumaşları küçük parçalar halinde kesiyor, pişiriyor ve onları yiyoruz. Yediklerimizin arasında ağaç kabukları da var. Ayakta kalmış birkaç ağaç ta tümünden çırılçıplak kaldılar. İkide bir kudururcasına kriz geçiriyoruz. Charley'in bir sözcüğü, Jacop'un, onun boğazına atlamasına yetiyor. Ely

ve ben onları ayırıyoruz, bu arada kadınlar çığlığı basıyorlar. Charley, bir ocuk kadar zayıflamış. Kadın onu terketti. Kadını doyuramayacak kadar zayıfladı, bunun üzerine, kadın, başka bir barınağa, Pennsylvania'lıların yanına gitti. Fakat Charley onu teşhir etti. Neden sonra kadın geri geldiğinde, hepimiz onun yüzüne kudurmuş kediler gibi tükürüyoruz.

«Bırakın da kadın karar versin,» diyor Ely.

«Bir kadın sizin gibi adamlara istek duyamaz; çürümüş, pis kokulu birer dilencisiniz siz!»

«İçimizden biriyle kalacaksınız.»

«Eğer canım isterse. Ben özgür bir kadınıam.»

«Pis bir orospusun sen, evet.»

«Benimle böyle konuşamazsın. Buna hakkın yok. Ben namuslu bir kadındım. Bu dilenci ordusuna takip etmek zorunda kaldıysam, suç bende değil.»

Ve yeniden kadın Pennsylvania'lıların yanına dönüyor. Charley yatağına kapanıp hıçkıra hıçkıra ağlıyor. Ona kadınıamı sunuyorum, eskiden Kenton'u olan kadını.

«Hayır, hayır o senin olsun Allen.»

Çılgınca bir öfkeye kapılıyorum. Pennsylvania'lılarla ilgili tehditler savuruyor ve Charley'e söz veriyorum. Ona söz veriyorum ki. Yeniden gücümü bulduğumda, onları öldüreceğim, onları, hangisi kadına dokunmuşsa hepsini öldüreceğim.

«Fakat. Ulu Tanrım!» diye haykırıyor Ely. «Hepimiz aynı cehennemde yaşıyoruz. Bunlar düşman değiller ki. Şimdi birbirimizi mi öldüreceğiz?»

Ely ateşle uğraşıyor. Kar yağışı altında, ormandan gidip odunu o kesiyor. Bize, ocuklar gibi özen göstererek o bakıyor, bizi o yüreklendiriyor.

Gece olunca ona baktığımda, ayaklarının ver-

diği acıya dayanmakta zorluk çektiğini görüyorum. Ayaklarında artık sargı falan yok.

Yedi Martta bir gösteri yapılacağı söyleniyor bize. Askerler barınaklardan çıkıyor ve toplanıyorlar. Öylesine az adam var ki burada, hiç böylesi görülmemiş. Bize kongrenin bir mesajı okunuyor. Boğuk sesler işitiliyor: Güneye doğru geri çekilerek savaşılacak.

«Kamp kaldırılacak.»

«Her şey bitti.»

«Bir İngiliz saldırısı olacak: Mount Joy'daki üsleri korumak gerek.»

«Fakat, kongre İngiliz saldırısının farkında değil. Kongre, hiç, ama hiçbir şey bilmiyor. Cehennem dibine kadar yolları var!»

Titriyerek bekliyoruz. Wayne, sonunda sancağıyla birlikte ilerliyor. Atından iniyor ve sıralar boyunca geziniyor. «Birlikler, hazır ol,» diye bağılıyor.

Ayakta durmak için çabalıyoruz. Başını sallıyor, sonra atına doğru gidiyor. Bir an gri tepelere, Philadelphia yönlerine bakıyor.

Genç bir subay mesajı okumak için ilerliyor. Siniirlerimiz gergin, bekliyoruz:

«Kıta Kongresinden, Cumhuriyet Ordusuna: İnsanlarımızın, acılara dayanmakta gösterdikleri cesaretin bilincinde olarak, bildiririz ki, bu günden itibaren kutsal pehriz ve dua gününe dek...»

Kahkahayı basıyoruz. Tanrım, haftalardan bu yana böylesine gülmemiştik. Gücümüzü yitinceye, ayakta kalamayıncaya dek gülüyoruz. Sonra, kısa bir dönüş yapıp içeri giriyoruz.

Wayne mesajın okunması boyunca hiç yerinden kımıldamıyor. Sonra, yaşlı bir adam gibi, ağır ağır at sürerek, yolu tutuyor.

bölüm üç

S A V A Ş

I

Bütün gün yağmur yağdı. Barınakta oturmuş, kar değil de yağmur yağdığına kendimizi inandırmaya çalışıyoruz. Ateş sönmek üzere, ama onu canlandırmaya çalışmıyoruz. Kimse gidip odun getirmiyor. Barınak sıcak. Yağmur, çatıyı trampet alayı gibi dövüyor.

Mery ağlıyor. Yatağının kenarına oturmuş, zayıf gövdesini bir o yana bir bu yana savuruyor.

«Bir yerin mi ağlıyor, Mery?» diye soruyor Ely merakla.

«Oh! Hayır.»

«O halde neden ağlıyorsun?»

«Yağmur, işitmiyor musun? Oysa ben, evrenin karın altında boğulduğunu sanıyordum.»

«Evet, yağmur...»

«Yağmur,» diyor Jacop. «Gökyüzünün göz yaşları, güzel bir yağmur.»

Yatağıma uzanmış olan Anna'nın başı, yağmurun

tıkırtısına düzenli aralıklarla uyum yapıyor. Çatıda bir delik var. Zayıf elini deliğin altına tutuyor; damlalar elinin üzerine düşüp dağılıyorlar.

«Böyle günlerde, küçükken neler düşündüğümü hatırlıyorum. Mutfakta kalırdık. Böyle günleri bir takım özel işlere ayırırdık. Pasta yapmak, dikiş dikmek, yama yapmak. Benim mesleğime gelince, ben güzel kumaş dikerdim.»

Gidip kapıyı açıyorum. Ağaçlar biçimsiz gölgelere benziyorlar. Bulutlar toprağın çok yakınında, asılmış gibi duruyorlar. Ve yağmur, ağır ağır yağıyor. Her damla, karın üzerinde bir delik açıyor ve içeri gömülüyor.

Geri döndüğümde, konuşacak gücü kendimde zorlukla buluyorum.

«Hangi gündeyiz?» diye soruyorum Ely'e.

«Marttayız, ama hangi günde olduğumuzu kesin olarak bilmiyorum.»

«Yahudinin ilkbahar konusunda neler dediğini hatırlıyor musun. O, bu ülkede baharın geldiğini hiç görmemiş.»

«Biz yaşıyoruz,» diye mırıldanıyorum. «Charley, sen, ben, biz yaşıyoruz ve yağmur yağıyor.»

«Ilkbaharda buraları çok güzel olur.»

«Evet, biz yaşıyoruz, konuşuyoruz, yürüyoruz...»

Ely, başıyla onaylıyor. Neden olduğunu kendisi de bilmeden, odanın içinde turluyor, döşeklerimizi okşuyor, çatının direklerine bakıyor, sonra gidip ateşin yanına oturuyor yeniden.

Jacop ona yaklaşıyor ve tatlılıkla soruyor:

«Canını sıkın bir şey mi var Ely?»

«Hayır, benim canım pek sıkılmaz. Düşünüyorum.»

«Bir gün, Mohawk'a geri dönülecek Ely. Orası

özgür, güzel bir ülke olacak. Orada yaşamak, bize, artık mutluluk verecek.»

«Evet, geri dönecek,» diyor Ely. Ama sesi artık eskisi gibi güven verici değil.

Bir çocuk gibi yeniden kapıya gidiyorum. Ve sesleniyorum:

«Ely! Ely! Kar eriyor.»

Bir süngü alıyor ve toprağa değinceye dek kara gömüyorum. Islanmış olarak barınağa geri dönüyorum.

«Soğuk alacaksın,» diyor Ely. «Aptallık etme Allen, hasta olacaksın sonra!»

«Toprağı mı eşeliyordun Allen?» diye mırıldanıyor Charley. «Toprak, o kadar çabuk yumuşamaz ki!»

«Onları gömeceğiz,» diyorum. «Sükûnet içinde uyuyacaklar. Tüm şimdiye dek ölenler mezarsız kalmayacaklar, şimdiye dek olduğu gibi kurtlara yem olmayacaklar, sükûnet içinde uyuyacaklar! Sükûnet içinde!..»

Yatağıma oturuyorum ve gülmeye koyuluyorum.

«Nisan ayında Mohawk ne hale gelir hatırlıyor musun?» diye başlıyor Jacop. «Bir yağmur ayı. Gök yüzü çok müşfiktir o günlerde. Elma ağaçları Mayıs ayında çiçek açmaya başlarlar. Çiçek açan elma ağaçlarını asla unutamam...»

«Valley Forge'da elma ağaçları vardı,» diyor Charley dokunaklı bir sesle.

Yağmur damlaları, düzenli aralıklarla, çatıdaki deliklerden aşağı düşüyorlar. Ellerimizin üzerine düşen, kurumuş zeminde küçücük toz bulutları kaldıran damlalara bakıyorum.

«Soğuk kemiklerime dek işledi,» diyor Charley üzgün bir sesle. Yıllar da geçse bu belâdan kur-

tulamam ben. Beni dövdükleri gün vücuduma işleyen soğuktan artık bir daha kurtulmam söz konusu değil...»

«Parlak bir güneş düşlüyorum.»

«Ben, yeşil ve müşfik çayırlar üzerinde yatmayı düşlüyorum,» diyorum. «Güneş tepemde olacak, gözlerimi küçük bir kumaş parçasıyla örteceğim ve hafif bir rüzgâr esecek.»

«Ya bir de kız olsa?» diye soruyor Mery.

Omuzumu silkiyorum.

«Parlak bir güneş,» diye tekrarlıyor Charley.

Jacop gözlerini ateşe dikmiş, mırıldanıyor:

«Yeni bir ordu, yeni insanlar olmalı. Milisler toplanmalılar. Yeniden yola koyulmalıyız.»

Kapı şiddetle açılıyor ve Enoch Farrer, bir Pennsylvania'lı, rüzgar gibi içeriye giriyor.

Soluk soluğa ve sırıl sıkılam.

«Ne oldu?»

«Schuylkill üzerindeki buz,.. kırılmak üzere. Hat-tâ kırılıyor diyebilirim.»

Dışarı çıkıp onu izliyoruz. Ne olup bittiğini anlamak için barınaklarından çıkan bir sürü insan var ortada. Uzakta, derin bir uğultu.

«Buz!»

«Bu daha çok fırtınaya benziyor.»

Bir kırılma, bir çatlama sesi duyuluyor. Bir kaç kişi acı bir kahkaha koyveriyorlar.

«İçeri girin,» diye bağılıyor Ely bize. «Üstünüze bir şey giymediniz, böyle bir yağmura dayanamazsınız!»

İçeri giriyoruz. Bir kaç Pennsylvania'lı yanımıza geliyor. İçlerinden birinde biraz rom var ve onu nasıl elde ettiğini anlatıyor bize. Sekiz Pennsylvania'lı erzak nöbetindeymişler. Bir gün nöbetten dönerken

McLane'nin iki adamına rastlamışlar. Yanlarında biraz önce el koydukları, büyük bir rom fıçısı varmış. Pennsylvania'lıların teğmeni, kendisini yüzbaşı olarak tanıtarak, yüklerini boşaltmalarını emretmiş. Romu birliğe getirip dağıtmışlar. Ama sonra iş açığa çıkmış. Teğmene on, diğerlerine de dörder tane kırbaç vurmuşlar. Ama bunun önemi yok, çünkü nasıl olsa romu paylaşmışlar. Adam kendisine düşen payı buraya getirmiş. Hepimize kocaman birer yudum düşüyor. Onu ısıtıyor ve ağır ağır tadına bakıyoruz.

İlginç sloganlar haykırarak, şerefe kadeh kaldırıyoruz: «John'nun ve Sam Adams'ın ve onların asılmaları şerefine!»

«Kıta kongresinin şerefine, cehennemde yanmaları dileğiyle!»

«İnşallah dizanteriye yakalanırlar ve işkembe-leri güneşte çürür!»

Yağmurun sesini dinliyerek romumuzu içiyoruz: Damlaların tıptırtıları bizi rahatlatıyor.

Pennsylvania'lılar Kenton'dan söz etmeye koyuluyorlar.

«Dayanıklı bir adamdı, canlı ve dürüst.»

Charley, daha şimdiden hafifce sarhoş oldu. Ne zamandır hiç bir şey yemedik ve böylesine kuvvetli içkiler içmeye alışık değiliz: Alkol hemen etkiliyor bizi.

«O, bizim için öldü,» diyor Charley. «Onun kadar, darağacından kimse korkmazdı, ama yine de bu korku, bizim için ölmesine engel olmadı.»

«Biz, Pennsylvania'lılar; çoğumuz, onun bize verdiği geyikleri asla unutmuyacağız...»

«Sanırım bunu Müller de unutmayacak.»

Bırakın Kenton'u rahat uyusun,» diyor Ely. «Eski hesapları karıştırmanın, kan aramanın anlamı yok.»

«Darağacında ölen bir kimse içinde sükûnet içinde uyumak söz konusu değildir!»

«Sükûnet, her şey için geçerlidir.»

Pennsylvania'lılar kadınlarını da getirmişler. Erkeğin birini bırakıp ötekine yılışıyorlar. Kimse de alınmıyor bundan. Biz kısıkcı, çünkü çok acı çektik. Ordunun peşinden gelen bu kadınlar, başlı başına birer problem! Bunların çoğu eskiden namuslu birer kadındı. Kocaları savaşa gidiyordu ve onlar da kocalarını izliyorlardı. Birgün kocaları ölüyor, ya da kaçıyorlardı ve kadınlar yalnız kalıyorlardı. Hiçbir yere gitme olanakları olmadığı için, kamp hayatını paylaşıyor ve erkeğin birini bırakıp birini alıyorlardı. Gayet tabii erkeğin canı isterse... Giderek hayvanlaştığımızı, ancak yine de erkek kaldığımızı görüyorlardı. Belki de bu durumu onların yardımına borçluyuz.

Ateşin yanına uzanmış, Hollanda şarkıları söylüyoruz. Yüzyıllardan beri New York ve Pennsylvania'daki nehirler boyunca da söylenir bu şarkılar.

Ve yağmur çatıyı dövüyor.

Böyle iki gün yağmur yağıyor, sonra, puslu ve ıslak bir hava. Bir gösteri hazırlamak emrini alıyoruz. Bütün ordu seyredecek bu gösteriyi. Müller, bu haberi bizzat kendisi getiriyor. Haykırarak barınağa giriyor:

«Çıkın bu pis delikten. Kendinize çeki düzen verin. Güzel görünmeye çalışın biraz.»

Bizim bakışlarımızla karşılaşılıyor ve gülümsüyor. Yürekli bir adam bu.

«Süngülü, tüfekli bir gösteri. Bir geçit töreni yapacaksınız.»

«Ordu, yeniden yola mı koyuluyor?» diye soruyor Ely.

«Bilmiyorum.»

Biraz sonra general Wayne ortaya çıkıyor. Far-
kında olmadan hazır ola geçiyoruz. Kendiliğinden
saygı uyandıran bir görünüşü var. Yalın bir adam.
Soluk mavi gözleri coşkuyla parlıyor. Müller'in yü-
zünden rahatsız edilmemişiz demek ki.

Hiç bir şey söylemeksizin tur atıyor, tüfekleri-
mizi ve taşlarını inceliyor, sonra başını sallıyor.

«Siz askersiniz,» diyor. «Cehennemin dibine dek
gidecek olsanız, tüfeğinizi iyi korumak zorundası-
nız.»

Teker teker ayaklarımıza bakıyor ve sonunda
Ely'nin ayaklarına diyor gözlerini.

«Yürüyeblecek misiniz?»

«Evet efendim.»

«Tanrı tanığımdır; kimbilir kaç kez baş vur-
dum, size potin verilmesi için. Belki yakında verir-
ler.»

«Umudunuzu yitirmemeniz güzel bir şey efendim,
ama ben bir çift potin sahibi olacağımı hiç ummu-
yorum.»

«Çok üzgünüm,» diyor Wayne tatlılıkla.

Kapıda duruyor ve beceriksizce bağıırıyor:

«Siz New York'lusunuz, ama artık benim adam-
larımdan sayılırsınız. Her türlü acıyı çektiniz. Sizi sa-
vaş divanı önünde, sonuna dek savundum.

Ve çıkıyor.

Birlikler, barınakların önünde toplanıyorlar.

Kar erimiş, her adımda, dizlerimize dek çamu-
ra gömülüyoruz. Trampetçiler trampetlerinin derile-
rini geriyorlar. Bir an sessiz kalıyoruz. Sanki yeni bir
şeyler olacakmış gibi bir duyguya kapılıyoruz. So-
nunda yürüyüş buyruğunu alıyoruz ve sekiz yüz Pen-
sylvania'lı yürüyüşe geçiyor.

Ağaç örtüsünü aşılıyor ve çamur yüzümüze dek sıçırıyor, yapışıyor Gulph yolunda Massachusetts alayının arkasında sıralanıyoruz. Bizim arkamızda da Virgini'alılar var. O, tatlı şiveleriyle bize küfrediyorlar. Biz de küfürlerini onlara iade ediyoruz.

Geçit törenin yapılacağı alanda duruyoruz. Alanın öteki yanında, Rhode Island görülüyor. Orayı, Maryland ve New Jersey alayları doldurmuş. Bütün askerlerin yüzleri zayıf ve soluk, sakallı ve pis ve hiç birinin sırtında yeterli giysi yok. Cehennem kaçkını, acayip bir orduya benziyoruz. Yer yüzünün her yanından akın akın gelmiş dilenciler ordusuna.

Trampetçiler, trampetlerini çalmak için ilerliyorlar, ama sesleri hiç çıkmıyor denecek kadar hafif. Trampetlerin derileri ıslak. Tepemizde alçak bulutlar dolaşıyor. Schuylkill üzerinde çatlıyan buzun sesi duyuluyor.

Washington, tören giysisiyle, atın üzerinde yaklaşıyor. Yanında kurmayları da var. Alanın ortasına dek tırışta geliyorlar, sonra atlarından yere iniyorlar. Askerler, erimiş karın içinde bekliyorlar.

Washington'un yanında bir de yabancı var. Kenarları yaldızlı, mavi beyaz üniformalı bir adam bu. Beyaz tüylü şapkası ve siyah çizmeleri var. Bütün gözler ona dikiliyor. Kim olduğunu kestirmeye çalışıyoruz. Öyle anlaşıyor ki, kimse tanımıyor bu adamı.

Washington'la birlikte, Pennsylvania alayına doğru ilerliyor. Wayne yaklaşıyor ve elini sıkıyor, aralarında konuşmaya başlıyorlar. Ne konuştuklarını işitemiyeceğimiz kadar uzaktalar, ama yabancı birden gürültülü bir kahkaha patlatıyor, gerçek bir kahkaha bu, aylardan buyana böylesine işitmedik hiç... Hepimiz etkileniyor ve adama merakla bakmaya başlıyoruz.

Dimdik, bize doğru ilerliyor. Kısa boylu, geniş, basık yüzlü bir adam bu. Çamuru sıçratarak ayaklarını öne doğru uzatıyor. Birkaç adım ötemizde duruyor ve gözlerini kocaman kocaman açıyor. Sonra, başını yana doğru eğip hepimize teker teker bakarak, birlikler boyunca yürüyor. Pantolon yerine bir cins lskoç eteği giymiş bir adamın yanına vardığında önce duruyor, önüne bakıyor ve sonra başını yavaş yavaş adama doğru kaldırıp, gözlerini ona diyor. Bakışları delip geçiyor adamı. Başı yeniden eski halini alıyor, sonra dönüyor, adama bir kez daha bakmadan önce Washington'a diyor gözlerini. Bu olay bizi etkiliyor. Gülümsemeye başlıyoruz. Bütün birlik gülümsüyor. Garip bir hava esiyor, ama birlik gülümsemeye devam ediyor.

«Unutmayın ki baron, korkunç bir kış geçirdik,» diye araya giriyor Wayne.

Yabancı adam Almanca yanıtlıyor:

«Ja, ich verstehe!» (1)

«Hiç bir şey yapamazdık.»

«Ja.»

Yeniden adama dönüyor ve ona doğru ilerliyor. Tanıyorum bu çocuğu, Enoch Farrer diye bir arkadaş bu. Yabancıyı görünce titremeye başlıyor ve dizlerini saklamak için çabalıyor, eğiliyor. Yabancı duruyor: «Buraya gelin!» diye bağırıyor. Fakat Enoch Almanca bilmiyor ki.

«Buraya gelin.»

«Bir Almanın söylediklerini anlayacak kadar Hollandaca biliyorum ve Pennsylvania'lıların çoğu da anlıyorlar bu dilden. Ama Enoch İngiliz kökenli bir

(1) Evet, anlıyorum.

arkadaş. Etekliğini dizlerine doğru çekştirerek titiyor ve bu arada tüfeğini düşürüyor.»

«Bu allahın belası şey hepten ıslandı,» diye homurdanıyor onu yerden alırken. «Kimsiniz siz bayım?»

Yabancı kocaman bir kahkaha patlatıyor. Gülerken bütün gövdesi sarsılıyor ve bir o yana bir bu yana sallanıyor. Ellerini çırpıyor bir yandan da. Washington, Wayne, Greene kımıldamadan duruyorlar ve ona bakıyorlar. Sessiz bir saygı var gözlerinde. Yabancı, kocaman başını sallayarak, kumandanlara doğru ilerliyor.

«Üzgünüm, ama Avrupa'dayken bir ordudan söz edildiğini duymuştum. İngilizleri hallaç pamuğu gibi atan, bütün Amerika'yı baştan başa kasıp kavuran bir ordudan.»

«Tüfeklerimiz var efendim,» diyor Washington kuru bir sesle.

«Biliyorum, Özür dilerim. Beni bağışlayın.»

Ama, yine de gülmeyi sürdürüyor, engelliyemiyor bu davranışını. Baron Von Stenben'i ilk defa görüyoruz. «Her şey bitti artık,» dediğimiz anda, en önce Pennsylvania birliğine geldi.

O gün, tam üç saat yağmur altında kaldık; donduk ve kemiklerimize dek ıslandık. Bu iri yarı Alman'ın dışında kimse, bizi bu kadar uzun süre bekletemezdi. Kâh bir aşağı bir yukarı yürüyerek bize küfrediyor, kâh ettiği küfürlerden sonra suratımızın aldığı şekli görünce kahkahayla gülüyordu.

Bu, bize bir şeyler hatırlattı. Bunker Hill'de bir dilenci gurubunun orduya dönüştüğü günü anımsar gibi olduk. O günü görür gibi olduk yeniden.

Birlikler boyunca sabırsızlıkla yürüyor, bazen

adamlardan birinin tüfeğini alıyor ve ona tüfeği doğrultarak Almanca gürlüyordu:

«İşte böyle, aptal köylü! Tüfeği böyle tut! Bu bir tüfektir, odun parçası değil!»

Sonra, tüfeği, eskisinden daha beceriksizce yakalayan adama atıyordu.

Baron, öfkenden kudururcasına yeniden tüfeği onun elinden alıyordu:

«İşte böyle domuz oğlu domuz!»

Her sözcükte, yüzünün anlamı değişiyordu; kah öfkeleniyordu, kâh gülümsüyordu. Sonunda, baron, tüfeği adama iade ediyor ve bir daha ardına bakmadan yürüyordu. Yürürken de bir yandan homurdanıyor ve bir yandan da başını sallıyordu.

«Bunlardan ordu olur mu, Ulu Tanrım! Ordu olur mu bunlardan!..»

Bazen de güleceği tutuyordu. Öylesine hayvanca gülüyordu ki, alan kahkahayla inliyordu. Sonra, bir başkasının yakasına yapıştıyordu.

«Silâh omuza! Bir, iki, üç, dört!»

Boş ve şaşkın bir yüz.

«Ah! Ulu Tanrım, neden bunların kendi diliyle konuşamıyorum! Bu, aptal, vahşi diliyle!»

Alanın ortasında dikiliyor ve sağa sola emirler yağdırıyordu. Yeniden yürümeye koyulduğumuzda atına bindi ve sıralar boyunca bize küfrederek koşturdu durdu. Akıllı sıra, bizi bir hizada yürümeye zorlayacaktı.

«Sıraya! Sıraya! Sağ baştaki! Dosdoğru önünüze bakın! Hey Ulu Tanrım, gelin de siz konuşun benim yerime!..»

Yağmur daha etkili bir hâl aldı. Alanın üzerinde, saatlerce debelenip duruyoruz. Bu arada da Stenben uluyor ve sürekli küfrediyor. Bir ara Washington'u

görüyorum: Biraz dinlenmemiz için araya giriyor. Ama öteki reddediyor ve bize manevra yaptırmaya devam ediyor.

Yorgunluktan aptallaşmış, barınaklarımıza dönüyoruz. Ateşi yakıyor, önüne uzanıyoruz; soğuktan ve yorgunluktan titriyoruz. Fakat Jacop gülümsüyor. Gözlerini ateşe dikmiş, ayakta, gülümsüyor. Aynı zamanda hem insan, hem de şef olan birisiyle karşılaştık.

Yağmur. Bazen bir güneş ışını ıslaklık duvarını deliyor. Gri siyah bulutlardan oluşmuş kaygan bir gök yüzü. Yerdeki karı kalın bir çamur katmanına dönüştüren sonsuz bir yağmur. Barınaklara su doluyor. Zemin vıcık vıcık çamur. Biz de yerdeki çamur kadar yumuşadık, cıvıklaştık. Ama bir gün, güneş görünecek.

Baron Von Stenben bize manevra yaptırıyor. Zamana karşı savaşıyor gibi bir görünümü var. Kim bu? Ne istiyor? Kalan bir kaç yüz kişiyi orduya dönüştürmek mi? Devrim ordusu yeniden gülmeyi öğreniyor. Hem de, manevra sırasında kendi yaptıkları beceriksikliklere gülüyor.

Aralık ayında, Valley Forge'a on bir bin adam girdi. Şimdi ise, barınakların yarısı boş ve daha da boşalıyor. Pennsylvania birlikleri içinde, iki üç kişiyle bir alayı temsil eden adamlar görünüyor. Bunlardan biri de Valley.

Fakat Stenben bize manevra yaptırıyor. Bezdirici yağmurun altında manevra alanına dek yürüyoruz ve trampetçiler davullarına vuruyorlar: Islak derilerden gür sesler çıkıyor. «Düzenli sıra yapın!» Çamurun içinde; bir aşağı, bir yukarı durmaksızın sürükleniyoruz. Sonunda, Almanca haykırdığı belli başlı buyrukları anlamaya başlıyoruz: «Bir, iki, üç, dört,» «silâh omuza!» İnsanlar sıralardan kopup çamurlara yuvarlanıyorlar. «Tüfek doldur,» «süngü tak!» Cılız ve bezgin bir insan topluluğu yağmura karşı savaşıyor. «Sıraya girin!» «Tüfek doldurun yeniden!» ve ayakta duracak halimiz kalmayınca da yeniden başlıyoruz. Sakallarımızdan sular damlıyor. Bezgin bir tavırla bakışıyor ve sonra kahkahayı basıyoruz. Sefaletin, pisliğin, yalnız bırakılmışlığın içinde durup dönüyoruz. Daha ileri gitmek olanaksız. Uyuşuk hayvanlara döndük hepimiz.

Stenben buyruklar yağdırıyor, yağdırıyor, daha da yağdırıyor. Ama artık bir şey yapamıyoruz. Kırmılayacak halimiz yok. Gücümüzün doruğuna geldik, artık bizden yeni bir çaba beklenemez. Stenben yalvarıyor:

«Bir kez daha, çocuklarım!»

Başı çıplak yağmurun altında dikiliyor. Yaldızlı üniforması artık parlamıyor. Dantelleri, beyaz pantolonu çamura bulandı, eski rengini yitirdi. Yalvararak birinden ötekine koşuyor, soğukkanlılığını yitiriyor, öfkeyle uluyor, sonra bir kadın kadar yumuşak, tatlılaşıyor. Bir tüfek kapıp, bize kullanmasını öğretiyor.

«Dinleyin çocuklarım. Siz bir ordu değil, bir ulussunuz. Siz ve ben, bu ülkeyi, galipler olarak aşacağız. Anlıyor musunuz?»

Yorgun dilenciler.

«İyi, şimdi barınaklarınıza dönün.»

Jacop, Ely ve ben barınağa dönüyoruz. Charley'in ateşi var; cezalandırıldığından beri hep böyle; hiç bir değişiklik olmadı hastalığında. Sürekli öksürüyor ve bazen dudaklarında kanlı bir balgam beliriyor.

Ateşin yanına uzanıyoruz. Yağmur gittikçe güçleniyor, sanki çatıya kocaman kocaman taneler düşüyor.

«Allen!» Charley bana sesleniyor.

Elimde bir bez parçası, yatağına yanaşıyorum ve tüfeğimi temizlemek için yatağın kenarına oturuyorum. Kadını onu terketti, ama yine de arada bir gelip onunla konuşuyor. Bizim ufak tefek matbaacıya karşı hâlâ içinde bir şeyler kalmış olmalı. Barının diğer köşesinde oturuyor ve bize bakıyor.

«İyi misin?» diye soruyorum ona. «Eskisi kadar terlemiyorsun herhalde, değil mi Charley?»

«Gücümün sonuna geldim artık Allen.»

«Böyle konuşma, aptalca bir şey bu.»

«Beni gömeceğine dair söz vermeni istiyorum Allen. Beni, bir adam boyu derinliğinde gömmelisin. Soğukta kalmaktan çok korkuyorum. Beni öylesine derine gömmelisin ki, soğuk yakama yapışmamalı.»

«Saçmalıyorsun.»

«Ama beni gömeceksin, değil mi Allen?»

Başımla onaylıyor ve gidip tüfeğimi yerine koyuyorum. Geri döndüğümde, Charley zorlukla nefes alıyor. Gözlerini yummuş.

«İyi değil,» diyor Jacop.

«Kırbaqlama olayı onu öldürdü. Kenton olsa dayanabilirdi.»

«Yağmur nerdeyse dinecek. Yeniden gücünü kuvvetini toplayabilir.»

«Vücudundan biraz kan almalıyız.»

«Ya da hastahaneye götürmeliyiz onu. Boston'dan iki tane yeni doktorun geldiği söyleniyor.»

«Hayır hastahaneye olmaz,» diye mırıldanıyorum. Oradan kimse canlı çıkmıyor.

«Ben oraya gitmektense hemen ölmeyi tercih ederim.»

Ertesi sabah hemen Ely hastahaneye gidiyor ve yorgun argın dönüyor oradan.

«Gelmek istemiyorlar,» diye bildiriyor.

«Sordun mu onlara?»

«Sordum, onu hastahaneye götürmemizi istediler. Fakat hastahane cehennemden daha berbat bir yer. Yataklar üst üste ve adamları o kadar sık yerleştirmişler ki, kımıldanamıyorlar bile. Doktorlar Boston'lu, yaşamının da ölmenin de onlar için bir anlamı yok. Buna önem dahi vermiyorlar.»

«O halde, onu götürüyor muyuz?»

Ely başını sallıyor. Gidip Charley'e bakıyoruz. Gözleri hâlâ kapalı ve alçak sesle konuşuyor.

«Bundan biraz kan alın,» diye üsteliyor Mery.

«Fakat komada olduğunu görmüyor musunuz? Haydi, kan alın ondan.»

«Daha iyi olur,» diye ekliyor Jacop. «Damarlarındaki pis kanı alırsak, ateşi düşebilir.»

Ely başıyla onaylıyor. Bir kap getiriyorum. Jacop bıçağını taşın üzerinde biliyor ve bileğin üzerindeki damarlardan birine daldırıyor. Charley hiç bir şeyin farkında değil ve sürekli konuşuyor, mırıldanıyor. Jacop, damarı iyi tutturdu. Ama bu işe alışkın değil ve bir acemilik yapmaktan korkuyor. Kan fışkırıyor ve kalın bir çizgi halinde akıyor. Korkutuyor bu beni. Bir insanın bu kadar kan kaybettikten sonra hâlâ yaşayabileceğini hiç düşünmüyordum. Aklıma bile gelmezdi bu.

«Yetiştir,» diye bağıcıyorum. «Kan kaybından ölecek.»

«Yeniden duyarlılığını kazanıncaya kadar alacağız Allen,» diye mırıldanıyor Ely. «Aksi halde, delirerek ölecek. Yeniden duyarlılığını kazanması gerek.»

Kap doluyor. Charley'in yüzü kırmızılığını yitiriyor ve derisi kuru bir kâğıda dönüşüyor. Soluk alıyor, gözlerini açıyor, teker teker hepimize bakıp bizi tanıyor. Sonunda gülümsemeye muvaffak oluyor.

Beceriksizce kolundaki damarı tıkıyoruz, ama yinede kanı tam anlamıyla durdurmayı beceremiyoruz. Bir an sonra koluna sardığımız bez kanlanıyor. Sonra, tümnden kesiliyor kan.

«Ve birkaç gün sonra bambaşka bir adam olacaksın,» diyor Ely.

«O kadar beklemek gerekmeyecek,» diye mırıldanıyor Charley. «Yağmur bu akşam denecek, Ely. Biliyorum. Toprağın üstüne sükûnet geri gelecek.»

Başımızla onaylıyoruz. Charley'in kadını gidip bir yatağa uzanıyor ve onun dua ettiğini duyuyoruz.

«Kenton'un yanında uyuyacağım,» diyor Charley. «Ondan asla ayrılamam...»

Bu gece nöbetçiyim. Bir batı rüzgârı gök yüzünü temizlemiş. Yıldızlar, her yönde toprağa yansıyorlar. Sanki aynı yerde değiliz. Dün başka yerde, bugün başka yerdeymişiz gibi. Kar neredeyse tamamen kaybolmuş. Tepelerdeki çukurlarda hâlâ biraz var, ama onlar da iyice yumuşamış. Ilık, tatlı bir rüzgâr var.

Ayaklarım kolayca toprağa gömölüyor. Sarı, cılız bir otu okşamak için eğiliyorum, bir sap koparıyor ve parmaklarımın arasında oynuyorum.

Karşımdaki nöbetçiyle yan yana geliyor ve bir

üçüncüyü bekliyoruz. Ayakta düş gören bir adam gibi başını sallıyarak o da geliyor.

«Rüzgâr,» diyor. «Rüzgâr kokusu.»

«İlkbahar bu.»

«Yeşil otlar, ılık rüzgârlar, buğday ve mısır olacak yakında buralarda!..»

Sanki buralara hiç bir şey ekilmeyecek ve buralardan hiç bir şey fışkırmıyacak gibi bir izlenim var içimde.

«Toprak alt üst edilecek. Atın arkasına pulluk bağlanacak ve toprak sürülecek, o zaman buralar o kadar güzel kokar ki!»

«Hatırlıyorsunuz değil mi, önce akasyalar çiçek açar. Bizim orada ırmak boyunca uzanırlar. Pennsylvania da en güzel ağaçlardan biridir akasya.»

«Sen Mohawk'lısın Allen, sizin orada güzel ağaçlar var mıdır? Ne ekilir sizin oralarda? Güzel şeyler mi?»

Başımla evetliyorum. Sözleşmem yakında bitecek. Ely ve Jacop'un ki de. Zaten bir üçümüz kaldık.

«Evine mi döneceksin Allen?»

Düşünceli bir tavırla Pennsylvania'lıya bakıyorum.

«Yalnız bir adam için oldukça uzun bir yolculuk,» diyorum.

«Seninle birlikte gelecek kimse yok mu?»

«Bilmiyorum.»

«Çiçeklerin açtığı mevsimde savaş yeniden başlayacak,» diyor bir Pennsylvania'lı.

«Hova'nın bize saldıracağı söyleniyor.»

«Generalin bizi burada çürümeye bırakacağını sanmıyorum. Yürüyecek ve buradan uzakta olacağız.»

«Yer yüzü o kadar büyük değil ki!»

«Ben, ordumuza başkaları da katılacak sanıyorum. Hele ekim bir bitsin, daha yüzlerce adam girecek.»

«Benim milislere güvenim yok.»

«Alman baron onları eğitir.»

«Rüzgarı duyuyor musun?»

Ilık, hattâ sıcak bir rüzgâr. Güney batı rüzgârı bu.

«Yarın, hava açık olacak.»

«Gerçek bir güneş doğacak.»

«Buz, köprüyü götürdü. Maryland'lı çocuklar onu yeniden yapacağız diye boğazlarına kadar suya gömüldüler.»

«Onları hiç sevmiyorum. Hepsi ya İsveçli, ya da Katolik.»

«O zaman onların buzlu suda yaptığı işi sen yap!»

Bir birimizden ayrılıyorruz. Elimizle bir selâm sarkıtıyor ve nöbetimize devam ediyoruz. Her adımda potinlerimiz vantuz gibi sesler çıkartıyor. Burcun ucuna vardığımda, bir topun üzerine eğiliyorum. Isı değişikliği o kadar hoş ki, kıştan daha yeni çıkmamıza rağmen bronzun soğukluğunu hissetmekten zevk duyuyorum.

Yolculuğumuz; Ely, Jacop ve benim dönüşümümüzü düşünüyorum. Mohawk vadisinin yeşil çayırılarını düşlemeye çalışıyorum. Bizim için artık aynı şey olmayacak, biz artık o hayatın adamı değiliz. Kendimi bir tarlada, toprağı süren bir arabanın ardında görüyor ve başımı sallıyorum. Duyduğum kuşku asla son bulmayacak. Ne korku, ne nefret, ne de acı, onu söndüremeyecekler. O, bütün duyguların önünde gidecek.

Jacop, nöbeti devralmaya geliyor. Bana bakma-

dan ağır ağır yürüyor. «Barınağa dönebilirsin,» diyor.

«Gece çok güzel ve açık Jacop, Batı rüzgârını hissediyor musun?»

Başıyla evetliyor.

«İlık bir rüzgâr. Geçen seneden kalma bir ot sapı buldum, Jacop!..»

«Daha başkaları da olacak, iyice yeşil olanları ve onları besleyecek olan toprak...»

«Ve mavi bir gök yüzü, Jacop.»

Barınağa döndüğümde, değişik bir şeyler olduğunu anlıyorum. Charley'in kadını adamın yanı başında diz çökmüş. Ateşin başına oturuyor ve danseden alevleri seyrediyorum. Bütün kış boyunca, aynı ateşi seyrettim.

«Başımız sağolsun Allen,» diyor Ely.

Washington'un söylediklerini hatırlıyorum. «İnsan, daha ne kadar dayanabilir?» Sanki ilk kez görmüşçesine, barınağın içerisinde göz gezdiriyorum: Dumandan kararmış odun parçaları, yerdeki cıvık çamur, duvar boyunca uzanan çift sıra yataklar, tahta askılara asılmış bir takım paçavralar, silâh sandığı, bütün tüfekler orada. Clark Wandeer, Moss Fuller, Henry Lane, Aron Levy, Kenton Brenner, Edward Flagg, Meyer Smith, Charley Green'nin tüfekleri...

Yalnız tüfeklerin cevap verdiği bir soru soruluyor sanki. Charley'in tüfeğinin kabzasında gümüş işlemler var, Rever'in eseri bu; Clark'ınki ise bir Fransız tüfeği. Vadide kullanılan tipten, uzun namlulu üç fitilli tüfek daha var...

«Yağmur dindi,» diyorum Ely'e.

«Biliyorum,» diye yanıtlıyor tatlı bir sesle. O da tüfeklere bakıyor.

Gelip yanıma oturuyor.

«Bu akşam kadınlar burada olmasaydı daha iyi olurdu,» diyor bana.

«Ben burada kalacağım,» diyor Charley'in kadını, yüzünü bile çevirmeden.

Çıkıp gitmesi için benimkine işaret ediyorum.

«Gideceğin yerde Allen Hale'nin kadını olduğunu söyle. Onlar seni korurlar.»

Çıkmakta acele ediyor. Barınak o denli küçük ki, o çıktıktan sonra burası bana bomboş görünüyor.

«Ely! Vadiyi terkettiğimiz zaman tam üçyüz kişiydik.»

«Biliyorum.»

«Peki, hiç değilse birimiz geri dönebilecek miyiz.»

Ertesi sabah, Charley Green'i tepenin doruğuna, ağaçların hemen yakınına gömüyoruz. Mezarının başına tahta bir haç yerleştiriyoruz. Onu, Philadelphia'ya dek uzanan mavi tepeleri görebilecek şekilde gömüyoruz.

III

Job Anderews, Massachusetts'lı bir adam. Bağırarak bizi yanına çağırıyor. Bir çocuk gibi kahkaha atarak tepeyi tırmanıyor, çevresini alıyoruz ve bize çok güzel bir çiçek gösteriyor.

«Bir kır çiçeği,» diyor. «İlk çiçek açanlardan biri.»

Çiçeği elden ele gezdiriyor ve sonunda yapraklarını koparıyorum. Adamlar, kokusunu duymaya çalşarak burunlarına dek sokuyorlar.

«Yalnızca bir tane vardı,» diyor Job.

«Daha başkaları da olacak.»

«Böylesini çok gördüm ben. Öyle çok çiçek açarlar ki.»

Tek tük bulutların görüldüğü mavi bir gök yüzü altında, eğitime çıkıyoruz. Ilık batı rüzgârı, bize baharın kokusunu getiriyor. Yırtık pırtık kaputlarımızı artık giymiyoruz.

Birlikler toplanıyor ve trampetler çalınıyor. St-

enben geliyor ve gülmeye başlıyoruz. Secevek bir adam bulduk. Yalın, sert, bizim gibi bir adam. Boyu yerle bir denebilecek kadar kısa. Aynı zamanda sabırlı ve bir kadın kadar müşfik bir adam.

Atından iniyor ve bize doğru ilerliyor. Gücünün doruğuna gelmiş bir kaç askeriz sadece, ama o bize saygı duyuyor ve bu bizim için yepyeni bir şey.

«ocuklarım, bugün yürümeyi ğreneceğiz, Ja. İsteklerimize kavuşabilmek, İngilizlerin elinden alabilmek için, Ja!»

Onu taklit ediyoruz: «Ja, ja, baron.»

Yürümeye koyuluyoruz. Prusya'lılar gibi bacaklarımızı ne fırlatmayı, düzgün sıralar halinde yürümeyi, kısacası askerce yürümeyi ğrendik. Snglerimizden yararlanmasını da biliyoruz artık.

«ocuklarım,» diye yalvarıyor bize. «Snglerinizi yemek pişirmek için kullanmayacaksınız herhalde, öyle değil mi? Lütfen... Onları temizleyin, Ja...»

Sonra, oturmamıza izin veriyor. Subaylar karşı çıkıyorlar, deli bu adam! Vahşi birer hayvan bu adamlar. Var olan disiplini de yok edecek. Eğitime çıkan askerler oturmazlar.

O, bunu anlamıyor ve başını sallıyor.

«Fakat, demokratik bir ülkede,» diyor Almanca. «Böyle davranılmadığını sanıyordum.»

«şu anda savaş halindeyiz.»

«Biliyorum, biliyorum,. Ben de savaştım, ama kendi kurallarıma göre. Bırakın da otursunlar.»

Kendimizi yere bırakıyor ve meraklı gözlerimizle onu izliyoruz.

«Mit der süngü, bunu göstereceğim size, Ja? Bakın.»

Hoşuma giden bir süngü ve tüfek almak için yanımıza geliyor. Tüfeğin birini bırakıp diğerini alı-

yor. Ve yavaş yavaş öfkelenmeye başlıyor. Sonra ulumaya koyuluyor:

«Domuz herifler! Domuz herifler! Bu cahil köylü ülkesine neden geldim bilmem ki?»

Kudurmuş gibi bir aşağı bir yukarı yürüyor ve ona kızamıyoruz bakarken. Nasıl olsa dinecek öfkesi. Onun hakkında bir şeyler biliyoruz ne de olsa. Ve gerçekten de sakinleşiyor. Sonunda bir tüfek, bir de süngü seçiyor ve önümüze dikiliyor, selâmlıyor bizi ve sesleniyor:

«Dikkat edin çocuklarım.»

Ufak tefek, şişman bir adam. Ve alan boyunca beceriksizce yürüyor. Subaylarımız belli etmeden alay ederek, gurup halinde peşinden gidiyorlar. Stenben yarı dönüyor ve süngü takmış vaziyette bize doğru koşuyor. Havayı deliyor, son bir gayret gösteriyor ve silâhı kendisine çeviriyor.

«İşte böyle, Ja! İngilizler kalın kafalı heriflerdir, Ja! Önce böyle yapın, sonra daldırın süngüyü!»

Yeniden yırtınmaya başlıyor ve kahkahayı basıyoruz.

«Bir daha, baron!» diye bağıırıyoruz.

«Bir de General Howe için baron!»

«Bir kez daha başlayın baron!»

Kahkahalarımız onu kızdırmıyor. Soluk soluğa kalmış, bizimle gülmeye başlıyor.

«Şimdi, çocuklarım, hep beraber yapacağız. Hazır ol!»

Birlikler sıraya giriyorlar. Eğitim yeniden başlıyor: «Süngü tak!» Dört adım ilerliyoruz sonra süngüleri daldırır gibi yapıyoruz. Yeniden dört adım, sonra daldırıyoruz süngüleri. Yürüyoruz, sonsuza dek yürüyoruz. Sonunda başımız dönüyor. Saatlerce süngülerimizi havaya saplıyoruz.

Stenben asla yorulmuyor. Bir tek şey biliyor, tanıyor: Eğitim. Sabah, ikindi, akşam; hep bizi eğitiyor. Tüfeklerimizi kontrol etmek, süngülerin nasıl temizleneceğini, çakmak taşlarının nasıl sivriltileceğini, barutun hangi ölçülerde konacağını öğretmek için barınaklarımıza dek geliyor.

Bir gün de bizim barınağa geldi. Akşama doğruydum. Eğitimden sonra, yataklarımıza uzanmış, dinleniyorduk.

İçeri girdi ve hepimiz ayağa fırladık.

«Oturun, rica ederim,» dedi bize Almanca. «Almanca biliyor musunuz?»

Başımızla onayladık. Meraklı bakışları, barınağın içinde gezindi.

«Bütün kış burada mı kaldınız?»

«Evet, bütün kış.»

Silâh sandığına doğru yöneldi ve tüfekleri saymaya başladı.

«Ötekiler nerede?» diye sordu bize.

«Öldüler.»

Başını salladı, ateşe yaklaştı ve gözlerini alevlere dikti.

«Çok korkunç şeyler gördüm,» diye mırıldandı. «Acı çeken insanlar gördüm, ama...»

Eğitim devam ediyor. Gökyüzü giderek mavileşiyor. Tam bizim istediğimiz gibi. Schuykill boyunca ağaçlar tomurcuklanıyorlar. Charley Green'in mezarının üzerinden küçük küçük bitkiler fışkırıyor.

IV

Aydınlık, yumuşak bir gece ve Ely'le ben nöbetleyiz. Önce çaprazlamasına yürüyor ve sonra yanyana Charley Green'in mezarına geliyoruz. Eğilip, mezarın üzerinden bir tutam ot alıyor ve Ely'e uzatıyorum. Alıyor ve bakıyor.

«Charley'in de bizimle birlikte yaşayacağını umuyordum,» diyorum. «Öleceği hiç aklıma gelmemişti.»

«Böyle bir kış, çok ender görülecek şeylerden biridir,» diyor Ely düşünceli bir sesle. «Allen, sen doğduğunda, biz babanla birlikte sizin evin önünde bekliyorduk. Annenin iniltilerini dinlemek ne korkunç bir şeydi, bilsen. Bütün gece acıyla inledi ve sabahleyin sen doğdun.»

Onu dinliyorum. Gerçekten de Ely çok yaşlı bir adam. Epey görüp geçirmiş.

«Bu kış iyi ürün verecek Allen. Acılarımızdan bir şeyler doğacak. Ne olduğunu bilmiyorum, falcı değilim, ama biz bir takım şeylere hayat verdik. Anlıyor musun?»

«Bilmiyorum.»

«Sen artık bir çocuk değilsin Allen. Ne benim ne de Jacop'un geleceğini hazırlıyorsun: Hazırlamakta olduğun, kendi geleceğindir!»

«Fakat, nasıl, Ely?»

«Yeni bir hayat, insanlar için yeni bir dünya... Yahudi, o denli uzaktan; Polonya'dan geldi, o halde! O da yeni bir gelecek arıyordu. Şimdiye kadar ölenler...»

«Kimin için öldüler?» diye haykırıyorum. «Bir takım adamlar işkembelerini doldururken, bizi ölüme terkettiler. Açlıktan ölüme.»

«Sıran bittiği zaman memleketine mi döneceksin?»

«Bilmiyorum.»

«Sen, bir şeyler arıyorsun Allen. Ve aradığını da bulmalısın. Fakat bunun için dayanıklı olmak gerek.»

Ely'i düşünüyorum. Sağlam bir adam o ve bunun da farkında. Şimdiye dek ölenleri düşünüyorum: Moss, Kenton, Charley... Er geç sıra bana gelecek.

«Tanrı bilir ya, eve dönmeyi ne kadar çok istiyorum!»

«Bilirim bu duyguyu,» diyor Ely.

«Sen de benimle beraber gelecek misin, Ely? Üçümüz gitsek Jacop da gelse?»

Elini tutuyorum.

«Burada çok arkadaşımız öldü,» diyor başını sallayarak.

«Fakat neden devam edelim ölmeye Ely?» Korkuyorum.

«Sen dönebilirsin Allen,» diyor tatlılıkla. «Eğer bu kadar çok istiyorsan, dönmekten başka yapabileceğin bir şey yok!..»

Ayrılıyoruz. Biraz uzakta dönüyor ve zayıf silüetine bakıyorum. Daha şimdiden yaşlı bir adam. Be-

nim korktuğum bir sürü şeyi o tanıyor. Ben korkuyorum, çünkü tanımiyorum korktuğum şeyleri. Ufkum o denli genişlemedi.

Ertesi sabah, Wayne'nin yanına gidiyorum. Yapmakta olduğum şeyi ve Charley'in mezarı üzerinde biten otları düşünmemeye çalışıyorum.

İçeri kabul ediliyor ve giriyorum: Wayne bürosunda, bir şeyler yazıyor. Bana bir göz atıp kirpiklerini kırıştırıyor. Beni tanıdığını anlıyorum.

«Ne istiyorsunuz?» diye soruyor.

«Sözleşmenin yenilenmesi için gerekli kağıtların imzalanmasını istiyecektim.»

Şaşkın, bana bakıyor. Emireri odadan çıkıyor. Yırtık ve kirli giysilerime bakarak, Wayne biran sessiz duruyor.

«Adınız, Allen Hale idi, değil mi?»

«Evet, efendim.»

«Hangi Alaydandınız?»

«14'üncü Pennsylvania Alayından.»

Masasından bir kâğıt alıyor ve düşünceli bir tavırla okuyor onu, sonra:

«Kaçarken yanınızda olan kadını, o ölen kadını, seviyor muydunuz?»

«Cevap vermiyorum. Çok dikkatli davranıyorum. Bess'ten söz etmek istemiyorum, bana o denli yakın ki. Ve giderek daha da yakın olacak.

«Neden, orduda kalmak istiyorsunuz?» diye soruyor bana.

Söyleyemem. Öna nasıl açıklıyacağımı bilemiyorum.

«Yeterince acı çekmediniz mi?» diye patlıyor.

«Acı çekmedim ben,» diye yanıtlıyorum sakın bir sesle. «Acı çekenler öldüler. Ben acı çekmedim.»

Wayne ayağa kalkıyor ve elini bana uzatıyor.

«Beni tanıyorsunuz,» diyor.

El sıkışıyoruz. Pennsylvania birliklerinin yerleştiği tepeyi ağır ağır tırmanarak geri dönüyorum. Yeni yeşermiş, daha henüz yeşermiş otları farkediyorum. Soluk, yeşil, tertemiz bir renkleri var. Ötede beride menekşeler göze çarpıyor.

Tepenin doruğuna vardığımda, geri dönüyorum. Uzaklara, ta uzaklara dek, ülke yemyeşil görünüyor. Ve mavi gök yüzü dokunabilecek, okşanabilecek kadar yakında.

«Wayne'nin yanından geliyorum,» diyorum Ely'e.
«Bu kadar çabuk mu dönüyorsun?»

Jacop, bana merakla bakıyor. Uzun, karanlık yüzünde, bir üzüntü gölgesi dolaşıyor gibi geliyor bana. İlk kez sımsıkı dudaklarımdaki vahşet kayboluyor. Sessiz bir kral saygınlığı var üzerimde. Bana öyle geliyor ki, şimdiye dek ölenlerin tüm gücü yalnız bende ve Ely'de değil, onda da toplanmış. Jacop çok yaşamaz. Er geç öfkeyle ok gibi fırlayacak ve ölüp gidecek. Yapayalnız bir adam ve herkesten çok o farkında bunun. Devrimin gücü ve ağırlığı Washington'dan çok onun omuzlarında. Ve tutumundaki katılık, onu daha da çok duygusallaştırıyor. Bir kış boyunca, omuzlarının bir gün dahi olsa çökük durduğunu görmedim. Her gün dimdik, hergün gergin duruyordu. Yahudi gözlerimin önüne geliyor ve ancak şimdi anlıyorum güçlük ve önsezi bakımından birbirlerine ne kadar çok benzediklerini.

«Geri dönmüyorum,» diyorum. Sonra, bezgince ekliyorum: «Üç yıllık daha sözleşme yaptım.»

Jacop başını sallıyor. Gözlerinde, ilk kez, acıma görüyorum.

«Bunu yapmamalıydın Allen,» diyor Ely.

Jacop, yataklardan birinin kenarına oturmuş.

Arkasında iki boş yatakla korkunç ve yalnız bir hali var. Şimdi burada olmayanları arıyarak bakışlarını barınağın içinde gezdiriyor. Gözleri, silâh sandığına takılıyor ve anlıyorum ki içindeki tüfekleri sayıyor.

«Bunu yapmamalıydın Allen,» diye tekrarlıyor Ely üzgün bir tavırla. «Hata bende!»

«Nereye, kime dönebilirdim ki?»

«Ailene Allen. Bahar geldi, seni orada ekin için bekliyecekler. Hata bende, seni benim sözlerim zorladı burada kalmaya.»

Ona, durumu açıklamaya çalışıyorum, sonra birden, kendimi yorgun hissediyorum. Ne olup bittiğini, ya da ne düşündüğümü açıklamak' isteğini duyuyorum. Dışarı çıkmak, güneşin altına uzanmak istiyorum sadece.

«Her şey bitti,» diyorum. «Hiç birimiz artık geri dönemeyiz, Ely!»

Jacop başıyla onaylıyor.

Savaş yıllarca sürecek, Tanrı bilir kaç yıl sürecek. Dışarı çıkıyorum ve içimde, arkamda artık benim için birer yabancı olan iki yaşlı adam bırakmışım gibi bir duygu var. Üzgün ve yalnızım. Dokunsalar ağlayacak durumdayım.

Ağaçlara dek gidiyor ve güneş ışınlarının yansıdığı küçük bir köşe buluyorum. Toprak soğuk, soğuk olmasına; ama bu o kadar mühim değil. Güneş saçlarımı dövüyor, nabzım orada atıyor sanki.

Uzun süre gök yüzünde koşuşan yuvarlak küçük bulutları izliyorum. Bess'i bir ölü olarak değil, yakında göreceğim bir kadın olarak düşünüyorum. Kadından nefret eden genç ve üzgün Allen'i düşünüyorum. Ama ne olursa olsun genç kadının sevdiği bu çocuğa karşı bir kin duymuyorum. Bu genç delikanlı benim ve ondan nefret etmiyorum, yani kendimden!..

V

Sakal tıraşı oluyoruz. O kadar çok sakalımız var ki, her taraf kılla doluyor. Birbirimizi tıraş ediyoruz. Bazen derimizi kesiyoruz.

Ayaklarımız çıplak. Dolaklarımızı çözdüğümüzde, kumaş parça parça yere dökülüyor. Ayaklarımız morarmış et yığınları halinde. Çıplak ayakla yürüyoruz ve bunda acemilik çekiyoruz.

Körfezin kıyısından aşağı yukarı ikiyüz, üçyüz adım uzaktayız: Virginia'lı, Pennsylvania'lı, Massachusetts'li adamlar. Giysilerimizi kum ve kille ovalıyarak yıkıyoruz ve sonra ağaçların dallarına asarak kurutuyoruz. Körfez delik deşik pantolonlarla ve giyile giyile yıpranmış kaputlarla dolu. Bir dilenci vestiyerine benziyor. Buz gibi suların içinde yuvarlanıyor ve sonra güneşe çıkıp kuruyoruz. Yine de güneşten yeterince yararlandık kanısında değiliz. Güneş birden yakıyor bizi; sırtımızda kırmızı kırmızı lekeler belirliyor. Güneşe tapıyoruz nerdeyse. İliklerimize dek iş-

leyen soğuktan hâlâ kurtulmuş değiliz ve saatlerce güneşin altında kalıyoruz. Bunun bize faydası olur diye düşünüyoruz. Gözlerimizin ve dudaklarımızın arasına akan tuzlu ter, bize hoş bir tad veriyor.

Kenara oturmuşuz ve ayaklarımızı suya daldırmışız, saçlarımızı tarıyoruz, bitimizi ayıklıyoruz. Vücudumuzun her yanını inceliyor ve kış soğuğunun üzerimeze bıraktığı lekelerin kaybolmasını bekliyoruz. Mor lekeler. Zayıf, kemikli, gözleri çukura kaçmış, garip bir gurup oluşturuyoruz. Neşeyle küfrediyoruz Virginia'lılara. Bahar bütün kırımızı, kuzey ve güney, doğu ve batı arasındaki farklılıkları sildi süpürdü. Oldukça uzun süredir birlikte acı çekiyoruz.

Ely'in ayaklarını yıkıyorum ve yaşlı adam ayaklarına şaşkınlıkla bakıyor. İyileşecekler sanırım. Ama Tanrı bilir ne zaman. Taptaze yaralar kabuk bağlamış, ama artık kanamıyor. Zavallı, örselenmiş deri, birden kuruyor. Bir kez daha iyileşiyor. Kabuklar yakında düşecek, ölü deri yakında yerini yepyeni bir deriye bırakacak ve damarlardan yepyeni bir kan akacak. Yepyeni bir kan, hırsla akacak. Ely, hayatında ilk kez görmüşçesine, ayaklarına bakıyor. Suyun içinde birkaç adım atıyor, sonra geri dönüp kıyıya oturuyor. Bana bir şeyler söylemek istiyor, ama sözcükler boğazında takılıp kalıyor. Önce bir, sonra da diğer ayağının üzerinde dengeleniyor ve derisinin üzerinden akıp giden suya bakıyor.

«Gerçekten beni tıraş etmek istiyor musun Al-len?» diye soruyor sonunda. «Temiz bir yüze, sinek kaydı bir tıraşa öyle ihtiyacım var ki!»

Sırtüstü uzanıyor. Onu tıraş ediyorum. Yüzünün kıllardan kurtulduğunu görmek öylesine garip bir şey ki. Seyredilmeye değer doğrusu. Rüzgâr, ağaç-

ların arasında ısık çalıyor ve tomurcuklar üstümüze dklyor.

Bu kez de ben yatıyorum ve tıraş bıçağı yüzümde cızırtıyla gidip gelirken gözlerimi yumuyorum. Bıçak Şimdi enemde. Derimi sıyırdığını duyuyorum. Arada bir Ely onu suya sokuyor ve bıçak tertemiz yüzümde geziniyor. Yavaş yavaş sakalımdan kurtuluyorum ve geçen yıllar yüzümden aşağı dklyor. Yeniden genleşiyorum. Yzmn derisi gergin ve temiz. Ely'nin elleri yüzümü okşuyor ve böylece kesim işi daha da kolaylaŐıyor. Bu yumuşak okŐamanın etkisiyle, uyuya kalıyorum. Uyandığımda Ely'in işini bitirdiğini ve yüzüme sevgiyle baktığını görüyorum.

Sonra, suya dalıyor ve çocuklar gibi oynamaya koyuluyoruz. Debeleniyor ve birbirimizin üzerine su sıratıyoruz. Şurda burda, bir takım çukurlar var ve onların içine düşüyoruz. Sonra güneşe çıkıp ısınıyoruz. İngilizler, subayları ve karıları üzerine bir takım Şakalar yapıyoruz.

Sonra giyiniyor ve ayaklarımız çıplak, geri dönüyoruz. Barınağ a girdiğimizde, ayaklarımıza yapış an taze ve yeşil otları zorlukla temizliyoruz. Yolda gördüğümüz ve topladığımız çiçeklerle barınağı süslüyoruz. Birkaç kişi çiçekleri saçlarına takıyor ve çocuklar gibi dansediyor. Aptalca işler yapıyoruz ve utanmıyoruz. yaptıklarımızdan.

Eğitim sırasında verilen aralarda, güneşin altında sereserpe uzanıyoruz. Bundan asla bıkmıyacağız. Güneşin altında, deniz süngerleri gibiyiz; ne kadar uzun süre kalsak hl da kalmak istiyoruz. Konuşuyor, gülüyor, oynuyoruz. Fakat kış bir an olsun aklımızdan ıkarmıyoruz: O, henüz yeterince bizden uzaklaŐmadı.

Kadınlar güzelleşmeye çalışıyorlar. Hiç birinin kendisine ait elbisesi ya da şapkası yok, ama yine de saçlarına çiçekler takıştırıyorlar. Gülümseyerek geziniyorlar. Hattâ bazıları denizde yıkanıyorlar. Biz, erkekler, gurup halinde körfeze gittiğimiz bir gün, onlarla karşılaşıyoruz. Denizde yüzüyorlar. Bizi görürnce suyun içinde saklanmaya çalışıyorlar, ama biz, kıyıda, onların haline kahkahayla gülüyoruz. Sonunda sudan çıkıyor ve giysilerini kaparak koşmaya başlıyorlar. Biz de peşlerinden gidiyoruz. Ormana dek deliler gibi kahkahalar atarak, peşlerinden koşuyoruz. Orada ıslak gövdelerini yapraklarla örtmeye çalışıyorlar, biz de onlara yardım ediyoruz.

Acemi askerler geliyor, onlarla birlikte erzak konvoyları da. Kuzeyden gelen bir sürü araba binlerce kilo et getiriyor. Üçer aylık sözleşmeler imzalamak için milisler geliyor. Onları hiç sevmiyoruz onlar ise, bizden biraz korkuyorlar. Eğitimde beceriksizce davranıyorlar. Biz ise, Stenben'in komutlarını seçme askerler gibi yerine getiriyoruz.

Baron Von Stenben oldukça kilo verdi o da bizden çok memnun. Baba, oğul gibiyiz. Biz, onun adamlarıyız. Pennsylvania birliklerindeki adamların yarısının ismini biliyor. Ateşi sönmeye terkettik. Boş şöminenin yanında Ely elindeki sopayla külleri karıştırıyor. Kapı açık; içeri giren rüzgâr, külleri savuruyor. Gurup vakti yaklaşıyor ve ikimiz barınakta yalnızız. Charley'in öldüğü gün, kadınların ikisi de çekip gittiler. Anna'yı sonra yeniden gördüm: Yanında Massachusetts'li bir oğlan vardı. Neyse, önemli değil.

«Ateş yanmayınca burası terkedilmiş benziyor,» diyor Ely «Soğuğun özlemini çekmiyorum ama ateş yansa iyi olurdu.»

«Kederli bir hava var, değil mi?»

«Yakında yeniden yola koyulacağımızı umarım.»

«Eskiden buradan iğreniyordum,» diyorum. «Şimdi ise hiçte öyle düşünmüyorum.»

Dışarda, birtakım adamlar, büyük bir ateş yakıyorlar, Ely'e bizimle birlikte gelmesini teklif ediyorum, ama o başıyla reddediyor. Yalnız gidiyorum. Pennsylvania'lılar eti kızartmaya başlamışlar bile. Çember şeklinde oturuyoruz ve içip şarkı söylüyoruz.

Kendime bir kadın buldum. Genç, tıkız, sarı saçlı bir kadın. İki üç kişi onun ilgisini çekmeye çalışıyorlar ama ben onu yanımda götürmekte kararlıyım. Ateşin yanında, yeşillikli bir yer var; oraya oturuyoruz.

«Senin adın Allen Hale değil mi?» diye soruyor kadın.

«Nereden biliyorsun?»

«Daha önce gördüm ben seni. Firar ettiğini ve bu yüzden ölesiye dayak yediğini duydum.»

«Evet...»

«Benim adım da Bella.»

«Erkeğin yok mu?»

«Bir tane vardı, kaçtı ve beni de yanında götürmedi. Ondan söz edildiğini duymak bile istemiyorum artık.»

«Umarım beni kendi zevkine uygun bulursun.»

Aptal aptal gülüyor; sonra kolumu beline sarınca, kendiliğinden yaklaşıyor. Orada, alevlerin yükselişini ve yanıp giden siluetlerin geçişini izliyorum. Vücudunu okşuyorum.

«Kadınsız yaşayamadığın söyleniyor,» diyor bana, «ve bu yüzden de Virginia alayından bir kadın kandırmışsın.»

«Evet.»

«Adı neydi onun? Söyle bana. Şimdi, kollarımdayken, onu düşünmüyorsun değil mi?»

«Adı Bess Kinley'di.»

«Onu seviyor muydun? Öldüğü zaman çok acı çektin mi?»

Ve birden, haykırmaya başlıyorum:

«Sus artık, Tanrı aşkına!»

Sonra, korktuğunu görünce, ona sokuluyorum.

Senden özür dilerim. Seni korkutmak istemezdim.

Ve çekip gidiyorum. Ely, hâlâ bıraktığım yerde, boş şöminenin yanında oturuyor.

«Allen,» diye sesleniyor bana.

«Evet, Ely.»

«Allen, bana bir konuda söz vermen gerekiyor.»

«Nedir?»

«Devrime inanacaksın. Daha uzun süre barış falan olmayacak. Bize güçlü adamlar gerek.»

«Sen varsın ya Ely.»

«Hayır, sen yalnız olacaksın, Allen.»

Kalkıp yatmaya gidiyorum. Ely, uzun süre kımıldamadan oturuyor. Onu gözlüyeceğim diye kendimi zorlarken, uyumuş kalmışım. Uyandığımda, hâlâ orada. Kapı açık ve ay ışığı barınağa giriyor. Jacop'un gölgesi, yatağının üzerinde upuzun.

«Ely?»

Yüzünü benden tarafa çeviriyor.

«Uyuduğunu sanıyordum Allen.»

«Bütün gece orada kalamazsın ya, hiç dinlenmeyecek misin, Ely?»

«Biraz daha kalacağım. Yorgun değilim.»

Yeniden dalıyorum, ama Ely'i düşümde görmeye devam ediyorum: Ateşin yanına oturmuş ve elindeki sopayla külleri karıştırıyor. İnsana güven veren, in-

sanın yüreğini ısıtan bir görünüşü var. Altın gibi bir adam.

Ertesi gün, muhteşem 1 Mayıs. Bir gösteri hazırlamak buyruğunu alıyoruz. Bütün ordu, önce gösteri hazırlıyacağız ve sonra bir gün dinleneceğiz. Bayram. Bayram...

Bir sürü söylenti dolaşüyor çevrede. Massachusetts'li bir adam, bize generalin karargahına bir resmi yazı götürdüğünü söylüyor. Fransıy'la ittifak yaptığımız söyleniyor.

Sıraya dizilirken, herkes sevinçle bundan bahsediyor.

«Orası, okyanusun öteki tarafında büyük bir ülke. Yüzyıllardan beri İngilizlerle savaşan, büyük bir ülke orası.»

«Bunu bize La Fayette sağladı. Buraya gelirken yanında anlaşılmayı da birlikte getirdiği söyleniyor.»

«Ben de size diyorum ki bu meseleyi, ihtiyar Franklin yoluna koydu. Evet ihtiyar Franklin yoluna koydu. Bizzat kendisi...»

«Bize bir ordu gönderecekler, hem de onbin kişilik bir ordu.»

«Washington bunu öğrenince, çocuk gibi ağladı. Gözlerimle gördüm bunu.»

Wayne çocuklar gibi kahkaha atıyor ve biz sıraya dizilirken hepimize rom dağıttırıyor. Saçlarımızı ve giysilerimizi çiçek ve kağıtlarla süsüyoruz. Trampetler Yankee-Doodle'yi vuruyorlar ve yola koyulurken, şarkıya biz de eşlik ediyoruz:

Yankee- — Doodle Boston'a gitti
Altın üstünde, hem de Midillinin,
General Howe'a sövmek için
Onunla alay etmek için.

Yanke - Doodle devam ediyor,
Bu istakozları koşturuyor
Kırmızı urbalılar öğrensinler,
İşte, Yankee - Doodle geliyor.

Ciğerlerimizin bütün gücüyle gülüyoruz. Alan
çın çın ötüyor. Önümüz sıra geçtiği zaman Wayne'
yi alkışlıyoruz. Ve şarkıyı sürdürüyoruz:

Yankee-Doodle cehenneme gitti
Ve orası soğuk dedi
Git altı ay Wenrock'ta kal,
Cehennemi oradan daha sıcak bulacaksın
Yankee-Doodle devam ediyor, bu
istakozları koşturuyor
Kırmızı urbalılar öğrensinler
İşte, Yanke-Doodle geliyor.

Alanda düzenli sıralar oluşturuyoruz. Washing-
ton yanında La Fayette ve Baron Stenben olmak üze-
re atın üzerinde yaklaşıyor. Gülümsüyor. Gözlerinde
yaşlar parıldıyor, elini sallıyor ve atından yere iniyor.
Delirmişcesine, önümüzdeki guruba doğru koşuşuyo-
ruz. Herkes, Washington ya da Stenben'e yaklaşmak
için çırpınıyor. Stenben ağlıyor. Konuşurken, gözyaş-
ları, yüzünü ıslatıyor. Washington rüyada gibi, başı-
nı sallıyor.

«Çocuklarım, çocuklarım...» diye yineliyor Sten-
ben.

Yeniden sıraya geçip çevremize bakınıyoruz: A-
ğaçlar, tören alanını yeşil çayırları, bulutsuz gök yü-
zü. Bir düştten kurtuluyoruz sanki. Oysa geçirdiği-
miz kış bir düş değildi. Hepimiz ağlıyoruz.

Alanın öteki uçunda subayların karıları bekli-

yorlar. Karşıda da kamptaki kadınlar var; bize elleriyle işaretler yapıyorlar. Renkli, büyüleyici lekelerle benziyorlar.

Stenben, bize eğitim yaptırıyor. Baş ı çıplak, kılıcını sallıyarak Pennsylvania ve Massachusetts alaylarının başında yürüyor. Bir çocuk kadar mutlu, adımlarımızın temposuna göre kılıcını toprağa vuruyor, yürüyüş kolu boyunca koşuyor, sıralara bir göz atıyor ve babacan bir tavırla el sallıyor. Soluk soluğa alanın ortasında duruyor ve gülümsüyor.

Neşeyle Washington'a sesleniyor:

«Generalim süngü hücumuna bakın!»

Ayak parmaklarının üzerinde yükseliyor ve ellerini bize doğru uzatıyor:

«Ja, çocuklarım, bunu benim için yapıyorsunuz! Size öğrettiğim gibi.»

Süngü takılması için emirler yağdırıyor, birlikleri teker teker süngü hücumuna kaldırıyor, hepimize ne yapmamız gerektiğini gösteriyor bize öncülük ediyor. Yeniden, düzenli sıralar oluşturuyoruz ve bize tatmin olmuş bir çocuk gibi gülümsüyor.

«Ne düzenli bir ordu! Böylesini başka hiç bir yerde bulamazsınız! Tanrım, harukulâde bir şey!»

Washington'da kısa bir konuşma yapıyor:

«Fransayla ittifak yaptık. Bütün kış boyunca, çektiğimiz acıları biliyorsunuz ve bunu bende biliyorum. Hiç birimiz bunları unutmayacağız. Size bütün kalbimle teşekkür ederim.

Atının üstünde bize başıyla işaret ediyor. Konuşmakta zorluk çeker gibi bir hali var. Şapkasını çıkarıyor.

Günün geri kalan kısmını alanda geçiriyoruz; yiyor, içiyoruz. Sıcaklığı iliklerimize dek işliyen güneşin altında, sere serpe uzanıyoruz.

Hava ılık. Günler ağır ağır geçip gidiyor. Tembellik günleri bunlar. Mavi gök yüzü tepemizde. Mavi gökyüzü tepemizde ve Valley Forge çiçekler içinde. Elma ağaçları kartoplarına benziyor ve çiçekler ağaçların altına halılar döşüyorlar. Ağaçların altında geziniyoruz. Buranın, Aralık ayında geldiğimiz yer olduğuna bir türlü inanamıyoruz.

Ölülerimizi gömdük ve mezarların üzerlerindeki haçlar, Schuylkill boyunca uzun sıralar oluşturuyorlar. Ely ve ben yedi arkadaşımız için yedi ayrı mezar seçiyoruz. Hiç birisinin kime ait olduğu belli değil. Bir mezarda küçük doktor için seçiyoruz. Haçın üzerine, beceriksizce kazıyorum:

Görevini yaptı.

Hastaları iyileştirdi

Ve güçlükler önünde boyun eğmedi.

Tanrı, ruhunu sükunete kavuştursun ve günahlarını bağışlasın.

«Ne güzel sözler,» diyor Ely.

«Garip bir adamdı o.»

Charley'in mezarı yeşil ottan bir halıya benziyor. Onun, Philadelphia'yı görebilecek bir yerde yattığını görebilmek beni mutlu ediyor.

Ely, Jacop, ben ve altı yedi Pennsylvania'lı, ateşin yanına uzanmış, gevşemiş konuşuyoruz. Gece sıcak ve bulutlu. Vadiyi sis kaplamış.

«Bu anıları yaşamaları uzun sürmez,» diyor Ely.

«Bu kış olup bitenleri çok çabuk unutacaklar.»

«Unutacak ne var ki.»

«İnsanlık tarihi böyle bir kış daha görmedi.»

«İyi hatırlamıyorum ama ya babam, ya da dedem bana, yüzyıl önce, buna benzer bir soğuk daha göründüğünü söylemişlerdi.»

«Kötü anılara sahip olmaktansa, her şeyi unutmak evladır.»

«Soğuk iliklerime dek işledi, bir türlü koparıp atamıyorum onu.»

«Elbette atamazsın.»

«Kendi kendime sorup duruyorum, daha başıma neler gelecek,» diyor düşünceli bir sesle Ely.

«Savaş, bütününü anıyamıyacağımız kadar ayrıntılı bir olgu.»

«Ölüm gibi bir şey bu. Ölümü ve savaşı düşünmek; ikisi de olanaksız.»

Bir an düşünceye dalıyorum; ben, acaba, Kenton'un öldüğü gün, o olguyu kavramaya yaklaşmış mıydım. Üç yıllık daha sözleşme yaptım. Yaşama ümidi olsun olmasın, bu duruma katlanmalıyım.

Günler geçiyor, hava alabildiğine sıcak. Kışın soğuktan yakınıyorduk, şimdi ise sıcaktan. Valley Forge dayanılmaz bir güzellikte; güzel ve sakin. Yemyeşil tepelerde, tek tük kırmızı lekeler görünüyor; Kuakerler toprağı ekiyorlar.

Yakında yola çıkacağımız söyleniyor, ama kimse nereye gideceğimiz hakkında bir şey bilmiyor.

İngilizler, Philadelphia'yı, terkediyorlar. Bize artık saldırmıyacaklar. Daha şimdiden dört bin milisimiz var ve eskisine göre çok güçlüyüz.

Her gün eğitim yapıyoruz. Biz, kışı burada geçirenler, Stenben'in gözdeleleri olduk. Asla öğrenemeyeceğimiz bir şeyi, askerliği, öğrendik. İngilizlere karşı çekilerek savaştan ve her muharebede yenilen bir köylü guruhuyduk. O kadar çok eğitime çıktık ki, sonunda, hepimiz otomatlaştık. O ise yorulmak nedir bilmiyor. Amacı, bizi çelik gibi birer adam yapmak.

«Oluyor, çocuklarım oluyor,» diyor bize. «Büyük

bir darbe vuracağız ve savaş bitecek. Korkunç bir darbe, yakında, çok yakında.»

Düşündüklerimiz, beklediklerimizden çok önce başımıza geliyor. Golf yolundan dört nala bir atlı geliyor ve birtakım şeyler bağırarak nöbetçilerin yanından geçiyor. Nal sesleri kampın her yanından duyuluyor. Komuta karargâhına vardığında atını şaha kaldırıyor. Bunları hepimiz görüyor, bekliyoruz.

Barutun ateş alması kadar kısa bir zamanda, olup bitenleri öğreniyoruz. İçinde ne yazıldığını bilmediğimiz bir mesaj getirmiş, ama mutlaka mesaj Philadelphia'dan geliyor. Şurada burada guruplar oluşuyor, tartışıyorlar, bilmeceyi çözmeye uğraşıyorlar.

«İngilizler kampı sarmışlar.»

«Philadelphia'yı yakmışlar ve New York'a doğru yönelmişler...»

«Delaware bölgesine yanaşmışlar.»

Gece oluyor. Ateşleri yakıyoruz. Çevredeki Kuaker çiftliklerindeki bu ateşler hakkında neler düşünüyorlardır acaba, diye soruyorum kendi kendime. Akılları sıra ordu olduklarını zanneden bir takım vahşiler; karın içinden çıktılar ve yine oraya dönecekler, diye düşünüyorlardır. Kuakerler, tıpkı ikiyüz yıldan beri yaptıkları gibi, yaşamaya devam edecekler.

Gecenin yarısında uyanıyorum ve mırıldanarak yanımda Bess'i arıyorum: «Biz buradan çekip gidersek, beni bulabilecek misin?» Kadınsız gececek üç yıl daha, üç uzun yıl daha. Ve terkedilmiş bir çocuk gibi, ağlamaya başlıyorum. Yalnız kalmaktan korkuyorum.

Ertesi gün bütün kamp kuşku içinde. Sabahleyin, Stenben bize gene eğitim yaptırıyor. Ama bu kez bir, Prusyalı gibi katı; bizi mekanik bir şekilde

yönetiyor. Güneş gökyüzünde yanıyor. Stenben, bi-
zi, sırlıslıkam hale gelinceye kadar yürütüyor.

Daha sonra barınaklarımızın çevresinde tartış-
yoruz. İngilizlerin Philadelphia'yı terkettikleri konu-
sunda herkes anlaşıyor. Yirmi bin adam, bütün kış,
ışkembelerini doldurdular orada. Yirmi bin adama
karşılık, onsekiz mil ötede, tepelerin ardında, güç-
lerinin sonuna gelmiş, açlıktan ölmek üzere üçbin
dilenci. Kışın iki ordunun durumu böyleydi. Şimdi
on, oniki bin adam, İngiliz ordusundan geriye ne
kaldıysa, New-Jersey yoluyla, New York'a doğru yü-
rüyorlar. Subaylar susuyorlar ve biz ne olup bittiğini
anlamaya çalışmaktan bitkin düşüyoruz. İngilizlerin
sayısı yarı yarıya azalmış: Eğer Washington, New-
Jersey üzerinden gidenleri avlamayı düşünüyorsa...

Bakışıyoruz. Amerika'lılar İngiliz'leri yalnız bir
defa Boston'da, 1775'de Bunker Hill'de yendiler ve
o zaman dahi, savaştan sonra kazandığımız toprağı
koruyamamıştık. Ve, o günden bu yana, sürekli biz
yeniliyoruz.

«Neler başarabileceğimizi yakında göreceksiniz,»
diyor Ely alabildiğine rahat, sanki sürekli bu anı bek-
liyor.

«Evet, yakında,» diye onaylıyor Jacop.

Ertesi sabah kampı dağıtma buyruğunu alıyoruz.
Tam altı ay yaşadığımız bu bölgeyi terk ediyoruz.

Yeni duruma alışmaya çalışırken birkaç parça
eşyamızı topluyoruz.

Barınakta yalnızım; şöminedeki soğumuş külle-
ri ayaklarımla tozutarak, kendi ellerimizle yaptığımız
yatakları okşayarak, çevreme bakıyorum... Sabah
güneşi barınağın tepesini delip geçiyor, hava çok
sıcak. Burayı, yıllarca önce Clark Wandeer, Henry
Lane ve diğerleriyle birlikte biz kendimiz inşa etmi-
şiz gibi geliyor bana...

Cehennemi burada tanıdık, burada aldım Bess'i kollarımın arasına. Cehennemi tanımayan adam, bir kadını nasıl sevebilir?

Silâh sandığı boş. Bir gün, General Wayne'e sekiz tane tüfek götürdük. Tüfeklere baktı durdu. Ely ona şöyle dedi: «Sizin silâha ihtiyacınız var, efendim. Bir sürü adamın silâhı yok.» Wayne, etkili sesiyle, yanıtladı: «Kim kullandıysa onlara ait bu tüfekler... Kim kullandıysa... Neyse, alıyorum bu tüfekleri. Bunlara ihtiyacımız var...»

Ely bana sesleniyor. Çıkarken kapıyı kapatıyor ve sürgülüyorum. Böylece barınağa kimse giremez. Burada, altı ay biz yaşadık, kimsenin içerdeki eşyalara dokunmaya hakkı yok. Bir kaç yıl sonra burası çürümüş bir odun yığınının başka bir şey olmaya-
cak. Çamurun altında kalacak. Devrimin askerleri, burada altı ay yaşadılar. İlginç bir anı olacak bu.

«Hadi, gel, Allen,» diyor bana Ely yumuşak bir sesle.

Birliğimizin yanına varıyoruz. Hava çok sıcak. Güneş, alevlenmiş gökyüzünde eriyen bir maden yığınının benziyor. Wayne, sıralar boyunca gülümsüye-
rek koşuyor. Acının sertleştirdiği ve gerektiğinde onu cehenneme dek takip edecek adamların yüzüne mutlulukla bakıyor. Artık hiç bir şeyden korkmuyoruz.

«Birlikler! Marş marş!»

Trampetler çalıyor. Hep aynı şarkı; zaten biz başkasını dinlemek te istemiyoruz. Bir sanat eseri değil bu, tam bize yaraşacak, dilenciler ordusuna yaraşacak bir şarkı. Bir borazan araya giriyor ve tiz notalarını saçıyor:

Yankee-Doodle Londra'ya gitti
Atın üstünde hem de midillinin...

Pennsylvania birlikleri, Almanlara özgü adımlarla yürüyorlar. Bunu onlara Stenben öğretti. Massachusetts ve New-Jersey birlikleri, milislerin önünden geçiyoruz. Stenben atın üstünde, başını sallıyor. Öylesine hareketli ki, bu durumda konuşamaz bile.

Ordunun başına geçiyoruz; Washington'un özel muhafızlığını yapan Virginia'lıların hemen ardındayız. İriyarı Virginiyalılar geriye dönüyor ve gülümsüyerek haykırıyorlar bize: «Yürüyün, köylüler! Yapacak çok işimiz var!»

Şarkıya yeniden başlıyoruz:

Yankee-Doodle cehenneme gitti,
Burası çok soğuk dedi...

Geriye doğru bir göz atıyorum. Kamp yerindeki tepecikler, güneşin altında büyük, harman yığınlarına benziyorlar. Bir gurup Kuaker çiftcisi karılarıyla birlikte tören alanında, gidişimizi seyrediyorlar.

Bir yanımda Ely, öteki yanımda da Jacop var. Artık bir daha geri dönmüyorum.

VI

Fırtına iliklerimize dek işliyor. Yağmur altında yola devam ediyoruz. Ordu, iki ucu sisin içinde kaybolmuş bir yılan gibi, tepelerin arasında yayılıyor, uzanıyor. Sonra, yağmur diniyor; güneş beliriyor gökyüzünde; eskisinden daha da güçlü bir ışığı var. Yoldaki çamur, ayaklarımız altında ezilen, küçük toprak parçalarına dönüşüyor. Çoğumuz çıplak ayakla yürüyoruz ve kuruyup tozlanmaya başlayan toprak, bir halıya benziyor.

Yağmurun ıslattığı giysilerimiz, tenimize yapışıyor. Üstüne konan tozlarla birlikte, taşınamayacak kadar ağırlaşıyor. Önce kaputlarımızı, sonra da yırtık pırtık gömleklerimizi çıkarıyor, yolun kenarına atıyoruz. Tüfeklerimizin kayışları tenimizi ısıtıyor, acıtıyor. Belimize dek soyunmuş, garip bir ordu görünümündeyiz şimdi: Çıplak bir ordu.

Yürümekte zorluk çekiyoruz. Öğleye doğru, yer-

lere seriliyoruz. Yiyecek hiç bir şey yok. Bekleyiş, sinirlerimizi alabildiğine gerdi.

Düşmandan söz ediyoruz. Nerede? Onunla nerede karşılaşacağız? Milisler arasında kuşkulu bir havanın dolaştığını hissediyoruz. Ve neden, Pennsylvania birliğinin en başta yürüdüğünü anlamaya başlıyoruz.

«Milislere güvenim yok,» diyor Jacop. «Ne olursa olsun, ilk darbeyi, ilk saldırıyı bizim göğüslememiz gerekecek. Biz tutunabilirsek milisler de tutunur. Fakat ilk darbenin milislere vurulmasına engel olmamız gerek.»

Garip bir titreme kaplıyor her yanıma; korkudan olmalı. Böylesine bir kış geçirdikten sonra, hayat, hiç, bu denli hoş, bu denli değerli gelmemiştii bana.

«Savaş olacak mı, Jacop?»

«Elbette. Milisleri,elimizde üç aydan daha uzun bir süre tutamayız.»

«Ama, bu son savaşımız olacak,» diyor Ely, tuhaf bir sesle.

İkimizde ona bakıyoruz.

«Savaştan hoşlanmam,» diyor Ely, ağır ağır. «Yeterince adam öldü şimdiye dek. Yorgunum ve dinlenmeye ihtiyacım var. Sen ve ben, Jacop, artık genç değiliz. İyi bir istirahat gerek bize.»

«Daha sonra, dinlenecek zamanımız olacak,» diyor Jacop.

Yeniden hareket ediyoruz. Zorluyoruz kendimizi yürümek için. Erzak arabaları ve kadınlar, oldukça uzaktan izliyorlar bizi. Trampet sesleri, toz bulutları içinde yitiyor. Çıplak ayaklarımız, yolda, kan izleri bırakmaya başlıyor. «Mola!» sözcüğünü duyduğumuz an, kendimizi, olduğumuz yere bırakıyoruz. Konuşamayacak kadar yorgunuz.

Ertesi gün, yeniden yağış başlıyor. Nemin şişirdiği gökyüzünden, kocaman, sudan bir duvar düşüyor. Delaware ırmağını aşıyor ve, kumullar ve yüksek çam ağaçlarıyla kaplı bir bölgeye ulaşıyoruz. Çam kokusu bizi diri tutuyor. Yüreğimize işliyor. Sivrinen bulutları çevremizde ılık çalıyor, ve kısa zamanda, her tarafımız delik deşik oluyor, kabarıyor. Ter, gözkapaklarımızı aşarak gözlerimize, dudaklarımızı aşarak ağızımıza giriyor. Bir toz örtüsü çevreliyor bizi.

Wayne, gülümseyerek bağılıyor:

«Düşmanı korkutacaksınız bu halinizle. Savaşmanıza bile gerek kalmayacak.»

Evet, görünüşümüz hoş değil ve savaş kâbusu bizi dehşete düşürüyor. Düşmana rastlayıncaya dek durmayacağız. Ve işin garibi, bu olgu yüzünden, bir an önce İngilizlerle karşılaşalım, istiyoruz. Başımıza ne gelirse gelsin ama, bu sonsuz yürüyüş bitsin istiyoruz.

Geceyi kumların içinde geçiriyoruz. Karnımızı doyurduktan sonra, yakılan ateşlerin yanına yerleşiyoruz. Serin bir köşe bulmanın olanağı yok. Kum da cayıır cayıır yanıyor ve bütün gece soğumuyor. Bu durumda, ateşten uzaklaşmanın ne anlamı olacak? Isı her yanı sarmış.

Soluk almakta güçlük çekiyoruz. Çam kokusu ile yüklü hava, katılaşmış ve ciğerlerimize yapışıyor.

Wayne'in bir habercisi yaklaşıyor. Subaylar toplanıp konuşuyorlarken, o da çadırın yanındaymış.

Ondan bir şeyler öğrenmek istiyoruz. Hareket edecek miyiz? Bu, allahın belâsı New-Jersey'i yakında terkedecek miyiz?

«Subaylar, kendi aralarında anlaşılamadılar. Saat-

lerce tartıştılar. Lee, savaştan söz edildiğini dahi duymak istemiyor.»

«Charles Lee, aklı başında bir adam.»

«Ama bir yönetici değil ve insanı hasta edecek kadar çok konuşuyor.»

«Washington çılgın gibi. Herkesin kendisini terkettiğini söylüyor; Hamilton, Wayne ve Stenben' den başka ona sadık kalan yok. Dalgın dalgın, sanki düşteymiş gibi konuşuyor: «Neden terk ediyorsunuz beni? Niçin yalnız bırakıyorsunuz beni?»

«İngilizler nerede?»

«New-Jersey'in biraz uzağında. Onbeş mil uzunluğunda bir konvoy oluşturdukları söyleniyor. Philadelphia'nın yarısını da beraberinde götürüyorlar. Yanlarında bir sürü eşya ve geceleri yalnız yatmamak için de iki bin kadın varmış.»

«Wayne, gerektiğinde, yalnızca Pennsylvania alayıyla bile savaşa girebileceğini söylüyor. Ordunun geri kalan bölümü ne yaparsa yapsın diyor.»

«Savaş plânı yapacak nitelikte bir adam değil. Çok sıcakkanlı davranıyor.»

«Sürekli homurdanıyor: Döğüşmek gerek, Tanrım! Dövüşmek gerek! Bir sürü rezil herif; işte sizin niteliğiniz bu! Lee karşı çıkıyor: Wayne'ın hakaretlerine daha fazla dayanamayacağını söylüyor. 'Hoşuna gitmek için herhangi bir çaba göstermek niyetinde değilim' diye yanıtlıyor Wayne bu kez. Washington onları yatıştırmaya çalışıyor. Ama bu kez de Hamilton başlıyor, 'hepiniz satılmışsınız!' diye bağırmaya. Lee, onu, yahudi olmakla suçluyor ve Hamilton da onun boğazına sarılıyor... kısacası, kediyle köpek gibi ka-pışıyorlar.»

«Hiç biri kesin tavrını belli etmiyor mu?»

«Washington savaşmak istiyor.»

«Bu durumda, ordusunu iyi koruması gerekir. Aşağı yukarı, dokuz bin kişiyiz. Şimdi, gerçekten savaşılacaksa, bir ay içinde ordunun tamamen dağılacağını bilerek savaşmalıyız.»

Ertesi sabah, yeniden yola koyuluyoruz. Wayne, atından inmiş, yanımızda yürüyor. Kudurmuş gibi bir hali var ve yorulmak nedir bilmiyor. Konvoy boyunca koşup durmaktan, bizi itelemekten bir an bile geri kalmıyor. Gökyüzünde ne yağış belirtisi var, ne de tek bir bulut. Kavurucu bir güneş ve boğucu bir atmosfer. Çam ağaçlarının arasında, zorlukla yürüyoruz. Sivrisinek bulutlarına sövüp durarak, kumulların arasında yürüyoruz. Kum, ayaklarımızın altından kayıp gidiyor. Kalın bir toz bulutu, tepemizde asılı duruyor; önümüzü bile göremiyoruz.

Dinlenmek yok. Sürekli yürüyoruz. Potin giymeden yola koyulanların ayakları kan içinde. Kum, tenimizi yakıyor. Güneşin ve pisliğin etkisiyle, işte yeniden karardık ve sakalımız uzadı. Tenimiz, sivrisinek iğneleriyle delik deşik.

«Bu sonuncu yürüyüş,» diyor boğuk bir sesle. Bir mola sırasında konuşuyoruz.

«Öyle mi dersin! sen, bundan daha kötü durumlarla karşılaştın Ely. Ve yakında dinleneceğiz.»

«Yorulдум,» diyor, hiç bir özelliği olmayan bir sesle. «Bu allahın belâsı ağırlığı uzun süredir taşıyorum, Allen.»

Yanı başımıza oturmuş olan Job Andrews araya giriyor:

«Yaşlı bir adam için, böylesine bir yürüyüşe dayanmak zordur.»

«Yaşlı bir adam,» diye başını sallıyor Ely, acı bir tebessümle.

«Fakat, sen yaşlı değilsin ki!»

«Yetişir, Allen. Öyle sanıyorum ki, yakında, ayaklarım dinlenmek fırsatını bulacaklar. Hem de oldukça uzun bir süre.»

Yeniden yola koyuluyoruz. Gece olunca, kendimizi, olduğumuz yere bırakıyoruz, ateş yakacak gücümüz bile yok. İçimize, biraz olsun serin hava çekmeye çalışarak uyuyoruz. Şafakla birlikte, kuzeye doğru hareket ediyoruz yeniden.

Düşenler oluyor. Ellerini gözlerine götürüyor, sendeliyerek birkaç adım atıyor ve kumun üzerine yığılıyorlar. Kirden, güneşten ve yanık lekelerinden kapkara, birlikler geçiyor.

Sıcaktan ölmüş, ufak tefek bir insan cesedinin yanından geçiyoruz. Sırtlarında ki yetmiş kilo yük, böylesi bir sığağa dayanmaları olanaksız zaten. Sinekler gibi ölüyorlar. Yeşil, güzel üniforması bit ve çamur lekeleriyle kaplanmış. Sırtüstü uzanmış, gözleri açık ve yüzü, sivrisinek iğneleriyle delik deşik olmuş. Terkedilmiş, zavallı cesedi, bize, altı aydır karşılaşmadığımız düşmanı anımsatıyor. Birisi eğilip, ayaklarından potinlerini çıkarıyor.

Şimdi artık biliyoruz ki, düşman önümüzden kaçıyor. Bu bize, garip, inanılmaz bir şeymiş gibi geliyor. Geçirdiğimiz altı ay içinde, bizi her an, tek bir saldırıyla yok edebilirlerdi ve şimdi, yarı çıplak dilencilerin önünden kaçıyorlar.

Düşman ölümlerine daha sık rastlar oluyoruz. Yolu üzerine ya da kenarına uzanmışlar. Üniformaları, kumun üzerinde, küçük lekeler halinde beliriyor. Sırtlarındaki olanca yük, buralara dek gelebilmiş olmaları bile inanılmaz bir şey... Güle oynaya, potinlerini alıyoruz ayaklarından ve uzun kasketlerini kafamıza geçirip eğleniyoruz. Ama uzun sürmüyor bu eğlenceler.

Ve işte, bir İngiliz piyadesi. Kırmızı urbasını seyretmek için duruyoruz. Göğsünde, yaldızlı alay arması var. Krallara lâayık bir üniforma.

«Fakat, bu çok sıcak tutar,» diyor birisi. «Bu kadar ağır üniforma taşınmaz. Gördünüz mü, zavallı şeytan hava biraz ısınınca ölüvermiş.»

«Valley Forge'den geliyor olmalı. O soğuşun ardından, güneşle karşılaşınca...»

«Kışın, bu güzel ceket sırtımda olsun isterdim, doğrusu. Onu burada bırakacak olmamız yüreğimi dağlıyor.»

Birden, acaip bir şeyler oluyor. Trampetler susuyor. Bir toz denizinde ilerler gibiyiz. Virginia'lılar, borazan çalarak ileri atılıyorlar. Bir süre sonra görünmez oluyorlar, sesleri duyuluyor yalnızca.

«Her şey yolunda... her şey yolunda... her şey yolunda...»

«Bir çukur... oniki ayak derinliğinde.»

Bir kum şeridi.

Devrilmiş bir arabaya, bir İngiliz erzak arabasına rastlıyoruz. Dingili kırılmış. Devrilme anında kapakları açılan iki büyük sandıktan yere, kadın eşyaları saçılmış. Elden ele geçiriyoruz: danteller, ipek ceketler, bir takım elbise...

«Bu, kadınının çok hoşuna gidecek.»

«Senin kadını şimdi milislerin yanında. Orada, dantelli elbiseye ihtiyacı yok.»

Yere yıkılmış iki at, can çekişiyor. Sıcakın altında, güçleri iyiden iyiye tükeniyor. Diğer bir köşede, on iki düşman askeri yatıyor; gözleri yuvalarından fırlamış. Güneşten artık yakınmıyorlar.

Yüksek, uçsuz bucaksız çamlar, başımızın üstünde birleşerek, bir çatı oluşturuyorlar. Kum tepcikleri ve kötü otlarla kaplı, bir dönüm kadar bir

açıklık, ve sonra yine çam ağaçları. Sıcak ve yavan kokusunu, bir an olsun unutmanın olanağı yok. Kumun üzerinde yürümek kolay olmuyor; kayıyor, düşüyoruz; sonra doğruluyor, yeniden yürümeye koyuluyoruz... Ely, bir otomat gibi yürüyor. Gözleri canlılığını yitirmiş, yardım etmek için ona kolumu uzatıyorum. Ölgün bir sesle teşekkür ediyor.

Gece konaklıyoruz. Şiddetli bir fırtına iliklerimize dek işliyor ve yakmak için bir sürü çaba harcadığımız ateşleri söndürüyor. Yaralı hayvanlar gibi yatıyoruz.

İngilizlerin çok yakınımızda oldukları söyleniyor. Zayıf bir borazan sesi işitiyoruz. Wayne, birlikleri dolaşüyor ve bizi, herhangi bir saldırıya karşı koyacak şekilde düzene sokuyor. Püskürtmemiz gerek bu saldırıyı.

Washington'un çadırı yanibaşımıza kuruluyor. Diğer birliklerin subaylarını görüyoruz; toplanıp gidiyorlar: Varnum, Stenben, Charles Lee, Greene, Lord Stirling. Çadırı dolduruyorlar ve gölgeleri, ışıklandırılmış kumaşın ardında, bir aşağı bir yukarı geziniyor.

Öyle sanıyorum ki, yorgunluktan kısılmış sesleriyle saatlerce tartışacaklar. İsterik bir sesle bağırarak Wayne'i işitiyoruz: «Savaşmak gerek, savaşmak, savaşmak Tanrım görümüyor musun ki, savaşmazsak her şey bitecek? Böyle bir fırsatı bir daha asla yakalayamayız... Bir sürü orospu ve ölüm kertesinde onbeşbin asker! Bölgenin her yanına dağılmışlar! Et-kin bir darbe vuracağız ve savaş bitecek! Tek bir darbe! Adamlarıma bakın bir kez! Böyle bir kışa daha dayanabileceklerine aklınız kesiyor mu? Eğer şimdi savaşmazsak, sanıyor musunuz ki, bu ordu, bir ay daha dağılmadan kalacak?»

Washington'un sesi onu yatıştırmaya çalışıyor; hoş görül  bir babanın sesini andırıyor.

Hamilton: «Bıktım artık! Böyle bir sorumluluğu y klenemem! İstifa ediyorum.»

Lee'nin tiz sesi yayılıyor: «Her şeyi berbat etmek istiyorsunuz! Bu orduyu çocuklar mı yoksa sorumluluğunu bilen subaylar mı yönetiyor? Hamilton gibi bir çocuğun bana emir vermesine dayanamam (1).»

«Bana hak vereceksiniz.»

«Rica ederim, rica ederim, adamlarınızı seviyorsanız, daha yavaş konuşun. G rlemenin sırası değil.»

Ve sesleri birden mırıltıya dönüşüyor. Çadıra doğru yaklaşıyor, kumun üzerine yapışarak dinliyoruz. Arada sırada, dalıp uyukluyoruz. Her uyanışmda, sesleri yeniden işitiyorum.

Bu kez, kulağı tırmalayan İngilizcesiyle, La Fayette konuşuyor:

«Bu mümkün mü? Böylesine utanç verici bir şey görülmüş m d r? Efendiler, eğer savaşıma kararı almazsak, hayatıma son veririm.»

«Savaşımak! Savaşımak! Ne ile? Dışarıdaki perişan dilenci g r hu ile mi savaşıcağız?»

«Efendiler, ben birliklerime güveniyorum,» diye bağırıyor Wayne, «Dilencilerime güveniyorum ben. Onlarla cehenneme dek giderim. Bana fırsat tanıyın yalnızca.»

(1) General Lee, daha sonra, Güney Birliklerinin başından ayrılacaktır. Buradaki tutumu, temkinli bir subayıninkini değil, bir devrim düşmanın tavrını andırmaktadır. Daha sonra, yalnızca yavaş davranmakla değil, İngilizlerle anlaşmış olmakla suçlanacaktır.

Stenben: «İyi adamlar bunlar. Tanrım, onlarla savaşa girilebilir.»

Toplantı sona eriyor. Subaylar çadırdan çıkıyorlar, atlarına biniyorlar ve birliklerinin yanına dönüyorlar. Washington, çadırın girişinde, ayakta, alçak sesle Wayne ve Hamilton ile konuşuyor. Yüzü çökmüş. Birkaç yıl birden yaşlanmış sanki. Subayların ellerini sıkıp, içeri giriyor. Hamilton, iri mavi gözlerini boşluğa dikerek, orada kalıyor. Wayne, gidip bir ağaç gölgesine oturuyor ve yere dikey gözlerini.

Yüzbaşı Müller ona yaklaşıp hazırol bekliyor.

«Yarın mı, efendim?» diye soruyor sonunda.

«Yarın, bir sürü soruya cevap getirecek.»

«Savaşacak mıyız?»

Wayne, ona bakmadan, başını sallıyor.

Ely ile birlikte nöbetteyim. Gece, derin, sessiz ve sıcak. Tek bir esinti yok.

«Vahşi bir orman,» diyor Ely. «Kuma köksalmış bir ölümler ormanı. Mohawk'ı yeniden görmek, yeşil ve hoş kokulu ağaçların altında gezinmek istedim.»

«Yakında, belki savaş sonu.»

«Korkuyorsun, Allen,» diyor Ely yumuşak bir sesle.

«Evet...»

«Kenton'u ve diğerlerini düşünüyorsun...»

«Kenton'u evet. Asılmakla beni aşağılamak isteyip istemediğini soruyorum kendi kendime.»

«Kenton öldü. Bana sorarsan, Allen, ölümler sü-kûnet içinde uyuyorlar. Tepelerin ardında, onları bıraktığımız yerde, derin bir sü-kûnet içinde uyuyorlar. Bunda utanılacak bir şey yok. Yorgun adamlar dinleniyorlar böylece.»

«Düşünüyorum da... Savaşlar, yine savaş-

lar, son geçirdiğimiz türden kış soğukları; içim dışım savaş oldu, Ely. Trampet sesi işitmeden geçireceğim günleri delicesine özlüyorum. Virginia'lıların kovaladığı ve bizim yanımıza gelmeyi tercih eden genç kadını düşünüyorum. Bir erkeğin karısı olmaya lâıyk bir kadın değildi o, Ely, ama yine de, öylesine istiyordu ki bunu. Onu büyük bir aşkla sevdiğimi ve karım olmasına neden razı olabileceğimi şimdi anlıyorum. Evlenmek belki de iyi bir şey olurdu, Ely, çalışmaktan artakalan zamanda, geceleri, onu seyretmek. Pek de cansıkıcı bir kadın değildi.»

«Evet, ama, bu artık mümkün değil,» diyor Ely. Sana acı çektirmek istemem, Allen, sen benim her şeyimsin. Hiç oğlum olmadı. Ve bazan, seni, kendi çocuğum olarak düşünüyorum. Fakat ne yazık ki, istediklerin olmayacak ve bir türlü rahata kavuşamayacaksın. Ben ise yakında bu fırsatı bulacağım. Fakat sen değil. Benim hayatım bitti, seninki daha yeni başlıyor.

Başımı sallayarak ona bakıyorum.

«Savaş bittiği zaman, kendini yenilemen gerek, Allen. Güçlü adamlar gerekli, yıllarca dövüşebilecek güçlü adamlar, ve sen bunlardan biri olacaksın. Kendini yenilemen gerek ve bunu dinlenerek yapamazsın.»

«Peki ya sonra?»

«Bütün bu düşlerden, belki de, yepyeni bir düzen doğacak! Biz, İngilizlere karşı değil, işlenecek bir parça toprak için savaşıyoruz. Bu toprak üzerinde, bu özgür toprak üzerinde, yepyeni insanlar olacak, Allen.»

«Bilmiyorum, diyorsun. Yorgunum Allen.»

«İnan bana,» diye üsteliyor.

Uykumun arasında, Bess'i bulmaya ve onu kollarımın arasına almaya çabalıyorum. Fakat yakalayamıyorum. Sonsuz bir savaş ve anlamı belirsiz bir ideal düşümü dolduruyor. İnatçı olmaya çalışıyorum. Ely ve Jacop'a inanmak istiyorum.

VII

Gün ışııyla birlikte uyanıyoruz. Wayne, gece hiç uyumamışa benziyor. Bir aşağı bir yukarı yürüyor, birlikleri denetliyor, tükelerimizi kontrol ediyor ve belli bir nedeni olmaksızın, bizimle alçak sesle konuşuyor. Sinirli bir görünüşü var ve yüzü ter içinde.

Belimize kadar soyunmuşuz; kimimizin ayağında çorap yok. Kimimizin ayakları tümüyle çıplak. Bir kaç kişi, pantolon yerine, iskoç tipi etekler giymiş: Savaşa hazırlanıyoruz. Bölük yüzbaşları tekdüze bir sesle haykırıyorlar:

«Cephanenizi kontrol edin, cephanenizi kontrol edin. Barut torbalarınızı ıslatmayın. Her askerin yanında, en az yirmi fişek bulunsun. Daha az fişegi olanlar bildirsinler! Tükelerinizi ve çakmak taşlarınızı kontrol edin.»

Törpü dağılıyor bize ve taşları sivirtmeye koyuyoruz. Benimkinin taşı kullanılmayacak halde. Tör-

püyü alıp sivriltmeye çalışıyorum. Ama ellerim nemli ve titrek. Ely, elimden törpüyü ve taşı alıyor, çabuk ve kendinden emin, bir iki sürtüyor ve sivriltiyor taşı. Hayran olunacak kadar sakin. Ama yüzüne baktığımda, orada üzüntüyü ve şaşkınlığı okuyorum. Jacop'un gözleri kıpkırmızı ve parıltılar saçıyor. Ateşi yükselmiş olmalı.

Wayne sürekli hareket halinde: «Süngüleriniz! diye bağıyor. Süngülerinizi takın!» Eline bir tüfek alıyor, sonra atıyor onu. Çılgın gibi bir hali var.

Cephanemizi kontrol ediyoruz. Alışkın hareketlerle, barutumu ölçüyorum. Birazını elime döküyorum: Barut kuru ama parmaklarım nemli. Ter içindeyim. Pantolonum bacaklarıma yapışıyor. Giysilerimin ıslaklığı gövde mi tepeden tırnağa titretiyor.

Sinirli sinirli tüfeğimi okşuyorum.

«Özenle doldur onu,» diye buyuruyor Jacop. «Bakarsın, ilk mermi hayatına mal olabilir. Tüfeğin ilk mermiyi atmazsa bir daha hiç atmaz.»

Emektar tüfeğimi özenle dolduruyorum; babamındı bu silâh. Yeterli sayıda mermi koyuyorum: üç mermi.

«Üç tane çok olmaz mı?» diye soruyorum sonra Ely'ye.

«Dayanıklı bir tüfek bu Allen.»

«Hastayım, Ely, hasta ve bomboş. Yatıp uyumak istiyorum. Kımıldıyacak halim yok.»

Jacop kuru bir sesle araya giriyor:

«Bu senin ilk savaşın değil ki.»

«Yedi aydan bu yana savaşıyoruz...»

«Böyle konuşma,» diye mırıldanıyor Ely.

«Üç mermi çok oldu,» diyorum kuşkuyla.

Sıraya diziliyoruz levazımcılar hâlâ bağıyorlar: «Barutunuzu kurutun ve cephanenizi kontrol edin.»

Birkaç kişinin ağzında tuzlu et parçaları var. Geveliyorlar. Kendimi bomboş ve alabildiğine aç hissediyorum. Çıkınımdan bir parça et alıyorum, ama Jacop onu yememe engel oluyor.

«Bu seni çok susatır.»

«Ama karnım aç.»

«Yemesen daha iyi edersin,» diyor askerin biri. «Tok mideye bir mermi yemek hiç de hoş bir şey olmaz.»

Subaylar Washington'u çevreliyorlar. Wayne hararetli hararetli bir şeyler söylüyor. Charles Lee, kızgın uzaklaşıyor. Karşı çıkmasına rağmen savaşa girecek. Washington onu yanına çağırıyor. Hamilton, dimdik, yalnız, çadırın yanında bekliyor. Stenben, sürekli askerleriyle birlikte:

«Çocuklarım, unutmayın ki...»

Güneş yükseliyor. Işık, çamların doruğundan süzülüyor. Rüzgâr yok. Sabahın bu saatinde bile hava korkunç sıcak. Ter ve barut kokusu, çam kokusuna karışıyor. Yorgun ve sinirliyiz. Sanki ilk kez görüyormuşçasına tüfeklerimize bakıyoruz.

Birden Wayne atına biniyor ve birliklerin başına geçiyor. La Fayette de onu izliyor. Lee onlara doğru bir şeyler haykırıyor ve sonra o da atına biniyor. Yürüyüş emri verildi. Atının boynuna eğilmiş, Wayne, iriyarı bir Virginia'lı ile, bir borazancıyla konuşuyor. Washington gözleriyle bizi izliyor. Yüzü gölgelenmiş, Lee, kimseyle konuşmadan, tek başına ilerliyor. Vahşi ve çirkin yüzü öfkeyle buruşmuş. Çirkinliği onu yiyip bitiriyor. İyi bir subay ve saygı görüyor. Hiç değilse, Stenben gelinceye dek durum buydu. Fakat Stenben savaştan yana ve Lee'nin savaştan kaçınmak için yaptığı öneriler kenara itildi. Hamilton'a,

La Fayette'e ve Wayne'e dayanılmaz bir kin duyuyor Lee.

Beklersek Wayne üstümüze atılacakmış gibi, çabuk çabuk yürüyoruz. Sıcak korkunç. Dayanılmaz. Bir çam korusunu aşıyoruz, sonra bir fındık ve ak-çaağaç ormanına dalıyoruz. Bir çukurun içinden geçerken dağılıyor, öte yakada tekrar sıraya giriyoruz Wayne birlikleri düzene sokuyor ve şimdi yelpaze biçiminde ilerliyoruz. Hâlâ ormanın içindeyiz. Henüz düşmanla karşılaşmadık.

Önce ormanı sonra bir yolu aşıyoruz ve kendimizi yeniden bir çukurun önünde buluyoruz. Dibi çamurla kaplı ve dizlerimize dek çamura gömülüyoruz. Tepeden tırnağa çamurla kaplıyız. Bölük yüzbaşları bağırlıyorlar ve Wayne bizi savaş düzeninde tutabilmek için kılıcını sallıyor. Lee'nin beyaz atı, tanınmaz hale gelmiş, çamurla boğuşuyor. Kimseye bakmıyor Lee. Eğin üzerine çökmüş, hoşnutsuz ve ilgisiz bir hali var.

Bir saatir yürüyoruz. Belki daha da fazla. Zaman kavramını yitirdim. Ama ağaçların arasından süzülen güneşi izliyorum. Çukurun dibi yoldan daha serin. Buna rağmen, büyük bir fırının içinde gibiyiz.

Sendeliyorum ve Jacop beni yakalıyor.

«Yanımda kal, Allen,» diyor. «Buradan çıkacağız, Yanımda kal.»

Wayne'in sesi gürlüyor:

«Barutunuzu ıslatmayın! Tanrı aşkına, tüfeklerinizi çamura değdirmeyin!»

Ve sesinin yankısı yineliyor: «Barutunuzu ıslatmayın... tüfekler çamura değmesin...»

Boynumuza dek çamura batmış, çukurdan çıkıyoruz. Ağaç örtüsü altına giriyoruz. Ve birden, bir

yaylın ateşi sesi işitiliyor. Demek ki öncülerimiz İngiliz artçılarıyla karşılaştılar.

Tırmanmakta olduğumuz tepenin henüz yarı yolundayız ve ardımızda çamurla kaplı bir çukur var: Tam bir tuzağa düştük. Ordunun ağırlıkları, henüz daha bir mil gerimizde. Bir anda durumu anlıyor ve duruyoruz. Şaşkınlıktan ağızlarımız açık, birbirimize bakıyoruz. Geriye dönüp bataklığa kaçmak istiyorum; biran önce içinden zorlukla kurtulduğum bataklığa. Benimle birlikte herkes aynı şeyi düşünüyor olmalı.

Wayne, atını, birlikler boyunca dört nala kaldırıyor ve çılgın gibi, ilerlememizi emrediyor. «Tepeye! diye gürlüyor. Tepeye kadar çıkın!»

Kendi kendime, buraya kadar nasıl geldiğimizi ve bizi bu tuzağa kimin sürüklediğini soruyorum. Hayvan sürüsü gibiyiz, tam bir sürü gibi. Çamurun içine atılacak ve yenileceğiz.

Düşüne gömülmüş, Ely başını sallıyor.

Jacop sövüyor ve Wayne ile birlikte gürlüyor. Önümüze geçip tepeye doğru tırmanıyor. Kayar gibi ilerliyor. Sanki bu tırmanan Jacop değil. Yavaşça kayarak tırmanıyor.

Wayne'in bağarmaktan dermanı kesiliyor ve ilerlemeye başlıyor. Sendeleyerek ve düşerek tepeye tırmanıyoruz. Doruğa varınca yeniden sıraya giriyoruz. Geri çekilerek savaşan Virginia'lı öncüleri ve İngilizlerin kırmızı urbalarını görüyoruz. Daha şimdiden, tepede oldukça kalabalığız. İngiliz trampetlerinin gümbürtüleri yakıcı havada çınlıyor. Beynimizde çınlıyor sesler. Çınlıyor, çınlıyor, dönen tekerlekler gibi sesler çıkarıyor. Hareketsiz, kalakalıyoruz. Sıcaklık uyuşturdu sanki bizi. Wayne atından iniyor ve sıra-

lar boyunca koşarak bağıyor: «Durdurun onları burada! Durdurun onları!»

Charley, çamura batmış beyaz atının üzerinde, dizginleri çekiyor ve bağıyor:

«Buradan kurtulmamız gerek, general! Fareler gibi kapana kısıldık burada. Savaşarak geri çekilmeliyiz.»

«Hiç bir yere gidemezsiniz! diye gürliyor Wayne. Allah belâsını versin geri çekilme taktiğinizin.»

«Birliklere ben kumanda ediyorum!»

«Defolup gidin!» diye sövüyor Wayne.

İngilizler şimdi, yüz metreden daha yakındalar. Süngü takmış olarak, üç koldan yürüyorlar. Süngüleri güneşte parıltıyor. Trampetleri eski tempoyu bırakıp daha hafif, daha çabuk bir tempo ile çalışıyorlar. Bizimle alay ediyorlar sanki. Kendilerinden emin, ilerliyorlar.

Saymaya çalışıyorum onları. Kaç kişiler acaba? İngiliz ordusunun bütün artçıları, birkaç Pennsylvania birliğinin üzerine saldırıyorlar. Bizim ordumuz nerede? Neden, böyle aptalca kurban ediliyoruz?

Ne yapacağımızı bilemiyoruz. Paniğe kapılmışız. Lee, kumandan olarak, savaşarak geri çekilmemizi emrediyor. Wayne La Fayette, kudurmuş gibi uluyarak tutunmamızı istiyorlar. Yelpazenin ucunda, Scott başını sallıyor. Sıcaklığın etkisiyle aptallaşmış durumdayız. Ve Valley Forge cehenneminin anısı bizi serseme çeviriyor. Cehennem yanıyor, cehennem buz gibi. Adamlar tüfeklerini atıyor ve bataklığa doğru koşuyorlar. Bir kısım ise, paniğe kapılmış, ilerleyen İngilizlere bakıyorlar ve bilinçsizce tüfeklerini fırlatıp atıyorlar. Biz ordu olduğumuzu ve gerektiğinde acı da çekebileceğimizi unuttuk.

Ve şimdi acı çekiyoruz, en büyük acıyı çeki-

yoruz şimdi: Sığınakta geçen geceler, nöbette buz kestiğimiz geceler, açlıktan kıvrandığımız günler, ordu gibi üst üste yığılmış ölümler; kısacası, doğmakta olan bir ulusun katlanmak zorunda olduğu sıkıntılar. Ve bu sıkıntının ağırlığı, artık insanlıktan çıkmış insanların omuzlarına çöküyor.

İngilizler yaklaşıyorlar ve açık, kesin emirler veren subaylarının sesini işitiyoruz. Başka bir dünyanın başka bir toprağın aksanıyla konuşan, yabancı sesler. İngilizler hiç bir kuşku duymaksızın, tören alanına gider gibi, zafere yaklaşıyorlar.

Yıkılmış bir ses duyuluyor. Wayne'in sesi bu. Artık birer dev olmayan insanlardan, büyüleyici işler beklenemeyeceğinin o da farkında. Valley Forge kabusunun kendisini eğip yok ettiği Wayne görüyor. Ve büyüyor Wayne. Deli gibi korkusuzca ileri atılıyor. Olduğundan çok daha büyük şimdi. Onda, hayvanlaşmış ve bu cehennemden kurtulmak isteyen insanların geçmiş canlanıyor.

Wayne de bizimle birlikte bu cehennemin içinde. Hatta Lee de öyle. Askerlerin başında önderleri yok.

Elli adım ötemizde, İngilizler saldırıya hazırlanıyorlar. Sivri, yüksek başlıkları altındaki yüzleri ve yaldızlı armalarına varıncaya dek üniformalarını apaçık görüyoruz. Sakız çiğnermişcesine ağzını oynatan bir adam görüyorum. Çalan trampetleri görüyorum. Ve hatta, yürürken kemerlerinden aşağı sarkan içi barut dolu boynuzları görüyorum. İçlerinden birinin sarı saçları, başlığının altında uçuşuyor.

Nişan almadan, rastgele, delicesine, ateş etmeye koyuluyoruz. Birkaç İngiliz askeri yere düşüyor. Bir tanesinin elleriyle karnını tuttuğunu, sıradan koptuğunu ve bir ağaca sarıldığını görüyorum. Diğerleri

üstümüze doğru koşmaya başlıyorlar. Süngüleri parlıyor ve kırmızı urbalarının iri görüntüsü bize korku veriyor. Tüfeklerini ateşliyor ve barut dumanının ardısına ilerliyorlar.

Ateş ediyorum. Nedenini bilemediğim bir titreme her yanıma sarıyor. Ve birden, kendimi Ely'nin yanında, yapayalnız buluyorum. Jacop yerde, başından vurulmuş. Bir anlık bakış, durumu anlamama yetiyor. Diğerlerini geçti o; Wayne'i ve Wasington'u aştı. Devrim, biriçik var olma nedeniydi. Ölen yalnız o değil. Daha başkaları da var. Ve daha başkaları da olacak. Ely, bana, barış söz konusu değil derken, bunları söylemek istiyordu...

Ely beni geriye çekiyor. İngilizlerle burun burunayız neredeyse. Süngülerini tırpan gibi savuruyorlar. Virginia'lı bir öncü, tüfeğini labut gibi savururken, ardarda dört süngü darbesi yiyor. Virginia'lıların, kısa namlulu karabinalarında süngü yok.

Ely, beni ağaçların altına sürüklüyor. Düşerek ve kalkmak için birbirimize destek olarak, körler gibi koşuyoruz. Önümüzde başka koşanlar da var: Ürkütülmüş hayvanlar gibi uluyor, düşüyor, ağaçlara tosluyor ve oralarını buralarını çiziyorlar. Paniğe uğramışlar; hiç bir tepki göstermiyor ve tek bir şey düşünüyorlar: İngiliz süngülerini amansız ilerleyişinden, bu korkunç orakların önünden kaçıp kurtulmak.

Bataklığın kenarına varıyor ve çamura dalıyoruz. Wayne'i görüyorum bir ara: Atın yelesine kapamış ağlıyor: «Fakat bu ne demek oluyor? Bunun anlamı nedir?» diye haykırıyor. «Nerede benim adamlarım?»

Tepen eğiminden kurtulur kurtulmaz, bataklığa dalıyoruz. Çukurun dibi, şaşkın ve çamura batmış adamlarla dolu: Göz kararı ile ilerliyorlar. Onlar gibi

körleşmiş, kıyının yolunu bulmaya çalışıyorum, fakat Ely arkamdan çekiyor.

İngilizler bataklığa kurşun yağdırıyorlar ve kurban olarak, öteki kıyıya ulaşmak için çamurun içinde ayağa kalkan adamları seçiyorlar. O kadar rahat nişan alıyorlar ki. Bununla birlikte, yüzlerce adam karşıya geçmeyi başarıyor.

«Bu taraftan, Ely!» diye bağıyorum.

Bataklık boyunca elimden çekiştiriyor. Tam önümde, sırtına çekiçle vurulmuş gibi öne yıkılan bir adam görüyorum. Kalkmaya çalışıyor, çırpınıyor, düşüyor ve çamura gömülüyor. Büyülenmiş gibi bakakalıyorum. Sağımda solumda uçuşan mermiler çamuru dövüyor. Nerede olduğumu biliyorum: Bu, cehenneme ilk girişim değil. Çukurun öteki yakasında birkaç yüz adam ayakta dikiliyor. Bellerine kadar çamurun içindeler: Daha tam kurtulmuş sayılmazlar. Pennsylvania birlikleri bunlar. Tanrı bilir nasıl olduğunu, hepsi oraya toplanmışlar. Subayları onları sıraya sokmaya çalışıyor.

Biz de sıraya giriyoruz. Çevremde, bir takım adamların ateş ettiğini görmek bana bir tür disiplin ve güven duygusu aşıyor.

Bozgun gözlerimizin önünde sürüp gidiyor. San ki biz birer seyirciyiz ve korkudan deliye dönmüş adamlar önümüzde resmi geçit yapıyorlar. Dövüşerek geri çekiliyoruz, ama adım adım. Subaylarımız buyuruyorlar: «Doldur! Taşı sür! Ateş!»

Tüfeğimi ağzına dek dolduruyorum. Ve birden, beni sarıp yok eden ateş sönmüşcesine, kendimi alabildiğine sakinleşmiş hissediyorum. Kendi kendime, niçin kaçtığımı, beni korkutanın ne olduğunu sorup duruyorum. Nedir beni bekleyen, alt tarafı? Ölüm, yani istirahat. Bütün kazancım bu olacak. Kaybe-

deceğim yine bu. Cehennem sıcağına rağmen, içimi buz gibi bir soğuk kaplıyor.

«Jacop öldü,» diyor Ely, ölgün bir sesle. Sanki inanmıyor bu ölümüne.

«Evet,» diyorum soğukça. «Zaten böyle bir görüntüye tahammül edemezdi. Öldüğü daha iyi oldu.»

«Rahat uyusun.»

«O rahata kavuştu.»

Dehşet verici bir sükûnet içindeyim. Sanki eğitildiymişiz gibi rahat, tüfeğimi dolduruyorum. Bataklığın kenarında, debelenmeyi sürdürüyoruz. Kaç kişi olduğumuzu tam olarak bilmiyorum, ama üç-dört yüz kadar varız. Müller ve başka iki subay da burada. Önümüzde, sükûnetle bekliyor Müller. Yürekli bir adam bu.

İngilizler bataklığı geçmeye çalışıyorlar, ama yaylım ateşimiz onları durduruyor. Çamur lekeleriyle sıvanmış kırmızı urbalar görüyorum; düşüyor, çamurun içinde hava kabarcıkları oluşturuyor, buradan kurtulmaya çalışıyorlar. Çukur dumanda kaplı ve adamlar, dumanın ardında şeytanı andırıyorlar. Daha yukarda, İngilizler üstümüze kurşun yağdırıyorlar. Ama bereket versin, ateş etmesini bilmiyorlar. Arada bir, adamın biri düşüyor inleyerek; kalkmaya, onu içine çeken çamurdan kurtulmaya çalışıyor.

Sakince tüfeğimi dolduruyor, dumana rağmen, kırmızı ya da yeşil üniformalı bir hedefi tutturmaya çalışarak, nişan alıyorum. Kendi kendime soruyorum: Ordumuz nerede? Bizi terk mi etti? Unuttu mu bizi? Yoksa bizi kaybettiler mi? Savaşın gürültüsü işitilmiyor mu? Wayne nerede? La Fayette? Charles Lee Stenben ve topçuları neredeler? Nerede binlerce milis?

Yoksa Wayne ve La Fayette hatalarının farkına vardılar da, ortaya mı çıkamıyorlar? Bizim ne de olsa insan olduğumuzu, buna karşılık, adam öldürmenin o denli kolay bir şey olmadığını anladılar mı yoksa? Valley Forge'un bizi ne hale getirdiğini görünce dayanamayıp kaçtılar mı?

Bataklık boyunca savaşıyoruz. Zamanın önemi yok artık. Adım adım, ayaklarımızı çamurdan kurtarıyor; ilerliyor ve iyice ısınarak elimizi yakmaya başlayan tüfeklerimizi dolduruyoruz. Ve bu sonsuza dek hep böyle sürüyor. Acımasız, gerçek bir sıcaklık perdesi üstümüze yıkılıyor.

İngilizler, yukardan kurşun yağdırmaya devam ediyorlar. Mermiler bizi sivrisinek gibi izliyor, çamura gömülüyorlar. Bir mermi Müller'e rastladığında, o birkaç adım önümde. Ely'nin ona doğru gittiğini ve yerden kalkması için çabaladığını görüyorum. Müller, haykırarak geri itiyor onu: «Çok kötü yaralandım, oh Tanrım! Anlamıyor musun?»

Müller, çamurun içinde yitiyor ve ben düşünüyorum: Ne cenaze töreni yapılabilecek, ne de mezarını ya da öldüğü yeri belirtecek, tahta birkaç haç olsun dikilemeyecek. Mezarın yazıtı olmayacak, ve bir süre sonra da insanların belleğinde tüm anıları silinecek...

Umutsuzca, bazen insanları yüreklendiren bu tuhaf ve anlaşılmasız içgüdü'nün dürtüsüyle, yola devam ediyoruz. Sonunda çukurdan tamamen kurtulup, sürülmüş bir toprağa ayak basıyoruz. Peşimizden ateş edilmiyor şimdi. Birkaç kişi, amaçsızca, çekip gidiyorlar. Onlara sesleniyor ve sonra dudaklarımdan çıkan sese ben de şaşıp kalıyorum. Onları yeniden sıraya sokuyorum ve bana itaat ediyorlar. Ely, bana bir tuhaf bakıyor.

«Yardım et de dağılmasınlar,» diyorum ona, «bunun gerekli olduğunu görmüyor musun!»

Bir şey söylemeksizin, şefe boyun eğiyor. Adamları tarla boyunca yürütüp, bir çitin yanına getiriyorum. Savaşın uğultusu şimdi sağ yanımdan geliyor. Büyüyen ve küçülen, yaklaşan ve uzaklaşan, top sesleri ile bölünen korkunç bir uğultu bu. Topların sesi, öfkeli hayvanlarınkı gibi, yüksek perdeden çıkıyor.

Burası bataklıktan çok daha sıcak. Düşmanla birlik olan güneşten, bizi hiç bir şey korumuyor. Beni izleyen, peşimden gelen adamlara bakıyorum: Sıcaktan gevşemiş, pis, mutsuz, birkaç yüz insan. Onlara neden kumanda etmeye kalktığımı soruyorum kendi kendime. Müller'in yere yıkıldığını gördüm ama, diğerleri nerede? Bakışlarımla arıyorum onları. Ely'e soruyorum:

«Yüzbaşı Marcy nerede?»

Başını sallıyor.

«Ya Gainbre?»

Aynı cevabı alıyorum.

Önümüzde bir meyva bahçesi ve eski bir ambar var. Elllerinde tüfekleriyle, diz çökmüş, bizim gibi yarı çıplak adamlar bekliyorlar orada.

«Rhode-Island'lı adamlar bunlar,» diyor Ely.

«Saldırıyı bekliyorlar,» diyorum kendi kendime. «İşte böyle. Ne olduğunu bilmiyorlar ama, bekliyorlar işte.»

Kan ve çamura belenmiş bir adam, bize doğru, dörtnala at sürüyor. Adamlarıma durmalarını emrediyorum. Nefes nefese, aptallaşmış, duruyor ve ağızları açık, bana bakıyorlar.

«Oturun!» diye bağıriyorum onlara. «Dinlenin! Konuşun! Tanrım ölmediniz ya!»

Adam atından iniyor ve Wayne'i tanıyorum.

«Kim bu adamlar?» diye soruyor. «Kimsiniz siz?»

«14. Pennsylvania Alayı, efendim. Alaydan geri kalanlar. Sanırım, diğerleri de Pennsylvania'dan.»

«Buraya nasıl geldiniz?»

«Bataklık boyunca, savaşıarak geri çekildik. Daha sonra ormandan geçerek, ve tarlayı aşarak buraya geldik.»

«Subayınız nerede?»

«Öldüler.»

«Size kim kumanda etti?»

«Onların ölümünden sonra mı? Ben. Zaten yapacak uzun boylu bir şey yoktu.»

Wayne bana bakıyor, başını sallıyor.

«Sizler, benim adamlarımsınız,» diyor bezgin bir sesle. «Elimde siz kaldınız yalnızca. Orada, tek başınıza savaştınız, tek başınıza... Tanrım! Geri çekilerek savundum ve beni siz korudunuz. Subaylarınız nerede, söyleyin bana!»

«Öldüler.»

«Sizin adınız ne?»

«Allen Hale.»

Belleğini yokladığını anlıyorum. Sıcakta bunalış. Sürekli gözlerini kırptırıyor ve elleri kan içinde.

«Allen Hale... Daha önce cinayet suçundan yargılanmıştınız...»

«Evet, cinayet suçundan.»

«Biliyorum,» diye mırıldanıyor.

Arkamda sıralanmış adamlara göz gezdiriyor.

«Alayı teslim alın,» diyor.

«Ben alay istemiyorum,» efendim.

«Beni rahat bırakın. Sizi subay olarak mı alay koyduğu mu sanıyorsunuz? Sizden sadece birliğe

kumanda etmenizi istiyorum. Neyse, sizi yüzbaşı yaptım. Bu adamlara kumanda edeceksiniz. Aksi halde, yemin ediyorum, sizi burada öldürürüm.»

Bir an, dosdoğru gözlerinin içine bakıyor, kabul ediyorum.

«Birliğe kumanda edeceğim, efendim. Cehennem dahi gidecek olsak.»

Kesin bir sesle yineliyor:

«Cehennemde dahi kumanda edeceksiniz birliğe.»

Sonra:

«Onları, meyva bahçesi boyunca, duvarın arkasına yerleştirin. Tüfeklerini kontrol edin. Size, yüzbaşı Hale olarak güvenmeliler. Onları uyarcaksınız. Tek bir adamınız dahi kalsa, her türlü saldırıya karşı koymaya hazır olun.»

«Peki efendim.»

Elini bana uzatıyor ama ben yerimden kımıldamıyorum. Soğuk, mavi gözlerine bakarak, kalakalıyorum.

Bir an bana bakıyor, sonra topuklarının üzerinde geri dönerek atına doğru yürüyor.

Adamlarıma yaklaşıyorum. Wayne'in söylediklerini duydular ve beni inceliyorlar merakla. Ely gözlerini benden ayırmıyor. İçinden kurtulamayacağı bir düşe gömülmüş gibi bir hali var.

«Gerçek bir birlik oluşturacağız ve ben size kumanda edeceğim. Beni yüzbaşı Hale olarak göreceksiniz ve bana itaat edeceksiniz.»

Hiç biri ses çıkarmıyor. Birkaç kişi başını sallıyor.

«Birlik! Hazır ol! Dörder ol!»

Yerlerinde sıçırıyor ve tüfeklerini sürükleyerek sıraya giriyorlar. Onları taş duvara doğru götürüyor ve duvar boyunca yerleştiriyorum.

«Tüfeklerinizi doldurun ve düşman ateşine karşı koymaya hazır olun. Ateş emrini ben vereceğim.»

Gidip, duvara, Ely'nin yanına oturuyorum. Taşlar sıcak. Güneş, alev alev yakıyor çevreyi. Vücudumun her yanını kaplayan ter kir katmanı içinde kendisine küçücük yollar çizerek akıyor. Savaşın bütün şiddetiyle olageldiği ovaya bakıyorum. Ordumuzun ağırlıkları hâlâ çok gerilerde. İngilizlerin önce bizim hattımızı geçmeleri gerek.

«İşte, Yüzbaşı da oldun,» diyor Ely.

«Evet, yüzbaşı.»

Heyecanlı değilim. Ama yine de ağlıyorum nedense. Tuzlu gözyaşlarım ağızıma doluyor.

VIII

Gün ilerliyor. Biz hâlâ bekliyoruz. Belki bir gün saldıracaklar, belki de hiç saldırmıyacaklar. General Greene ordusunu, arkamıza, Wenrock'un öteki yanına yığdı. Orada her türlü saldırıya hazır bekliyor. Ama, İngilizleri, bezdirinceye kadar kudurtmak önce bizim görevimiz. Belki sonunda bizi ezip geçecekler, ama büyük kıta ordusu onları yok edecek.

Biz, yani sabahtan beri savaşıyor ve şimdi duvarın arkasında bekliyen bu zayıf insan perdesi. Sıcaklığın etkisiyle, giysilerimiz kuruyor ve su buharlaşıyor. Çıplak, bezgin, yorgunluktan bitmiş birkaç adam. Üç alaydan kalan askerle, şimdi ancak bir alay kurulabiliyor ve kimbilir akşam daha kaç kişi yok olacak.

Duvarın ardında, insanlar bir parça gölgelik bir yer arıyorlar ama güneş öylesine tepemizde ki, gölge bulmanın olanağı yok. Irmağa gidip su içmek için bana yalvarıyorlar.

«Duvardan ilk ayrılanı vururum,» diyorum tüfeğimi doğrultarak.

Ve sonra, kendi kendime soruyorum; böylesine yüksek perdeden konuşan kim? Allen Hale mi? Ely, korkmuşcasına bana bakıyor. Böylesine bir şeyi beklemiyor muydu? Bunun böyle olacağını bilmiyor muydu? Beni bu duruma iten o değil mi? Jacop, daha işin başında, kafasına bir kurşun yiyerek öldü. Sadece ikimiz kaldık ve onun da söylediği gibi, benim artık dinlenme olanağım yok.

Savaş alanı, bizim bu tarafa doğru kayıyor. Sık sıralar halinde ilerliyen yeşil ve kırmızı urbalı düşmanlara bakıyoruz; sanki bir gösteri izliyoruz.

Top atışlarını sayıyor ve savaşın gürültüsünü dikkatle dinliyorum. Ve uyku öncesi uyuşukluğa düşmemek için sürekli hareket ediyorum. Adamların yanına gidiyor; tüfekleri, barut torbalarını kontrol ediyorum. Islak elleriyle taşlarına dokunmaları için onları uyarıyorum. Bunları anlatırken dudaklarımdan çıkan ses, benim değil sanki.

«Taşlara dokunmayın. Tüfeklerinizi güneşe koyun. Islatmayın onları. Bırakında barutta güneşte kurusun. Kuru olması, ıslak kalmasından iyidir. Harbilerinizi hazırlayın.»

Ely, gözlerini bir an benden ayırmıyor. Ona şöyle demek istiyorum: «Ne bakıyorsun! Anlamıyor musun? Tanrım, sende anlamazsan kim anlıyacak! Washington gibi Jacop gibi yalnız kalıp ağlamam mı gerekiyor? Sen bunu daha önce görmedin mi?»

Ama susuyorum. Artık Ely'le konuşamayacakmışım gibi bir duygu var içimde. Onu terkettim. Onu arkamda bıraktım ve o artık hep orada yürüyecek. Şimdi, Wayne'i anlıyorum. Seçme askerlerini, sevgili Pennsylvania'lılarını, ürken geyikler gibi kaçarken

gördüğüm Wayne'i anlıyorum. Ve Washington'u da anlıyorum. İşin tuhafı, buna sevineceğim yerde, içimi bir titreme kaplıyor.

Saldırmaya hazırlanıyorlar. Bunların kıraliyet piyadeleri olduğunu daha sonra anlıyorum: Seçme adamlar bunlar, asil İngiliz ailelerinin çocukları, dünyanın en iyi askerleri.

Ama, şu anda, bu önemli değil. Bizi silip süpürmeye hazırlanan, bir sıra İngiliz askerini farkediyorum. Ordunun ana kısmından ayrılmışlar ve ova boyunca ilerliyorlar; dimdik, sakın, tüfeklerini doğrultmuş, sanki törene geliyorlar. Hayatımda hiç böyle yürüyen adam görmedim. Stenben'in bizi talim ettirdiği yürüyüşü hatırlıyorum da, buna hiç benzemiyor. Daha doğrusu Stenben'inki benziyor da, bizimki benzemiyor. Çünkü biz asker değiliz ve asla böyle yürüyemeyeceğiz. Birer köylüyüz sadece. Hep bunu söylüyor, sevdiğim bir şarkı gibi hep bunu mırıldanıyorum: Biz asker değiliz, biz asla böyle yürüyemeyeceğiz, biz köylüyüz, biz özgür insanlarız, korkabilir ve acı çekebiliriz. Bütün insanlar gibi bizde zayıfız ve sadece kendimiz için savaşabiliriz.

Adamlarımın ingilizlere nasıl baktıkları gözüm-den kaçmıyor. Büyüleniyorlar sanki. İngiliz birliği, gerçek ve yaşayan bir orduya benzemiyor. Biz yaşıyoruz, ama mekanik bir hareketle yürüyen ve ellerinde tüfekleriyle bize doğru ilerliyen bu İngilizler, trampetler ve borazanlar, hayatın dışında şeyler. Çaldıkları melodiyi biliyorum. Bu Hot Stuff, Bunker Hill' de de bunu yapıyorlardı.

O kadar sakınım ki bu büyü töreni beni etkilemiyor. Sadece insan bunlar ve onları yok etmek gerek. Ağır ağır yineliyerek sıraların arasında geziyorum:

«Ben emir vermeden önce kimse ateş etmiyecek. Sıradan ayrılacak adamı, öldüreceğim. Eğilin. Sizi görmesinler. Bakmayın onlara.»

Bir çocuk, gerçek bir çocuk görüyorum: Onlara bakmak için, büyülenerek, çenesi sarkmış, ayağa kalkıyor. Bütün güçümle tokatlıyorum onu:

«Yat aşağı. Duvarın arkasına! Bakma onlara. Zamanı gelince, ne yapacağını göreceğiz.»

Wayne arkamızda ve bize bakıyor. Atının üstünde, kımıldamadan, kaskatı bize bakıyor. Başıyla bana bir işaret yapıyor, ama onun kutlamasına ihtiyacım yok. Geriye dönüyor ve yaklaşan ingilizlere bakıyorum.

lyice yaklaştılar ama hâlâ, tüfeklerinin pozisyonunu değiştirmiyorlar. Her adımda, süngülerin uzun sırası sallanıyor, buğday tarlasındaki başaklara benziyorlar. Parlak çelikten başaklar. Sıralardan birinin ucunda, gümbür gümbür çalan bir trampet var. Güzel bir trampet bu; kenarlarında altın yaldızlı şeritler var. Ve önünde de taçlı bir aslan resmi. Trampetçi şapkasını geriye atmış ve bütün dişleriyle gülüyor.

Subayları, ellerinde kılıç, en önde yürüyorlar. Arada bir yürüyüşün zarafetini denetlemek için, geri dönüyorlar.

Savaşın bir an durduğunu ve herkesin bizi seyrettiğini sanıyorum: Aptal bir köylü sürüsü ve onları yok etmeye hazırlanan, genç fiyakalı bir alay.

Kendi kendime şöyle diyorum: İşte İngiltere ve işte Avrupa ve işte savaştığımız nesne: Aptalca nefret, insan hayatına duyulan aptalca nefret, insan ruhuna, insanın yaşama, tanıma, mutlu olma hakkına, duyulan nefret. İnsanın özgür olma isteğine duyulan nefret. İşte, bununla her zaman savaşacağız, bü-

tün zamanların sonuna dek savaşıcağız bununla. Kavga devam edecek ve asla barış olmayacak. Ta ki... Fakat, biz hayatız. Biz, çıplak, aç ve pis köylüler, hayatı temsil ediyoruz ve onlar, oradakiler, sadece hayata olan nefreti.

Şimdi çok yakındalar. Büyük bir çoğunluğu daha çocuk. Gülüyorlar, aralarında şakalar yapıyorlar; başları yukarıda ve dik. Genç yüzleri, hayata ve ölme duyulan nefrete gülüyor. Onlar artık korkamazlar bile. Tüm yaşama ve acı çekme yeteneklerini yitirmişler. Onlar artık geçmişin bir parçası. Büyüleyici adamlar onlar, ama büyüleri bana dokunmuyor. Ben ki, cehennemde bir kış geçirmişim ve bana kardeşimden, kendimden daha yakın adamların öldüğünü görmüşüm; beni nasıl etkiliye bilirler? Düşman piyadeleri, belki de korkulacak adamlar. Ama ben onlardan korkmuyorum. Nasıl korkabilirim ki? Çelikten bile sert olduğu için toprağa gömülemeyip karın içine odun gibi üst üste yığılan cesetleri gördükten sonra, nasıl korkabilirim ki? Onlar, gülerek ölmediler. Çünkü yaşamak istiyorlardı. Bu adamlar için, insanca yaşamak, özgürce yaşamak, saygı duyulacak bir şeydi. Onlar, hayatı çağırarak öldüler, onu iterek değil.

Subaylardan biri geri dönüp, bir emir veriyor. Süngü tarlası yere paralel eğiliyor. Çocuklar gülererek koşmaya başlıyorlar.

«Şimdi, haydi! Serbest ateş! Parçalayın onları.»

Bağırın benim. Pennsylvania köylüleri ayağa kalkıyorlar ve tüfekleri ölüm saçıyor. Önümüzdeki duvar canlanıyor sanki. Tüfek sesleri, insan çığlıklarına karışıyor. Kıralın piyadeleri, inleyen ve ölen bir insan yığınının dönüşüyor. Kahkaha atan sesler susuyor, yalvarıyor. Çaresiz eller, gövdelerinden akan kanı durdurmak için, çabalıyor. Koşmaya çalışıyor-

lar, yığılıyorlar yere. Saldırı kırıldı yok edildi. Duvarın ardında kıvranan, yuvarlanan şekiller var. Diğerleri duvara doğru ilerliyorlar ve Pennsylvania'lılar, onları dipcik darbeleriyle saf dışı ediyorlar.

Haykırıyorum:

«Doldurun! Doldurun tüfeklerinizi! Duvarın arkasında kalın ve doldurun tüfeklerinizi! Duvarın arkasında kalın! Doldurun tüfeklerinizi!»

Wayne'in sesini işitiyorum. Uzaktan geliyor ses:

«Doldurun. Ateş etmeye hazırlanın!»

Duman dağılıyor. Ovanın ortasında leş yığınlarının biraz ilerisinde, ayakta bekliyorlar. Subayları onları yeniden sıraya sokmaya çalışıyor. Trampetçi derisi patlamış aletini, çalmaya çalışıyor. Yürekli-lerinin yaşamakla ve haklılıkla bir ilgisi yok. Subaylardan biri bize doğru ilerliyor. Sürünerek duvara otuz adım yaklaşıyor. Asil İngiliz aksanıyla adamlarına bağırdığını işitiyoruz. Sesi öfke ve gururdan titriyor:

«Köylüler! Soylu kanımız geri çekilerek savaşmaya razı gelecek mi?»

Yeniden saldırıya geçiyorlar. Adamlarımın yüzünden akan teri görüyorum. Güneş, ağır ağır alçalmaya başlıyor. Adamlarımı duvarın arkasına iteliyorum:

«Bakmayın onlara kimse kafasını kaldırmasın!»

Karşıdakiler, törende gibiler: Kaz adımlarıyla toz kaldırarak, gülümsemeye çalışarak ilerliyorlar. Güleç ve kahraman insanlar. Ama biz daha önceden biliyoruz ki, ölüm o denli kahramanca bir şey değil.

Subay, onları, duvarın on metre yakınına dek getiriyor. Kılıcıyla selâmlıyor ve nefretle gülümsüyecek bana bakıyor. Onlara kin duymuyorum. Ve hattâ kin duymayışım, bana vahşi bir zevk veriyor. Biri-

mizden birimiz yok olacağız ve bunun daha ötesi yok. Parlak yürekliliklerini ve hayata, acı çekmeye olan nefretlerini yok etmek gerek. Onlara, alay ettikleri hayatın güzel bir şey olduğunu öğretmek gerek.

Deminki gibi onbeş adıma dek ilerliyorlar, sonra, süngüleri yere eğiliyor ve bize doğru koşuyorlar.

«Haydi! Şimdi! Haydi!» diye bağıyorum.

Adamlarım doğruluyorlar ve tüfekler patlıyor. Piyadeler, birinci defa olduğu gibi, yere düşüyorlar, ama bu kez, Pennsylvania'lıları tutmanın olanağı yok. Ateşlerinin düzenli bir ingiliz alayını yok edebileceğini gördüler ve Stenben'in verdiği emirlerin pratiğini yapıyorlar: Süngüyü daldırıyor, çekiyor, yeniden daldırıyorlar. Güçlü olmanın ve zaferin şarhoşluğu içindeler. Bütün nefretleri süngülerinden boşanıyor. Karşılarında şehirlerini zapteden, onları karın içinde yok eden ve onları açlıktan ölüme mahkum eden insanlar var.

Kendimi, adamlarımın ortasında buluyorum. Hayatın artık önemi yok. Hele ölümün hiç. Onları yok etmekten, yolumuzun üzerinden temizlemekten daha önemli bir şey olamaz. Bize, duvarın ardına saklanmış köylülere, üniformasız aptallara, çıplak insanlara gülüyorlardı. Bu korkunç kahkaha bizi hâlâ eziyor, yakıyor.

Süngümü bir cesede batırıyor, çekiyor, yeniden batırıyorum. Ben artık bir insan değil, adam öldürme makinasıyım.

Soluk soluğa ve kan içinde, ayakta dikiliyor; sonunda kıralın piyadelerini tamamen yok ettiğimizi anlıyoruz. Bu seçme alayı yok ettik. Düşman ölüleri, tarlanın her tarafına yayılmış ve İngilterenin kanı, Amerikan toprağında akıyor.

Yorgun fakat muzaffer, bir an orada kalıyoruz;

çevremize bakınıyoruz, gördüklerimiz bizi şaşırtıyor. Asker değiliz biz. Belki de, çoğumuz, bunu düşünüyoruz. Unutmak, serin bir yere uzanmak ve uymak. Uzun, upuzun bir uyku.

Wayne dört nala at sürerek bize doğru geliyor ve savaşarak geri çekilmemizi emrediyor. Şaşkın şaşkın ona bakıyorum. Askerler, bütün güçlerini yitirmiş, yere yığılıyorlar. Wayne'e bakıyoruz. Yaptıklarımız yeterli değil mi? Onları ürkütmedik mi?

İngiliz ordusu bize doğru ilerliyor. Yürüyüş halindeki bu insan yığınının bakıyoruz ve başımızı sallıyoruz. Onların önünde sadece birkaç yüz kişiyiz. Muazzam sıralar halinde, kırmızı ve yeşil üniformalarıyla, süngü takmış olarak ilerliyorlar. Bir süngü denizi. Geri çekilerek savaşmak, savaşarak geri çekilmek gerek. Adamlarıma beni takip etmelerini emrediyorum ve koşmaya çalışıyorum ama düşte gibiyim, ayaklarım beni taşıyor. Düşüyorum. Yaylım ateşi kulaklarımızı dolduruyor. Kimse dayanamaz bu ateşe. Duvara varıncaya dek sonsuzca bir zaman geçiyor ve duvarın öteki tarafına atlıyoruz. Çevreme bakıyorum: Adamlarımın yarısı eksilmiş. Karşımızda, duvarın öteki yanında, yatıyorlar.

Yaylım ateşi büyüyor, hayatı bütün yönleriyle yok ediyor. Koşmaya, bu ölüm çemberinden kurtulmaya çalışıyoruz. Irmağa varıyoruz ve adamlar içine atlıyorlar ırmağın. Kimisi sadece kafasını sokuyor ve kana kana su içiyor.

Sanki bir hayat iksiri bu su. İçiyor, içiyor ve hayata yeniden geri dönüyorum. Kalkıyor ve adamlarıma koşmalar için bağıriyorum. Yeniden, buz gibi sakınım. Sakin, soğuk, suyun içinde emirler yağdırarak ilerliyorum. Cehenneme daldığımızın farkında değil gibiyim. Adamlar geçiyorlar. Önümüzde, Gree-

ne'in alayları bekliyor. Saldırısı püskürtmeye hazır-
lar.

Adamlarımdan biri ırmağın içinde kalıyor. Ona
sesleniyorum:

«Buradan, aptal!»

«Kardeşim burada kaldı, yüzbaşı Hale.»

«Öldü o. Buraya gel.»

«Hayır, düştüğü zaman kımıldanıyordu.»

«Sana onun öldüğünü söylüyorum. Haydi bura-
ya gel.»

Bana itaat ediyor. Ama yine de omuzunun üs-
tünden geriye doğru bakıyor ve başını sallıyor. Way-
ne yanımdan geçiyor, atı köpükler içinde savaş çığ-
lıkları atan bir vahşi gibi, savaşın tam göbeğinde.

Ely'i arıyorum. Irmağı geçerken yanımda de-
ğildi. Yeniden bakıyorum, ama yoğun İngiliz saldı-
rısından başka bir şey göremiyorum.

«Ely öldü diyorum kendi kendime. Buradan bir-
kaç adım uzakta, öldü.»

Hatlarımıza yaklaştığımızda, adamlarımın acele
etmem için bağırdıklarını işitiyorum. Saldırı, arkam-
da, yaklaşıyor. Düşünmeye, silah seslerini unut-
maya çalışıyorum. Arkamdan gelen silah sesle-
rini. Oraya varmam, içimdeki boşluğu öldürmem ve
Ely'i düşünmem gerek. Ben doğduğum zaman evi-
mizin önünde bekleyen, annemin acıyla bağırdığını
duyan adamın, Ely'nin, başına ne geldiğini bilmem
gerek. Nerede o? Neden kaybettim onu?

Öldü o ama ölümü neden bir şey ifade etmiyor?
Hepsi öldüler ve ben en sona kaldım.

Koşmaya başlıyorum. Yaşamalıyım. Artık daha
fazla duramam.

Ordumuzun hatlarına dalıyorum. Pennsylvania
Alayından hâlâ yaşayanlar oradalar. Bezgin durum-

dalar ve neredeyse tüfeklerine dayanarak uyuyacaklar. New-Jersey Alayı savaşa hazır. Hava sıcak tek bir şey düşünölemiyecek kadar sıcak ama yine de içimi kaplıyan soğuğu gidermeye yetmiyor. Adamlarıma kumanda etmem gerek. Onlara tüfeklerini doldurmaları gerektiğini, çakmak taşlarını kuru tutmalarını, ateş etmelerini emretmem gerek... Başım çatlıyacak gibi ağrıyor, ama yine de, onlara, çakmak taşlarının ıslak kalmaması için dikkat etmelerini söylemem gerekiyor. Onları uyarıyorum. Uyumak istiyorlar, ama ben istemiyorum ve onları savaşa sürüyorum.

İngilizler saldırıyorlar. Muazzam dalgalar halinde Monmouth'a iniyorlar. Savaşın korkunç gürültüsü içinde sesim kaybolup gidiyor. Düşman askerleri ırmağa iniyorlar ve ölümlle orada karşılaşılıyorlar. Amerikan cephe hattı, ateş ve alevden oluşan ince tek bir hat. Ama dayanıklı bir hat. Binlerce adam aynı anda ateş ediyor. Irmak, kandan kıpkırmızı kesiliyor. İngiliz subayları düşüyorlar, atları altlarında ölüyor. Saldırı duraklıyor, sonra dağılıyor. Ateşimizin yoğunluğu onu parça parça ediyor. Her taraf kan içinde. Güneş, arkasında kan kırmızısı bir dünya bırakarak, batmaya hazırlanıyor.

Pennsylvania'lılar silâhlarına dayanarak uyuyorlar. Savaşı umursamıyorlar artık. Silâh sesleri onları uyandırmıyor bile. Uzun, upuzun bir uyku. Bir boşluk; Ely'i artık düşünmemek için uyumalıyım. İyi bir adam iyi bir yoldaştı. Sükunet içinde uyusun. Hiç bir şey, yeryüzünün hiç bir gürültüsü onu artık uyandıramaz. Sükunet, onun için, sıcak ve soğuktan ve bekleyiştten uzak, sıkıntısız bir şey. Ely'nin kalbi kadar, gerçek bir altın kalp kadar yumuşak bir istirahat.

İngilizler savaşarak geri çekiliyorlar ve geri çekilmeleri artık paniğe dönüşüyor. Düzensiz sıralar halinde savaş alanını terk ediyorlar. Yerli hainler ki, ilk yaylım ateşiyle onlar karşılaştılar, ağırlıklarını bırakıp kaçıyorlar. Sendelediklerini, düştüklerini, yuvarlandıklarını görüyoruz. Toprak, insan cesetleriyle dolu: Onların cesetleri. İrmak ve ırmağın kıyılarında da bu leşlerden var. Tüfek ateşini durduruyoruz, ama topların ağır gümbürtüsü devam ediyor. Onları izliyor ve yok ediyor.

Tarlaları kırmızı ve yeşil lekeler kaplamış. Savaş alanını, ölülerini ve yaralılarını kaybediyorlar; düzgün bir şekilde geri çekilmek için yeniden sıraya girmeye çalışıyorlar.

Zaman artık anlamını yitiriyor. Tek zaman ölçümüz yorgunluk. Ne kadar bir zamandan beri sürüyor bu yorgunluk? Bu akşam uyuyacağız.

Güneş alçalıyor. Hafif bir rüzgâr barut dumanını arabeske dönüştürüyor. Tüfeğimin namlusundan bir duman halkası çıkıyor. Sürekli doldurdum, ateş ettim, doldurdum ve şimdi tüfeğim yanıyor. Süngüm örselenmiş. Eğilmiş. Bunun nasıl olduğunu soruyorum kendi kendime. Parmaklarımı gezdiriyorum üzerinde. Pıhtılaşmış kan, insan hayatı. Ely'nin kanına benziyor. Çevremde oldukları yerde kıvrılmış yatmış, insanlar uyuyorlar. Subaylar onları uyanık tutmaya çalışıyorlar. Neden? Savaş bitti. Uyumak hakkını fazlasıyla kazandık; unutmamız için uzun süre uyumamız gerekli.

Ama ben uyuyamıyorum. Başımın ağrısı artıyor, dayanılmaz hale geliyor.

Geri çekilenleri izlemek için doğruluyorum. Grup güneşi tarlalara yayılıyor. İngiliz birlikleri ağır ağır çekiliyorlar; savaş alanını yenik terketmekten

pişmanlık duyuyor gibiler. Arada bir, uzakta, tüfekler patlıyor.

Doğuda, gökyüzünde, büyük beyaz bir bulut yükseliyor. Batan güneş onu önce pembeye, kan kırmızısına boyuyor. Sanki savaş alanının muazzam acısı gökyüzüne yükselmiş.

Düzenli top sesleri geliyor. Yavaş yavaş diğer bütün gürültüler hafifliyor. Top, muazzam sessizlik içinde gürliyor.

Neden hâlâ ateş ediliyor.

İngiliz birlikleri alaca karanlıkta kayboluyorlar. Kırmızı ve yeşil renkler toprağın yeşillik ve kahve renkliliğine karışıyor. Top sesini bekliyorum. Bir daha ateş edilmiyor.

Güneş battı.

Ordu uyuyor. Tüfeklerine yaslanmış ya da uzun sıralar halinde çalıların ardına uzanmış insanlar uyuyorlar. Ölülerin yanında uyuyorlar. Bunun önemi yok. Uyku o denli ağır ki.

Rüzgâr ağaçların ardında ısıklık çalıyor.

Çalıların ardından geçiyor ve yola koyuluyorum. Attığım her adım acımı ağırlaştırıyor ama gitmeliyim.

Bir nöbetçi beni durduruyor:

«Yüzbaşı Hale, 14. Pennsylvania olayından,» diyorum ona.

«Nöbet tutmak zor diyor adam. Ölülerini taşıyorlar, ben de, yatmaya gideceğim.»

Yola devam ediyorum. Yaralılar inliyor. Doktorun biri Sıhhiyeleriyle birlikte yanımdan geçiyor. Şöyle mırıldandığını işitiyorum: «Herkes uyumak istiyor.»

Yaralının biri ayaklarıma yapışıyor. Doktoru çağırıyorum.

«Fakat, Tanrım ben de insanım,» diye bağıırıyor. «Yapabileceğimiz ne varsa yapıyoruz.»

Ölüler ve yaşayanlar birbirine karışmışlar. Hepsi çıplak, hepsi uyuyor. Kaskatı ilerliyorum. Ely bunu anlamıştı.

Irmağı geçiyorum, İngiliz leşlerinin üzerine basarak, yürüyorum. Neredeyse gece oluyor. Savaş ne zaman başladı ve ne zaman bitti?

Ely, buralarda bir yerde. Durumu, ona açıklıyabilirim ve beni anlayacaktır.

Bir ağaca doğru ilerliyorum; altında iki adam var: uzanmış, konuşuyorlar. Washington'un sesini seçiyorum. Nerede olursa olsun tanırım bu sesi. Öteki ise La Fayette.

Onlardan birkaç adım uzakta duruyorum.

«Kimsiniz?» diye soruyor Washington bana.

Kendime engel olamıyor kahkahayı basıyorum. Başım çatlıyacak gibi ağrıyor.

«Bir kaçak, bir katil,» diyorum. «Fakat Wayne beni yüzbaşı yaptı. Kahraman General Wayne, adamlarımı cehenneme sürüklüyebilmem için beni yüzbaşı yaptı. Cehennemin ne anlama geldiğini biliyor musunuz? Ben oradaydım. Bu gün, adamlarımı cehenneme sürükledim. İsterseniz Wayne'e sorun. O beni yüzbaşı yaptı.»

«Deli o,» diye mırıldanıyor, Washington. «Ama bu sıcağın altında ve savaşın dayanılmazlığında başka türlü bir davranış beklenemez.»

«Ben deli değilim,» diyorum sakın bir sesle. «Deli olmuş bir adamın neler yapabileceğini biliyorum ama ben deli değilim. Yorgunum sadece ve uyu-mak istiyorum.»

«O halde, gidin uyuyun.»

«Ben de öyle yapacağım, diyorum.»

Meyva bahçesine vardığımda, teker teker yerdeki ölümlere bakıyorum. Sonunda, Ely'i taş duvarın yanında buluyorum. Karanlığa rağmen tanıyorum onu ve üzerine eğilerek mırıldanıyorum: «Ely, benim, Allen Hale.»

Tam göğsünden vurulmuş. Yaranın üzerine kaplanmış ellerini ayırmaya çalışıyorum; sonra gözlerini örtüyorum. Yüzümdeki anlam artık yorgunluğun belirtisi değil. Kendisinden çok şey veren, bezgin bir adamın yüzü bu.

Yanına uzanıyorum. «Ve şimdi uyuyacağım,» diyorum kendi kendime. «Uykusuzluktan ölüyorum, Ely. Beni tanırsın. Kalbin insanları anlamak için yaratılmış.»

Uyku yavaş yavaş bastırıyor ve başımın ağrısı kayboluyor. Dostumun yanına uzanmış, meyva ağaçlarının arasında ısıklık çalan rüzgârı dinliyorum.

IX

Ertesi gün Ely'i gömüyorum. Gömecek o kadar çok adam var ki: İngilizler, yerli hayinler, Amerikalılar. Amerika'lıların çoğu çıplak. Onları yeşil üniformalara sarıyoruz. Bir arkadaşımızı cırılçıplak gömmek hiç te hoş olmaz. Yerli hayinleri büyük bir çukura atacağız ve mezarları falan bulunmayacak.

Ely'i, düştüğü yere, meyva bahçesinde, duvarın yanına gömüyorum. Buradaki toprak işlenmez nasıl olsa. Ve güneş tam tepeye vardığında, mezarın üzerine bir gölge düşüyor. Gölgenin düştüğü yerde, otlar daha da yeşil. Ely'in mezarının üzerinde yeşillik olacak.

Meyva bahçesinin sahibi olan çiftçi bize nezaret ediyor. Hangi konuda konuşursa konuşsun, dişlerinin arasından sürekli sövüyor. Kurşunların delik deşik ettiği elma ağaçlarına bakarken bir an durduruyor sövmeyi. Sonra yeniden sövmeye koyuluyor.

«Derine gömün onları!» diye gırlıyor. «Derine

gömün ki, toprağı işlediğim zaman, mezarları bozmıyayım.»

Tuhaf tuhaf bakıyoruz ona, bunun üzerine susuyor. Pis, yorgun, kan içindeyiz ama muzafferiz.

Ely'in mezarına bir kılıç dikeyim ve üstünü, alayın bütün renkleriyle bezeyeyim istiyorum. Ama şimdi ne alayımız var, ne de bayrağımız. Üstelik, Ely hayatında hiç kılıç taşımadı. Belki savaş alanında bir kılıç bulurum umuduyla dolaşmaya başlıyorum.

Savaşçı ölülerin ortasında yürüyorum. Daha çoğunu gömmemişler. Büyük bir kısmı çocuk denecek yaşta: Sırt üstü uzanmışlar, gözleri açık. Ölüm bile bozamamış yüzlerindeki anlamı. Onlara acımam gerekir, ama bu duyguyu artık yitirdim. Ely'e bile acıyamıyorum.

Sonunda güzel bir tören kılıcı ve mavi bir bayrak buluyorum. Bayrağın canlı, hoş bir rengi var. Onu, Ely'in üstüne örtüyorum ve kılıcı mezarının başına saplıyorum. Toprak yığdım Ely'in üzerine ve şimdi düştüğü yerde küçük bir tepecik var. Kimsenin artık kullanmıyacağı, eğilmiş bir süngüyü de mezarın öteki tarafına saplıyorum. Eğer birisi alıp götürmezse, süngü böyle birkaç gün dik kalabilir.

Ölülerle kaplı tarlada amaçsızca dolaşıyorum. Ama ölüm beni heyecanlandırmıyor.

Hava dünkü kadar sıcak değil. Gökyüzünde toprağı gölgelendiren, birkaç bulut dolaşıyor. Bir ağacın altına uzanıyorum. Uzunca bir süre dinlensem...

Adamın biri yanıma yaklaşıyor ve beklemeye başlıyor baş ucumda.

«Ne istiyorsun,» diye soruyorum ona?

«Alayımı bulamadım,» yüzbaşım diye cevap veriyor bana.

«Bana neden yüzbaşı diyorsun?»

«Siz, dün bize kumanda ettiniz.»

Hâlâ bekliyor.

«Eee, ne var?»

«Benim birliğime kumanda ediyordunuz.»

«O dündü.»

«İzin verirseniz yine kumandanız altına girmek istiyorum, Yüzbaşım.»

«O dündü,» diyorum.

Gidip ırmakta yıkanıyorum. Orada serin suyun içinde, yuvarlanıp duran birkaç çıplak adam daha var. Sırt üstü yanlarına uzanıyorum ve gövdemin üzerinden akıp giden suyu izliyorum. Çok hoşuma gidiyor bu. Gökyüzünde koşuşan bulutlara bakıyorum.

Cevap aradığımız bir sürü soru var şimdi kafamızda: Ne yapacağız, nereye gideceğiz? Adamların konuştuklarına bakılırsa, artık savaş bitti. İngilizler yenildi. Fransıy'la ittifak halindeyiz, o halde...

Evlerimize geri dönmekten söz ediyorlar ve bu beni bıktırıyor. Ben hiç bir yere gidemem. Bunun dışında benim için bir başka hayat daha düşünülemez. Düşlerimdeki ocağa, düşlerimdeki yuvaya kavuştum ben. Gerçek burada: Gerçek devrimle birlikte.

Giyiniyorum. Gömleğim yok. Eski püskü bir pantolonum, bir de tüfeğim var.

Meyva bahçelerine dönüyorum ve Wayne'i buluyorum. Otların üzerine oturmuş. Stenben önünde ayakta bekliyor. Wayne gülümsüyerek konuşuyor, heyecanlı ve aceleci bir hali var. O konuşurken, Stenben, sürekli kirpiklerini kırıştırıyor. Wayne'in tek bir sözünü kaçırmak istemiyor.

Wayne sonunda beni farkediyor. Hatırladığını anlıyorum. Kocaman kocaman gülümsüyor.

«Allen Hale,» diye bağılıyor.

«Evet, efendim.»

Stenben'e işaret ediyor.

«İşte size söz ettiğim adam bu.»

«Siz bir kahramansınız,» diyor Stenben Almanca.

Başımı sallıyorum. Kahramanlar öldü.

«Artık birliğim yok,» diyorum. «Bütün alay yok oldu.»

«Kim yok etti onu?»

Elimle mezarları gösteriyorum.

Wayne ayağa kalkıyor ve elini bana uzatıyor.

«Daha önce, elimi sıkmayı reddetmiştiniz,» diye hatırlatıyor.

Başımla evetliyorum.

«Diğerleri nerede, New York alayında olanlar?»

«Öldüler, efendim.»

Bir an sessiz kalıyor, sonra:

«Sizi yüzbaşı yaptım,» diyor. «Bir birliğe kumanda ediyordunuz.»

«Artık birlik filan yok, efendim,» diyorum.

«Önemi yok, rütbenizi tastik ettireceğim.»

Onları selâmlıyor ve ayrılıyorum. Ely'in mezarının yanından geçerken, süngünün daha şimdiden yıkıldığını görüyorum. Demek daha uzun süre dayanmıyacak.

Hareket etmeden önce bir geçit töreni yapıyoruz. Savaş alanında sıralanıyoruz. En önde ve ortada, Pennsylvania Alayı var. Şimdi sadece milislerden kurulu ama her bölüğe birkaç eski adam yerleştirildi. Bunlar, geçen kışı burada geçirenler... Ama, birkaç kişi yalnızca.

Yeşil bir fonun önünde, güneşin altında sıralan-

mışız. Parıldayan tfeklerimiz omuzlarımızda, bizi kutlayan generalleri dinliyoruz. Dilencilerden bir ordu oluştu ve bu ordu, şimdi, zafer alanında dimdik duruyor. Dilenciler yaşamanın hakları olduğunu ispatladılar.

Bu yazıldı.

Ely, Monmouth'taki savaş alanında uyuyor. Jacop'da yle. Diğerleri Valley Forge diye anılan bir yerdeler.

Yazın, bu vadi, yemyeşil ve çok güzeldir. Kışın ise, hiç bir zaman o yıl ki kış kadar soğuk olmaz. Altında uyudukları toprağı donduracak kadar, hiç bir zaman soğuk olmaz. Ve olmayacak da.

S O N

1.	FİRTINADAN SONRA
howard fast	2 basım	20.—
2.	DENİZ KURDU
jack london		20.—
3.	KONUŞMAK
metin ilkin		10.—
4.	KANLI YÜRÜYÜŞ
traven		20.—
5.	YAŞAMA KAVGASI
erskine caldwell		15.—
6.	HÜRRİYET YOLU
howard fast		20.—
7.	DEMİR ÖKÇE
jack london		20.—
8.	DARAĞACINDAN NOTLAR
julius fuçik		10.—
9.	MAĞLUP EDİLEMEYENLER
howard fast		20.—
10.	INSANLIK DURUMU
andre malroux		20.—

**mağlup
edilemeyenler**

HOWARD FAST

“Bu ne işe yarayacak? Kimin öldürdüğünü öğrenmek mi istiyorsunuz? Hayvana çevirdiniz hepimizil Hayat, sizin yüzünüzden gülünecek bir hal aldı. Hayatın burda yeri yok, sadece ölüm gezebilir burda, ölüm! Bize mezar kazmayacak, odun kütükleri gibi kahrın içine gömeceksiniz!..”